

משרד החינוך
המוזכירות הפדגוגית
אגף מורשת
הפיקוח על הוראת תורה שבעל-פה ומשפט עברי

דברים שבינו לבינה

יחידת לימוד לחטיבה העליונה

מהדורת ניסוי, תשע"ט

דברים שבינו לבינה

עריכה וכתובה: אסתר בת-אם ויוספה משולם

ייעוץ מדעי: פרופ' רמי ריינר

עיבוד דידקטי וריכוז צוות: יוספה משולם

קראו והעירו: יורם גלילי, רינה חודדטוב, מלי ניסים, יאיר פויר, אילנה פרץ

התאמה דיגיטלית: יצחק רבי, יורם גלילי

ממונה תכניות לימודים באגף מורשת: ד"ר אשר שכטר

הספר מבוסס על תכנית הלימודים בתורה שבעל-פה לבית הספר העל-יסודי הכללי, לכיתות י'-י"ב (הוצאת ת"ל: האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, ירושלים התשס"ח), כשהיא מותאמת ומעודכנת, בהלימה לתכנית ההיבחנות החדשה.

חברי ועדת התכנית (תשס"ח):

פרופ' אהרון שמש (ז"ל), פרופ' צבי זהר, ד"ר חגית די-נור, ד"ר פנחס מנדל, ד"ר עודד עירשי, מרים אורנשטיין, דוד גרונר, יצחק רבי, שרה רוז, חיה נסים, אלחנן נאה.

עריכת לשון: מאירה הס

תודה מיוחדת:

- SEFARIA - "ספריא" - ספרייה חיה של טקסטים יהודיים

[/https://www.sefaria.org.il](https://www.sefaria.org.il)

- מכון שטיינזלץ - הרב עדין אבן-ישראל: התלמוד המבואר, רמב"ם מבואר, ביוגרפיות ומונחים. תיאום ועריכה: יואל שפיץ.

מבוא

יחידת הלימוד "דברים שבינו לבין" מיועדת לתלמידי החטיבה העליונה בבתי הספר הממלכתיים, כחלק מתכנית הלימודים המעודכנת והמותאמת בתורה שבעל-פה ומשפט עברי. היא מציגה מגוון רחב של סוגיות ושל השקפות בנושאי הזוגיות ומכלול היחסים שבין האיש לאישה. הספר חושף את הלומדים גם להיבטים במשפט העברי – כתחום מתפתח ומשתנה בהתאם למקום ולזמן. לפיכך, הובאו, בצד הספרות ה"קלאסית" של התורה שבעל-פה, גם מקורות שהתחדשו במהלך הדורות ועוצבו בקהילות ישראל – ממזרח וממערב.

בחוברת שבעה פרקים על פי נושאים:

פרק ראשון: "לא טוב היות אדם לבדו"
פרק שני: מיסוד הזוגיות: היבטים משפטיים
פרק שלישי: טקסים ומנהגים: מן האירוסין לנישואין
פרק רביעי: פרו ורבו
פרק חמישי: "שארה כסותה ועונתה" – חובות מהתורה
פרק שישי: תקנות חכמים (תנאי כתובה)
פרק שביעי: משברים וגירושין

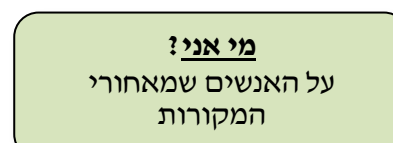
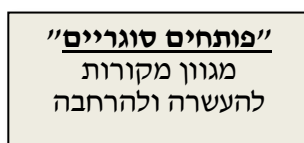
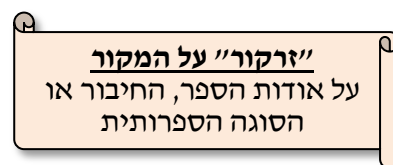
בכל פרק כמה סוגיות, כל "סוגיה" עוסקת בהיבט אחר של הפרק, והיא כוללת כמה מקורות והתייחסויות.

המקורות הקלאסיים הבאים מעוצבים ומודגשים:

תנ"ך – מובאות מקראיות
מקורות תנאיים (מדרש הלכה, משנה, ברייתות, תוספתא, מסכתות קטנות)
מקורות אמוראיים (תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, מדרשי אגדה)
מקורות בתר וחוץ-תלמודיים (פסיקה, שו"ת)

בצד כל מקור מובאים:

- ביאור
 - "עיון ודיון": שאלות למחשבה, לשיח ולחקר.
- וגם:

תוכן העניינים

מס' הסוגיה	נושא	תכנים מרכזיים	עמוד
פרק 1 על הזוגיות	1 מיהו אדם?	שני סיפורי הבריאה מדרשי האגדה מעמד האישה בסיפורי הבריאה המיתוס של אנדרוגינוס	5
	2 טובים השניים	האדם השלם	10
	3 זוג משמים?	השלמה והתאמה בין בני הזוג המטרונה ורבי יוסי	13
	4 בדרכי החיים- דילמות והכרעות	פרנסה ומשפחה "ללמוד תורה ולישא אישה"	16
	5 היעדרות מן הבית	<u>יציאה שלא ברשות:</u> רב רחומי, חנניה בן חכינאי, חמא בר ביסא. <u>יציאה ברשות:</u> רבי עקיבא, בתו של רבי עקיבא	19
פרק 2 מיסוד הזוגיות- צדדים משפטיים	6 הקידושין	מהם הקידושין שלוש הדרכים לקדש אישה	25
	7 קידושי כסף	נתינה ואמירה	28
	8 קידושי שטר וקידושי ביאה	קידושי שטר קידושי ביאה	31
	9 ייבום וחליצה	מקור המצווה בתורה המשנה הפסיקה והשו"ת תקנות הרבנות הראשית	34
	10 ברכות האירוסין	ברכה ארוכה, ברכה קצרה	37
פרק 3 טקסים ומנהגים: מן האירוסין לנישואין	11 כיצד מרקדין לפני הכלה	מחלוקת בית הלל ובית שמאי	38
	12 ברכות הנישואין	מנהגי חתונה בקהילות ישראל, ברכות "חילוניות"	40
	13 הצער שבשמחה (שבירת הכוס)	מנהגי אבלות בנישואין: שבירת הכוס, פיזור אפר	44
	14 מקור המצווה	המצווה בתורה: הברכה, המצווה, ספר החינוך, משנה יבמות ו' ו'	47
	15 עקרות	עקרות האישה, עקרות הגבר	49
פרק 4 פרו ורבו	16 ויתור על הולדה	"כאילו שופך דמים" אישה שחשקה בתורה נישואין לזקנה שאינה יכולה ללדת אמצעי מניעה	54

פרק 5	17	"שארה כסותה ועונתה"	חובות הבעל: מזון, ביגוד, יחסי אישות.	60
חובות מהתורה	18	העונה	המדיר את אשתו מתשמיש המיטה שיעור העונה עונתם של תלמידי חכמים יהודה בנו של רבי חייא	63
פרק 6	19	ממוהר לכתובה	המוהר מושג הכתובה תקנת שמעון בן שטח	66
חובות וזכויות - תקנות חכמים (תנאי כתובה)	20	תקנות חכמים ועיקר כתובה	תנאי בית-דין הסכום בשטר הכתובה	67
	21	פדיון משבי	התחייבות הבעל אחריות היורשים	69
	22	ריפוי	אחריות הבעל והיורשים רפואה שיש לה/שאיין לה קיצבה	70
	23	קבורה	סטנדרטים בקבורה "עולה עמו ואינה יורדת"	72
	24	תקנת האלמנות	מנהג ירושלים והגליל/ יהודה	74
	25	הדדיות בנישואין: זכויות מול חובות	נכסי צאן ברזל, נכסי מלוג "איני ניזונת ואיני עושה"	77
	26	מלאכות האישה	מלאכות מסורתיות מול חיים בשיתוף בעולם המודרני "אין אישה אלא ליופי"	79
	27	שטר הכתובה	ההתחייבויות בשטר הכתובה הסכם טרום נישואין	81
פרק 7	28	קשיים ומשברים	"שלום בית" סיפורי חכמים: רב ורבי חייא ונשותיהם חוק הגישור	86
משברים וגירושין	29	הגירושין	הגירושין בתורה ("ספר כריתות") עילות לגירושין במשנה עילות לכפיית גט במשנה גט מעושה, חרם דרבינו גרשום הגירושין בישראל, סמכות בית-הדין הרבני	91
	30	עילות לגירושין- מורדת/ת	מורדת ומורד, "מאיש עליי" תקנת הישיבות	96
	31	עילות לגירושין- אינו זן ואינו מפרנס	"איני זן ואיני מפרנס"	102
	32	עילות לגירושין- אלימות	"החובל באשתו" אלימות כעילה לכפיית גט	105
	33	עילות לגירושין- עלייה לארץ ישראל	"הכל מעלין לארץ ישראל" מצוות העלייה במהלך הדורות שו"ת הרמב"ם	109
	34	סרבנות וכפיית גט	"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", עגינות, הרחקות רבינו תם אמצעי כפייה בחוק הישראלי	111
	35	טקס הגירושין	שטר הגט וכתבתו, אחרי הגירושין: רבי תנחומא והגרש הנדיב	116
נספחים		מפתח אישים		122
		מילון מונחים		134

פרק ראשון: "לא טוב היות האדם לבדו" – על הזוגיות

סוגיה 1: מיהו אדם?

סיפור הבריאה הראשון

בראשית פרק א, פסוקים כו-כח

(כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ;
וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם,
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ,
וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ, הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ.
(כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ,
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ:
זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם.
(כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם, אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים
פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ, וּכְבֹּשֶׁהָ;
וְרִדּוּ בִדְגַת הַיָּם, וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם,
וּבְכָל-חַיָּה, הָרֹמֶשֶׂת עַל-הָאָרֶץ.

בראשית פרק ה, פסוקים א-ב

(א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם
בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם
בְּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:
(ב) זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם
וַיְבָרֶךְ אֹתָם
וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם
בְּיוֹם הַבְּרָאָה:

מדרש

לימוד של רעיון חדש מתוך עיון
וחקר של פסוק מקראי. זוהי דרך
יצירתית לבטא משמעויות נוספות
ומסרים חדשים, מעבר ל"פשוט"
של הפסוק.

איך מצטיים פסוק מהתנ"ך?

בספרות חז"ל מופיעים ביטויים
המציינים ציטוט מהתנ"ך:
שנאמר, דכתיב, כתיב

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד א

אמר רבי אלעזר:

כל אדם שאין לו אשה אינו אדם,

שנאמר:

"זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם".

רבי אלעזר (בן פדת) – אמורא בדור השני

(מאה שלישית לספירה). עלה לארץ ישראל

מבבל. תלמידו של רבי יוחנן.

ביאור

בריאת האדם, על פי החלטת האל, מתוארת כבריאתם של האיש והאישה יחדיו: 'זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם', ומסיפור זה עולה שוויון מוחלט במעמדם.
האל מברך את האיש והאישה ואומר להם, שייעודם הוא: פרייה ורבייה, מילוי הארץ, כיבוש הארץ ושלטון בבעלי החיים.

עיון ודין

1. מהו הקושי הלשוני בתורה, הנוגע לבריאת האדם?
2. רבי אלעזר משתמש פעמיים במילה "אדם":
מהי משמעות המילה בפעם הראשונה ומהי משמעותה בפעם השנייה?
3. מהו הרעיון החדש שדורש רבי אלעזר?

בראשית פרק ב פסוקים ד-ז: בריאת האדם

(ד) אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, בְּהִבְרָאָם: בַּיּוֹם, עָשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים--
אָרֶץ וְשָׁמַיִם.

(ה) וְכָל שֵׁיט הַשָּׂדֶה, טָרֵם יְהוָה בָּאָרֶץ, וְכָל-עֹשֶׂב הַשָּׂדֶה, טָרֵם יִצְמָח:

כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים, עַל-הָאָרֶץ, וְאָדָם אֵין, לְעֹבֵד אֶת-הָאֲדָמָה.

(ו) וְאָדָם, יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ, וְהִשְׁקָה, אֶת-כָּל-פְּנֵי הָאֲדָמָה.

(ז) וַיִּצְרֶה יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם, עֹפֶר מִן-הָאֲדָמָה,

וַיִּפַּח בְּאַפָּיו, נִשְׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם, לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

ביאור

סיפור הבריאה השני מציג היררכיה ברורה: "אדם" הוא הגבר בלבד, הוא נברא תחילה, יחידי. כשמבחין האל בבדידותו של האדם הוא מרדים אותו, נוטל צלע מצלעותיו ויוצר ממנה את האישה. האישה מגיעה כ"עֶזֶר כְּגֹדֶד", רק בשלב מאוחר יותר.

על פי מקור זה האישה לא נבראה כבריאה ראשונה – כבעלת צלם אלוהים. בכך נובעת מן המקור קריאה שאינה שוויונית.

בראשית פרק ב, פסוקים יח-כד: בריאת האישה

(יח) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזֶר כְּגֹדֶד:

(יט) וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חֵית הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם

וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֹאוֹת מֶה יִקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חֵית הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֶזֶר כְּגֹדֶד:

(כא) וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרִדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה:

(כב) וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאָהָ אֶל הָאָדָם:

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מַעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָה זֹאת:

(כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

אברבנאל*, בראשית פרק ב'

והנה, לא ברא את האישה מן הרגלים, שהוא החלק היותר שפל - כדי שלא תהא בעיניו כשפחה. ולא בראה מן הראש כדי שלא תהא בעיניה כגברת הבית.. אבל בראה מן הצלע, שבאמצע הגוף, לשתיה בבית כמותו.

*רבי יצחק אברבנאל – מגדולי חכמי ספרד במאה ה-15.

בריאת האישה, תבליט, ימי הביניים

Photo: Steven Zucker rכניות יוצרים שמורות ל3210687939/ © <http://www.flickr.com/photos/profzucker> -

עיון ודיון עיון ודיון

1. תארו את הסתירה בין שני סיפורי הבריאה.
2. מדוע, לדעתו של אברבנאל, נבראה האישה דווקא מן הצלע?
3. כיצד פירושו של אברבנאל "מרכז" את המסר של סיפור הבריאה השני בנוגע למעמדה של האישה?
4. לדעתכם, איזה מסיפורי הבריאה מתאר טוב יותר את מציאות חיינו? נמקו!

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת בראשית פרשה ח

אמר רבי ירמיה בן לעזר:

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, אנדרוגינוס בראו.

שנאמר: "וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֹם אָדָם".

אמר רבי שמואל בר נחמן:

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, דיפרוסופון [דו פרצופי, בעל שני פרצופים] בראו,

ונסרו ועשאו גביים גב לכאן וגב לכאן,

מתיבין ליה: והכתיב "וַיִּקַּח אֶחָת מִצֵּלְעָתָיו"? אמר להם: מן סטרוי [צד],

היך מה דאת אמר (שמות כו) "וַיִּצְלַע הַמִּשְׁכָּן"

בראשית רבה

קובץ מדרשי אגדה על ספר בראשית.
נערך במאה ה-5 לספירה (תקופת
האמוראים) בארץ ישראל.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יח עמוד א

אמר רבי ירמיה בן אלעזר:

דיו [דו, שניים] פרצוף פנים

היה לו לאדם הראשון,

שנאמר: "אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט ה).

מיתבין/מיתבי

"משיבים" – העלאת קושי או
סתירה על דבריו של אמורא,
בהתבסס על מקור אחר (פסוק
מקראי או מקור תנאי)

ביאור

פרקים א' וב' נראים כסותרים זה את זה: על פי פרק א', האישה והאיש נבראו כאחד, ואילו על פי פרק ב' האישה נבראה מן האיש לאחר שכבר היה קיים.

רבי ירמיה בן לעזר מתייחס לקושי הלשוני בפרק א' (פסוק כז): **בְּצִלְעֵם אֱלֹהִים בָּרָא אֶת־זָכָר וְנִקְבָּה, בָּרָא אֶת־הָאָדָם**. הוא מסביר, שבפרק א' נברא **אנדרוגינוס** – מושג המורכב משתי מילים ביוונית: **אנדרוס** = גבר, **גינא** = אשה – אדם בעל מערכת רבייה כפולה: נקבית וזכרית (בתלמוד, מביא רבי ירמיה אסמכתא מפסוק אחר, לאותו הרעיון).

רבי שמואל בר נחמן אומר: האל ברא בצלמו אדם דו- (=כפול) פרצופי, בעל גב אחד: מצד אחד איש ומהצד הנגדי אישה. מכיוון שאדם זה סובל מבדידות, מחליט האל לנסר את האדם לאורכו, והאיש והאישה, שהיו צמודים זה לזה, מקבלים כל אחד מהם גוף משל עצמו (צריך היה להוסיף גבים = אחוריים לאחד).

תיאורו של רבי שמואל בר נחמן את בריאת האישה **אינו** תואם את הנאמר בתורה (בפרק ב'): **"וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרִדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אֶחָת מִצֵּלְעָתָיו וַיִּסְגֹּד בָּשָׂר תַּחֲתָנָה"**.

על פי המקרא כפשוטו, האל לקח אחת מצלעותיו, ולא ניסר אותו לשני "גבים". על קושי זה מצביע המדרש ("מיתבין ליה"). אם כן, כיצד ניתן ליישב את דבריו של שמואל בר נחמן?

המדרש מסביר, כי למילה "צלע" יש משמעות נוספת: **צד**, ולפי זה האישה הנבראת היא אחד מצדדיו של האדם. ואותה לקיחה היא הנסירה.

לסיכום: על פי המדרש, סיפור הבריאה בפרק א' מספר על בריאתו של יצור אחד – האנדרוגינוס, ואילו סיפור בריאתה של האישה בפרק ב', מתאר כיצד הופרדה מאותו האנדרוגינוס.

עיון ודין

1. הסבירו את דבריו של רבי ירמיה בן אלעזר.
2. מהו הקושי שמעלה המדרש על דבריו של רבי שמואל בר נחמן?
3. כיצד מיישב המדרש את הקושי זה?
4. על פי המדרש: כיצד ניתן ליישב את הסתירה בין שני סיפורי הבריאה?

<http://textologia.net/?p=2745> - **אנדרוגינוס. פרט מעיטור כד יווני עתיק**

פותרים סוגריים

"המשתה" / אפלטון

אפלטון, מגדולי הפילוסופים, חי ביוון במאה הרביעית לפני הספירה. הדיאלוג "המשתה" נכתב בשנת 416 לפני הספירה. השפעתו על תרבות אירופה הייתה עצומה, בעיקר ברעיון שהאהבה היא חוויה נעלה, המטהרת את הנפש ומרחיבה את גבולותיו הצרים של הקיום האנושי.

עלילת הדיאלוג מתרחשת בביתו של אגאתון המחזאי. הוא הזמין את חבריו למשתה כדי לשמוח בשמחתו.

במהלך המשתה מתקיימת תחרות נאומים בשבחו של אֶרוֹס, אל האהבה והתשוקה המינית. נאומו של אריסטופאנס, אחד האורחים, מתאר סיפור שמקורו במיתולוגיה היוונית על מקורה של האהבה:

בני האדם הקדמונים היו יצורים מיוחדים: כל "אדם" שכזה היה מורכב משני גופים: שני פרצופים, ארבע ידיים, ארבע רגליים וכו'. בתחילה היו שלושה מינים שלהם: כאלה עם שני גופים של גברים, כאלה המורכבים משתי נשים, ומין שלישי המורכב מגבר ומאישה. הסוג האחרון הוא "אנדרוגינוס" (אנדרו=גבר, גינא=אישה).

בשל החיבור ביניהם, היו בני האדם חזקים ומוצלחים מאוד וניסו להתמרד כנגד האלים. כעונש, האלים חצו ופיצלו כל אחד מהם לשניים, מה שהותיר כל אחד מהם כחצי חלש המתגעגע וכמה לחצי האבוד שלו, משתוקק אליו ומחפש אחריו, כדי להתאחד עמו שוב.

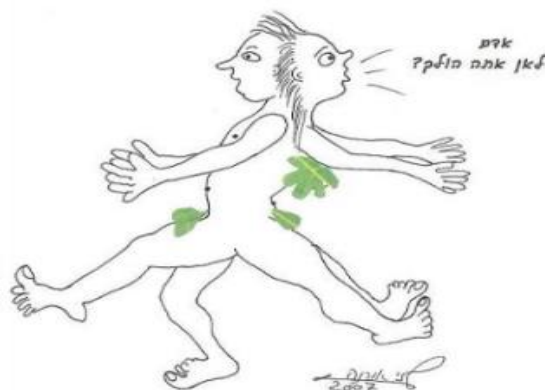
בריאת האשה – כבריאת האדם בשעתו: כדרך שהעולם המתין וציפה להשלמתו – עד שה' הודיעו על נזר הבריאה, כן הדבר גם כאן, בבריאת האשה. הנה האדם כבר נברא; מסביבו פרח גן עדן ביופיו; ואף על פי כן לא אמר ה' "כי טוב!" אין הוא אומר: "לא טוב לאדם היותו לבדו", אלא: "לא טוב היות האדם לבדו": כל עוד האדם לבדו, עדיין העולם שרוי בלא טוב. תכלית השלמות, שהארץ תשיג בזכותו, לא תושג בשלמות, כל עוד הוא לבדו. השלמת הטוב היא האשה, ולא האיש; ורק משנברא האשה הושלם הטוב – לאדם וליקום כולו. וכך הורו רבותינו: אין אדם נקרא "אדם" אלא בזכות אשתו; ורק שניהם כאחד קרויים "אדם" (יבמות סג ע"א). התפקיד הוא רב מכוחו של אחד, ויש צורך לחלקו לשניים. משום כך נתווספה האשה אל האיש, למען ימלאו בשלמות את ייעוד האדם. ואשה זו תהא "עזר כנגדו". גם מבט שטחי יגלה, שביטוי זה מביע את כל כבוד האשה. אין כאן כל רמז ליחס מיני. האשה הועמדה בתחום פעילות האיש; שם היא חסרה, ושם תהא "עזר כנגדו". ו"עזר כנגדו" איננו מביע שעבוד, אלא שוויון גמור ועצמאות שווה. האשה היא "כנגדו", לצדו של האיש, מקבילה לו, בשורה אחת:

...האשה נוטלת חלק מן החובות, הכלולות בתפקיד האדם; כך יוכל האיש למלא ביתר שלמות את החובות שעדיין נותרו לו. אך לשם כך יש צורך, שה"עזר" יהא "כנגדו" – לא "עמו": אל יפעל עמו במקום אחד, אלא יפעל כנגדו במקום אחר, בשורה אחת ממולו. אילו היה העזר נוצר בדמות איש, היו מוטלות עליו כל חובות האיש, ואף הוא היה זקוק ל"עזר". משום כך הוא נוצר כאשה; האשה עומדת בצד האיש, לא עמו ולא תחתיו; היא פועלת "כנגדו", בשורה אחת ובנקודה אחרת. כל אחד יפעל בתחום המיוחד לו, וכך ישלימו זה את זה.

פסוק כד

... מכאן ההבדל העמוק בין חיי המין של שאר היצורים לבין חיי הנישואין של האדם. גם שאר בעלי החיים חלוקים בין זכר לנקבה. אך שני המינים יצאו מן האדמה בנפרד, אין הם זקוקים זה לזה – למילוי ייעוד חייהם. הם מוצאים זה את זה רק לצורך הזיווג ורק לשיעור הזמן הדרוש לו. לא כן הדבר באדם: האשה היא חלק מן האיש, "עזר כנגדו", האיש הוא חסר ישע ונטול עצמאות, אם אין אשתו עמו. רק שניהם כאחד קרויים "אדם". החיים על כל משמעותם דורשים את חיבורם זה עם זה. רק באדם הוא אומר: "ודבק באשתו". רק האדם זכה לחיי נישואין...

***רבי שמשון רפאל הירש** - ממנהיגיה של יהדות גרמניה במאה ה-19. דגל בשילוב בין "קודש וחול": אורח חיים דתי קפדני המתנגד לכל רפורמה ביהדות, יחד עם לימודים כלליים והשתלבות תרבותית בחברה הגרמנית. סיסמתו: "תורה עם דרך ארץ". תרגם לגרמנית את התורה והוסיף לה ביאור.

http://www.daatemet.org.il/issues.cfm?ISSUE_ID=22

סוגיה 2: "טובים השניים"

בראשית רבה (תיאודור-אלבק), פרשת בראשית פרשה י"ז

"לא טוב" – (ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו)

תני: כל שאין לו אשה שרוי

בלא טובה, בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, בלא כפרה.

בלא טובה – "לא טוב היות האדם לבדו",

בלא עזר – "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב)

בלא שמחה – "ושמחת אתה וביתך" (דברים יד כו)

בלא כפרה – "וכפר בעדו ובעד ביתו" (ויקרא טז יא)

בלא ברכה – "להניח ברכה אל ביתך" (יחזקאל מד ל)

רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר:

אף בלא שלום - שנאמר "וביתך שלום" (שמואל א כה ו)

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר:

אף בלא חיים - דכתיב "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" (קהלת ט ט)

רבי חייא בר גומדי אמר:

אף אינו אדם שלם - "ויברך אתם ויקרא את שמם אדם" (בראשית ה ב)

ויש אומרים אף ממעט את הדמות "כי בצלם אלהים עשה את האדם" (שם, ט ו)

מה כתיב אחריו? "ואתם פרו ורבו" (שם, טז ו)

דברים יד כו: ונתתה הכסף בכל אשר-תאווה נפשך בבקר ובצאן, וביין ובשכר, ובכל אשר תשאאלך, נפשך; ואכלת שם, לפני יהוה אלהיך, ושמחת, אתה וביתך.
ויקרא טז יא: והקריב אהרן את-פר החטאת, אשר-לו, וכפר בעדו, ובעד ביתו; ושחט את-פר החטאת, אשר-לו.
יחזקאל מד ל: וראשית כל-בכורי כל וכל-תרומת כל, מכל תרומותיכם--לכהנים, יהיה; וראשית ערסותיכם תתנו לפהו, להניח ברכה אל-ביתך.
שמואל א כה ו: ואמרתם כה, לחי; ואתה שלום וביתך שלום, וכל אשר-לך שלום.
קהלת ט ט: ראה חיים עם-אשה אשר-אהבת, כל-ימי חיי הבלד, אשר נתן-לך תחת השמש, כל ימי הבלד; כי הוא חלקך, בחיים, ובעמלך, אשר-אתה עמל תחת השמש.

עיון ודין

- מהו ה"פשט" ומהו ה"דרש" בכל אחד מן הפסוקים שבהם דן המדרש הנ"ל (בדקו גם את הקשרו של כל פסוק בתוך הפרק בתנ"ך).
- המדרשים מפרשים את המילה "בית" כ"אישה" – שער מדוע.
- מדוע "לא טוב היות האדם לבדו"? הציגו שלושה יתרונות לחיי זוגיות, בהסתמך על סוגיה זו (בראשית רבה).
- בחרו שני יתרונות מתוך הסוגיה, והסבירו כיצד כל אחד מהם נלמד מן הכתוב בתנ"ך. בדבריהם התייחסו גם לפשט הפסוק וגם לדרש שנלמד ממנו.
- לדעתכם: האומנם "לא טוב היות האדם לבדו"? הסבירו ונמקו את עמדתכם!

מדרשי הלכה ומדרשי אגדה

המדרש הוא דרך להתעמק, לחקור וללמוד מתוך פסוקי התורה. קיימים שני סוגי מדרשים:
מדרש הלכה: לומד הלכה, חוק או מצווה בהתבסס על פסוקי התורה.
קובצי ההלכה התגבשו בתקופת התנאים והגיעו לשיאם במאה השנייה לספירה.
מדרש אגדה: לומד מפסוקי התורה ערכים, מוסר השכל ודרך ארץ.
רוב מדרשי האגדה קובצו בתקופת האמוראים והגאונים.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד א

אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, **שנאמר:** "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם".
ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, **שנאמר:** "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם".
***ואמר רבי אלעזר:** **מאי דכתיב:** "אעשה לו עזר כנגדו"?

זכה - עוזרתו, לא זכה - כנגדו.
ואיכא דאמרי, רבי אלעזר רמי:
כתיב "כנגדו" **וקרינן כניגדו!**
זכה - כנגדו, לא זכה - מנגדתו.
אשכחיה רבי יוסי לאלהיו,
אמר ליה: כתיב "אעשה לו עזר",
במה אשה עוזרתו לאדם?
אמר ליה: אדם מביא חטין, חטין כוסס?
פשתן, פשתן לובש?
לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?

רמי
"מטיל", מעמת,
מראה סתירה
בין מקורות
שווי-תוקף

ביאור

***ואמר ר' אלעזר:** **מאי דכתיב** [מהו שנאמר]
"**אעשה לו עזר כנגדו**" (**בראשית ב, יח**), פירושו:
זכה אדם - עוזרתו אשתו, לא זכה - הרי היא כנגדו.
ואיכא דאמרי [ויש אומרים] בסגנון אחר קצת:
ר' אלעזר רמי [הטיל, הראה סתירה]
כתיב [נאמר] "**כנגדו**" **וקרינן** [ואנו קוראים] "**כניגדו**".
ומשמעות הדבר, שאם **זכה** - היא **כנגדו** ועימו,
לא זכה - מנגדתו (מכה אותו).
מסופר: **אשכחיה** [מצאנו] **ר' יוסי לאלהיו הנביא,**
אמר ליה [לו]: **כתיב** [נאמר] "**אעשה לו עזר**",
במה אשה עוזרתו לאדם?
אמר ליה [לו]: **כפשוטו: אדם מביא חטין מן השדה** —
האם חטין כוסס (אוכל) כמו שהן?
ואם מביא פשתן מן השדה, האם **פשתן** עצמו **לובש**?
והרי האשה היא הטוחנת קודם את החיטה
ומעבדת את הפשתן,
האם **לא נמצאת** האשה **בכך מאירה את עיניו**
ומעמידתו על רגליו?

התלמוד הבבלי

החיבור הגדול, המרכזי והחשוב ביותר בתרבות היהודית שאחרי התנ"ך (ידוע גם בשם "גמרא"). מטרתו לפרש ולהסביר את הנאמר במשנה, ולהוסיף דיונים בנושאים שהתחדשו אחרי חתימתה. התלמוד הבבלי נחתם בערך בשנת 500 לספירה, בסוף תקופת האמוראים.

בתלמוד משולבים, בצד ענייני הלכה וחוק, גם קטעי מדרש ואגדה, הגות, סיפורים, מחלוקות, ידיעות ועצות, מהם מצטיירים אורחות חייהם של בני התקופה.

דברי הגמרא מחולקים ליחידות הנקראות "סוגיות" (נושאים).

מהרש"א חידושי אגדות

ומה שאמר חטין כו' פשתן כו' -
זכר אלו ב' דברים לפי שהם עיקר חיי וצרכי
נפש, שכל עצמו של יעקב לא ביקש רק "ונתן
לי לחם לאכל ובגד ללבוש", והאשה היא
עוזרתו בכך.

"וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי שִׁמְרֵנִי
בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֵאכֹל וּבִגֵּד
לְלַבֵּשׁ" (בראשית, פרק כ"ח כ)

*מהרש"א (מורנו, הרב רבי שמואל איידלס) -
פרשן התלמוד, חי בפולין במאות ה- 16-17.

רבי אלעזר (בן פדת) – אמורא מן הדור השני (מאה שלישית לספירה). נולד בבבל ועלה לארץ ישראל. תלמידו של רבי יוחנן.

רבי יוסי (בן חלפתא) – תנא מהדור הרביעי, במאה השנייה לספירה. תלמידו של רבי עקיבא. ישב בעיר ציפורי, והתפרנס מעיבוד עורות. עליו נאמר: "משמת רבי יוסי – פסקה הבינה" (ירושלמי, סוטה ט, יז).

פּוֹתָחִים סוּגְרִיִּים

*הברית החדשה, אגרת שאול הראשונה אל הקורינתים פרק ז' 8-9

לְעֵנֵן מֵה שֶׁכָּתַבְתֶּם אֵלַי: 'טוֹב לוֹ לְאִישׁ לְהִמָּנֵעַ מֵאֲשָׁה',
אֲדָּה מְשׁוּם הַזֵּנוּת – כָּל אִישׁ יִשָּׂא לוֹ אִשָּׁה וְכָל אִשָּׁה יִהְיֶה לָּהּ בֶּעֶל.
וְאֵל הַפְּנוּיִים וְהָאֱלֻמָּנוֹת אָמַר: כָּדָאי לָהֶם לְהִשָּׂאֵר כְּמוֹנֵי.
אָכֵל אִם אֵינָם יְכוּלִים לְכַבֵּשׁ אֶת יִצְרָם – שִׁיתַּחֲתֶנוּ;
מוֹטָב לִשְׂאת אִשָּׁה מִלְכָּעַר כְּתֹאֵה.

***הברית החדשה –**

חלק מכתבי הקודש של הדת הנוצרית, שבהם מתוארים מעשיהם של ישוע ותלמידיו.

עיון ודין

1. בסוגיה זו (מסכת ברכות) מוצגות שלוש מימרות המיוחסות לרבי אלעזר בן-פדת.
א. היעזרו במאגרי מידע וכתבו בקצרה על רבי אלעזר בן פדת, על פועלו ועל תקופתו.
ב. הסבירו בלשונכם כל אחת מן המימרות.
2. על פי התלמוד הבבלי – במה האשה משלימה את האיש? הסבירו!
3. תארו את ההבדל בין גישת חז"ל כלפי הזוגיות במקורות שלמדתם לבין הגישה המוצגת ב"אגרת שאול" שב"ברית החדשה".

https://cdn.pixabay.com/photo/2014/08/02/11/11/bread-408214_340.jpg

סוגיה 3: זוג משמים?

ויקרא רבה (מרגליות) פרשת צו פרשה ח, פסקה א

מטרונה שאלה את **רבי יוסי בר חלפותא**.

אמרה לו: לכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו?
אמר לה: לששה ימים,

כדכתיב (שמות לא): "כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'."

אמרה לו: מיכן ואילך מה יושב ועושה?

אמר לה: יושב ומזויג זיווגים,

בתו של פלוני לפלוני, אשתו של פלוני לפלוני, ממונו של פלוני לפלוני.

אמרה לו: כמה עבדים וכמה שפחות יש לי, ולשעה קלה אני מזווגתן.

אמר לה: אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני המקום כקריעת ים סוף.

כדכתיב: (תהלים no) "אלהים מושיב יחידים ביתה"

הלך לו רבי יוסי בן חלפותא לביתו.

מה עשתה?

שלחה והביאה אלף עבדים ואלף שפחות,

והעמידה אותן שורות שורות.

***אמרה להן:** פלוני יסב פלוניתא, ופלונית יסב פלן.

צפרא, אתו לגבה:

דין פריע ראשיה, דין סמי עייניה, ודין תבירה ידיה, ודין תבירה רגליה.

דין אמר: לית אנא בעי הדא, ודא אמרה: לית אנא בעי הדין.

שלחה לו ואמרה לו: יפה תורתכם נאה ומשובחת.

אמר לה: לא כך אמרתי לך?

אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני המקום כקריעת ים סוף.

כדכתיב: (תהלים no) "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות"

מהו בכושרות? בכי ושירות,

אילו בוכין ואילו משוררין

ומה הקדוש ברוך הוא עושה?

מביאן על כרחן, ומזווגן זה לזו.

ויקרא רבה

קובץ מדרשי אגדה על ספר ויקרא. נערך בתקופת האמוראים בארץ ישראל.

מטרונה (מטרוניתא)

גבירה עשירה ומכובדת, (לא יהודייה). נזכרת במקורות חז"ל כדמות המאתגרת את החכמים בשאלות.

ביאור

*אמרה להם (המטרונה, לעבדים ולשפחות): פלוני יינשא לפלונית ופלונית תינשא לפלוני. בבוקר באו אליה: זה – פרוע ראשו, זה – עיוורות עיניו, וזה – שבורה ידו, וזה – שבורה רגלו. זה אומר: אין אני רוצה בזאת, וזאת אומרת: אין אני רוצה בזה.

רבי יוסי בן חלפתא (חלפותא)

תנא מהדור הרביעי, במאה השנייה לספירה. תלמידו של רבי עקיבא. ישב בעיר ציפורי והתפרנס מעיבוד עורות. עליו נאמר: "משמת רבי יוסי – פסקה הבינה" (ירושלמי, סוטה ט, יז).

עיון ודין

1. הסבירו את שאלתה של המטרונה לרבי יוסי בן חלפתא.
2. האם קיבלה המטרונה את דבריו של רבי יוסי? נמקו בהתבסס על הכתוב.
3. המטרונה ערכה "ניסוי" – הסבירו אותו ואת תוצאותיו.
4. יש המסבירים, כי רבי יוסי בן חלפתא מציג גישה "דטרמיניסטית" כלפי הזוגיות:
א. בררו את המושג "דטרמיניזם".
ב. הסבר במה גישתו של רבי יוסי בן חלפתא היא דטרמיניסטית.
5. "אלו בוכין ואלו משוררין" – על פי המדרש, אף על פי שהזיווג הוא "משמים", הרי שגם בני הזוג אחראים להצלחתו. מי שרוצה "בוכה" – הופך את הזוגיות לבכ, ומי שרוצה – יכול להפוך אותה לשירה. האם מדרש זה סותר או משלים את דבריו של רבי יוסי בן חלפתא? נמקו!

אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן

קובץ הכולל מימרות, משלים וסיפורים מתקופת התנאים, הערוכים על פי התבנית של מסכת אבות שבמשנה. עורכו הראשון של החיבור היה כנראה רבי נתן, חכם שפעל בסוף המאה השנייה לספירה, בזמנו של רבי יהודה הנשיא.

רבי עקיבא (בן יוסף)

מגדולי התנאים במאה השנייה לספירה. על פי המסורת הוא צאצא למשפחת גרים. מילא תפקיד חשוב באיסוף ובמיון מקורות התורה שבעל-פה ובחידוש הלכות רבות בהתבסס על מדרש התורה. תמיכתו במרד בר-כוכבא נגד הרומאים הובילה להוצאתו להורג, והוא אחד מ"עשרת הרוגי מלכות".

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א', פרק כ"ו

רבי עקיבא אומר:

כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו,

עובר משום חמישה לאוין:

משום 'לא תקם' (ויקרא י"ט י"ח).

ומשום 'לא תטר' (שם י"ח).

ומשום 'לא תשנא את אחיך בלבבך' (שם י"ז)

ומשום 'ואהבת לרעך כמוך' (שם י"ח)

ומשום 'וחי אחיך עמך' (שם כ"ה ל"ו)

מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות

ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם.

מסכת דרך ארץ, פרק עריות, הלכה יב

הנושא אשה ההוגנת לו,

אליהו נושקו והקדוש ברוך הוא אוהבו,

והנושא אשה שאינה הוגנת לו,

הקדוש ברוך הוא שונאו ואליהו רוצעו [מלקה אותו ברצועה]

מסכת דרך ארץ

עוסקת בעצות ובהדרכות להתנהגותו של אדם. המסכת היא מתקופת התלמוד, ונערכה בזמן הגאונים.

עיון ודין

1. על פי רבי עקיבא (במסכת אבות דרבי נתן) – מדוע ראוי להקפיד על התאמה בין בני-הזוג?
2. נסו לחשוב: מיהו בן/בת הזוג ה"הוגן" בעבורכם? מהן התכונות החשובות בעבורכם בבחירת בן/בת הזוג?

https://cdn.pixabay.com/photo/2015/09/25/14/38/old-age-957492_340.jpg

פותרים סוגריים

מן העיתונות:

פער של 55 שנה: קשישה בת 71 התחתנה עם קטין בן 16

מעריב אונליין

07/05/2017

...זוג עם פער גילאים של 55 שנים מאינדונזיה איחד לבבות בטקס נישואים, למרות שהדבר אסור על פי חוק במדינה. השניים, סלאמאט ריאדי, קטין בן 16, ובחירת ליבו הפנסיונרית רוהאיה, 71, התחתנו בכפר מגוריהם קרנגגדה, לאחר דרך רצופת מכשולים שכללה מלחמה מול המדינה, הקהילה ומשפחותיהם...

למרות שאמרו שהם מאוהבים, היו רבים שפקפקו בכך ואמרו שזו לא הסיבה שהם מתחתנים, למרות שהשניים עניים לחלוטין באותה מידה. יחד עם זאת, יתכן שהייתה לסביבה סיבה לחשוד, שכן משפחתו של ריאדי שילמה נדוניה למשפחתה של רוהאיה, בסך 200,000 רופי אינדונזי.

מבחינת החוק, אדם שרוצה להתחתן באינדונזיה חייב להיות מעל גיל 19, אך השניים הצליחו להתחתן בשל פרצה בחוק שמאפשרת חתונה לפי הנורמות הדתיות של האינדיבידואל. בשל החוק הזה, הם ביצעו טקס חתונה מסוג 'ניקה סירי', כלומר נישואים שמוכרים על ידי הקהילה, אך לא בידי המדינה. החתונה נערכה בביתו של מנהיג הקהילה בכפר, ואישור החתונה ניתן מידיו ומידי אחיו של החתן.

זוג משמים?

<http://www.maariv.co.il/news/viral/Article-590476>

סוגיה 4: בדרכי החיים – דילמות והכרעות

א. משפחה ופרנסה

דברים פרק כ פסוקים ה-ז (פשט הפסוק עוסק בדיני מלחמה)
(ה) וְדָבְרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְלֹא חָנְכוּ יָלְדָּה וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ
פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְנַכֶּנּוּ:
(ו) וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ יָלְדָּה וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְלֹלֶנּוּ:
(ז) וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יָלְדָּה וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִקַּחנָה:

רמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות פרק ה הלכה יא

דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה,
ואחר כך יקנה בית דירה,
ואחר כך יישא אשה,
שנאמר ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו, "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו",
"ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה"
אבל הטיפשין מתחילין לישא אישה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית,
ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה.
וכך הוא אומר בקללות: "אשה תארש, בית תבנה, כרם תיטע"
כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך,
ובברכה הוא אומר (שמואל א יח 14) "ויהי דוד לבל דרכיו משכיל וה' עמו".

רמב"ם

רבי משה בן מימון: מגדולי הפוסקים בכל
הדורות, חי ופעל בימי הביניים בספרד
ובמצרים. היה איש אשכולות: פילוסוף,
רופא, איש מדע ומנהיג קהילת מצרים.

פסלו של הרמב"ם בעיר הולדתו קורדובה, ספרד

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%9E%D7%91%D7%92%D7%9D>

משנה תורה

ספר ההלכות של הרמב"ם. מכונה גם "הי"ד
החזקה" לציון 14 הנושאים המרכזיים שבו.
נכתב בערך בשנת 1,200.
הספר כתוב בשפה העברית, בתמציתיות,
ובניסוח משפטי ברור.
הרמב"ם מוסר את המסקנה הסופית של
ההלכה, בלי לדון בה ובלי לציין את
המקורות שמהם שאב אותה.
זהו ספר פסקים מדויק ונוח לקריאה
ולחבנה. החיבור השפיע השפעה עצומה על
ספרות ההלכה והפסיקה.

תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף כט עמוד ב'
תנו רבנן:

ללמוד תורה ולישא אשה –
ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה.
ואם אי אפשר לו בלא אשה –
ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה.
אמר רב יהודה אמר שמואל:
הלכה, נושא אישה ואחר כך ילמוד תורה.
רבי יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה?!
ולא פליגי: בא לן והא להו.

ביאור

תנו רבנן [שנו חכמים]:
אם היה לפניו ללמוד תורה ולישא אשה מה יקדים? –
ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה.
ואם אי אפשר לו בלא אשה –
ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה.
אמר רב יהודה אמר שמואל:
הלכה, נושא אשה ואחר כך ילמוד תורה בכל מקרה.
ר' יוחנן אמר: כיצד יכול לעשות זאת?
ריחיים של עול פרנסה תלויים בצוארו ויעסוק בתורה?!
ומעירים: ולא פליגי [ואין הם חלוקים] הלכה למעשה:
הא [זו, דברי שמואל] – לן [לנו, לבני בבל],
והא [וזו, דברי ר' יוחנן] – להו [להם, לבני ארץ ישראל]

תנו רבנן/ תניא/ תני

התלמוד מצטט מקורות
תנאיים למיניהם, ביניהם גם
ברייתות. הביטוי "תנו רבנן"
מציין פתיחה להבאת ברייתא.
(משנה חיצונית, הלכה מתקופת
התנאים שלא נכנסה לספר
המשנה).

שמואל – אמורא בבלי, בן הדור הראשון. ראש
ישיבת נהרדעא. הגיע מארץ ישראל לבבל בתחילת
המאה השלישית לספירה. היה רופא ואסטרונום.

רבי יוחנן (בר נפחא) – גדול אמוראי ארץ ישראל
(דור שני, מאה שלישית). ראש ישיבת טבריה
במשך יותר מ-60 שנה! דבריו – הן בתחום ההלכה
הן בתחום האגדה – השפיעו רבות על שני
התלמודים, הבבלי והירושלמי.

רש"י

רבי שלמה יצחקי – גדול מפרשי התנ"ך
והתלמוד, חי בצרפת בימי הביניים
(במאה ה-11). פירושיו מצטיינים בלשון
ברורה, קצרה ומדויקת.

רש"י:

הא לן הא להו –
כני צבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל
ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין לרכי הבית מוטלים עליו
נושא אשה – דהוה בלא ההורז ואח"כ הולך ולומד תורה.
להו – לבני ארץ ישראל הלומדים במקומם, אם נושא אשה יהו
לרכי הבית מוטלין עליו ויצטלוהו.

כתב רש"י

גופן דפוס המבוסס על צורת
אותיות שבכתב-יד ספרדיים.
במאה ה-15 באיטליה, עם הדפסת
פירוש רש"י לתורה, השתמשו
המדפיסים בגופן זה כדי להבחין
בין המקור לפירוש. רש"י, שחי
במאה ה-11, לא הכיר כלל את
"כתב רש"י"!

https://cdn.pixabay.com/photo/2015/09/06/14/59/books-927394_960_720.jpg

פותרים סוגריים

בעלי התוספות (בשמו של רבינו תם):

הא לן והא להו –

פירש בקונטרס: בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל, ומתוך שלומדים חוץ למקומם – אין צרכי הבית מוטל עליהם, נושא אשה דהוה ליה בלא הרהור, ואחר כך לומד תורה. הא להו – לבני ארץ ישראל, הלומדים במקומם. אם נושא אשה יהו כל צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו.

וקשה לרבינו תם,

דמשמע דקאמר שמואל דנושא אשה תחלה כדי להיות בלא הרהור

ומוקי לה למילתיה בבני בבל [ומצאנו את דבריו בבני בבל]

אם כן אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומן

[לכן צדיין קייט הרהור צבירה מאחר שצונו התלמידים את ביתם ונשותיהן!]

ועוד קשה: אחר שנשא אשה, היאך יצא חוץ למקומו ללמוד?

והלא הוא צריך לחזור אחר מזונות אשתו ובניו

ובפרק קמא דגיטין (ו,ב) אשכחן דשלח רבי אביתר: בני אדם הבאים משם לכאן הם מקיימין בעצמן

"ויתנו הילד ביונה והילדה מכרו ביון" (יואל ד,ג).

[מאן אלא האמורא רבי אביתר, לפני בבל האמא לאמא?]

פירוש: שצריכין בניו ובנותיו להתמשכן בעבור מזונותיהן,

משמע שאין עושים יפה שהולכים ללמוד חוץ למקומן.

על כן נראה לרבינו תם איפכא [לפיכך]!

דרבי יוחנן דאמר 'ריחים בצוארו ויעסוק בתורה' - לבני בבל דיבר

שאינו יכול להניח אשתו וילך וילמוד תורה, ועוד שהם עניים.

ושמואל דאמר 'נושא אשה תחלה' - לבני ארץ ישראל אמר, שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים.

וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה .

ומיהו [ואף כל פניו] פעמים שגם בני ארץ ישראל היו יוצאים חוץ למקומם לבבל ללמוד תורה

אלא רובם היו לומדים במקומם.

ואין תימה אם שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני ארץ ישראל –

שהיו לפניו תלמידים מבני ארץ ישראל שהיה מדבר להם

ורבי יוחנן אף על פה שהיה מארץ ישראל, היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל.

ה"תוספות" (בעלי התוספות)

אחד מן הפירושים שהודפסו על דף התלמוד הבבלי. נכתב ע"י תלמידיו וצאצאיו של רש"י באשכנז במאות 12-13. התוספות מוסיפים על פירוש רש"י, משווים בין סוגיות בתלמוד ומבררים נוסחים שונים של ספרות חז"ל. **רבינו תם** – יעקב בן מאיר (צרפת, המאה ה-12), נכדו של רש"י, מגדולי בעלי התוספות. נודע גם כמשורר וכבלשן.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות תלמוד תורה, פרק א' הלכה ה'

לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך ישא אשה, שאם נשא אשה תחילה אין דעתו פנויה ללמוד. ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא ואחר כך ילמוד תורה.

עיון ודין

1. הסבירו את הדעות השונות בקרב האמוראים בסוגיית התלמוד.
2. כיצד מסביר רש"י את הדעות השונות?
3. האם המציאות שמתאר רש"י תואמת את המציאות כיום? נמקו!
4. האם רמב"ם פוסק כמו שמואל, או שמא כדעתו של רבי יוחנן? הסבירו ונמקו!
5. "ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה" – מה דעתכם? נמקו!

סוגיה 5: היעדרות מן הבית

היעדרותו של אחד מבני-הזוג לזמן ממושך גובה מחיר כבד ממשפחתו. מאחר שלימוד תורה נתפש כערך חשוב, הותר לתלמידי חכמים לעזוב את בתיהם לזמן קצוב, אשר הלך והתארך במהלך הדורות. סוגיה זו מציגה מקבץ סיפורים על אודות חכמים שנעדרו מבתיהם זמן ממושך כדי להתמסר ללימוד תורה. כדרכה של ספרות חז"ל, היא חושפת בפנינו את המתח בין ההלכה והחוק "היבש" לבין המציאות המורכבת, הדורשת התבוננות רגישה ומוסרית.

המקורות מתמודדים עם השאלה: האם תלמיד חכם רשאי לעזוב את משפחתו ולצאת ללמוד תורה ברשות האישה – וקל וחומר שלא בהסכמתה – ואם כן, לכמה זמן?

א. יציאה שלא ברשות

רבי אליעזר (בן הורקנוס) – מגדולי התנאים בדור השני (המאה הראשונה לספירה, לאחר חורבן בית המקדש השני). תלמידו המובהק של רבן יוחנן בן זכאי. כונה "בור סוד שאינו מאבד טיפה" בשל זכרונו המצוין.

רב אדא בר אהבה – אמורא בבלי (דור ראשון ושני). תלמידו המובהק של רב. הרבה לדון בענייני נישואין.

רב רחומי – אמורא בבלי (דור רביעי), תלמידם של אבאי ורבא במחוזא.

משנה, מסכת כתובות פרק ה משנה ו

[...]

התלמידים יוצאים לתלמוד תורה

שלא ברשות [ללא הסכמת האישה]

שלושים יום [...]

דברי רבי אליעזר

ביאור

אמר רב ברונא אמר רב:

הלכה כר' אליעזר בהלכות אלה.

אמר רב אדא בר אהבה אמר רב:

כל הלכה זו היא כדברי ר' אליעזר,

אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שנים שלש שנים שלא ברשות נשותיהם, אף שנמנעים בשל כך מתשמיש.

אמר רבא: סמכו רבנן [חכמים] על דברי רב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיהו [ועשו מעשה בעצמם] לצאת מן הבית וללמוד ולא תמיד היו לכך תוצאות טובות.

כי הא [כמו מעשה זה]

שרב רחומי הוה שכיח קמיה [היה מצוי לפני]

רבא בעיר מחוזא,

הוה [היה] רגיל דהוה אתי לביתיה [שהיה בא לביתו]

כל מעלי יומא דכיפורי [ערב יום כיפור].

יומא חד משכתיא שמעתא [יום אחד משכה אותו הסוגיה] ונשאר במקום, ולא בא.

הוה מסכיא דביתיהו [היתה מצפה אשתו] באותו יום ואמרה בלבה:

השתא אתי, השתא אתי [עכשיו הוא בא, עכשיו הוא בא], ולבסוף

לא אתא [בא], שהרי נמשך בלימודו ונשאר בבית המדרש.

חלש [חלשה] דעתה, הצטערה,

אחית דמעטא [והורידה דמעה] מעינה.

באותה שעה הוה יתיב באיגרא [היה יושב רב רחומי על גג], אפחית איגרא מתותיה

ונח נפשיה [נפחת הגג מתחתיו ונחה נפשו, נפטרה].

ללמד כמה צריך אדם להיזהר שלא לצער את אשתו ואפילו שלא בכוונה.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"ב עמוד ב'

אמר רב ברונא אמר רב:

הלכה כרבי אליעזר.

אמר רב אדא בר אהבה אמר רב:

זו דברי רבי אליעזר,

אבל חכמים אומרים:

התלמידים יוצאין לתלמוד תורה ב' וג' שנים שלא ברשות.

אמר רבא:

סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה

ועבדי עובדא בנפשיהו.

כי הא דרב רחומי

הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא

הוה רגיל

דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי

יומא חד משכתיא שמעתא.

הוה מסכיא דביתיהו:

השתא אתי, השתא אתי.

לא אתא.

חלש דעתה

אחית דמעטא מעינה,

הוה יתיב באיגרא,

אפחית איגרא מתותיה

ונח נפשיה.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"ב עמוד ב'

רבי חנניה בן חכינאי

הוה קאזיל לבי רב

בשיליה הלוליה **דרי שמעון בן יוחאי**

אמר ליה: איעכב לי עד דאתי בהדך

לא איעכבא ליה

אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב

עד דאתי, אישתנו שבילי דמתא

ולא ידע למיזל לביתיה

אזל יתיב אגודא דנהרא

שמע לההיא רביתא

דהוו קרו לה: בת חכינאי בת חכינאי ,

מלי קולתך ותא ניזיל!

אמר: שמע מיניה האי רביתא דידן

אזל בתרה

הוה יתיבא דביתיה קא נהלה קמחא

דל עינה חזיתיה

סוי לבה פרח רוחה

אמר לפניו ריבונו של עולם ענייה זו זה שכרה

בעא רחמי עלה וחייה.

ביאור

ר' חנניה בן חכינאי

הוה קאזיל לבי [היה הולך לבית] הרב בשיליה הלוליה

[בסוף זמן חתונתו] של ר' שמעון בן יוחאי,

אמר ליה [לן] ר' שמעון: איעכב [המתן] לי עד דאתי בהדך

[שאבוא אתך] אחרי ימי חופתי. אך בשל רצונו העז ללמוד

לא איעכבא ליה [המתין לו].

אזל יתיב תרי סרי שני בבי [הלך וישב שנים עשרה שנה בבית]

הרב. עד דאתי [שבא] לביתו אישתנו [השתנו] שבילי דמתא

[העיר] ולא ידע עוד את הדרך למיזל לביתיה [ללכת לביתו].

אזל יתיב אגודא דנהרא [הלך ישב על גדת הנהר]

שמע לההיא רביתא דהוו קרו [שמע לנערה אחת שהיו קוראים]

לה: "בת חכינאי, בת חכינאי, מלי קולתך ותא ניזיל

[מלאי את כדך ובואי נלך]."

אמר: שמע מינה האי רביתא דידן [למד מכאן שזוהי הנערה

שלנו] כלומר בתו. שהרי הוא לא הכירה לאחר כל אותן השנים.

אזל בתרה [הלך אחריה] כדי להגיע לביתו.

הוה יתיבא דביתיה קא נהלה קמחא [היתה יושבת אשתו ומנפה

קמח [דל עינה חזיתיה, סוי לבה [הרימה את עיניה, ראתה

אותו, ראה ליבה] הכירה אותו, ופרח רוחה ומתה מרוב

התרגשות. אמר ר' חנניה לפניו: רבונו של עולם, ענייה זו זה

שכרה!! בעא רחמי עלה וחייה [ביקש רחמים עליה וחייתה].

רבי חמא בר ביסא

אזיל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא

כי אתא, אמר:

לא איעביד כדעביד בן חכינאי

עייל יתיב במדרשא

שלח לביתיה

אתא **רבי אושעיא** בריה, יתיב קמיה

הוה קא משאיל ליה שמעתא

חזא דקא מתחדדי שמעתיה

חלש דעתיה

אמר: אי הואי הכא, הוה לי זרע כי האי

על לביתיה

על בריה קם קמיה

הוא סבר למשאליה שמעתתא קא בעי

אמרה ליה דביתהו:

מי איכא אבא דקאים מקמי ברא

קרי עליה רמי בר חמא

"החוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת פרק ד)

זה ר' אושעיא בנו של רבי חמא בר ביסא.

ביאור

ר' חמא בר ביסא אזיל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא

[הלך וישב שנים עשרה שנה בבית המדרש]

כי אתא [כאשר בא לביתו] אמר:

לא איעביד [אעשה] כדעביד [כמו שעשה] בן חכינאי,

שבא פתאום הביתה וגרם לאשתו אסון.

עייל יתיב במדרשא [הלך וישב בבית המדרש]

ושלח לביתיה [לביתו] להודיע שבא.

בעודו יושב בבית המדרש אתא [בא] ר' אושעיא בריה [בנו]

שאותו לא הכיר ויתיב קמיה [וישב לפניו].

הוה קא משאיל ליה שמעתא [והיה שואל אותו ר' אושעיא

הלכות].

חזא דקא מתחדדי שמעתיה [ראה ששמועותיו של ר'

אושעיא מחודדות, שהוא חריף מאד]

חלש דעתיה [חלשה דעתו, הצטער]

ואמר: אי הואי הכא הוה [אם הייתי כאן ומלמד את בני היה] לי

זרע כי האי [כזה, כמו נער זה].

על לביתיה, על בריה [נכנס לביתו ונכנס גם בנו],

קם קמיה [עמד האב לפניו] לתת כבוד לתלמיד חכם, כי הוא

סבר למשאליה שמעתתא קא בעי

[חשב לשאול אותו דבר הלכה הוא רוצה],

אמרה ליה דביתהו [אמרה לו אשתו] לר' חמא:

מי איכא אבא דקאים מקמי ברא [האם יש אב שעומד מפני בנו?]

ומעירים: קרי עליה [קרא עליו] רמי בר חמא את הכתוב:

"והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב)-

זה ר' אושעיא, בנו של ר' חמא בר ביסא,

שהיו במשפחה זו שלושה דורות כאחד של תלמידי חכמים.

ב. יציאה ברשות

התלמוד הירושלמי

נוצר בבתי המדרש של אמוראי ארץ ישראל (בעיקר בטבריה ובקיסריה). אף הוא, כמו התלמוד הבבלי, כולל דיונים, משא ומתן וניסיונות לפרש את המשנה. בשל נסיבות פוליטיות ומדיניות הוא לא נערך עריכה סופית, נותר כחומר גלם בלתי מעובד, תפוצתו הייתה מוגבלת ובמהלך הדורות סמכותו פחתה.

תלמוד ירושלמי (יולנא), מסכת כתובות.

פרק ה' הלכה ז'

גמרא

התלמידים יוצאין לתלמוד תורה

שלא ברשות בתיאן - (נשותיהם, עד) שלשים יום,

הא ברשות בתיאן - אפילו כמה (הרבה).

ביאור

שנינו במשנה ש התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום. ושואלים: ואם יוצאים ברשות, כמה? ותוהים על השאלה: אם ברשות ובהסכמת האשה הם יוצאים, שיצאו כמה דבעי [שהם רוצים] ומה לנו להתערב בדבר שהסכימו בו הבעל והאשה?

אורחא דמילתא [דרך ארץ] כמה? מה ההתנהגות הראויה בענין זה? אמר רב: חדש כאן בבית המדרש, וחדש בבית. ורמז לדבר, ממה שנאמר בשרות הצבא של דוד: "לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה" (דברי הימים א' כז, א). ור' יוחנן אמר: חדש כאן בבית המדרש ושנים בביתו, שנאמר בפועלים שעבדו לצורך בנין בית המקדש: "חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו" (מלכים א' ה, כח).

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"א עמוד ב' - ס"ב עמוד א'

"התלמידים יוצאין לתלמוד וכו'".

ברשות כמה?

- כמה דבעי.

אורחא דמילתא כמה?

אמר רב: חודש כאן וחודש בבית,

שנאמר: 'לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל

חדשי השנה'.

(דברי הימים א כז א)

ורבי יוחנן אמר: חודש כאן ושנים בביתו,

שנאמר חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו (מלכים א ה כח)

אישה בחלון - רות שלום (ציירת ואמנית ישראלית)

<http://www.egozigallery.com/%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%98-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-4692>

תלמוד בבלי, מסכת כתובות,
דף ס"ב עמוד ב' – ס"ג עמוד א'
רבי עקיבא,

רעיא דבן כלבא שבוע הוה

חזיתיה ברתיה,

דהוה צניע ומעלי

אמרה ליה: אי מקדשנא לך אזלת לבי רב

אמר לה: אין

איקדשא ליה בצינעה ושדרתיה

שמע אבוא,

אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה

אזיל יתיב תרי סרי שנין בבי רב

כי אתא

אייתי בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי

שמעיה להווא סבא דקאמר לה:

עד כמה קא מדברת אלמנות חיים

אמרה ליה: אי לדידי ציית יתיב תרי סרי שני אחריני

אמר: ברשות קא עבידנא

הדר אזיל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי רב

כי אתא

אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי

שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה

אמרו לה שיבבתא: שאילי מאני לבוש ואיכסאי

אמרה להו: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב)

כי מטיא לגביה נפלה על אפה

קא מנשקא ליה לכרעיה

הוּ קא מדחפי לה שמעיה

אמר להו: שבקוה שלי ושלכם שלה הוא

שמע אבוא דאתא גברא רבה למתא

אמר: איזיל לגביה אפשר דמפר נדראי

אתא לגביה

אמר ליה: אדעתא דגברא רבה מי נדרת

אמר ליה: אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת

אמר ליה: אנא הוא

נפל על אפיה ונשקיה על כרעיה

ויהיב ליה פלגא ממוניה.

ביאור

ר' עקיבא, רעיא [רועה] של בן כלבא שבוע הוה [היה].
חזיתיה ברתיה דהוה צניע ומעלי [ראתה אותו בתו של
כלבא שבוע שהוא צנוע ומעולה],

אמרה ליה [לו]: אי מקדשנא [אם אתקדש] לך, אזלת
לבי [תלך לבית] הרב ללמוד?

אמר לה: אין [כן],

איקדשא ליה [התקדשה לו] בצינעה ושדרתיה [ושלחה
אותו ללמוד].

שמע אבוא [אביה] את הדבר, אפקה מביתיה, אדרה
[הוציאה מביתו והדיר אותה] הנאה מנכסיה [מנכסיו].

אזיל יתיב תרי סרי שנין בבי [הלך ר' עקיבא וישב
שנים עשרה שנה בבית] הרב.

כי אתא, אייתי בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי [כאשר
בא שוב לביתו, הביא איתו שנים עשר אלף תלמידים].

ובינתיים,

שמעיה להווא סבא דקאמר [שמע זקן אחד שאומר]
לה, לאשתו: עד כמה קא מדברת [את נוהגת] כאלמנות
חיים, שהרי בעלך נמצא במקום אחר, ואת חיה כאלמנה
בחייו?!

אמרה ליה [לו]: אי לדידי ציית [אם לי היה מקשיב]-
יתיב תרי סרי שני אחריני [היה יושב עוד שנים עשרה

שנים אחרות].

אמר ר' עקיבא כששמע זאת: ברשות קא עבידנא [אני
עושה].

הדר אזיל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי
[הלך וישב ללמוד תורה שנים עשרה שנה אחרות
בבית] הרב. כי אתא אייתי בהדיה [כאשר בא, הביא
איתו] עשרין וארבעה אלפי תלמידי [תלמידים].

שמעה דביתהו [אשתו] הות קא נפקא לאפיה [ויצאה
לקראתו לקבל פניו].

אמרו לה שיבבתא [השכנות]: שאילי מאני לבוש
ואיכסאי [שאלו בגד ללבוש והתכסו בו] שלבושך אינו
מתאים לקבל פני אדם גדול.

אמרה להו [להן]: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב,
2).

כי מטיא לגביה, נפלה על אפה, קא מנשקא ליה
לכרעיה [כאשר הגיעה אליו, נפלה על פניה ונישקה את
רגליו]

הוּ קא מדחפי לה שמעיה [היו דוחפים אותה שמשויו],
שלא ידעו מי היא.

אמר להו [להם] ר' עקיבא: שבקוה [הניחו לה] כי כל
התורה שלי ושלכם — שלה הוא.

בינתיים שמע אבוא [אביה] דאתא גברא רבה
למתא [שבא אדם גדול לעיר] אמר: איזיל לגביה,
אפשר דמפר נדראי [אלך אליו, אולי יפר את נדרי]
ואוכל לפרנס את בתי. אתא לגביה [בא אליו]

אמר ליה [לו] ר' עקיבא: אדעתא דגברא רבה מי [על
דעת שיהא עקיבא זה אדם גדול האם] נדרת?

אמר ליה [לו]: אפילו אם היה יודע פרק אחד, ואפילו
הלכה אחת לא הייתי מקפיד.

אמר ליה [לו]: אנא [אני] הוא.

נפל חותנו על אפיה [פניו]

ונשקיה [ונשקו] על כרעיה [רגליו]

ויהיב ליה פלגא ממוניה [ונתן לו את חצי ממונו].

ברתיה דרבי עקיבא
עבדא ליה לבן עזאי הכי
והיינו דאמרי אינשי:
רחילא בתר רחילא אזלא
כעובדי אמה כך עובדי ברתא

ביאור

ברתיה [בתן] של ר' עקיבא
עבדא ליה [עשתה לו] **לבן עזאי הכי** [כך],
 שהיה איש פשוט והיא גרמה לו שילמד תורה.
והיינו דאמרי אינשי [והוא שאומרים בני אדם
 בפתגם מקובל]: **רחילא בתר רחילא אזלא**
 [כבשה אחר כבשה הולכת],
כעובדי אמה כך עובדי ברתא
 [כמעשי האם כך מעשי הבת].

חנניה בן חכניאי – תנא בדור יבנה (מאה שנייה לספירה), תלמידו של רבי עקיבא.
חמא בר ביסא – אמורא ארץ-ישראלי בדור המעבר שבין תקופת התנאים לתקופת האמוראים (תחילת המאה השלישית לספירה).
רבי עקיבא (בן יוסף) – מגדולי התנאים במאה השנייה לספירה. על פי המסורת הוא צאצא למשפחת גרים. מילא תפקיד חשוב באיסוף ובמיון מקורות התורה שבעל-פה ובחידוש הלכות רבות בהתבסס על מדרש התורה. תמיכתו הפומבית במרד בר-כוכבא נגד הרומאים הובילה להוצאתו להורג והוא אחד מ"עשרת הרוגי מלכות".
אשת רבי עקיבא – ידוע שהייתה ממשפחה עשירה ומכובדת. בדומה לנשים בסיפורים שלמדנו, היא אינה מוצגת בשמה. במקור אחר מסופר כי שמה היה רחל (כבשה צעירה). מכאן ניתן להבין גם את הסיפור על פתם ואת האמירה: "רחלה אחר רחלה הולכת".
בן עזאי – שמעון בן עזאי, תנא (מאה שנייה לספירה). תלמידו וחברו של רבי עקיבא. נאמר עליו: "משמת בן עזאי בטלו השקדנים", בשל מסירותו ללימוד תורה.

עיון ודין

1. ציינו את ההבדלים בין הסיפור על אודות חנניה בן חכניאי לסיפור על אודות חמא בר ביסא.
2. האם, לדעתכם, הסיפור הראשון מציג מסר המעודד לעזוב את הבית? נמקו!
3. א. מהו המסר שניתן ללמוד מהבדלים אלה?
 ב. האם יש משמעות להבאת שני הסיפורים יחדיו? הסבירו!

פותרים סוגריים

***שולמית ולר – "נשים ונשיות בסיפורי התלמוד"** (הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2001, עמ' 20-21)
 "הבעיה שסביבה נרקמו הסיפורים הכלולים בקובץ זה מוכרת וידועה גם בעולם המודרני. גם כיום החברה מצפה שהנשים תסכמנה לערוך ויתורים במישור החומרי ובמישור הרגשי למען קידום הקריירה, היוקרה או חי הרוח של בעליהן. וגם כיום הבעיה של עזיבת הבית או "עולם הבית" למען עולם אחר קיימת דווקא אצל אנשים מוכשרים ומוצלחים, המונעים על-ידי אמביציה או אידאלים, ממש כמו אותם החכמים שהם גיבורי הסיפורים התלמודיים. והנה, בקובץ הסיפורים על תלמידי חכמים שעזבו את בתיהם מתגלה רגישות גבוהה מאוד להרגשותיהן ולעמדותיהן של הנשים. זווית הראייה הנשית מתבטאת הן בכל סיפור כלפי עצמו, הן בדרך עריכת הסיפורים בקובץ; נראה, כי העריכה מכוונת בבירור ללקח, שעל-פיו הבנה ושותפות בין בני זוג, וגילוי רגישות לרצונה של האישה חשובים יותר מקריירה של לימוד תורה, על אף חשיבותה ומרכזיותה של זו בעולם היהודי.

***פרופ' שולמית ולר – חוקרת תלמוד וספרות חז"ל, כתבה ספרים ומאמרים אודות נשים בספרות התלמודית.**

עיון ודין

1. במה שונה יציאתו של רבי עקיבא ללימודים, מיציאתם של החכמים רב רחומי, חנניה בן חכינאי וחמא בר ביסא? הסבירו ונמקו בהתבסס על הטקסט.
2. נסו לתאר מה הקריבו נשותיהם וילדיהם של החכמים, בשעה שהם היו מצויים הרחק מבתיהם.
3. עיינו בתלמוד המודפס. מצאו את הסיפורים. חשבו ושערו: מדוע סודרו ארבעת הסיפורים דווקא בסדר זה? הציגו הוכחות מן הטקסט.
4. שולמית ולר טוענת, כי "זווית הראייה הנשית" באה לידי ביטוי בסיפורים הללו.
 - א. בחרו שתי דוגמאות, הציגו והסבירו אותן על רקע טענה זאת.
 - ב. האם אתם מסכימים עם טענה זאת? נמקו!

https://cdn.pixabay.com/photo/2014/09/21/17/56/wanderer-455338_340.jpg

פרק שני: מיסוד הזוגיות – היבטים משפטיים

סוגיה 6: דרכי הקידושין

במקורות המשפט העברי, קיימים שלושה שלבים בדרך למיסוד הזוגיות: שידוכין: ההיכרות הראשונית וההתאמה בין בני זוג, לצורך נישואין. מעין "הצהרת כוונות". בשלב זה האישה עדיין איננה נחשבת לאשת איש. אירוסין (לשון המקרא) או קידושין (לשון חכמים): הפעולה הקושרת את בני הזוג מבחינה משפטית. האישה המאורסת/מקודשת היא למעשה "אשת-איש". אם בני הזוג מבקשים להתיר את הקשר לאחר האירוסין – הם זקוקים לגט! (בין האירוסין לנישואין האישה אסורה על כל אדם, כולל על ארוסה) נישואין: בני הזוג עוברים לחיות חיים משותפים בצוותא.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות אישות פרק א הלכה א

קָדָם מֵתָן תּוֹרָה
הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׁוֹק,
אִם רָצָה הוּא וְהִיא לִשָּׂא אוֹתָהּ –
מִכְנִיסָה לְבֵיתוֹ וּבּוֹעֵלָה בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה.
כִּיֹּן שָׁנְתָנָה תּוֹרָה,
נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל שָׂאִם יִרְצָה הָאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה,
יִקְנֶה אוֹתָהּ תַּחֲלָה בְּפָנֵי עֲדִים,
וְאַחֵר כֶּךָ תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה,
שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ" (דברים כב,ג).

ביאור

קָדָם מֵתָן תּוֹרָה. מוסד הנישואין היה קיים אף לפני ציווי התורה בעניין.
הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׁוֹק וכו'. אפילו פגש אדם אישה במקום ציבורי ובאקראי – יכולים היו להינשא מיד על פי הסכמתם, בלי מעשה רשמי שיקדם לכך.
וּבּוֹעֵלָה בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ. בלי עדים, הנותנים תוקף רשמי לביאה.
כִּיֹּן שָׁנְתָנָה תּוֹרָה נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל וכו'. התורה ציוותה שקניין הקידושין, שנעשה בפני עדים, יקדם לנישואין.

רמב"ם מתאר את השתלשלות מוסד הנישואין:

לפני מתן תורה, עוד לפני שנוצרו נורמות וחוקים חברתיים, אם איש ואישה רצו לחיות יחד, לא היה צורך בטקס מיוחד והיא נהייתה אשתו מרגע שנכנסה לביתו. התורה הסדירה את הקשר הזה ויצרה כללים ומערכת של נורמות. לנישואין יש השלכות על מעמד של בני הזוג ועל התחייבויותיהם ההדדיות. לכן, ההלכה נוקטת מושג "קונה" – הקניין הוא עשיית פעולה משפטית, ולכן עליו להתבצע בפני עדים. התורה משתמשת במושג "לקח" – רכישה תמורת כסף. זהו ביטוי למוהר – התשלום שנתן האיש למשפחת הכלה תמורת הזכות להינשא לה.

דרכי הקידושין

משנה, מסכת קידושין, פרק א משנה א

האשה נקנית בשלוש דרכים

וקונה את עצמה בשתי דרכים:

נקנית בכסף בשטר ובביאה

– בכסף

בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר

ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה

וכמה היא פרוטה?

אחד משמנה באיסר האיטלקי

וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל

היבמה נקנית בביאה

וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם

ביאור

האשה נקנית: המושג "קניין" במשפט העברי, משמעותו עשיית פעולה משפטית: מעשה מוחשי, המבטא את הרצון של מי שעשה אותו ("גמירות דעת" = הסכמה, החלטה).

לפעולה המשפטית יש השלכות חשובות:

1. התחייבויות של האיש כלפי האשה.
2. שינוי הסטאטוס (המעמד האיש) של בני הזוג.

המשנה מציינת שלוש דרכים אפשריות למיסוד קשר הזוגיות (הקידושין) בין האיש לאשה.
כל אחת מהן חייבת להיעשות בפני שני עדים ("עדי קיום").

המשנה

הקובץ המוסמך הראשון של התורה שבעל-פה, תוצר של מאות שנות פעילות משפטית והלכתית.
המשנה נערכה בתקופת התנאים, בערך בשנת 200 לספירה, בארץ ישראל, על ידי רבי יהודה הנשיא.
שפתה של המשנה עברית, והיא מסודרת על פי נושאים מרכזיים ותתי-נושאים, ובלי קשר לפסוקי התורה.
במשנה **שישה "סדרים" (ש"ס)**. כל סדר עוסק בעניין מסוים. כל **סדר** מורכב מכמה מסכתות, כל **מסכת** מורכבת מכמה פרקים, וכל **פרק** – מורכב מכמה משניות (ביחיד: משנה).

דינר ופרוטה

דינר – מטבע מכסף

ברחבי האימפריה

הרומית.

פרוטה – מטבע נחושת

בעל ערך מינימלי (דינר

אחד שווה 192 פרוטות)

בית הלל ובית שמאי: הלל ושמאי היו שני תנאים שפעלו במאה הראשונה לספירה, ועמדו יחדיו בראש הסנהדרין (בית הדין הגדול בירושלים). האחד מהם היה נשיא, והשני אב בית הדין. הם ידועים במספר המחלוקות הרב ביניהם, בשל תפיסות העולם השונות שאפיינו אותם. לאחר מותם, תלמידיהם המשיכו את דרכם בשתי אסכולות:

בית הלל – ממשיכי דרכו של הלל. דגלו בגישה מחדשת וגמישה.

בית שמאי – ממשיכי דרכו של שמאי. גישתם משפטית ומסורתנית.

עיון ודין

1. "האשה נקנית" – מדוע נקטה המשנה דווקא את המילה "נקנית" בנוגע לקידושין?
2. ציינו את שלוש דרכי הקידושין המוצגות במשנה.
3. מהו **נושא** המחלוקת בין בית הלל לבית שמאי?
4. שער: מהו נימוקו של כל צד במחלוקת?
5. מהן ההשלכות המעשיות של כל אחת מן העמדות? הסבירו!

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות קידושין, סימן כ"ו סעיף ד'

הַאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּשִׁלְשָׁה דְּרָכִים:
בְּכֶסֶף אוֹ בְּשֶׁטֶר אוֹ בְּבִיאָה מִן הַתּוֹרָה;
אֲבָל חֻכָּמִים אָסְרוּ לְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת,
וְאִם עָבַר וְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוֹת וְהִיא מְקַדֶּשֶׁת.
וְאִפְּלוּ קִדְשָׁהּ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשֶׁטֶר,
אִם לֹא שִׁדָּךְ תַּחֲלָה אוֹ שֶׁקֵּדֵשׁ בְּשׁוּק,
מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוֹת וְהִיא מְקַדֶּשֶׁת.

הגה: וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאִין מִכֵּין אִם קֵדֵשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשֶׁטֶר, אִפְּלוּ בְּשׁוּק וּבְלֹא שְׂדוּכִין
וְלֹא רְאִיתִי מִיָּמַי שֶׁהָכּוּ מִי שֶׁקֵּדֵשׁ בְּלֹא שְׂדוּכִין.

שולחן ערוך

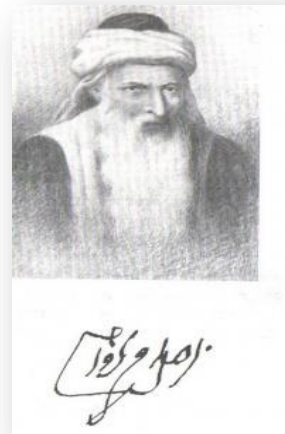
ספרו של רבי יוסף קארו (צפת, שנת 1550 בערך).
קובץ של הלכות ומנהגים שנהגו בקהילות ספרד
ובא"י, המסודרים בארבעה חלקים גדולים. הספר
כתוב בשפה העברית ופוסק הלכה למעשה בסגנון
קצר ומדויק. לאחר שנוספו לו "הגהות" – השלמות
של ההלכות על פי מנהגי אשכנז (על ידי ר' משה
איסרליש), התקבל בכל תפוצות ישראל כספר היסוד
שעל-פיו מתנהלים חייו של היהודי שומר המצוות.

הגה

כינוי לחיבורו של הרמ"א –
רבי משה איסרליש – "מפת
השולחן": הערות והתאמות
של "שולחן ערוך" למנהגים
ולפסיקות של יהודי אשכנז.

רבי יוסף קארו

מגדולי וחשובי הפוסקים בכל הדורות. מכונה "מרן"
("אדוננו", תואר כבוד לגדול הדור) או "הבית יוסף" (על
שם אחד מספריו). חי בסוף המאה ה-15 ובמאה ה-16.
נולד בספרד. בשל גירוש יהודי ספרד נדד עם משפחתו,
ולבסוף הגיע לארץ ישראל והתיישב בעיר צפת. חיבר
כמה חיבורים מקיפים, בהתבסס על דיונים הלכתיים
והשוואות בין הפוסקים הספרדיים שקדמו לו.
ספרו "שולחן ערוך" הופץ עוד בימיו, ועם "מפת
השולחן" של הרמ"א התקבל בכל קהילות ישראל,
במזרח ובמערב.

רבי יוסף קארו

<https://www.yeshiva.org.il/wiki/images/thumb/9/9f/Karo.jpg/200px-Karo.jpg>

עיון ודין

1. קראו בעיון את פסיקתו של "השולחן ערוך". מה מוסיפה הלכה זו על המשנה?
2. הרמ"א הוסיף "הגהה" להלכה זו. הסבירו את הערתו.
3. כיצד ניתן להסביר את השוני בין פסיקתו של רבי יוסף קארו לזו של הרמ"א?

סוגיה 7: קידושי כסף

אחת מדרכי הקידושין מתבצעת באמצעות כסף: האיש נותן לאישה כסף (או שווה-כסף) – במיוחד למטרת הקידושין – ואומר "אמירת קידושין". פעולת הקניין "קושרת" את האישה מבחינה משפטית, והופכת אותה ל"אשת-איש" על כל המשתמע מכך.

תוספתא, מסכת קידושין (ליברמן), פרק א' הלכה א'

האשה נקנית בשלש דרכים
וקונה את עצמה בשתי דרכים.
נקנית בכסף בשטר בביאה.
בכסף כיצד?
נתן לה כסף או שוה כסף,
ואמר לה:
'הרי את מקודשת לי'
'הרי את מאורסת לי'
'הרי את לי לאינתו'
הרי זה מקודשת.
אבל, נתנה היא לו: כסף או שוה כסף
ואמרה לו:
'הריני מאורסת לך'
'הריני מקודשת לך'
'הריני לך לאינתו'
אינה מקודשת.

תוספתא ("התוספת")

קובץ של ברייתות (משניות חיצוניות)
מתקופת התנאים בארץ ישראל, הערוך
כמו המשנה (בשפה העברית): על פי
סדרים, מסכתות, פרקים והלכות.
ההלכות שבתוספתא מוסיפות ומרחיבות
על המשניות: נימוקים, מקרים נוספים,
דעות שונות, פרטים, שמות של תנאים
ועוד.

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/02/01/10/59/bag-2029642_960_720.png

עיון ודיון

1. מה מוסיפה ההלכה שבתוספתא על זו שבמשנה?
2. התוספתא מנסחת שתי פעולות שעל הגבר לעשות, כדי שהאישה תהיה מקודשת. מהן הפעולות?
3. הציגו את ההבדלים בין האיש לבין האישה בכל הנוגע לפעולה המשפטית של הקידושין.
4. נסו לנסח חוק מקורי הנוגע לקידושין היום: מהן הפעולות המשפטיות שהייתם כוללים בחוק? מי עושה אותן? הסבירו ונמקו!

תנו רבנן:

התקדשי לי במנה,

תנם על גבי סלע - אינה מקודשת,

ואם היה סלע שלה - מקודשת.

בעי רב ביבי: סלע של שניהם, מהו?

תיקו.

התקדשי לי בככר,

תנהו לכלב - אינה מקודשת,

ואם היה כלב שלה - מקודשת.

בעי רב מרי: כלב רץ אחריה, מהו?

בההוא הנאה דקא מצלה נפשה מיניה -

גמרה ומקניא ליה נפשה,

או דלמא מצי אמרה ליה:

מדאורייתא חיובי מחייבת לאצולן?

תיקו.

התקדשי לי בככר,

תנהו לעני - אינה מקודשת,

אפילו עני הסמוך עליה;

מאי טעמא?

אמרה ליה: כי היכי דמחייבנא ביה אנא,

הכי מחייבת ביה את.

ההוא גברא דהוה קא מזבין חומרי פתכייתא,

אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד שוכא,

אמר לה: אי יהינא לך מיקדשת לי?

אמרה ליה: הבה מיהבה;

אמר רב חמא: כל הבה מיהבה לאו כלום הוא.

ההוא גברא דהוה קא שתי חמרא בחנותא,

אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד כסא,

אמר לה: אי יהינא לך מיקדשת לי?

אמרה ליה: אשקויי אשקיינ,

אמר רב חמא: כל אשקויי אשקיינ לאו כלום הוא.

ההוא גברא דהוה קא שדי תמרי מדקלא,

אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: שדי לי תרתי,

אמר לה: אי שדינא לך מיקדשת לי?

אמרה ליה: שדי מישדא;

אמר רב זביד: כל שדי מישדא לאו כלום הוא.

איבעיא להו: הב אשקי ושדי, מהו?

אמר רבינא: מקודשת;

רב סמא בר רקתא אמר:

תגא דמלכא! אינה מקודשת.

והלכתא: אינה מקודשת.

תיקו

"תעמוד" -
הבעיה
נותרת בלי
פתרון

ביאור

תנו רבנן [שנו חכמים]: אמר לאשה "התקדשי לי במנה" [מאה זוזים] ואמרה לו "תנם על גבי סלע" — אינה מקודשת.

ואם היה סלע זה שלה — הריהי מקודשת.

בעי [שאל] רב ביבי: אם היה הסלע של שניהם, מהו?

השאלה הזו לא נפתרה ועל כן תיקו [תעמוד] במקומה.

אמר לה "התקדשי לי בככר", אמרה לו: "תנהו לכלב"

— אינה מקודשת. ואם היה כלב זה שלה — מקודשת.

בעי [שאל] רב מרי: ואם היה כלב רץ אחריה לנשכה ואמרה לו תן את הככר לכלב, מהו הדין?

וצדדי השאלה: האם בההוא [באותה] הנאה דקא מצלה נפשה מיניה [שהיא מצילה את עצמה ממנו, מן הכלב] גמרה ומקניא ליה נפשה [גומרת בלבה ומקנה לו, לנותן הככר, את עצמה לקידושין],

או דלמא מצי אמרה ליה [שמא יכולה לומר לו]:

מדאורייתא חיובי מחייבת לאצולן [מדין התורה הלא חייב אתה להציל אותי] משום "לא תעמוד על דם רעך", ואינה חייבת לו דבר, ואינה מקודשת על ידי ככר זו?

אף בעיה זו לא נפתרה ועל כן תיקו [תעמוד] השאלה במקומה.

אמר לאשה "התקדשי לי בככר" ואמרה לו "תנהו לעני" — אינה מקודשת, אפילו היה זה עני הסמוך עליה [עליה] שהיא רגילה לספק לו את מזונותיו. מאי טעמא [מה טעם] הדבר? אמרה ליה [יכולה היא לומר לו]:

כי היכי דמחייבנא ביה אנא הכי מחייבת ביה את [כשם שאני מחייבת בו לתת לו צדקה כך מחויב אתה בו] ואין זו נחשבת כנתינה לאשה שתתקדש בה.

מסופר: ההוא גברא דהוה קא מזבין [אדם אחד שהיה מוכר]

חומרי פתכייתא [מחרוזות של זכוכית].

אתאי ההיא איתתא [באה אשה אחת], אמרה ליה [לו]: הב [תן] לי חד שוכא [ענף [מחרוזת] אחד]. אמר לה: אי יהינא לך מיקדשת [אם אתן לך אותה האם תתקדשי לי [בה?]]

אמרה ליה [לו] בלגלוג: הבה מיהבה [תן תן] והתכוונה שאינה חוששת כלל לתנאי זה.

אמר רב חמא: כל שאומרת לשון "הבה מיהבה" [תן תן] לאו [לא] כלום הוא, כלומר, היא אמנם אמרה לו "תן", אבל לא הסכימה לתנאי שאמר לה, ואינה מקודשת בכך.

וכן מסופר: ההוא גברא דהוה קא שתי חמרא בחנותא [אדם אחד שהיה שותה יין בחנות]. אתאי ההיא איתתא [נכנסה אשה אחת]

אמרה ליה [לו]: הב [תן] לי חד כסא [כוס יין אחת]. אמר לה: אי יהינא לך מיקדשת [אם אתן לך] האם מיקדשת [תתקדשי לי [בה?]]

אמר רב חמא: כל שאומרת "אשקויי אשקיינ" [השקה השקה אותי] או "אשקויי אשקיינ" [השקה השקה אותי] לאו [לא] כלום הוא, שבוודאי אין כוונתה לקבל את התנאי ואינה מקודשת.

מסופר: ההוא גברא דהוה קא שדי תמרי מדקלא [אדם אחד שהיה זורק, קוטף, תמרים מן הדקל]. אתאי ההיא איתתא [באה אשה אחת], אמרה ליה [לו]: שדי [זרוק, קטוף] לי תרתי [שתיים!]

אמר לה: אי שדינא לך מיקדשת [אם אזרוק לך] האם תתקדשי לי [בה?]

אמר רב חמא: כל שדי מישדא [זרוק זרוק]. אמר רב זביד: כל "שדי מישדא" [זרוק זרוק] לאו [לא] כלום הוא ואינה מקודשת.

איבעיא להו [נשאלה להם ללומדים]: אם אמרה לו בלשון "הב" [תן], או "אשקי" [השקה], או "שדי" [זרוק], בלבד, בלא שכללה את דיבורה, מהו הדין?

האם משמעו שהתכוונה לומר ברצינות — תן כפי התנאי שאמרת, או שאף בדיבור כגון זה לא הסכימה לקידושין, או לא?

אמר רבינא: מקודשת.

רב סמא בר רקתא אמר בלשון שבועה: תגא דמלכא [כתר המלך!]

והלכתא [והלכה]: אינה מקודשת.

עיון ודיון

1. נסחו את שני הכללים שבגמרא, לקידושי כסף תקפים.
2. בשני מקרים קובעת הגמרא "תיקו".
 - א. הסבירו את המושג "תיקו".
 - ב. הציגו כל אחד מן המקרים וכתבו מדוע נקבע כך לגביו.
3. "לאו כלום הוא" – הסבירו את המקרים שבהם אמירתה של האישה לא התקבלה כהסכמה לנישואין.
4. "והלכתא – אינה מקודשת" – על פי הגמרא, באילו מקרים האישה אינה מקודשת? הסבירו!

רב (רבי) ביבי – אמורא ארץ-ישראלי (דור שלישי)

רב מרי – אמורא בבלי (דור חמישי), חברו של רב זביד.

רב חמא – אמורא בבלי (דור חמישי), מחכמי ישיבת נהרדעא. עמד בראש בית דין לדיני ממונות. מימרותיו ופסיקותיו מופיעות עשרות פעמים בתלמוד הבבלי.

רב זביד – אמורא בבלי (דור חמישי) מנהרדעא.

רבינא – אמורא בבלי (דור חמישי-שישי).

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/03/27/18/44/ring-2179959_340.jpg

סוגיה 8: קידושי שטר וקידושי ביאה

קידושי שטר

קידושין באמצעות שטר אינם נזכרים בתורה. חז"ל הם שלמדו זאת (על ידי היקש) משטר הגירושין (הגט). שטר הקידושין לא נועד להיות ראיה או הוכחה לכך שהאישה מקודשת, אלא עצם כתיבתו ומסירתו לידיה של האישה הם מעשה הקידושין עצמו. האיש מוסר לאישה בפני שני עדים מסמך (גם אם אינו שווה פרוטה) ובו כתובה אחת מלשונות הקידושין.

ספרי דברים, פרשת כי תצא, פסקא רסח

"וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו, ויצאה והיתה לאיש אחר"

מקיש הוייתה לזה ליציאתה מזה:

מה יציאתה מזה בשטר אף הוייתה לזה בשטר.

ספרי דברים

קובץ מדרשי הלכה לספר דברים.
תוכן וסגנון הדרשות מצביע, כי נכתב בשיטתו של רבי עקיבא.

שטר

מסמך משפטי.
בשטר הקידושין האיש כותב אחת מלשונות הקידושין.
כשהאישה בוחרת לקבל אותו היא הופכת למקודשת/מאורסת.

תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ט עמודים א-ב

תנו רבנן:

בשטר כיצד?

כתב לו על הנייר או על החרס, אף על פי שאין בו שוה פרוטה
"בתך מקודשת לי", "בתך מאורסת לי", "בתך לי לאינתו" -
הרי זו מקודשת.

...

ואמר **רבא** אמר **רב נחמן**:

כתב לו על הנייר או על החרס - אף על פי שאין בו שוה פרוטה
"בתך מקודשת לי", "בתך מאורסת לי", "בתך לי לאינתו" -

בין על-ידי אביה בין על-ידי עצמה -

מקודשת מדעתו,

והוא שלא בגרה.

כתב לה על הנייר או על החרס - אף על פי שאין בו שוה פרוטה -
"הרי את מקודשת לי", "הרי את לי לאינתו", "הרי את מאורסת לי" -

מקודשת -

בין על-ידי אביה בין על-ידי עצמה מדעתה,

והוא שבגרה.

ביאור

תנו רבנן [שנו חכמים]: קידושין בשטר כיצד?
כתב לו הבעל לאבי הנערה שטר על הנייר או על
החרס אף על פי שאין בו בנייר או בחרס שוה
פרוטה (שאיין כאן קידושין בשוה כסף),
בלשון: "בתך מקודשת לי", או "בתך מאורסת
לי", או "בתך לי לאינתו" [לאשה] - הרי זו
מקודשת.

ואמר רבא אמר רב נחמן:

כתב לו על הנייר או על החרס, אף על פי שאין
בו שוה פרוטה, "בתך מקודשת לי", או "בתך
מאורסת לי", או "בתך לי לאינתו" [לאשה],
בין שנתנו על ידי אביה בין שנתנו על ידי
עצמה - מקודשת מדעתו של אביה,
והוא בזמן שלא בגרה, שאז לאביה בלבד יש
רשות לקדשה.

ואם כתב לה על הנייר או על החרס, אף על פי
שאיין בו שוה פרוטה, "הרי את מקודשת
לי", או "הרי את לי לאינתו" [לאשה] או "הרי
את מאורסת לי" - מקודשת, בין שמסרם על
ידי אביה בין על ידי עצמה ובלבד שעשה
זאת מדעתה (מרצונה) - והוא דווקא
לאחר שבגרה ועומדת ברשות עצמה.

רמב"ם, הלכות אישות, פרק ג' הלכות ג'-ד'

גן ואם קדש בשטר –
כותב על הנזיר או על החרס או על העלה ועל כל דבר שירצה:
'הרי את מקדשת לי' או 'מארסת לי', וכל פיוצא בדברים אלו,
ונותנו לה בפני עדים.
נה וצריך שיכתב אותו לשם האשה המתקדשת, כגט.
ואינו כותבו אלא מדעתה.
כתבו שלא לשמה, או לשמה ושללא מדעתה,
אף על פי שנתנו לה מדעתה בפני עדים – אינה מקדשת.

ביאור

ג. **כותב על הנזיר או על החרס וכו'.** שעל כל אלה ניתן לכתוב את הגט (הלכות גירושין ד, ג), שממנו נלמד דין שטר קידושין.

ד. **כגט.** כשם שהגט צריך להיכתב לשם האשה המתגרשת.
מדעתה. על דעתה, בהסכמתה.

רבא – אמורא בבלי מן הדור הרביעי (אמצע המאה הרביעית לספירה). אחרי מות אביי נתמנה להיות ראש ישיבת פומבדיתא (שעברה למחוזא) עד יום מותו.

רב נחמן (בר יעקב) – אמורא בבלי (בן הדור השלישי, מנהרדעא. היה מומחה בדיני ממונות.

פוחים סוגריים

***חוקי אשנונה:**

27 – כי יקח איש בת איש מבלי שאול פי אביה ואמה,
ולא יתן שטר-נשואין, כחוק, לאביה ולאמה, אף כי
תשב בביתו שנה תמימה, אינה אשת-איש.
28 – אך אם נתן שטר-נשואין כחוק לאביה ולאמה,
ובא אליה, אשת איש היא; אם יתפשוה בחיק איש
אחר, מות תומת ולא תחייה.

***חוקי אשנונה** – קובץ חוקים מן המאה ה-20 לפני הספירה,
מהקדומים ביותר שנמצאו בעולם התרבות השמית. החוקים
נכתבו על לוחות חרס בכתב יתדות. הם התגלו בעיראק (מוצאם
בממלכת אשנונה שבתחום ממלכת שומר), והם מסייעים בחקר
התרבויות הקדומות.

לוחות חוקי אשנונה

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/he/thumb/a/a0/%D7%97%D7%95%D7%A7%D7%99_%D7%90%D7%A9%D7%A0%D7%95%D7%A0%D7%94.jpg/220px-%D7%97%D7%95%D7%A7%D7%99_%D7%90%D7%A9%D7%A0%D7%95%D7%A0%D7%94.jpg

עיון ודיון

1. תארו את הליך קידושי השטר על פי הברייתא.
2. הסבירו את ההבחנה שעושה רבא, בשם רב נחמן, בין אישה "שלא בגרה" לאישה בוגרת.
3. מה מוסיף הרמב"ם על הדיון התלמודי?
4. ציינו את ההבדלים בין חוקי אשנונה להלכה, כפי שמנוסחת על ידי הרמב"ם.

קידושי ביאה

קיום יחסי אישות (יחסי מין) למטרת קידושין.

ביאור

שנינו במשנה שהאשה נקנית בין השאר גם **בביאה**,
שואלים: **מנא לן** [מניין לנו זאת]?
אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן:
שאמר קרא [הכתוב] "בעלת בעל" (דברים כב, כב),
מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה.

מנא לן? (מניין לנו?)

שאלת חקירה לבירור
המקור המקראי עליו
מסתמך הדיון התלמודי.
כתשובה, הגמרא מביאה
פסוק שהדברים נלמדים
ממנו.

תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ט' עמוד ב'

"ובביאה" - מנא לן?

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:

דאמר קרא: "בעלת בעל"

- מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה.

דברים, פרק כ"ב כב -

כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם האיש
השכב עם האשה והאשה ובערת הרע מן הארץ:

תוספתא, מסכת קידושין (ליברמן), פרק א' הלכה ג'

...ובביאה,

כל ביאה שהיא לשם קדושין - מקודשת

שאינה לשם קדושין - אין מקודשת.

ביאור

האמורא **רב** היה מנגיד [מלקה] את כל **מאן** [מי]
שהיה **מקדש** אשה **בביאה**. שאף שזו אחת מדרכי הקנין
באשה, כיון שהיא דרך פריצות - היה מלקה את מי שעושה כן.
וכן היה מלקה את כל **מאן** [מי] שהיה **מקדש** אשה
בשוקא [בשוק] ולא בבית, שאף היא דרך פריצות.
וכן היה מלקה את **מאן** [מי] שהיה **מקדש** אשה **בלא שדוכי**
[שידוכים] לפני כן, שאף זה נחשב כפריצות.....
...**ואיכא דאמרי** [ויש שאומרים] שהיה מלקה למקדש
בביאה **אפילו בשדוכי נמי** [בשידוכים גם כן] **משום**
פריצותא [הפריצות] שיש בדבר, שהוא מזמין עדים לביאה.

תלמוד בבלי, מסכת יבמות דף נב עמוד א

דרב מנגיד מאן דמקדש בביאה,

ומאן דמקדש בשוקא,

ומאן דמקדש בלא שדוכי,

....

ואיכא דאמרי: אפילו בשדוכי נמי,

משום פריצותא.

איכא דאמרי

"יש האומרים" -

פתיחה להבאת גרסה
אחרת של דברי האמורא

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות קידושין, סימן ל"ג
סעיף א'

בביאה כיצד,

אמר לה בפני שני עדים:

"הרי את מקדשת לי בביאה זו",

ונתייחד עמה בפניהם,

הרי זו מקדשת אף על גב דחפץ היא.

ואין דינה אלא כמארכסה, ולא כנשואה.

רבי יוחנן - גדול אמוראי ארץ ישראל. ראש ישיבת
טבריה (המאה השלישית)
רב (רבי אבא בר איבו) - דור ראשון לאמוראי בבלי.
ייסד את ישיבת סורא. בצעירותו למד אצל רבי
יהודה הנשיא בא"י. (אחינו של רבי חייא).

סוגיה 9: ייבום וחליצה

דברים פרק כ"ה פסוקים ה'-

כִּי-יָשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין-לוֹ,
לֹא-תִהְיֶה אִשָּׁת-הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר;
יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה.
וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד-יָקוּם עָל-שֵׁם אֲחִיו הַמֵּת,
וְלֹא-יִמָּחַה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל.
וְאִם-לֹא יִחְפֹּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת-יִבְמָתוֹ,
וְעָלְתָה יִבְמָתוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל-הַזִּקְנִים
וְאָמְרָה: מֵאֵן יִבְמִי לְהָקִים לְאֲחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יִבְמִי.
וְקָרָאוּ-לוֹ זִקְנֵי-עִירוֹ וְדִבְרוּ אֵלָיו, וְעָמַד וְאָמַר: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ.
וּנְגִשָּׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזִּקְנִים וְחָלְצָה נַעֲלָו מֵעַל רִגְלוֹ וַיִּרְקָה בְּפָנָיו
וְעָנְתָה וְאָמְרָה: כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא-יִבְנֶה אֶת-בֵּית אֲחִיו.
וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֵלוֹץ הַנָּעַל.

משנה. מסכת קידושין. פרק א' משנה א'
(סיפא)

**היבמה
נקנית בביאה
וקונה עצמה:
בחליצה
ובמיתת היבם.**

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף מ"ד עמוד א' **ההנ"א:**

"וְקָרָאוּ-לוֹ זִקְנֵי-עִירוֹ" - הן ולא שלוחן.
"וְדִבְרוּ אֵלָיו" - מלמד שמשאין לו עצה הוגנת לו,
שאם היה הוא ילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה,
אומרים לו:
מה לך אצל ילדה, מה לך אצל זקנה,
כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך!

רשב"א

רבי שלמה בן אדרת – גדול חכמי ישראל
בספרד, בתקופת הראשונים (סוף המאה
ה-13 ותחילת המאה ה-14).
ספר התשובות שלו הוא ספר יסוד
בהלכה.

שו"ת הרשב"א, חלק ד סימן לו

שאלת: אשה אחת בת חמשים שנה, ומת בעלה בלא בנים. ונפלה לפני יבם, והיבם נשוי. [...]
תשובה:
[.] ואם היא אינה רוצה להתייבם לו, והוא רוצה ליבם, משיאין אותו עצה ההוגנת לו,
שלא יכניס קטטות לתוך ביתו, אחר שיש לו אשה אחרת.
וכן אם הוא בחור, והיא זקנה, אומרים לו: כלך אצל שכמותך.
ואם נותן עיניו בה כדי ליטול נכסיה, מטעין אותו. ואומרים לו: חלוץ על מנת שתתן לך כך וכך.
ואחר שיחלוץ לה, אין לו עליה כלום. דא"ל: משטה אני בך, כמ"ש בפרק אף על פי (ע"ד ע"א) ובפרק מצות חליצה (ק"ו ע"א),
מאחר שאינו הגון לה, ומצוה עליו לחלוץ. דכתיב: "ושלחו לו זקני עירו ודברו אליו".
נותנין לו עצה הוגנת. אם הוא ילד, והיא זקנה, אומרים לו: כלך אצל שכמותך.
ואם הוא ערום, ואין יכולין להעמידו בכך, מבקשין ממנו לחלוץ.
ואם לא רצה, ייבם.

ספרות השו"ת

תשובותיהם, החלטותיהם ומסקנותיהם הכתובות של חכמי ההלכה לשאלות שנשלחו אליהם בכתב.
כבר בתקופת האמוראים הייתה חליפת שאלות ותשובות בין מרכזי הלימוד והקהילות למיניהן, והן
שובצו בתוך התלמודים. לאחר חתימת התלמוד מופיעות השו"ת כענף ספרותי בפני עצמו, ההולך
ונמשך עד עצם היום הזה.
מטרת השו"ת: לברר את ההלכה ואת הכרעת הדין בבעיות ספציפיות, אולם תוך כדי הדיון ההלכתי
אנו לומדים גם על עניינים אחרים: תקנות ומנהגים, פילוסופיה, דברי מוסר, מאורעות היסטוריים
וכיו"ב.
בידינו מצויות כיום מאות אלפי שאלות ותשובות, המופיעות ביותר משלושת אלפים ספרים של
מחברים למיניהם, ובעידן המודרני – אין-ספור שו"תים במרשתת.

הרבנות הראשית לישראל
תקנות קבועות לגדרי אישות בישראל –
שנתקבלו פה אחד בכינוס הרבנים הארצי שהתקיים בירושלים
בימים י"ח-כ"א בשבט, תש"י (5-8.02.1950).

ב"ה.

לרגל קיבוץ גלויות מכל תפוצות הגולה, מקצו ארץ ואיים רחוקים, שעולים לאלפים ורבות, ומתיישבים בארץ
בחסד ה' עלינו הגדול, ומביאים אתם מנהגים קדומים שאינם הולמים לתקנות חכמים מרי דארעא דישראל
שבטיקו"ת (עציר קדשנה) תו"ב בענייני קדושין ונשואין ובענייני גיטין וגירושין, ייבום וחליצה, ודבר זה
עלול להביא מחלוקת בישראל ולהרוס את שלום בית ישראל,
לזאת מצאנו וראינו חובה לעצמנו לחדש תקנותיהם של רבותינו הקדמונים וצ"ל, ולהוסיף עוד תקנות כאלה,
שהשעה מחייבת אותם מפני דרכי שלום ושלום הבית בישראל, שהם תופסים מקום יסודי לכל תקנות רבותינו
הקדמונים, מימי משה רבינו ועד הדורות האחרונים לקהלותיהם.
ברשות קודשא ברוך הוא ושכינתיה (הקדש ארץ ארץ ישראל), וברשות בית דין של מעלה ובית דין של מטה
וברשות רבנן קדמאי מרי ארעא דישראל (החכמים הראשונים, רבני ארץ ישראל), ובהסכמת הגאונים הגדולים
חברי המועצה המורחבת של הרבנות הראשית בישראל גוזרים המתקנים בחוקף תוה"ק (תורתנו הקדושה) ככל
תקנות ישראל שנעשו בישראל לקהלותיהם ולדורות עולם.

- א. אסור לכל איש ואשה מישראל לקדש ולארס שלא בשעת חופה ...
- ב. אסור לו לאדם מישראל לקדש לו אשה שהיא קטנה מגיל שש עשרה שנה ויום אחד ...
- ג. ברוב קהלות ישראל וכן בקהלות האשכנזים שבארץ, קבלו עליהם להלכה שמצות חליצה קודמת
למצות יבום, וגם כעשניהם, היבם והיבמה, רוצין ביבום, אין מניחים אותם ליבם. ובמקום שהיבם
נשוי אשה, נהגו בכל המקומות שאין מניחים אותם ליבם. ובהיות ובזמננו ברור הדבר שרוב יבמים
אינם מכוונים לשם מצוה, ומשום דרכי שלום ואחדות במדינת ישראל שלא תהיה התורה כשתי
תורות, הננו גוזרים על תושבי ארץ-ישראל ועל אלה שיעלו ויתישבו מעתה והלאה, לאסור עליהם
מצוות יבום לגמרי, וחייבים לחלוץ, וחייבים בזמנות יבמתם, כפי מה שיפסקו עליו בי"ד עד
שיפטרו את יבמתם בחליצה. איסור זה אפשר להתירו רק במסבות מיוחדות ועפ"י החלטת
המועצה המורחבת.

בחתמת הרבנים הראשיים לישראל.

[...]

ראשי הרבנים לישראל

בן ציון מאיר חי עוזיאל

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

עיון ודיון

1. הסבירו בקצרה מהו ייבום ומהי חליצה.
2. "ודיברו אליו" – הסבירו את פשט הפסוק המקראי ואת הדרש (שבברייתא).
מהו המסר של הברייתא?
3. קראו את תשובתו של רשב"א. יש הטוענים, כי פסיקתו מערערת על האמור בתורה. נסו להוכיח
זאת בהסתמך על הכתוב!
4. האם דברי הברייתא שבתלמוד מקובלים על רשב"א? הוכח בהסתמך על תשובתו.
5. קראו את תקנות הרבנות הראשית.
א. מה הניע את הרבנים הראשיים לישראל לתקן את התקנות הללו? מה מטרותן?
ב. ציינו במה שונה כל אחת מהתקנות מן ההלכה המשתקפת בספרות חז"ל והפוסקים (כפי
שלמדת בסוגיות שבפרק זה).
6. האם הייתם ממליצים לנסות ולתקן תקנות נוספות באחד מן הנושאים שנדונו בפרק זה? נמקד!

פותרים סוגריים

הייבום הוא תופעה נפוצה בחברות מסורתיות, שבהן האישה אינה מפרנסת את עצמה וזקוקה למשענת כלכלית. הייבום נזכר במקורות קדומים מאוד, ובקובצי חוקים מכל רחבי המזרח התיכון.

*חוקי החיתים

193 – כי תהיה לאיש אשה, ומת האיש, ואחיו את אשתו (האח את אלמנת אחיו) ייקח, ואחריו אביו ייקחנה. ואם גם אביו ימות, ואחד מבני אחיו יקח את האשה שהיתה לו – אין עונש.

* חוקי החיתים – קובץ חוקים שנמצא באסיה הקטנה (טורקיה). החוקים נערכו בקובץ אחד, בערך בשנת 1500 לפני הספירה, וכנראה היו פרי חקיקה של מלך החיתים.

אף בימינו ניתן למצוא חברות שבהן קיים נוהג זה.

מן העיתונות:

הארץ

https://www.haaretz.co.il/news/world/asia/premium-MAGAZINE-1.6137242?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&utm_campaign=haaretz&is=1528638336610

הכלה האפגנית

"פעם היו לי חלומות": התאלמנה משני אחים, נשואה לשלישי והיא רק בת 18

רוד נורדלנד, ניו יורק טיימס 01.06.2018 (מעובד)

חדיג'ה בת 18, היתה נשואה שלוש פעמים — לשלושה אחים. היא התאלמנה בפעם הראשונה בגיל 10, כשבעלה, לוחם טאליבן, נהרג. החוק באפגניסטן קובע שאחיו של המת צריכים להינשא לאלמנתו, וכך התחתנה עם אחיו, שהיה שוטר- ומת מפיצוץ מטען. עכשיו היא בת 18, נשואה לאחיו השלישי, ומתפללת שהוא יישאר בחיים.

סיפורה של חדיג'ה ושלושת האחים שנישאה להם הוא סיפור האופייני לאפגניסטאן על מלחמה ומסורת. הוא התרחש באחד האזורים האלימים ביותר של המלחמה במדינה — מחוז הלמנד בדרום — מעוזם של הטליבאן, שבו משפחות רבות נקרעו בין נאמנות לממשלה ולמורדים. זהו גם סיפורן של נשים שמנסות לחיות בחברה מסורתית שלא מותירה להן הרבה ברירות. בחברת הפשטון אדם חייב לשאת את אלמנת אחיו. אם האלמנה מסרבת עלולים לקחת ממנה את ביתה וילדיה.

... "התרבות הפשטונית לא הותירה לי ברירה" – אומרת חדיג'ה. אלמנות לא יכולות לעבוד, בדומה לנשים אחרות בחברות מסורתיות, וכל רכוש שתצבור או ירושה שתקבל יעברו ישירות לאחיה של בעלה, ולא לאלמנתו או לצאצאיו. "פעם היו לי חלומות, אבל אני לא יכולה לשתף בהם אף אחד, משום שאני אשה", אמרה, "פעם רציתי ללמוד ולהיות אשה משכילה שעומדת על שתי רגליה בכוחות עצמה, אבל בתרבות שלי זה בלתי אפשרי. השאיפה העיקרית שלי עכשיו היא שבעלי לא ייהרג בידי הטליבאן. אני מבקשת מאלוהים שיגן עליו."

פרק שלישי: טקסים ומנהגים – מן האירוסין לנישואין

- בין הקידושין לנישואין ניתן להצביע על ארבעה מרכיבים טקסיים עיקריים:
1. החתן מברך את **ברכות האירוסין**, לאחר שקידש את הכלה, כשהיא עדיין בבית אביה.
 2. **תהלוכת שמחה**: מלווה את הכלה היוצאת מביתה ועוברת להתגורר בבית החתן.
 3. החתן מברך את **ברכות הנישואין**, כשהכלה נכנסת לביתו.
 4. **שבירת הכוס** מתחת לחופה – במעמד הנישואין, לזכר ירושלים.

סוגיה 10: ברכות האירוסין

בתקופת התנאים האירוסין היו מזוהים עם הקידושין. כלומר, אישה מאורסת נחשבה **מבחינה משפטית** לאשת-איש, גם אם בני הזוג עדיין לא חיו בצוותא. לאחר שהחתן קידש את ארוסתו, נהגו לומר את "ברכת האירוסין" בבית אבי הכלה. ברכות האירוסין מדגישות תפיסה מקובלת בחברות מסורתיות, שעל-פיה יש להימנע מקיום יחסי מין לפני הנישואין, ולדחותם עד לאחר כניסתם של בני הזוג לחופה. לפיכך, יש הטוענים, כי ברכות האירוסין תוקנו בימי התנאים, כנגד המנהג של קידושי ביאה, שרוח חכמים לא היתה נוחה הימנו.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות דף ז' עמוד ב'

מברכין ברכת חתנים בבית חתנים,

וברכת אירוסין בבית האירוסין.

ברכת האירוסין מאי מברך?

רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא,

תרווייהו משמיה דרב יהודה אמרי:

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו:

וציונו על העריות

ואסר לנו את הארוסות

והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין.

רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה:

ברוך אתה ה' מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין.

ביאור

(ברייתא): מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, וברכת אירוסין בבית האירוסין.

ושואלים: ברכת האירוסין מאי [מה] מברך?

מה נוסח ברכה זו שמברכים באירוסין?

רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא, תרווייהו משמיה [שניהם משמו] של רב יהודה אמרי [אומרים]: זהו נוסח הברכה: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציונו על העריות (כלומר, שנתן לנו מצוה זו של איסורי עריות), ואסר לנו את הארוסות (שהן אסורות לכל אדם, לאחרים — משום שדינן כאשת איש, ואף לארוס עצמו אסורות מדברי סופרים),

והתיר לנו את הנשואות לנו רק על ידי חופה וקידושין". ומוסיפים כי רב אחא בריה [בנו] של רבא היה מסיים בה בברכה זו משמיה [משמו] של רב יהודה: "ברוך אתה ה' מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין".

ברכה קצרה

פותחת במילים "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם" ולאחריהן אומרים את תוכן הברכה.

ברכה ארוכה

פותחת במילים "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם" ולאחריהן תוכן הברכה. בשונה מברכה קצרה, הברכה הארוכה מסתיימת ב**חתימה**, שבה חוזרים על הביטוי "ברוך אתה ה'" ומסיימים בעיקר תוכנה של הברכה.

רב יהודה (בר יחזקאל)

מגדולי אמוראי בבל (דור שני, המאה השלישית), מייסד ישיבת פומבדיתא. חיבר את ברכת החתנים (שבע ברכות).

סוגיה 11 : כיצד מרקדין לפני הכלה?

זמן מה לאחר האירוסין (בדרך כלל כעבור כמה חודשים עד שנה), הכלה יוצאת מביתה בתהלוכת שמחה לעבר ביתו של החתן. יש לזכור כי בצד השמחה, המאורע היה מלווה ברגשות מעורבים של הכלה, בשל הריחוק ממשפחתה ובשל החששות לקראת המעבר לתקופת חיים חדשה. החכמים הדגישו עד כמה חשוב לשמח את הכלה, לרקוד ולשיר בפניה ביום זה.

ביאור

תנו רבנן [שנו חכמים]: כיצד מרקדין לפני הכלה, מה אומרים לפניו בזמן הריקוד?
בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא. כלומר, משבחים את הכלה לפי מעלותיה.
ובית הלל אומרים: לכבודה של כל כלה שרים: "כלה נאה וחסודה".
אמרו להן בית שמאי לבית הלל: הרי היתה הכלה חגיגת או סומא (עוורת) אומרים לה: "כלה נאה וחסודה"? והרי התורה אמרה: "מדבר שקר תרחק" (שמות כג ז) אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שלקח (קנה) מקח רע מן השוק, האם אדם אחר הרואה אותו לאחר שקנה ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר — ישבחנו בעיניו ולא יגרום לו עוגמת נפש. מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, וינהג עמו בנימוס. ואף כאן, כיון שבחר בכלה זו, משבחים אותה שהיא נאה וחסודה.
כי אתא [כאשר בא] רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר: הכי משרו קמי כלתא במערבא [כך שרים לפני הכלות בארץ ישראל]: "לא כחל (צבע לעינים) ולא שרק (צבע לפנים) ולא פירכוס (קליעת שיער) — ובכל זאת יעלת חן."

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף טז עמוד ב - דף י"ז עמוד א

תנו רבנן:

כיצד מרקדין לפני הכלה?

בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא.

ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה.

אמרו להן בית שמאי לבית הלל:

הרי שהיתה חגיגת או סומא,

אומרים לה כלה נאה וחסודה?

והתורה אמרה: "מדבר שקר תרחק"! (שמות כג, ז)

אמרו להם בית הלל לבית שמאי:

לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק

ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו?

הוי אומר ישבחנו בעיניו!

מכאן אמרו חכמים:

לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

כי אתא רב דימי אמר:

הכי משרו קמי כלתא במערבא:

"לא כחל ולא שרק ולא פירכוס

ויעלת חן".

מערבא

כינוי לארץ ישראל,
הנמצאת ממערב לבבל

בית הלל ובית שמאי: הלל ושמאי היו שני תנאים שפעלו במאה הראשונה לספירה, ועמדו יחד בראש הסנהדרין (בית הדין הגדול בירושלים). האחד מהם היה נשיא, והשני אב בית הדין. הם ידועים במספר המחלוקות הרב ביניהם, בשל תפיסות העולם השונות שאפיינו אותם. לאחר מותם, תלמידיהם המשיכו את דרכם בשתי אסכולות:
בית הלל – ממשיכי דרכו של הלל. דגלו בגישה מחדשת וגמישה.
בית שמאי – ממשיכי דרכו של שמאי. גישתם משפטית ומסורתנית.

עין ודין

1. מהו נושא המחלוקת שבסוגיה זו?
2. הסבירו את עמדת בית הלל ואת עמדת בית שמאי, ואת נימוקיו של כל צד.
3. איזו עמדה התקבלה לבסוף? הוכיחו באמצעות סיפור המעשה על אודות רב דימי.
4. א. חברכם מציג בפניכם בגאווה זוג מכנסיים חדשים ומבקש את חוות דעתכם. אתם סבורים שהמכנסיים מזעזעים. כיצד תנהגו?
ב. האם אתם מקבלים את ההשוואה של בית הלל בין כלה שאינה כליל השלמות לבין "מקח רע מן השוק"? נמקו!

ביאור

לענין המצוה לשמח חתן וכלה: אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעאי שהיה נוטל בד (ענף) של הדס, ומרקד לפני הכלה, ואומר: "כלה נאה וחסודה".

מספרים: רב שמואל בר רב יצחק היה מרקד אתלת [על שלושה ענפים כאלה].

אמר ר' זירא: קא מכסיף לן סבא [הרי מבייש אותנו הזקן], שעל ידי ריקודים אלה הוא מזלזל בכבוד תורתו וגורם בושה לתלמידי חכמים.

ומסופר: כי נח נפשיה [כאשר נחה נפשו, נפטר] רב שמואל בר רב יצחק, איפסיק עמודא דנורא בין ידיה לכולי

עלמא [הפסיק, חצץ, עמוד של אש בינו ובין כל העולם],

וגמירי דלא אפסיק עמודא דנורא [ואנו למודים במסורת שאין מפסיק עמוד אש כזה]

אלא אי לחד בדרא, אי לתרי בדרא [או לאחד בדור, או לשניים בדור].

אמר ר' זירא: אהנייה ליה שוטיתיה לסבא [הועיל לו הבד שלו לזקן], שבזכות מצוה זו שדקדק בה, זכה לשכר מרובה זה.

ואמרי לה [ויש אומרים] שאמר בלשון אחרת קצת: שהועילה לו שטותיה לסבא [שטותו לזקן], שהתנהג כשוטה כשרקד לפני הכלה].

ואמרי לה [ויש אומרים] שאמר: הועילה לו שיטתיה לסבא [שיטתו, מנהגו, לזקן].

ועוד מסופר: רב אחא היה מרכיב לה, אותה, [את הכלה] אכתפיה [על כתיפו] והיה מרקד עימה.

אמרי ליה רבנן [אמרו לו חכמים]: אנן [אנחנו] מהו למיעבד הכי [שנעשה כך, כמוד?]

אמר להו [להם]: אי דמיין עלייכו ככשורא [אם דומות הן

הכלות עליכם כקורה בלבד] שאין אתם מהרהרים אודותיה— לחיי [בסדר], ואי [ואם] לא — לא תעשו כן.

ועוד בענין זה, אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: מותר

להסתכל בפני כלה כל שבעה ימי המשתה של החתונה, כדי לחבבה על בעלה, שיראה שהכל מסתכלים ביופיה.

ומעירים: ולית הלכתא כוותיה [ואין הלכה כמותו], כלומר, שאסור להסתכל באשת איש אפילו היא כלה.

פותרים סוגריים

חכמים מרקדים

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף י"ז עמוד א

אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי

שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה

ואומר: כלה נאה וחסודה

רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת.

אמר רבי זירא: קא מכסיף לן סבא.

כי נח נפשיה איפסיק עמודא דנורא

בין ידיה לכולי עלמא

וגמירי, דלא אפסיק עמודא דנורא

אלא אי לחד בדרא אי לתרי בדרא

אמר רבי זירא: אהנייה ליה שוטיתיה לסבא

ואמרי לה: שטותיה לסבא

ואמרי לה: שיטתיה לסבא

רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד.

אמרי ליה רבנן: אנן מהו למיעבד הכי?

אמר להו: אי דמיין עלייכו ככשורא- לחיי.

ואי לא לא

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יונתן:

מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה

כדי לחבבה על בעלה.

ולית הלכתא כוותיה.

סוגיה 12: ברכות הנישואין (ברכת החתנים)

לאחר שלוותה הכלה מבית הוריה לבית החתן (לפני כניסתם לחופה), התקיים טקס הנישואין, שכלל סעודה ומשתה, ובו היו מברכים את "ברכת החתנים", שהיא סדרה של שש ברכות. במהלך הדורות אוחדו שני הטקסים (הקידושין והנישואין), ונוספה גם הברכה השביעית – ברכת הגפן (הברכה על הפוס): "ברוך אתה ה' מלך העולם בורא פרי הגפן" המשמשת כפתיחה לברכות הנישואין. מכאן השם "שבע ברכות", שניתן לברכת החתנים.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ז' עמוד ב' - ח' עמוד א'

תנו רבנן:

מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה.

אמר רב יהודה: והוא, שבאו פנים חדשות.

מאי מברך?

אמר רב יהודה: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו;

ויוצר האדם;

ואשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ברוך אתה ה' יוצר האדם;

שוש תשיש ותגל העקרה, בקבוץ בניה לתוכה בשמחה, ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה;

שמח תשמח ריעים האהובים, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם, ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה;

ברוך אתה אתה ה' אלוהינו מלך העולם,

אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה, רינה, דיצה, חדוה, אהבה ואחווה ושלוש וריעות,

מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה,

קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם, ברוך אתה ה' משמח חתן עם הכלה.

ביאור

תנו רבנן [שני חכמים]: מברכין ברכת חתנים בעשרה אנשים כל שבעה ימים של משתה החתונה .
אמר רב יהודה: והוא שבאו פנים חדשות, כלומר, כשבאו אנשים חדשים, שלא היו קודם לכן, מברכים שבע ברכות אלה בכל סעודה. ושואלים לפרטי הדברים:

מאי [מה] מברך, מה נוסח ברכת חתנים זו?

אמר רב יהודה: ברכה ראשונה מברכים "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו".

וברכה שניה — "ברוך אתה ה'... יוצר האדם",

וברכה שלישית — "ברוך אתה ה'... אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו) כלומר, מתוך עצמו, את האשה, כפי שנאמר: "ויבן... את הצלע... אשר לקח מן האדם)". ("בראשית ב, כב) בנין עדי עד, ברוך אתה ה' יוצר האדם".

ברכה רביעית — "שוש תשיש ותגל העקרה) היא כנסת ישראל, ציון, (בקבוץ בניה לתוכה בשמחה) בגאולת ישראל.
ראה ישעיה נד א-ג). "ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה"

ברכה חמישית — "שמח תשמח ריעים האהובים) החתן והכלה, (כשמחך יצירך) (כפי ששמחת את יצירך, אדם הראשון) בגן עדן מקדם, ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה".

ברכה שישית — "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה, רינה, דיצה, חדוה, אהבה ואחווה ושלוש וריעות. מהרה ה' אלוהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם (כאמור בירמיה לג, יא), ברוך אתה ה' משמח חתן עם הכלה".

אלה הן ברכות הנישואין. וכיון שמצרפים להן את הברכה על היין, הרי הן שבע ברכות.

פותרים סוגריים

שבע ברכות חילונית - הצעה לטקס חילוני / הרב גיא גורן,

החלק של שבע הברכות המסורתיות הינו אחד החלקים היותר יצירתיים עבור זוג הבוחר לערוך טקס חילוני, משום שישנן אפשרויות רבות לקריאת ברכות ושילוב בין מסורת וחידוש. מאמר קצר זה מציע אפשרות אחת מיני רבות לכתיבת שבע ברכות, ומהווה דוגמא ליכולות הבלתי מוגבלות של יצירתיות בטקס חתונה חילוני... ניתן ליצור שבע ברכות חילונית אשר מתייחסות למעגלי השייכות של הזוג, ומנוסחות בשפה הקרובה ומתאימה יותר לחילונים. האפשרויות לכתיבת ברכות אלו הינן רבות, אולם בשורות הבאות אציע נוסח שהוקרא בחתונה חילונית שערכתי.

הברכה הראשונה מתייחסת למעגל השייכות הרחב ביותר- הטבע, ולעצם בריאתו:

נברך על השפע אשר ניתן לנו בעולמנו ועל עושר הטבע, מראות טעמים צבעים וריחות אשר סובבים אותנו. מי ייתן וירבו כל אלו, ואמרו אמן

הברכה השנייה מוקדשת לאדם ולחברה האנושית בכלל:

נברך על האדם, זכר ונקבה, על היכולת שניתנה לנו, בני האנוש, להבדיל בין טוב לרע.

הברכה השלישית מוקדשת למעגל השייכות הלאומי:

נברך שיושבי הארץ ימשיכו לפתח את ביתם, מדינת ישראל, ברוח של סובלנות, הידברות, אומץ ולמידה של איש-את-רעהו למען איזון ובטחון לכל יושבי הבית.

הברכה הרביעית לקהילה:

יבורך הקהל הנוכח כאן, משפחה וחברים קרובים, שחברו יחד במעמד זה למעגל קרוב ומיוחד, שנדע כולנו חיבור של שמחה והרמוניה זורמת.

הברכה החמישית לקהילת הזוגות והאהבים:

נברך את הזוגות כאן ובעולם כולו, שהשותפות ביניהם תהווה חיבור יוצר המניע להתפתחות, שתניב סיפוק, כמיהה ושאיפה לעוד.

הברכה השישית מוקדשת למעגל השייכות הקרוב ביותר- המעגל הזוגי:

נישא ברכה לכלה ולחתן, הנישאים היום, שהשותפות ביניהם תאריך ימים ויתקיימו בה אהבה, סבלנות, יציבות ועשייה ברוכה.

הברכה השביעית מסיימת בברכה על היין, אשר מסמלת את קדושת הרגע וייחודו:

נברך על היין אשר ישמח לבב אנוש. יין המסמל עבורנו את המעבר משיגרה לזמן של חגיגה מקודשת. לחיים!!

עיון ודין

1. מהן "שבע הברכות" שלכם?
נסו לחשוב על עיקרון מארגן ולנסח את הברכות המתאימות לתפיסת עולמכם.
2. באחרונה פשט מנהג לברך – בצד "ברכת חתנים" – גם את "ברכת הכלה". האם תוכלו לנסח ברכה כזאת? מה מתאים לכלול בה?

פותרים סוגריים

מנהגי חתונה בקהילות ישראל (מתוך אתר הספריה הלאומית)

http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/library/reading_corner/Pages/wedding_questionnaire.aspx

התיעוד העשיר והמרתק של מנהגי חתונה בקהילות יהודיות ברחבי העולם חושף לא רק את המגוון העצום וההבדלים בין ארץ לארץ, אלא גם את המנהגים העשירים והשונים המתקיימים בתוך קהילות שונות באותה הארץ עצמה.

חתונה בדמשק

מרדכי בוקעי, יליד דמשק, סיפר לאחד מעובדי המחלקה לפולקלור על מנהגי יהדות עיראק. "אם בחור רוצה את הבחורה", סיפר הנער בן ה-14, "הוא שולח את השמש של בית הכנסת לבית הכלה". במידה והסכימה משפחת הכלה להמשיך עם העניין, יצאו הבחור והבחורה לבדם למפגש היכרות, "כשיש להם פנאי". מרדכי הצעיר סיפר שהזוג יוצא לטיול, רואה סרט בסינמה או הולך לשוק לאכול קינוח מתוק.

כמעט שנה שלמה עוברת בין ההחלטה להתארס ובין החתונה עצמה, זמן שמנוצל להיכרות טובה יותר, וגם כדי לחקור את החתן והכלה המיועדים לגבי אופיים והליכותיהם.

כמו בפולין, גם בבגדד עלה החתן לתורה בשבת שלפני החתונה. אולם שם, בעיראק, לא זרקו הנשים דברי מתיקה הישר אל ראשו, אלא פיזרו מי קולון על הגברים היוצאים מבית הכנסת.

החתונה עצמה התקיימה על פי רוב בבית החתן או הכלה, אליו הגיע החכם שביצע את טקס החופה והקידושין. לא נמצא כאן שום זכר לבדחן, אבל גם לא בטוח שצריך אותו בשביל לשמוח – כפי שממשיך מרדכי ומספר, כוסות ארק הושקו באוויר, עוגיות עשויות קמח, בצק וסוכר נאכלו לרוב, וכמנה עיקרית מוגש מאכל מופלא הנקרא שְׁוֹה (אורז עם עוף).

חתונות באוקראינה ופולין

יפרח גליבטר ראיין את אמו וסבתו על מנהגי חתונות באוקראינה ופולין בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים. אין הוא מתאר חתונה מסוימת היות ש"לכל חתונה וחתונה היה מהלך קבוע ומתוכנן, מלא פרטים ודקדוקים."

השדכן היה מזווג הזיווגים המרכזי של התקופה: הוא איתר בנות ובנים שהגיעו לפרקם וזיווג לפי ראות עיניו... מהלכו חלקלק ודבש נוסף משפתיו – להורי החתן הוא סיפר "על ערך הכלה, יפיה וטובה, צניעותה וטהרתה", כשבמקביל קנה את לב הורי הכלה עם תיאורים של החתן כ"למדן גדול, מופלג בתורה". משעה שהסכימו הצדדים לשידוך, הפגיש השדכן בין המשפחות: לאדוקים ייעד פגישה בבית הכנסת, לאדוקים פחות – פגישה בבית החתן או הכלה.

... עתה הגיע תורן של המשפחות לערוך משתה שבו יוכרזו האירוסין של ילדיהם. היה מדובר באירוע משמעותי יותר מחגיגה רגילה, ובני הקהילה כולה היו מתייחסים אל המשתה כאל "חתונה בזעיר אנפין" ומכבדים את הזוג המיועד בנוכחותם ובמתנות.

שבוע לפני החתונה האמיתית, הייתה הכלה דואגת לצאת אל בית המרחץ לטבילה. בסיומה, התגנב החתן אל המקום, לקח את ידה ורקד עימה "ריקוד כשר". פה לא נגמר תפקידו: בשבת שלפני החתונה היה עולה לתורה בבית הכנסת וזוכה בתמורה למטר בלתי פוסק של "צימוקים, שקדים, אגוזים, סוכריות ויתר ממתקים" הנזרקים לכיוונו מעזרת הנשים. בתקופה שבה שירותי הדואר לא עבדו כסדרם (קצת כמו היום, בעצם), היה שמש העיירה עובר בין הבתים ומדביק מודעות הזמנה על דלתות הבתים.

והגענו לחתונה עצמה: ביום החתונה הייתה תזמורת כליזמרים מלווה את כניסת האורחים לאולם. כשהתיישבו כל האורחים, עלה הבדחן לבדר את האורחים. בשלב מסוים, מכשזיהה את הכלה, החל הבדחן לספר על מר גורלה ועל העובדה שהמזל ניתן משמיים. הכלה, שהוכרעה על ידי מילותיו או על ידי הצום שהוטל עליה ועל החתן, הייתה פורצת בבכי יחד עם חברותיה. בשלב זה עזב הבדחן את האולם. הגיעה עת החופה.

ההורים או החברים הקרובים של בני הזוג תפקדו כשושבינים, וליוו את החתן והכלה אל החופה. הקהל עקב אחריהם ואחז נרות דולקים. בחופה עצמה נאמרה ברכה קצרה, ולאחריה סובבו המחותנות והכלה את החתן שבע פעמים. בסוף הסיבוב קרא החתן את הכתובה, ובתום ההקראה ביצע הרב את 'הקידושין' – החתן מברך "הרי את מקודשת לי", הקהל קורא מזל טוב "והקשר הודק לעד."

חתונה בטהרן

מיטרה נוסרתי העבירה את שנות ילדותה בטהרן. שנים אחרי שעלתה ארצה, בגיל 20, זכרה היטב כיצד העניינים מסוג זה בקרב יהדות טהרן התאפיינו בחשאיות עילאית: היו אלה ההורים אשר מצאו שידוך ראוי לבנם או בתם. במידה ולא הצליחו בכך, היו פונים אל הנשים השוטפות "במקלחות ציבוריות."

לפני החתונה היו עורכות שתי המשפחות מסיבה רק לנשים, ובה היו דואגות לטפח ולהכין את הכלה לערב חגה. לאחר מכן, נערך טקס החינה המופרד לגברים ולנשים, בהם היו מורחים את החינה על כפות ידיהם של בני הזוג. עם כל כמה שהיו מדקדקים באירועים שקדמו לחתונה, החתונה עצמה תמיד התעלתה מעל כל החגיגות: במשך ימים שלמים היו חוגגים בני המשפחה, החברים הקרובים והשכנים במשתאות ובמסיבות. "היו חתונות של העשירים", מספרת מיטרה, "שנמשכו גם שבוע."

באותן חתונות בנות מספר ימים היו מקימים בני המשפחה מיני-תאטרות, שבהם היה הבדחן "מורח את פניו בפחם שחור ומשחק תפקיד של האדם המצחיק והאדיט". לפעמים היה מופיע בפני הנשים והגברים בנפרד, ולפעמים הנשים היו רק מקשיבות.

אבל ללא ספק, העובדה המדהימה ביותר היא שהזוג המיועד לא היה מתראה באף פגישה מקדימה. רק בסוף החתונה – בדרך אל חדר הכלולות – נפגשו הנשואים הטריים, "ולפעמים אפילו היה חושך בחדר ורק בבוקר לאחר המעשה החתן והכלה היו רואים אחד את פני השני."

חתונה בג'רבה שבתונסיה

בג'רבה שבתונסיה היו נחפזים לחתן את הצעירות והצעירים. הגילאים לחתונה נעו בין 9 ל-15 לנערה ובין 13 עד (מקסימום) 18 לנער. **אפרים בן חדר**, בן הקהילה, הוסיף ש"יחידים נהגו לערוך מסיבה גדולה לבניהם, שהגיעו לגיל י"ג שנים – זו הייתה גם מסיבת בר מצווה וגם מסיבת חתונה". משפחות הקהילה לא נהגו להיעזר בשדכן, אלא לסכם בעצמן עוד לפני לידת הבן או הבת למי יינשאו כשתגיע העת. כך יצא שבני זוג מיועדים הכירו את המיועד או המיועדת להם עוד מילדותם.

ביום האירוסין שלח החתן סל מלא כל טוב למיועדת לו. אמו של החתן היא שנשלחה לתת את המתנה להורי הכלה, ושם פגשו אותה נשות משפחת הכלה וערכו לכבודה מסיבה חגיגית בה "המשוררות פוצחות פיהן בשירים, המתופפות תופפות עמדה עם התוף בידיהן."

כמו בטהרן, גם בג'רבה אסור היה לחתן לפגוש את הכלה כל תקופת האירוסין, "אפילו פגישה מקרית ברחוב". האמת שתכנונים מוקדמים לא היו נחוצים היות ש"לכלה אסור לצאת בכלל מביתה במשך תקופת האירוסין עד יום החתונה, חוץ מביקורים אצל קרובותיה בלילה."

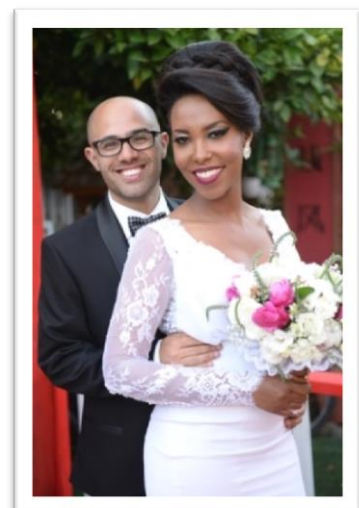
מספר ימים לפני החתונה הגיעה "הקוסמטיקאית, הנקראת אצלם מייפה" – היא הייתה אחראית לקשט את ידיה של הכלה ולמרוח לה חינה על הידיים. לאחר הכנות קפדניות (הכוללות קשירת הידיים של הכלה למשך יומיים וטבילה במקווה ביום השלישי), הגיע יום החופה.

זהו יום מנוחה לכלה, יום בו הייתה אחראית משפחתה להכנות הסופיות לחתונה. לקראת הצהריים יצאה הכלה בראש תהלוכה ארוכה כשסוכריות נזרקו לכל כיוון. כשהגיעה הכלה לבית החתן, שפך החתן כד מים לזכר חורבן המקדש. מסיבת החתונה גם היא נמשכה (איך לא?) שבעה ימים שלמים.

חתונתם של מסקרם ודורון, ירושלים

צילום: עמית- "אהבנו"

<http://z.ynet.co.il/short/commerce/2015/CouplesYear/CouplePage1.html?v=20>

סוגיה 13: "אם אשכחך ירושלים" - הצער שבשמחה

תהלים פרק קלז פסוקים 5-6

אם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי.
תִּדְבֹק-לִשְׁוֹנִי לֶחְכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֶכִּי:
אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׁמִחָתִי

ביאור

שואלים: מאי [מה פירוש] "על ראש שמחתי"?
אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שנוהגים להניח בראש חתנים בשעת שמחת החופה, זכר לחורבן.
אמר ליה [לו] רב פפא לאביי:
היכא מנח לה [היכן מניחים אותו]?
אמר לו: במקום שמניחים תפילין,
שנאמר בנבואות הנחמה: "משח ה' אותי...
שלחני... לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר"
(ישעיהו סא, א ושם פסוק ג. וכיון שתפילין קרויים "פאר"
יש ללמוד מכאן שהאפר היה מונח במקום שמניחים בו
תפילין.)
וממשיכה הברייתא:
וכל המתאבל על ירושלים — זוכה ורואה בשמחתה,
שנאמר: "שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה, שישו
אתה משוב כל המתאבלים עליה".

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ס עמוד ב

מאי על ראש שמחתי?

אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש חתנים.

אמר ליה רב פפא לאביי: היכא מנח לה?

- במקום תפילין,

שנאמר (ישעיהו סא ג):

לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר

וכל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה,

שנאמר. (ישעיהו סו י): שמחו את ירושלים וגו'

ביאור

מאחר שהובא כתוב זה, שואלים:
מאי [מה פירוש] של המילים "וגילו ברעדה"?
אמר רב אדא בר מתנא שכך אמר רבה בפירוש הכתוב:
אף במקום גילה שם תהא רעדה, ולא יגיע אדם לשמחה
לא מרוסנת.
[...]
מעין דברים אלה מסופר:
מר, בריה [בנו] של רבינא עבד הילולא לבריה,
חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא [עשה סעודת חתונה לבנו,
ראה אותם את החכמים שהיו מבודחים ביותר].
אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי,
ותבר קמיהו, ואעציבו [הביא כוס יקרה השווה ארבע
מאות זוז, ושבר לפניהם, והתעצבו].
וכן מסופר שרב אשי עבד הילולא לבריה [עשה חתונה
לבנו], חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא
[ראה אותם, את החכמים שהיו מבודחים ביותר].
אייתי כסא דזוגיתא חיורתא,
ותבר קמיהו, ואעציבו [הביא כוס של זכוכית לבנה,
שהיתה יקרה ביותר, ושבר לפניהם, ונתעצבו].

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב – לא עמוד א

"עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה" (תהלים פרק ב פסוק יא)

מאי "וגילו ברעדה"?

אמר רב אדא בר מתנא אמר רבה:

במקום גילה שם תהא רעדה [...].

מר בריה דרבינא עבד הילולא לבריה,

חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא,

אייתי כסא דמוקרא, בת ארבע מאה זוזי,

ותבר קמיהו,

ואעציבו.

רב אשי עבד הילולא לבריה,

חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא,

אייתי כסא דזוגיתא חיורתא

ותבר קמיהו,

ואעציבו.

תוספות, מסכת ברכות, דף לא עמוד א

אייתי כסא דזוגיתא חיורתא –

מכאן נהגו לשבר זכוכית בנושואין.

שולחן ערוך, אורח חיים סימן תקס סעיף ב

וכשהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין.

הגה: ויש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת חופה, או לשום מפה שחורה או שאר דברי אבילות בראש החתן.

וכל אלה הדברים כדי לזכור את ירושלים,

שנאמר: אם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם וגו' אם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׁמִחָתִי (תהלים קלז, ו).

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, חלק ד - אבן העזר סימן ט' (מעובד)

אודות מה שנהגו לשבר כוס של זכוית בגמר שבע ברכות שבחופה, הנה ידוע שעיקר מנהג זה מיוסד על פי הגמרא (ברכות לא): "רב אשי עבד הילולא לבריה, חזנהו לרבנן דקא בדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חירותא ותבר קמייהו ואעציבו." וכן התוספות שם: 'מכאן נהגו לשבר זכוית בנישואין'.

[...]

ואמרו עוד בברכות (דף ל, סוף ע"ב): "מר בריה דרבינא עבד הילולא לבריה חזנהו לרבנן דקא בדחי טובא, אייתי כסא דמוקרא (כוס של זכוית לבנה. רש"י). בת ת' זוזי ותבר קמייהו ואעציבו."

[...]

והן עתה אחסור דרי (חסר הדור), הן רבים עתה עם הארץ (בורים), שבעת ששוכרים הכוס כל הקרואים ממלאים פיהם שחוק בקריאות 'מזל טוב', והחתן עצמו שעושה זאת בגבורה, לסיים בזה את טכס הנישואין, ממלא פיו שחוק (על כוחו כי רב). והפכו כוונת המנהג היפה הזה שנועד לשם עגמת נפש על חורבן בית קדשינו ותפארתינו, ולהעלות את ירושלים על ראש שמחתינו, למנהג תפל של שחוק וקלות ראש.

[...]

גם בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק אבן העזר סימן פט ס"ג), הסכים להרה"ג (להרב הגאון) השואל במה שעורר במנהג זה של שבירת הכוס בנישואין, שנהפך בעוונותינו הרבים למין התהדרות של גבורה, שהחתן דורך בכוח על הכוס ומשברו לרסיסים, וכל הקרואים ממלאים פיהם שחוק ואומרים סימן טוב. והוא היפך כוונת התקנה. ומוטב היה לבטל המנהג לגמרי, מלשנות דמותו בצורה כזאת שנפש היפה סולדת הימנו אלא שמצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:).

וסיים: ושבח אני מנהג קהילות הספרדים שבעת ששוכרים הכוס, עונים: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. עכת"ד (עד כאן תורף דבריו).

והנה לבטל כליל מנהג שבירת הכוס בעת הנישואין, אינו נכון בעיני. הואיל ועל כל פנים יסודתו בהררי קודש. ועיין בשו"ת 'שאל האיש' (חלק אורח חיים סמן א), שהשיב לקהלה אחת שחשבו לבטל מנהג זה, כי חס לזרע קודש לעשות כן, כי מנהג זה הוקבע זכר לחרבן בית המקדש במקום אפר מקלה שבראש חתנים וכו'. ומי יערב אל לבו לבטלו, וחיובא רמא (וחיוב מוטל) לשבור הכוס באין פוטר אותם.

[...]

ואם יש מקומות שהפכו ללענה משפט, הרי בכמה מקומות עדיין עושים זאת בחרדת קודש. כי לא אלמן ישראל תלי"ת (תודה לאל יתברך). ולפע"ד (ולפי עניות דעתי) אפשר לתקן הדבר, ולהחזיר עטרה ליושנה בכל אתר ואתר, ע"י שהרב המסדר קידושין, ייתן הוראה לחתן לפני שברו הכוס שיאמר אחריו בקול רם: 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני'. (וכמו שעושים לפני עריכת ברית מילה שאבי הבן אומר זאת בקול רם). ואז לאט לאט יבינו הקהל הרקע לשבירת הכוס, ולא יעשו מזה מהתלה חוכא ואטלולא, והכל על מקומו יבא בשלום.

וכן ראיתי בספר 'בית עובד' (דקצ"ח ע"א) כי מה שנהגו העם לומר 'בסימן – טוב' כשמשבירין הכוס, טעות הוא בידם, כי שבירת הכוס זכר לחורבן. ולכן טוב שיאמר החתן: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. ע"כ (עד כאן).

[...]

ומ"מ (ומכל מקום) נראה שאין צורך במיוחד לשבר כוס יקר וסג' (די, מספיק) בכלי זכוית רגיל. וכמ"ש הראב"ה (וכמו שכתב אליעזר בן יואל הלוי) שנהגו כולם בשווה כדי שלא לבייש מי שאין לו (וכמו שכתב במ"ק כז). ומכ"ש לפ"מ (ומכל שכן לפי מנהג) שנהגים כיום לעטוף הכוס בשקית ניר בכדי שלא יתפזרו רסיסים באולם ויבאו לידי נזק. ומכיון שאין הכוס נראה לעין אין להקפיד שיהיה דבר יקר, ועצם שבירת הכוס מביאה לידי זכרון החורבן.

הרב עובדיה יוסף

1920-2013. מן הרבנים המשפיעים ביותר במדינת ישראל. היה הרב הספרדי הראשי (הראשון לציון), וחתן פרס ישראל לספרות תורנית.

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, משפטי עוזיאל, אבן העזר פט

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל (1880-1953) – הרב הראשי הספרדי (הראשון לציון) הראשון של מדינת ישראל ואחד הרבנים הבולטים במחצית הראשונה של המאה העשרים.

[%D7%A6%D7%99%D7%95%D7%9F %D7%9E%D7%90%D7%99%D7%A8 %D7%97%D7%99 %D7%A2%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%9C](#)

1. מן המקורות עולות שתי סיבות מרכזיות למנהג שבירת הכוס. מהן?
2. כנגד איזו תופעה יוצא הרב עובדיה יוסף?
3. מה הוא מציע כדי להתמודד עם התופעה?
4. במה שונה הצעתו מזו של הרב עוזיאל?
5. לדעתכם, האם יש בימינו מקום למנהג שבירת הכוס? נמקו!

46

פרק רביעי: פרו ורבו

סוגיה 14 : מקור המצווה

“פרו ורבו” – זוהי ברכתו של האל לאיש ולאשה, אך זוהי גם המצווה הראשונה בתורה. פרק זה יבדוק את הטעמים ואת ההנמקות לציווי. כמו כן, נדון במקרים שבהם הוא אינו מתקיים – אם מחוסר יכולת (עקרות) ואם מתוך בחירה שלא להביא צאצאים לעולם.

בראשית פרק א פסוקים כז-כח - הברכה

(כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצֶלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם.

(כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם, אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ, וּכְבֹּשֶׁהָ.

בראשית פרק ט פסוק ז - המצווה

(ז) וְאַתֶּם, פְּרוּ וּרְבוּ; שִׁרְצוּ בָאָרֶץ, וּרְבוּ-בָהּ.

ספר החינוך, מצוה א מצות פריה ורביה

משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב,

שהשם ברוך הוא חפץ בישובו,

כדכתיב: “לא תהו בראה לשבת יצדה” (ישעיהו מה, יח) .

והיא מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצוות בעולם,

כי לבני אדם ניתנו ולא למלאכי השרת.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן.

וחייב אדם להשתדל בה משהוא ראוי לה,

והוא הזמן שנתנו חכמים זכרונם לברכה לישא אשה.

ומצוה זו אינה מוטלת על הנשים.

והמבטלה ביטל עשה, וענשו גדול מאוד

שמראה בעצמו שאינו רוצה להשלים חפץ השם

ליישוב עולמו.

ספר החינוך

חיבור על תרי"ג מצוות. נכתב בספרד במאה ה-13. מחברו מכנה את עצמו "איש ברצלוני", כנראה אחד מתלמידי הרשב"א.

עיון ודין

1. בבראשית א כח ניתן למצוא שלוש ברכות שבידך ה' את האיש והאשה. פרטו אותן והסבירו.
2. מהו ההקשר של מצוות "פרו ורבו" לסיפור המתואר בבראשית פרק ט?
3. "ספר החינוך" מנסה לתמצת את עיקרי מצוות "פרו ורבו":
 - א. מהם הטעמים (הנימוקים) למצווה זו? במה חשיבותה?
 - ב. "מצווה זו אינה מוטלת על הנשים" – האם ניתן לכך נימוק? חפשו במקורות מידע הסבר לכך. האם ההסברים מניחים את דעתכם? נמקו!
 - ג. "וענשו גדול מאוד" - על מה העונש? האם מצוין מהו העונש? הסבירו!

משנה, מסכת יבמות, פרק ו' משנה ו'

לא יבטל [יימנע] **אדם מפריה ורביה**
אלא אם כן יש לו בנים.

בית שמאי אומרים: שני זכרים.

ובית הלל: אומרים זכר ונקבה.

שנאמר: "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם".

נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה
אינו רשאי ליבטל.

גירשה מותרת לינשא לאחר

ורשאי השני לשהות עמה עשר שנים

ואם הפילה מונה משעה שהפילה

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה

רבי יוחנן בן ברוקא אומר: על שניהם הוא אומר

"וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ".

בית הלל ובית שמאי

בית הלל – ממשיכי דרכו של הלל
(נשיא הסנהדרין בתחילת תקופת
התנאים). נחשבו למחדשים
וגמישים.

בית שמאי – ממשיכי דרכו של
שמאי (ראש בית הדין בראשית
תקופת התנאים). גישתם משפטית
ומסורתנית (נאמנה למסורת).

עיון ודיון

1. נסחו בלשונכם את השאלה שבה דנה הרישא של המשנה.
2. מהו נושא המחלוקת בין בית הלל לבית שמאי? הסבירו את עמדתו של כל צד.
3. מהו נושא המחלוקת בין תנא קמא לרבי יוחנן בן ברוקא בסיפא של המשנה? הסבירו את עמדות הצדדים.

פותרים סוגריים

תוספתא, מסכת יבמות, (ליברמן) פרק ח' הלכה ד'

[...] **רבי נתן** אומר:

בית שמאי אומרים: שני בנים כבניו של משה

שנאמר: "וַיְבָרֶךְ מֹשֶׁה גֵרְשֹׁם וְיָאֱלִיעֶזֶר" (דברי הימים א', פרק כ"ג 15).

בית הלל אומרים: זכר ונקבה,

שנאמר: "זָכָר וּנְקֵבָה בְרָאָם"

דברים רבה (ליברמן), פרשת דברים י"ב

מאי טעמייהו דבית שמאי שהן אומרים שני זכרים?
כנגד קין והבל.

מאי טעמייהו דבית הלל, שהן אומרים זכר ונקבה?
כנגד אדם וחווה.

סוגיה 15: עקרות (כשיש רצון ואין יכולת)

רמב"ם, פירוש המשנה (יבמות פרק ו' משנה ו')

... והסבות המונעות ההריון הם רבות והם ידועות אצל הרופאים.
ואפשר שתהיה סבה זה מן האיש לבדו או מן האשה לבדה או משניהם יחד...

1. עקרות האשה

בראשית פרק טז

א וישרי אשת אברהם, לא ילדה לו; וילה שפחה מצרית, וישמה הגר.
ב ותאמר שרי אל-אברהם, הנה-נא עצרני יהוה מלדת--בא-נא אל-שפחתי, אולי אבנה ממנה; וישמע אברהם, לקול שרי.
ג ותקח שרי אשת-אברהם, את-הגר המצרית שפחתה, מקץ עשר שנים, לשבת אברהם בארץ כנען; ותתן אתה לאברהם אישה, לו לאשה.
ד ויבא אל-הגר, ותהר.

משנה, מסכת יבמות, פרק ו' משנה ו' (אמצע המשנה)

לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים.

בית שמאי אומרים: שני זכרים.

ובית הלל: אומרים זכר ונקבה.

שנאמר: "זכר ונקבה בראש".

נשא אשה ושהה עמה עשר שנים - ולא ילדה

אינו רשאי ליבטל. [להימנע ממצוות פריה ורביה]

גירשה - מותרת לינשא לאחר

ורשאי השני לשהות עמה עשר שנים

ואם הפילה -

מונה משעה שהפילה

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה

רבי יוחנן בן ברוקא אומר:

על שניהם הוא אומר:

"ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו".

תוספתא, מסכת יבמות פרק ח' הלכה ד'

נשא אשה ושהה עמה עשר שנים, ולא ילדה -

אינו רשאי ליבטל,

אלא יוציא ויתן כתובה

שמא לא זכה ליבנות ממנה [...]

מי שהיה בעלה זקן או חולה,

או שהיתה היא חולה,

או שהיה בעלה חבוש בבית האסורין

או שהלך בעלה למדינת הים -

אין עולין לה מן המנין

גרשה - תלך ותנשא לאחר,

שמא לא זכת ליבנות ממנה [...]

עיון ודין

1. מהו הנושא שבו דן חלקה האמצעי של המשנה?
2. מדוע נקבע דווקא פרק הזמן של עשר שנים?
3. מדוע האיש "אינו רשאי ליבטל"?
4. מה מוסיפה ההלכה שבתוספתא על המשנה?
5. לדעתכם: האם ההלכות שבמשנה ובתוספתא מאזנות כראוי בין החובה להעמיד צאצאים לבין מצבי עקרות של האשה? נמקד!
6. מה מוסיף ה"שולחן ערוך" על המקורות התנאיים?

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות גיטין, סימן קנ"ד סעיף י'

נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה,
יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד.
ואם לא רצה, כופין אותו עד שיצא. [...]
וישא אשה הראויה ללדת.

הגה: [...] דבזמן הזה אין נוהגין לכף קלל...

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/06/16/23/20/background-2410669_960_720.png

שיר השירים רבה (וילנא), פרשה א'

שיר השירים, פרק א' פסוק ד

מִשְׁכָּנִי אֲחִירִיךָ נְרוּצָה הִבִּיאֵנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו

נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בָּךְ נִזְכָּרָה דְּדִיךְ מִיָּשָׁרִים אֶהְבִּיךָ: "נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בָּךְ"

תמן תנינ:

**נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים,
ולא ילדה - אינו רשאי ליבטל.**

אמר רבי אידי:

**מעשה באשה אחת בצידון,
ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה.**

אתון גבי רבי שמעון בן יוחאי,

בעיין למשתבקא דין מדין.

אמר להון:

**חייכון, כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה,
כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה.**

הלכו בדרכיו,

ועשו לעצמן יום טוב,

ועשו סעודה גדולה,

ושכרתו יותר מדאי.

כיון שנתיישרה דעתו עליו,

אמר לה: בתי, ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית,

וטלי אותו ולכי לבית אביך.

מה עשתה היא?

לאחר שישן, רמזה לעבדיה ולשפחותיה,

ואמרה להם:

שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא.

בחצי הלילה ננער משנתיה, כיון דפג חמריה

אמר לה: בתי היכן אני נתון?

אמרה ליה: בבית אבא.

אמר לה: מה לי לבית אביך?

אמרה ליה: ולא כך אמרת לי בערב,

כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך?

אין חפץ טוב לי בעולם, יותר ממך.

הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי,

ועמד, והתפלל עליהם, ונפקדו.

ללמדך מה הקדוש ברוך הוא פוקד עקרות

אף צדיקים פוקדים עקרות. [...]

פותרים סוגריים

עקרה/רחל*

<https://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=1779>

בן לו הנה לי! ילד קטן,
שחר תלתיים ונבון.
לאחז בידו ולפסע לאט
בשבילי הגן.
ילד.
קטן.

אורי אקרא לו, אורי שלי!
רץ וצלול הוא השם הקצר.
רסיס נהר.
לילדי השחרחר
"אורי!"
אקרא!

עוד אתמרמר כרחל האם.
עוד אתפלל כחנה בשילה.
עוד אחכה
לו.

*רחל (בלובשטיין) – מכונה גם "רחל
המשוררת". מן הבולטות שבמשוררות
העבריות. עלתה לארץ ישראל מרוסיה
בתחילת המאה ה-20, כדי לעסוק
בחקלאות. דיוקנה הודפס על שטר כסף
של 20 ש.

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%97%D7%9C_%D7%94%D7%9E%D7%A9%D7%95%D7%A8%D7%A8%D7%AA

רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י)

תנא באמצע המאה השנייה לספירה, בגליל. תלמידו של
רבי עקיבא. הלכות רבות מובאות משמו במשנה.
המסורת מייחסת לו עריכת קובצי מדרשים על התורה.
מזוהה גם עם תורת הקבלה והסוד. לזכרו מתקיימת
מדי שנה, בל"ג בעומר, הילולה במירון.

2. עקרות האיש

משנה, מסכת יבמות, פרק ו' משנה ו' (סיפא)

האיש מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה
רבי יוחנן בן ברוקא אומר:
על שניהם הוא אומר:

"וַיִּכְרֶךְ אֶתֶם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ".
 (בראשית א כח)

ביאור

על פי "תנא קמא", אם האישה תובעת שבעלה יגרש אותה בנימוק שברצונה לקיים מצוות פרייה ורבייה, תביעתה תידחה, משום שהיא אינה חייבת במצווה זו. ואילו לדעת רבי יוחנן בן ברוקא, מצוות פרו ורבו חלה גם על האישה, אבל ההלכה לא נפסקה כמוהו.

ביאור

הוא, הבעל, אמר כי האשמה לחוסר ילדים היא מינה [ממנה] והיא אמרה: מיניה [ממני], שאיננו מסוגל לבעול כראוי. אמר ר' אמי: בדברים שבינו לבינה כגון אלה - נאמנת האשה. ומסבירים: וטעמא מאי [וטעם הדבר מה הוא]? היא - קיימא [מוחזק, ברור] לה אם בזמן ביאה הוא יורה כחץ, הוא - לא קים ליה [מוחזק, ברור לו] אם הוא בגדר יורה כחץ.

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ס"ה עמוד א'

הוא אמר: מינה,
והיא אמרה: מיניה.
אמר רבי אמי: דברים שבינו לבינה נאמנת.
וטעמא מאי?
היא - קיימא לה ביורה כחץ,
הוא - לא קים ליה ביורה כחץ.

ביאור

עובדא הוה קמיה [מעשה היה, בא, לפני] ר' יוחנן בכנישתא [בבית הכנסת] של קיסרי באשה שבקשה להתגרש מבעלה אחרי עשר שנים שלא ילדה. ואמר: יוציא הבעל ויתן כתובה, כשהיה ברור שהאשה אינה יולדת בגללו. ואי סלקא דעתך לא מפקדה [ואם עולה על דעתך לומר שאינה מצווה] - כתובה מאי עבידתה [מה מעשיה], כלומר, מדוע מגיעה לה כתובה? ומשיבים: דלמא [שמא] מדובר שם במקרה שהיא באה מחמת טענה. שלא באה האשה לתבוע גט משום קיום מצות פריה ורביה, אלא שהיא רוצה בנים מחמת טענה אחרת - טענתה זו יש בה ממש, וכופים את הבעל לגרש ולתת כתובה. כי ההיא דאתאי לקמיה [כמו אשה אחת שבאה לפני] ר' אמי וביקשה להתגרש, מפני שבעלה אינו מסוגל להוליד. אמרה ליה [לו]: הב [תן] לי כתובה! אמר לה: זיל, לא מיפקדת! [לכי, אינך מצווה] על פריה ורביה. אמרה ליה [לו]: מסיבו דילה מאי תיהוי עלה דהך אתתא [בזקנותה שלה מה יהא עליה, על אשה זו]? על עצמה אמרה, שאם לא יהיו לה בנים - מי ידאג לה לעת זקנותה. אמר: כי הא [במקרה כמו זה] - ודאי כפינן [אנו כופים] להוציא ולתת לה כתובה. כעין זה מסופר: ההיא דאתאי לקמיה [אשה אחת שבאה לפני] רב נחמן לתבוע גט וכתובה מבעלה, בטענה שאינו מוליד. אמר לה: לא מיפקדת [אינך מצווה] על פריה ורביה. אמרה ליה [לו]: לא בעיא הך אתתא חוטרא [וכי אין צריכה אשה זו מקל] לידה ומרה [ומעדר] לקבורה, כלומר, שיהיו לה ילדים לתמוך בה בזקנותה ולטפל בה אחרי מותה? אמר: כי הא ודאי כפינן [במקרה כמו זה ודאי אנו כופים] להוציא [לגרש]

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ס"ה עמוד ב'

עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן
בכנישתא דקיסרי,
ואמר: "יוציא ויתן כתובה".
ואי סלקא דעתך לא מפקדה -
כתובה מאי עבידתה?
דלמא בבאה מחמת טענה;
כי ההיא דאתאי לקמיה דרבי אמי,
אמרה ליה: הב לי כתובה.
אמר לה: זיל, לא מיפקדת.
אמרה ליה: מסיבו דילה
מאי תיהוי עלה דהך אתתא?
אמר: כי הא ודאי כפינן.
ההיא דאתאי לקמיה דרב נחמן,
אמר לה: לא מיפקדת.
אמרה ליה: לא בעיא הך אתתא
חוטרא לידה ומרה לקבורה?
אמר: כי הא - ודאי כפינן.

סלקא דעתך

עולה על דעתך.
 ביטוי המציין דחייה
 של הרעיון שהועלה.

רבי יוחנן (בר נפחא) – גדול אמוראי ארץ ישראל (דור שני, המאה השלישית). ראש ישיבת טבריה במשך יותר משישים שנה! דבריו השפיעו רבות על שני התלמודים: הבבלי והירושלמי.
רבי אמי (בר נתן) – אמורא בדור השלישי. עלה מבבל לארץ ישראל. תלמידו של רבי יוחנן.
רב נחמן (בר יעקב) – מגדולי אמוראי בבל (דור שני ושלישי, מאות השלישית והרביעית), ראש ישיבת נהרדעא. ידוע כמומחה בדיני ממונות.

בבית הדין הרבני הגדול

בפני כב' הדיינים: כ"ג הרב הראשי לישראל יצחק אייזיק הלוי הרצוג (ז"ל) - נשיא.
הרבנים ע' הדאייא, י' ש' אלישיב

בענין המערער: א. (בא כוחו: הרב י. ל. פנחס)

נגד הנתבעת: המשיבה: ב. (בא כוחה: עו"ד א. מלול)

הנדון: גט ומזונות ערעור מצד הבעל על פס"ד של ביה"ד האזורי תל אביב הדוחה תביעתו לכופ את אשתו לקבל ממנו גט והמחייב אותו במזונותיה למרות שאינה ראויה ללדת.
- דין הטענה בעינא חוטרא לידי מצד האשה ומצד הבעל. [...]

פסק - דין

[...]

ונראה פשוט, באשה הבאה מחמת טענה שחפצה לילד כדי שיהיה לה בן שתשען עליו.
וזה ממ"ש (אמה אמה) ביבמות דף ס"ה "בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה" - אין הכוונה שהאשה צריכה לטעון לשם מטרה זו והיינו להשען עליו חפצה ורצונה בילד ואז טענתה טענה.
אלא גם אם רצונה בילד בשביל הנאתה הפרטית שיש לאם מבניה וקורת רוח - שלה, טענה אלימתא (חלקה) היא לחייב את הבעל בגט.
עיקר הטענה "דבעינא חוטרא לידא" באה רק לשלול שאין כוונתה לשם מצות פו"ר (פרייה ורבייה) דע"ז (אמה אמה) אמרין לה: זיל לא מיפקדה. [...]

עיון ודין

1. במדרש שיר השירים רבה מסופר על זוג שהגיע לרבי שמעון בר יוחאי :
א. מדוע הגיעו אליו בני הזוג?
ב. מדוע, לדעתכם, לא התפלל רשב"י על הזוג בפעם הראשונה, אלא רק כשהגיעו אליו בפעם השנייה?
2. עקרות הגבר: הסבירו את הביטוי "נאמנת". על מה האשה "נאמנת"?
3. התלמוד (מסכת יבמות, דף סה עמוד ב) מספר על אישה המגיעה לבית דינו של רבי יוחנן בקיסריה.
א. מה מבקשת האשה?
ב. מה פסק רבי יוחנן?
4. הגמרא מתרצת, כי רבי יוחנן פסק כך "מחמת באה לידי טענה" – הסבירו.
5. הגמרא מביאה שני תקדימים משפטיים: מקרה שנדון לפני רבי אמי ומקרה שהובא לרב נחמן. הציגו את טענתה של כל אחת מן הנשים.
6. בית הדין הרבני הגדול מוסיף נימוקים, על חשיבותם של ילדים לבני הזוג. הציגו את הנימוקים הללו.
7. א. איזה מן הנימוקים בעד הולדת ילדים, שהובאו במקורות, מקובל עליכם? הסבירו ונמקו!
ב. מהי עמדתכם בנוגע להבאת ילדים לעולם? נסו להציג ולנמק את תפיסת עולמכם בסוגיה זאת.

פותרים סוגריים

פסקי דין רבניים, חלק י פס"ד עמוד 241 (תקציר)
תיק מס' שבעת אלפים מאה עשרים ואחת /ל"ה/

בבית הדין הרבני האזורי תל - אביב - יפו

בפני כב' הדיינים: הרבנים ח' ג' צימבליסט, ע' אזולאי, ש' דיכובסקי.

בענין: התובעת: א' (ע"י בא כוחה, טוען רבני הרב אוירבך) נגד: הנתבע: ב' (ע"י ב"כ עו"ד רבשטיין)
הנידון: **תביעת גירושין מסיבת עקרות.**

תביעת אשה לגירושין בטענה שבעלה עקר ורוצה בילד להישען עליו.
טענת הבעל שהוא במצב תקין ואין לסמוך בזה על דעת רופאים.
- האם סומכים על דעת רופאים בקביעת עקרות.
- האם כופין בעל עקר לגרש את אשתו והולכים בזה אחר הרוב.
[...]

מסקנות

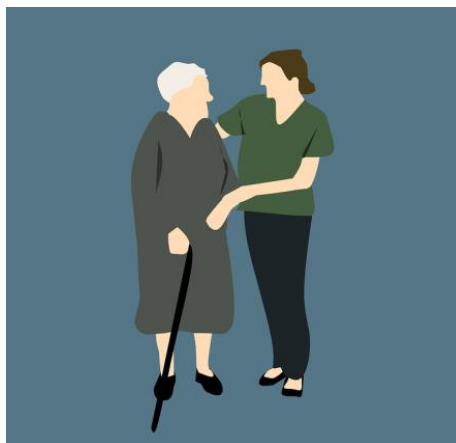
א. בעל שהוא עקר, ואשתו באה בטענה שרצונה בילד שתוכל להשען עליו (מרא לידא וחוטרא לקבורה),
כופין אותו לגרשה.

ב. נהוג ומקובל בבית הדין שבקביעת מצב עקרות סומכים על דברי הרופאים.
[...]

העולה מהמבואר, שבנידונו יש לחייב את הבעל במתן גט לאשתו, וזאת על סמך טענתה שהבעל הוא עקר,
והלכה פסוקה היא בשו"ע אה"ע סי' קנ"ד סעיף ו': ובכל גוונא אם ידוע שהוא עקר והיא באה מחמת טענה יוציא מיד.
ומה שהרופאים אמרו שיש סיכויים קלושים שיתרפא עדיין אינו מוציאו מחזקת עקר
[...]

לפיכך פסקנו: הבעל חייב לגרש את אשתו בג"פ כד"ת (באט פיטורין כדצת תורה).

ניתן ביום ג' כסלו תשל"ז.

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/08/26/17/54/nurse-2683782_960_720

סוגיה 16: הימנעות מהולדה (כשיש יכולת ואין רצון)

בראשית פרק ט' פסוקים ו-ז

ו שָׁפַךְ דָּם הָאָדָם, בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ: כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים, עָשָׂה אֶת-הָאָדָם .
ז וְאַתֶּם, פְּרוּ וּרְבוּ; שְׂרִצוּ בָאָרֶץ, וּרְבוּ-בָהּ .

עיון ודין

1) קראו את דברי רבי אליעזר, את דברי רבי יעקב ואת דברי בן עזאי. כתבו את המסקנה של כל אחד מהתנאים, והסבירו כיצד הגיע למסקנתו.

2) "יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים!"

א. הסבירו את האמירה הזאת.
ב. מדוע נאמר לבן עזאי שהוא "נאה דורש ואין נאה מקיים"?

3) א. מה הייתה תשובתו של בן עזאי?

ב. הסבירו את עמדתו של בן עזאי בשאלת מעמדן של חובת פרייה ורבייה לעומת חובת לימוד תורה .

4) האם אתם מזדהים עם עמדתו של בן עזאי? נמקד!

5) תרגמו את המונח "כתיב בתריה" וכתבו מה תפקידו בסוגיה זו.

תלמוד בבלי, מסכת יבמות דף סג עמוד ב- סד עמוד א

תניא:

רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים,

שנאמר: "שָׁפַךְ דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ"

וכתיב בתריה "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ".

רבי יעקב אומר: כאילו ממעט הדמות,

שנאמר: "כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם".

וכתיב בתריה "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ".

בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות,

שנאמר: "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ".

אמרו לו לבן עזאי:

יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש,

ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים!

אמר להן בן עזאי:

ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים.

[...]

אחרים אומרים: גורם לשכינה שתסתלק מישראל,

שנאמר: "לְהִיּוֹת לָךְ לְאֱלֹהִים וּלְיִרְעָךָ אֶחָרִיד" (בראשית י"ז פסוק ז),

בזמן שזרעך אחרך - שכינה שורה,

אין זרעך אחרך - על מי שורה? על העצים ועל האבנים?

שולחן ערוך, אבן העזר הלכות פריה ורביה, סימן א, סעיפים: א', ג', ד'

א. חֵיב כָּל אָדָם לְשֵׂא אִשָּׁה כְּדִי לְפָרוֹת וּלְרַבּוֹת.

וְכָל מִי שְׂאִינוֹ עוֹסֵק בְּפָרִיָּה וּרְבִיָּה כְּאִלּוֹ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וּמִמַּעַט אֶת הַדְּמוּת, וְגוֹרֵם לְשִׁכְנָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל.

ג. מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שִׂישָׂא אִשָּׁה בֶּן י"ח, וְהַמִּקְדִּים לְשֵׂא בֶן י"ג, מִצְוָה מִן הַמִּבְחָר, אֲבָל קֵדָם י"ג לֹא יִשָּׂא דְהוּי כְּזוֹנוֹת. וּבְשׁוּם עֵנִין לֹא יַעֲבֹר מִעֲשָׂרִים שָׁנָה בְּלֹא אִשָּׁה.

וּמִי שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כ' שָׁנָה וְאִינוֹ רוֹצֵה לְשֵׂא, בֵּית דִּין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְשֵׂא כְּדִי לְקַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וּמִיָּהוּ, אִם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְטָרַח בָּהּ, וּמִתְיָרָא לְשֵׂא אִשָּׁה כְּדִי שֶׁלֹּא יִטְרַח בְּמִזְוֵנוֹ וְיִתְבַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה מִתֵּר לְהִתְאַחֵר.

הגה: וּבְזִמְנֵי הַזֶּה נִהְגוּ שֶׁלֹּא לִכְפֹּף עַל זֶה. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא קָיָם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וְכֹא לְשֵׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה בֵּת בָּנִים, כְּגוֹן עֲקָרָה וְזִקְנָה אוֹ קִטְנָה, מִשּׁוּם שְׁחוּשָׁק בָּהּ אוֹ מִשּׁוּם מָמוֹן שְׁלָהּ, אִף עַל פִּי שֶׁמִּדִּינָה הִיא לְמַחֲוֹת בּוֹ, לֹא נִהְגוּ מִכַּמָּה דְּוִרוֹת לְדַקְדָּק בְּעֵנִין הַזֹּהֲגִים. וְאִפְלוּ בְּנִשְׂא אִשָּׁה וְשָׁקָה עִמָּה עֲשָׂרָה שָׁנִים לֹא נִהְגוּ לִכְפֹּף אוֹתוֹ לְגִרְשָׁהּ, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָיָם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְכֵן בְּשֶׁאֵר עֲנִינֵי זֹהֲגִים (רִיב"ש סימן ט"ו), וּבִלְבָּד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אֶסוּרָה עָלָיו.

ד. וּמִי שֶׁחֲשָׁקָה נַפְשׁוֹ בַּתּוֹרָה, כְּבֵן עֲזָאִי, תְּמִיד, וְנִדְבֵק בָּהּ כָּל יָמָיו, וְלֹא נִשָּׂא אִשָּׁה, אֵין בִּידוֹ עוֹן, וְהוּא שֶׁלֹּא יֵהָא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו.

רא"ש. מסכת קידושין

פרק א סימן מב.

....

וקיצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו, שלא מצינו אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה.

רבי יוסף משאש, דרוש תמ"ב, נחלת אבות, ירושלים: אוצרות יוסף, 1987 חלק ו' עמ' יב-יז

... ראיתי על ספר כתב יד, כי בעיר אלג'יר בימי הגאון מורינו הרב רבי עייאש זכותו יגן עלינו, הייתה בתולה אחת גדולה בנוי, בת איש עשיר, חכמה בתורה הרבה, ושוקדת יומם ולילה על לימוד התורה, וקפצו עליה בני אדם רבים ונכבדים, והיא לא רצתה בשום אופן להיות לאיש, מטעם בן עזאי נפשה חשקה בתורה, ויקבול עליה אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על ליבה דברים טובים, ולא אבתה לשמוע לו מקל וחומר מבן עזאי, שהוא איש ומצוה על פריה ורביה, ועם כל זה אמר ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה, וכל שכן היא שאינה מצוה בפריה ורביה. ויאמר לה הרב הלא גם בתלמוד תורה אינה מצוה ואין לה שכר. ותשחק ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל, שגם האישה יש לה שכר למוד (יורה דעה בסימן רמ"ו סעי' ו'), ואמנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, רק לשם אהבתה של תורה, ויפעם הגאון מדבריה אלה, ויפטריה לשלום ברוב ברכות, ויאמר לאביה הנח לה לעשות רצונה, כי בזה תהיה זכותה רבה להגן על בני העיר, וכן היה.... ונשארה כך האישה בבתוליה וחשקה בתורה עד היותה בת שישים שנה, ועלתה אל הארץ ושקדה על התורה עד יום מותה בשיבה טובה למעלה ממאה שנה.

רבי עייאש

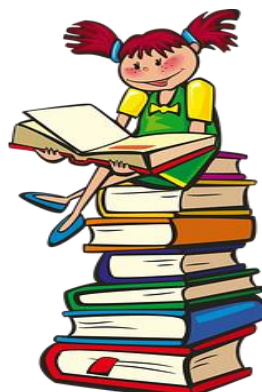
יהודה בן יצחק עייאש. מגדולי הרבנים והפוסקים באלג'יר במאה ה-18. כיהן כאב בית הדין באלג'יר. בערוב ימיו עלה לירושלים, שם נפטר.

הרב יוסף משאש

צפון אפריקה- ישראל, המאה ה-20. נולד במרוקו, כיהן כרב וכדיין באלג'יר ובמרוקו. בשנת תשכ"ד (1964) עלה למדינת ישראל והתמנה לרבה הראשי של חיפה, תפקיד בו כיהן עד פטירתו בשנת תשל"ה - 1975.

עיון ודין

1. תארו את הרקע למקרה: הזמן, המקום והתקופה.
2. מהם, לדעתכם, הערכים המתנגשים במקרה זה?
3. הציגו את טיעוניו של רבי עייאש כלפי הנערה.
4. הסבירו את תשובותיה של הנערה. כיצד הצליחה לשכנע את רבי עייאש?
5. מהו, לדעתכם, המסר של סיפור זה?

https://cdn.pixabay.com/photo/2013/07/13/12/43/girl-160172_340.png

פותרים סוגריים

גבר ללא ילדים, שרצה לשאת אישה זקנה שאינה יכולה ללדת - האם ניתן למנוע ממנו?

שו"ת הריב"ש*, סימן ט"ו

* ריב"ש - רבי יצחק בר ששת ברפת, ספרד, המאה ה-14.

לדייני ומנהיגי קהל תנ"ס (תנאים) י"ש/במהדורת קושט' ש"ו: תנ"ס י"ש/י"ו (=ישמרם צורם ויחיים). מליצי ריעי, ראיתי שאלתכם,

על דבר האיש אנשמואל עראמה, שרצה לישא זקנה אחת בת תשעים שנה או יותר, והיא אלמנת אנבונפוש פרג' מבלנסיא' (ולנסיא).

והקהל מיחו בידו, ולא נתנו לו רשות לישאנה. לפי שאינו נושא לשם נשואים, אלא שנתן עיניו בממון; כי הזקנה הנזכרת, יש לה כמו פ' כפולות של זהב, ועוד שאין לו בנים.

ואנשמואל הנזכר, הטיח דברים כנגד הדיין וקצת בני הקהל, עד שהלך לאדון העיר, ואמר לו: אדוני, אלו היהודים מנעוני מלישא אשה, איני יודע על מה ועל מה. רק שטענו, לפי שהיא זקנה לא תנשא, ואין זה מחוק השם יתברך, ואינו מדין תורתנו, אלא כל הרוצה ליטול, כמו שיזדמן, קטן לזקנה, וזקן לקטנה, וכך הוא מנהגנו בכל עיר ועיר. ואתם השבתם לאדון העיר, כי לא יעשה כן בישראל, עד שלא קיים פריה ורביה; והוא עודנו מחזיק. והסכמתם עם אדון העיר, לכתוב אלי, שאודיע לכם דעתי בזה לפי הדין. זאת היא שאלתכם.

תשובה:

מי שאין לו בנים, אין לו לישא אשה אלא בת בנים. ומי שיש לו בנים, וכבר קיים מצות פריה ורביה, נושא אשה אף על פי שאינה בת בנים. [...]

ואמרין בגמרא: דאין לו בנים, נושא אשה בת בנים; יש לו בנים, נושא אשה דלאו בת בנים. [...] שהרי שנינו (יבמות סד): נשא אשה, ושהתה עמו י' שנים ולא ילדה, אינו רשאי ליבטל. ובברייתא תניא עלה: יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות ממנה. [...]

אבל מה נעשה שלא ראינו בימינו, ולא שמענו מכמה דורות בית-דין שנזקק לזה, לכוף ולהוציא באשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה, או שהיא זקנה, ואף אם אין לו בנים; ומן הדין היה לבית-דין לכוף אותו או להוציאה או לקחת עליה אשה בת בנים. [...] וכן לא ראינו בית-דין שנזקק למחות במי שנושא קטנה, ואף על פי שהגיע הוא לפרק חיוב פריה ורביה, ואין לו בנים. [...]

וכן אמרו (קדושין מא): אסור לאדם שיקדש את בתו עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה; ומימינו לא ראינו מי שמיחה בזה. [...]

העלימו חכמי הדורות את עיניהם בעיני הזווגין, שלא למנעם, אין צריך לומר שלא להפרידם, כל ששניהם רוצים, ואין בנשואין ההם לא משום ערוה, ולא משום אסור קדושה. ודי להם לדונם על-פי הדין כשיש מחלוקת בין איש לאשתו על זה, ונגשו אל המשפט ושפטום על פי התורה.

ולכן, בנדון שלפניכם, אם הזקנה היא ניחא לה דליפוק עליה שמא דאישות, ושיהיה לה הבעל במקום בן, חוטרא לידה ומרה לקבורה, ומצאה זה שרוצה לישאנה מפני דוחקו, ואם אין לו בנים, אם תרצו להעלים עיניכם, כאשר נהגו בהרבה קהלות גדולות וטובות מלאות חכמים ואנשי מעשה, הרשות בידכם. [...] אמנם, אם תרצו להחמיר עליו, ולהיות מדת הדין הגמור מתוחה כנגדו, מפני שהטיח דברים כנגד הדיין וקצת מבני קהלכם, לפי מה שבא בשאלתכם, הרשות בידיכם. שאין לו לדיין, אלא מה שענינו רואות. זהו מה שנ"ל בזה,

וחתמתי שמי, אני הדורש שלומכם ובאהבתכם נאמן, העלוב יצחק ב"ר ששת זלה"ה (זכרונו ל"ח"י העולם הבא). שעל הכתב גדולים בחכמה ובמנין, יושבי אהל ומקנה וקנין, משיבי מלחמתה של תורה כהלכה, ושואלים כענין, הנכבדים דייני ומנהיגי קהל תנ"ס (תנאים), ישמרם צורם ויחיים.

פותרים סוגריים

אמצעי מניעה

תוספתא, מסכת יבמות, (ליברמן) פרק ח' הלכות ד'

האיש אין רשאי לישב בלא אשה
ואשה אינה רשאה לישב בלא באיש
האיש אין רשאי לשתות עיקרין [חומר הגורם לעקרות] שלא יוליד,
והאשה אין רשאה לשתות עיקרין שלא תלד;
האיש אין רשאי לישא עקרה וזקינה, אילונית [אשה שאינה מפותחת מבחינה מינית]
וקטנה, ושאין ראויה לילד;
האשה אינה רשאה להנשא אפילו לסריס [גבר מסורס, שאינו יכול להוליד].

ילקוט שמעוני תורה פרשת בראשית רמז לח

וַיִּקְדְּלוּ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁם הָאִתָּת עֲדָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית צִלָּה: (בראשית פרק ד' פסוק יט)
אמר ר' עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון:
כך היו אנשי דור המבול עושין -
היה כל אחד מהן לוקח לו שתי נשים
אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש.
זו שהיתה לפריה ורביה, היתה יושבת כאלו היא אלמנה בחייה.
זו שהיתה לתשמיש, היה משקה אותה כוס עיקרין שלא תלד
והיתה יושבת אצלו מקושטת כזונה.
הדא הוא דכתיב (איוב כד, כא): רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב -
תדע לך שהוא כן, שהרי הברור שבהן היה למך והלך ולקח לו שתי נשים
הדא הוא דכתיב: וַיִּקְדְּלוּ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁם הָאִתָּת עֲדָה - דעדה מניה (מורחקת ממנו)
וְשֵׁם הַשְּׁנִית צִלָּה - שהיתה יושבת בצלו.

ביאור

יהודה וחזקיה בני ר' חייא, תאומים היו, אלא שאחד נגמרה
צורתו לסוף תשעה חודשים להריון, ואחד נגמרה צורתו לתחלת
שבעה, ונולדו בהפסק זמן.
יהודית, דביתהו [אשתו] של ר' חייא, הוה [היה] לה צער לידה
בגלל הלידות הבלתי רגילות הללו,
שנאי מנא [שינתה את בגדיה] באופן שלא יכיר בה שהיא אשתו,
ואתיא לקמיה [ובאה לפני] ר' חייא לשאול אותו שאלה בהלכה,
ואמרה: האם אתתא מפקדא [אשה מצווה] על פריה ורביה?
אמר לה: לא.
אזלא אשתיא סמא דעקרתא [הלכה ושתתה סם עקרות] שלא
תלד יותר.
לסוף איגלאי מילתא [נגלה הדבר] שהיא היתה זו ששאלה,
ושעשתה כפי שפסק.
אמר לה: איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתא [ולואי היית יולדת
לי עוד בטן אחת, עוד זוג אחד של ילדים] כמו אלה שילדה, שהיו
ילדיו מוצלחים ביותר
שאמר מר [החכם]: יהודה וחזקיה החכמים בני ר' חייא
אחי [היו אחים תאומים], וכן פזי וטוי אחוותא [אחיות]
תאומות היו, ומבניהן יצאו אנשים גדולים.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב

יהודה וחזקיה תאומים היו

אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה,

ואחד נגמרה צורתו לתחילת שבעה

יהודית דביתהו דר' חייא הוה לה צער לידה,

שנאי מנא ואתיא לקמיה דר' חייא,

אמרה: אתתא מפקדא אפריה ורביה?

אמר לה: לא.

אזלא אשתיא סמא דעקרתא,

לסוף איגלאי מילתא,

אמר לה: איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתא;

דאמר מר:

יהודה וחזקיה - אחי

פזי וטוי – אחוותא

פּוֹתְחִים סוֹגְרִיִּים

שו"ת חלקת יעקב*, אבן העזר, סימן ס"א

*חלקת יעקב - ר' מרדכי יעקב ברייש (מאה 20, אירופה) - נולד בפולין ב-1896. שימש כרב בכמה קהילות בפולין וגרמניה, ומשנת 1933, כרב הקהילה החרדית בציריך, עד פטירתו בשנת 1976.

בענין מניעת הריון

שוכט"ס (*אבן העזר*) לכבוד גברא רבה ויקרא הרב הגאון ... ר' יעקב הכהן שדעתו יפה, המכונה זלצר רב לעדתו קה"י (*קהילות יעקב*) עדת ישרון בעיר יאהאנעסבורג באפריקא הדרומית יצ"ו (*ישארהו צורו ויחיהו*).

[...] מכתבו בשאלתו החמורה נכון השגתי במיעל יומא דפיסחא דטרידנא במילי דמתא והכנה דרבה של פיסחא, ולמען כבודו הגדול לקחתי לי מעט פנאי להשיבו על אתר דעתי העני' בשאלתו החמורה.

וזה לשונו: בעתונות המקומית פרסמו פרסום רב, שרופאים באנגליה המציאו כדורים למניעת הריון ... ועכשיו נשים כשרות, אשר הרופאים יעצו לקחת כדורים האלו, צובאות על פתחנו ומשאלה בפיהן להתיר להן, כדי שתוכלנה לחיות עם בעליהן כדרך כל הארץ גם במשך אותה תקופה שרופא אוסר עליהן להתעבר, אולם במקרים אחדים אין ח"ו סכנה ממש בהריון חדש, רק חלישות תשישת כח עייפות כללית עצבנות וכדומה, הלידות הן לעתים תכופות זה אחר זה או שהיא מניקה בתה הפעוטה בת כמה חדשים וקשה תהיה לה לטפל בשני ילדים פעוטים בשעת הריונה, ועוד טענות כדומה וכדומה, שמחמת זה מיעצים הרופאים שלא להתעבר למשך איזה זמן, ולפעמים גם לגמרי, והנשים השואלות הן הנזהרות בקלות כבחמורות, ואם מותר על כל פנים רק לזמן מוגבל עד אשר ישופר מצבן. וכת"ה (*אבן העזר*) העמיס זאת על שכמי להורות בדבר חמור כזה.

א) ידידי יקירי, קשה מאד ומאד להתערב מרחוק בעניינים כאלו, יען כי הרבה פעמים השאלה אינה בנויה על אדני האמת, כי הרופאים הרבה מאד מגזימים, יען כי לדעתם המשובש מניעת הריון אינו כלום, ובאמתלא הכי קטן כבר הם אומרים שיש סכנה, ומאד מאד צריכין לדקדק ולברר אם דבריהם הם קושט דברי אמת, גם באופן כשאומרים שההריון סכנה להאשה, ובפרט כשאף הם אינם אומרים שיש איזו סכנה, יכול להיות רק שהנשים וגם האנשים אינם רוצים בהרבה בנים, ורוצים לחיות חיי תענוגים ובשרים בלי צער עיבור צער לידה צער גידול בנים [.....] לא כן אם על תענוג התשמיש אינם רוצין לוותר, רק להשתמט מהתוצאות ...

ולדאבוננו הגדול, לאחר חורבן הגדול שראינו בעינינו שממשפחות גדולות ועצומות לא נשאר אלא הקטן שבהם, שהרבה פעמים ההורים שלהם אם היה בידם היו מוותרים על לידתם, ומי יהין בעצמו לעשות פעולות ותחבולות נגד היצור. ובכבוד ראש, גם ההורים וגם הרבנים, הצריכין ליתן פסק בענינים כאלו, צריכין להתעמק בהתוצאות האלו, מלמנוע הריון, שאפשר מהריון הלזה יולד גדולות ונצורות, כי מי יעמוד בחקר ד' וקורא הדורות מראש.

והרבה פעמים אין המניעה רק להשפיר את החיים, ושלא לקבל על עצמו מה שנגזר מהקב"ה בעצב תלדי בנים, ושלא להתחשב עם ההפסד שכרוך בזה דור ישרים יבורך. לו חכמה ישכילו זאת, כל חללי דעלמא לא יקחו ההורים בעד פרי בטנם שיש להם כבר, זאת אומרת שכל הון לא ישוה להם, ולמנוע פרי בטנם ע"ז עוברים כך בקלות ראש, שמחמת איזו סיבה פעוטה, ובעיקר להשפיר לעצמו תנאי החיים בנעימות יתירה, כבר הם עושים עצות ותחבולות לעבור את הדרך של העתידים לילד, ומי יודע כמה גדולים ואנשי מעש נאבדו לסיבה זו, ומעוות שלא יוכל להתקן.

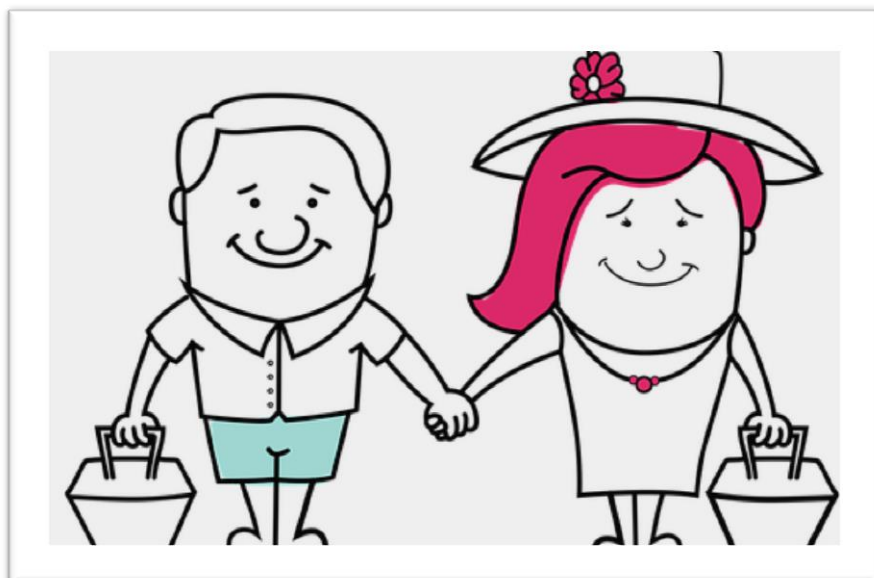
תנאי החיים של אבותינו ואבות אבותינו בטח לא היו משופרים כך בנוגע להדירות נקיון וההיגייני (*הייגיינה*, *טהרה*), ועון גדול עושין בזה להיות כפוי טובה להשי"ת (*אפס יתברק*) בעד עזרתו לחיות בדירות מרווחים בנקיון והיגייני, מקום מוכשר לגדל בנים ובנות יותר ממה שהיו לאבותינו. הארכתי קצת בדברים בוטים, יען כי לבי דווי על הפירצה שנתפרצה בחוגים שונים בין שדרי אומתנו לחקות המאדע (*המאדע*, *האלפנה*) הארורה בצרפת והנלוים להם.

ב) אמנם לאו כלהו בחדא מחתא מחתינהו (לא כולט ארואט באריאה אחת, לא כולט שוויט) - ובאופן כשהרופאים אומרים שיש סכנה, ונראין הדברים שאין הם מגזימים, ודאי דצריכין לחפש איזה היתר ... וכעת שנתחדש הכדורים האלו, בודאי זה ההיתר היותר מועיל עפ"י התורה, שזה קילא עוד יותר משתיית כוס עיקרין, כיון דאינו רק לזמן. גם בפה מדינת שוויץ יודעים ממין כדורים הבאים מארה"ב, ותכליתם, בבוקר כשהאשה בולעת כדור זה, מפסדת הביצה שנולדה בהאשה באותו היום ולא תוכל להתעבר, ופשיטא כשיש צורך להיתר מניעת ההריון, זו היא העצה היותר מועלת עפיה"ת (על פי התורה).

ג) אך גם במקום שאין סכנה, רק עיני הדיין רואות שמחפשי ההיתר אינם לסיבת להשפיר ולהנעים את החיים, וגם לא להקל מעצמם עול גידול בנים, רק המצב הוא כזה דיוכל לצמוח מזה סכנה או ספק סכנה ... אם עיני הדיין רואות שיש שעת הדחק בגדר כזה, ודאי דיש להיתר כדורים כאלו דזה קילא עוד יותר משתיית כוס עיקרין, דשם יש עוד חשש דסירוס באשה. ...

גם החת"ס (החת"ס סופר), לאחר שהביאו, פסק דמותר לאשה לשתות כוס של עיקרין בהסכמת בעלה, וכן פסק בערוך השלחן - א"כ כש"כ כדורין כאלו שאינם רק לזמן דמותר, וזה רק כשעיני הדיין רואות שיש צורך להיתר וכנ"ל, וכל דיין כשבא שאלה כזו לפניו, יזכור מאמר הגמרא סנהדרין ז' א' לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת וכו', כי לחדא גיסא איבוד נפשות הילודים, ולאידיך גיסא לפעמים הסתעפות סכנה, וד' הטוב ירפא לכל נפשות ישראל בגוף ונפש, ושלוש על ישראל.

בכבוד והערצה מרובה ובברכת חג כשר ושמח ידידו המוקירו.
בעה"ח (בא על החתומה), ה' ניסן תשכ"ב (9.04.1962), ציריך יצ"ו (ישארהו צורו ויחייהו).

https://cdn.pixabay.com/photo/2016/08/16/13/35/man-1597997_340.png

פרק חמישי: חובות מהתורה

סוגיה 17: "שארה כסותה ועונתה"

חיי הנישואין כוללים גם מערכת חובות וזכויות של שני בני הזוג. בהתבסס על התורה, המשפט העברי מנסח שלושה חיובים של האיש כלפי אשתו: "שארה, כסותה ועונתה לא יגרע". מאוחר יותר, נוספו להם עוד חובות "מדרבנן" – מכוח תקנות חכמים.

שמות כ"א ז-יא
(ז) וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה – לֹא תִצָּא כִצְאָת הָעֶבְדִּים.
(ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָה – וְהִפְדָּה לְעַם נִכְרִי, לֹא יִמְשַׁל לְמִכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ.
(ט) וְאִם לְבָנוּ יִיעָדָהּ – כְּמִשְׁפֵּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה – לָהּ.
(י) אִם אַחֲרֵת יִקַּח – לֹא-שָׂאָרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנֶתָהּ, לֹא יִגְרַע.
(יא) וְאִם שְׁלֹשׁ אֲלֵהּ לֹא יַעֲשֶׂה, לָהּ: וַיִּצָּאָה חֲנָם, אֵין בְּסָף.

מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים – מסכתא דנזיקין פרשה ג'
כְּמִשְׁפֵּט הַבָּנוֹת.
וכי מה למדנו על משפט הבנות?
אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד.
מה זו שארה כסותה ועונתה לא יגרע,
אף בת ישראל
שארה כסותה ועונתה לא יגרע
- דברי רבי יאשיה;

מכילתא
קובץ מדרשי הלכה על ספר שמות.
חובר בתקופת התנאים בארץ ישראל.

רבי אליעזר בן יעקב – תנא באמצע המאה השנייה, חי ופעל בגליל. מתלמידיו של רבי עקיבא.
רב יוסף (בר חייא) – מגדולי אמוראי בבלי (דור שלישי, מאות 3-4). היה עיוור ונודע בבקיאיות הרבה במקורות ההלכה.
רב הונא – מגדולי אמוראי בבלי (דור שני, מאה 3). ראש ישיבת סורא ואב בית הדיו.

ביאור ביאור

הביטוי "כמשפט הבנות" אינו ברור: איננו יודעים מהו אותו "משפט הבנות", ולכן לא ניתן ללמוד ממנו – הוא "אינו מלמד".
אבל: מדין האמה העברייא דווקא ניתן ללמוד: אפשר להקיש (להסיק) ממנו מהו משפט הבנות: כמו שלגבי האמה העברייא "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" – כך גם יהיה הדין לגבי כל ה"בנות" – הנשים הנשואות. חובותיו של האיש כלפי כל אישה "לומד" מדין האמה העברייא.

ביאור

דתניא [שכן שנינו בברייתא] על הכתוב באמה עבריה "כמשפט הבנות יעשה לה... שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כא, ט-י): "שארה" – "אלו מזונות". וראה לדבר שהן מזונות – וכן הוא אומר: "ואשר אכלו שאר עמי" (מכילתא ג, ג), שמשמעו – בשר עמי. [...]
ר' אליעזר בן יעקב אומר: "שארה" ו"כסותה" הם ענין אחד, והכוונה: לפום [לפי] שארה, לפי בשרה ולפי גילה – תן כסותה, שלא יתן לה לא בגדים של ילדה (צעירה) לזקינה, ולא של זקינה לילדה. וכן "כסותה" ו"עונתה" הם ענין אחד: לפום [לפי] עונתה וזמנה תן כסותה, שלא יתן בגדים חדשים ועבים בימות החמה, ולא שחקים (בגדים שנשחקו) בימות הגשמים, שבימים אלה היא זקוקה לבגדים עבים ומחממים.
תני [שנה] **רב יוסף ברייתא** זו: "שארה" – זו קרוב בשר בזמן תשמיש, שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהן בלבושיהן. ומעירים: האמור ברייתא זו מסייע ליה [ל] **רב הונא**, שאמר **רב הונא**: האומר "אי אפשי (אין אני רוצה) לשמש את המטה אלא כשאהיה אני בבגדי והיא בבגדה" – במקרה כזה יוציא (יגרש את אשתו) ונותן כתובה, וכדברי התנא בברייתא שחובה מן התורה היא להיות בשעת תשמיש בקירוב בשר.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות

דף מז עמוד ב- דף מח עמוד א

דתניא

"שארה" – אלו מזונות

וכן הוא אומר "ואשר אכלו שאר עמי" (מכילתא ג, ג).

[...] **רבי אליעזר בן יעקב אומר**

שארה- כסותה: לפום שארה תן כסותה

שלא יתן לה לא של ילדה לזקינה

ולא של זקינה לילדה

כסותה ועונתה- לפום עונתה תן כסותה

שלא יתן חדשים בימות החמה

ולא שחקים בימות הגשמים:

תני רב יוסף

שארה זו קרוב בשר

שלא ינהג בה מנהג פרסיים

שמשמשין מטותיהן בלבושיהן

מסייע ליה לרב הונא,

דאמר רב הונא

האומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה

יוציא ונותן כתובה:

תוספתא, מסכת כתובות (ליברמן), פרק ד' הלכה ז'

נושא אדם אשה
על מנת שלא לזון על מנת שלא לפרנס
ולא עוד אלא שפוסק עמה
שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה.
מעשה ביהושע בנו של רבי עקיבא
שנשא אשה ופסק עמה
על מנת שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה.
היו שני [שנות] **בצורת,**
עמדו וחלקו (את הנכסים ביניהם, כדי להתפרנס)
התחילה קובלת עליו לחכמים
וכשבא לבית דין אמר להם:
היא נאמנת עלי יתר מכל אדם.
אמרה להם: ודיי כך התנה עמי.
אמרו לה חכמים: אין כלום אחר הקיצה (הקניין)

ביאור

החכמים סברו שחובת הבעל לזון ולפרנס את אשתו היא זכות ממונית רגילה שניתן למחול ולוותר עליה. מסופר על יהושע בן ר' עקיבא שהתנה עם אשתו תנאי הפוך, שהיא זו שתזון ותפרנס אותו. כאשר הגיעו שנות רעב, אשתו לא יכלה לעמוד עוד בקיום התנאי ולפרנס את בעלה וציפתה שיהושע יעבוד ויפרנס אותה. תחת זאת, דרש הבעל לחלק את נכסיהם כדי לקיים את ההסכם. האישה נפגעה מן הדרישה שנראתה כבלתי הוגנת, וקבלה עליו בפני בית הדין. בנו של רבי עקיבא הזכיר את התנאי שהתנו ביניהם, והחכמים קיבלו את דבריו: התנאי שעליו הסכימו שני הזוג מחייב את האישה, ואחרי שנחתם אין לערער עליו.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נו עמוד א

דתניא:

האומר לאשה הרי את מקודשת לי
על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה
הרי זו מקודשת ותנאו בטל
- דברי רבי מאיר.
רבי יהודה אומר:
בדבר שבממון
תנאו קיים

ביאור

דתניא [שכן שנינו בברייתא]:
האומר לאשה "הרי את מקודשת לי
על מנת שאין ליך עלי, כלומר,
שאין אני מתחייב לך לא שאר, לא כסות ולא עונה" -
הרי זו מקודשת, ותנאו בטל,
אלו דברי ר' מאיר.
ר' יהודה אומר: בדבר שבממון, כגון בעניין שאר וכסות-
תנאו קיים !

עיון ודין

1. המילה "שארה" פורשה על ידי תנאים ואמוראים בדרכים שונות (תלמוד בבלי, כתובות דף מז עמוד ב ואילך).
הציגו והסבירו שלושה פירושים.
2. מהו "מנהג הפרסיים"? מה דעתם של החכמים על מנהג זה?
3. תארו את המקרה המשפטי שבו עוסקת ההלכה שבתוספתא.
4. התוספתא מציגה מעשה על אודות בנו של רבי עקיבא:
א. מה היה ההסכם בין בני הזוג?
ב. מדוע רצתה האישה לחזור בה מן ההסכם?
ג. מה פסקו החכמים?
5. התלמוד (כתובות דף נו עמוד א) מביא ברייתא העוסקת בגבר המקדש אישה, אך מציב תנאי.
א. כיצד יודעים שלפנינו ברייתא?
ב. הציגו את המחלוקת בין רבי מאיר לבין רבי יהודה: מהי עמדת כל אחד מן התנאים?
ג. באיזו מן החובות רבי מאיר ורבי יהודה אינם חלוקים?
נמקו!

<https://cdn.pixabay.com/photo/2018/02/07/08/16/love>
-3136544 340 inn

פותרים סוגריים

שולחן ערוך, אבן העזר הלכות כתובות, סימן ע', סעיף ג'
כמה מזונות פוסקים לאשה,
לחם שתי סעודות בכל יום, ופרפרות לאכל בה הפת, ושמן לאכילה ולהדלקת הנר,
ומעט יין לשתיית, אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין.
ובשבת שלשה סעודות ובשר או דגים; ...
במה דברים אמורים, בעני שבִּישְׂרָאֵל;
אבל אם היה עשיר, הכל לפי עשרו.
ואם היה עני ביותר ואינו יכול לתן לה אפלו לחם שהיא צריכה, כופין אותו להוציא.

הגה: ויתהא כתבתה עליו חוב עד שימצא ויתן. ...

שולחן ערוך, אבן העזר הלכות כתובות, סימן ע"ג, סעיף א'-ה'
כסותה כיצד,
חייב לתן לה בגדים הראויים לה בימות הגשמים ובימות החמה,
בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה.
ואם באותו מקום אין דרך לצאת אשה לשוק עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה,
נותן לה רדיד הפחות שבכל הרדיד.

ובכלל הכסות שהוא חייב לתן לה, כלי בית, ומדור שיושבת בו. ומה הם כלי בית, מטה מצעת ומפץ (פרוש, קעין מחצלת) או מחצלת לישב עליה, וכלי אכילה ושתייה כגון קדרה וקערה וחבית ופר ונר וכוס ובקבוק וכיוצא בהן.
המדור ששוכר לה, בית של ארבע אמות על ארבע אמות, ויתהיה רחבה חוצה לו, ויהיה לו בית הכסא חוץ ממנו.
ומחייבין אותו לתן לה תכשיטים, כגון בגדי צבעונים להקיף על ראשה ופדחתה, ופוך (פרוש, כחל שחר) ושרק.

במה דברים אמורים, בעני שבִּישְׂרָאֵל.
אבל בעשיר, כל דברים הללו נותן לה לפי עשרו.
אם קצרה ידו לתן לה, אפלו בעני שבִּישְׂרָאֵל, כופין אותו להוציא.

https://cdn.pixabay.com/photo/2015/11/16/30/clothing-1045960_340.jpg

https://cdn.pixabay.com/photo/2018/02/09/17/38/hummus-3142051_340.jpg

סוגיה 18 : העונה

למדנו, כי אחת משלוש החובות (מהתורה) של האיש כלפי אשתו היא חובת העונה: קיום יחסי אישות ("שארה, כסותה ועונתה לא יגרע"). העונה אינה זהה עם מצוות "פרו ורבו", אלא נתפסת כזכות בסיסית – גופנית ורגשית – של האשה, כמו מזון וכסות.

<u>ביאור ביאור</u> המשנה עוסקת בשאלה: באיזו תדירות נדרש הבעל לקיים יחסי מין עם אשתו, כדי לקיים את מצוות העונה. מי שנודר נדר (אוסר על עצמו בנדר) שלא לקיים עם אשתו יחסי מין. בית שמאי: מותר לעשות זאת עד לפרק זמן של שבועיים: אם היה הנדר מוגבל לשני שבועות, או פחות, תמתיך האשה עד שיסתיים האיסור, ואין לה הזכות לתבוע ממנו לגרשה ולתת לה כתובה. אם הוא עומד בנדרו מעבר לכך, יגרשה וייתן לה כתובתה. בית הלל: שבוע אחד הוא התקופה הממושכת ביותר שמותר לבעל להדיר את אשתו. תלמידי חכמים (נשואים) רשאים לצאת ללימודים במקום רחוק ללא הסכמת נשותיהן, עד 30 יום בלבד. הפועלים – העובדים בעיר מרוחקת – רשאים לצאת לעבודתם שלא ברשות נשיהם, למשך לא יותר משבוע ימים. הטיילין – הרמב"ם מפרש: "הבטלנים המעונגים שאינם עוסקין במסחר ולא עובדים" – חייבים בעונה כל יום. הפועלים – העובדים קרוב, פעמים בשבוע. החמרים – המוליכים סחורה בחמוריהם למקומות סמוכים הגמלים – המובילים סחורות על גמלים, למקומות רחוקים. הספנים – המפליגים בים. כל פרקי הזמן האלה הם לשיטתו של רבי אליעזר.	<u>משנה, מסכת כתובות, פרק ה' משנה ו'</u> המדיר את אשתו מתשמיש המטה בית שמאי אומרים: שתי שבתות; בית הלל אומרים: שבת אחת. התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות - שלשים יום; הפועלים - שבת אחת. העונה האמורה בתורה: הטיילין - בכל יום; הפועלים - שתיים בשבת; החמרים - אחת בשבת; הגמלים - אחת לשלשים יום; הספנים - אחת לשה חדשים; דברי רבי אליעזר.
<u>ביאור</u> שנינו במשנה: והפועלים עונתם שתיים [פעמיים] בשבת (בשבוע). ומקשים: והתניא [והרי שנינו בברייתא]: הפועלים עונתם אחת בשבת! אמר ר' יוסי בר' חנינא: לא קשיא [אין זה קשה]: כאן במשנה שאמרנו שעונת הפועלים פעמיים בשבוע, הרי זה בעושין מלאכה בעירן, כאן בברייתא שאמרנו שעונתם פעם בשבוע, הרי זה בעושין מלאכה בעיר אחרת. תניא נמי הכי [שנויה ברייתא גם כן כך] כדבריו: הפועלים עונתם שתיים בשבת, במה דברים אמורים – בעושין מלאכה בעירן, אבל בעושין מלאכה בעיר אחרת – עונתם אחת בשבת.	<u>תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"ב עמוד א'</u> "והפועלים - שתיים בשבת". והתניא: הפועלים אחת בשבת! אמר רבי יוסי ברבי חנינא, לא קשיא: כאן - בעושין מלאכה בעירן, לעירם - שתיים בשבת. כאן - בעושין מלאכה בעיר אחרת. תניא נמי הכי: הפועלים שתיים בשבת, במה דברים אמורים - בעושין מלאכה בעירן, אבל בעושין מלאכה בעיר אחרת - אחת בשבת.
<u>עיון ודיון</u> א. מהו נושא המחלוקת במשנה, בין בית הלל לבית שמאי? ב. הציגו את עמדת הצדדים במחלוקת. - מה פירוש הביטוי "יוצאין שלא ברשות"? הסבירו! - נסו לנסח כלל משפטי, הקושר בין עיסוקו של האיש לבין תדירות חובת העונה. - התלמוד מקשה על המשנה: "והתניא: הפועלים אחת בשבת". א. מהו הקושי? מהו הביטוי התלמודי המלמד על קושי? ב. "לא קשיא" – הסבירו את הביטוי. מה תפקידו בדיון התלמודי? 5. מה ההבדל בין פועל העובד בעירו לבין פועל העובד בעיר אחרת (מבחינת חובת העונה)?	

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ס"ב עמוד ב'

עונה של תלמידי חכמים אימת?

אמר רב יהודה אמר שמואל

מערב שבת לערב שבת

"אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) –

אמר רב יהודה

ואיתימא רב הונא

ואיתימא רב נחמן

זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת

יהודה בריה דרבי חייא, חתניה דרבי ינאי

הוא אזיל ויטיב בבי רב

וכל בי שמשי הוה אתי לביתיה.

וכי הוה אתי, הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא.

יומא חד משכתיא שמעתא.

כיון דלא חזי ההוא סימנא,

אמר להו רבי ינאי: כפו מטתו,

שאימלי יהודה קיים לא ביטל עונתו.

הואי "כשגגה שיוצא מלפני השליט" (קהלת י, ה)

ונח נפשיה.

ביאור

מבררים: עונה של תלמידי חכמים אימת [מת?]

אמר רב יהודה אמר שמואל:

הזמן הראוי להם הוא מערב שבת לערב שבת.

ובדומה לזה נאמר על הכתוב "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג)

אמר רב יהודה

ואיתימא [ויש אומרים] רב הונא, ואיתימא [ויש אומרים] רב נחמן:

זה המשמש מטתו (שאז עושה "פריו") מערב שבת לערב שבת.

ועוד מסופר: יהודה בריה [בנו] של ר' חייא, חתניה [חתנו] של ר' ינאי,

הוא אזיל ויטיב בבי [היה הולך ויושב בבית] הרב,

וכל בי שמשי [בין השמשות] של ערב שבת,

הוה אתי לביתיה [היה בא לביתו]

וכי הוה אתי, הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא

[וכאשר היה בא, היה רואה ר' ינאי לפניו עמוד של אש] מפני קדושתו.

יומא חד משכתיא שמעתא [יום אחד משכה אותו הסוגיה]

ונשאר בבית הרב ולא הגיע הביתה.

כיון שלא חזי [ראה] ר' ינאי ההוא סימנא [את הסימן ההוא],

אמר להו [להם] ר' ינאי חותנו לבני המשפחה: כפו [היפכו] את מטתו,

כפי שעושים בזמן אבל, שבודאי מת.

שכן אילמלי [אילו] היה יהודה קיים [חי] לא ביטל עונתו,

ובודאי היה מגיע לביתו.

הואי [היה] הדבר הזה שאמר "כשגגה שיוצא מלפני השליט" (קהלת י, ה)

ונתקיים הדבר ונח נפשיה [ונפטר] יהודה בר' חייא.

רב יהודה (בר יחזקאל) – אמוראי בבל (דור שני, המאות השנייה והשלישית), מייסד ישיבת פומבדיתא. תלמידם של רב ושמואל.

שמואל – מגדולי אמוראי בבל (דור ראשון, המאות השנייה והשלישית). הגיע מארץ ישראל והקים את ישיבת סורא. היה רופא ואסטרונם.

רב הונא – אמורא בבלי (דור שני, המאה השלישית). ראש ישיבת סורא. ואב בית הדין.

רב נחמן – אמורא בבלי (המאות השנייה והשלישית), עמד בראש ישיבת נהרדעא. היה דיין והתמחה בדיני ממונות.

רבי ינאי – אמורא ארץ-ישראלי (דור ראשון, תחילת המאה ה-3). תלמידו של רבי יהודה הנשיא. שימש כדיין בבית הדין בציפורי.

יהודה, בנו של רבי חייא – אמורא בדור הראשון. עלה מבבל לארץ ישראל עם אביו ועם אחיו התאוס, חזקיה.

איתימא

"אם תאמר"

(יש מי שאומר)

הדברים הללו נאמרו

על ידי חכם אחר.

עיון ודיון

- נסו לשער: מדוע עונתם של תלמידי חכמים היא דווקא "מערב שבת לערב שבת"?
- "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) – הסבירו את פשט הפסוק ואת הדרש שנלמד ממנו.
- רב יהודה בנו של רבי חייא נחשב, על פי המסורת, כתלמיד חכם, הידוע בדבקותו ללימוד ובמידותיו הטובות. האם תחילתו של הסיפור תואמת את המסורת הזאת?
- "עמודא דנורא" (עמוד של אש) – דונו ונסו לשער: מהו תפקידו של דימוי זה בסיפור?
- מה הסיק רבי ינאי כשראה שחתנו אינו חוזר הביתה כהרגלו?
- על פי סיפור זה – מדוע מת יהודה, בנו של רבי חייא?
- השוו בין סיפור זה לבין הסיפור על אודות רב רחומי ואשתו (סוגיה 5). התייחסו לנקודות הבאות: סיבת היציאה מן הבית, משך ההיעדרות, סיבת המוות, דמותה של האישה ותפקידה בעלילה.

פּוֹתְחִים סוּגְרִיִּים

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"ב עמוד א' ב'

אמר ליה רבה בר רב חנן לאביי: חמר ונעשה גמל, מאי?

חמר ונעשה גמל מאי – נישאת לו כשהוא חמר, מהו ליעשות גמל שלא כרשות? הרווחה עדיפא לה שיתעשר, או עונה עדיפא לה?

אמר ליה: רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות.

בקב ותיפלות – להיות בעלה עמה. מעשרה קבין – להתעשר.

פּוֹתְחִים סוּגְרִיִּים

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פא עמוד ב

רבי חייא בר אשי הוה רגיל

כל עידן דהוה נפל לאפיה,

הוה אמר: הרחמן יצילנו מיצר הרע.

יומא חד שמעתינהו דביתיה,

אמרה: מכדי הא כמה שני דפריש ליה מינאי,

מאי טעמא קאמר הכי?

יומא חדא הוה קא גריס בגינתיה,

קשטה נפשה חלפה ותנייה קמיה.

אמר לה: מאן את?

אמרה: אנא חרותא דהדרי מיומא,

תבעה,

אמרה ליה: אייתי ניהליה

להך רומנא דריש צוציתא,

שוור אזל אתייה ניהלה.

כי אתא לביתיה, הוה קא שגרא דביתהו תנורא,

סליק וקא יתיב בגויה.

אמרה ליה: מאי האי?

אמר לה: הכי והכי הוה מעשה,

אמרה ליה: אנא הואי.

לא אשגח בה, עד דיהבה ליה סימני,

אמר לה: אנא מיהא לאיסורא איכווני.

כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה,

עד שמת באותה מיתה.

ביאור

ר' חייא בר אשי הוה [היה] רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה

[כל זמן שהיה נופל על פניו] בתפילה הוה אמר [היה אומר]:

הרחמן יצילנו מיצר הרע. יומא חד שמעתינהו דביתיהו

[יום אחד שמעה אותו אשתו כשהתפלל כך]

אמרה: מכדי הא [הואיל והרי] כמה שני דפריש ליה מינאי

[כמה שנים שפרש ממני] מחיי אישות בטענה שכבר אין לו כוח

מחמת זיקנה, מאי טעמא קאמר הכי [מה טעם הוא אומר כך]

ומתפלל להנצל מיצר הרע?

יומא חדא הוה קא גריס בגינתיה [יום אחד היה לומד

בגינתו] קשטה נפשה חלפה ותנייה קמיה

[קישטה את עצמה וחלפה ושנתה וחזרה שוב לפניו].

אמר לה: מאן [מי] את?

אמרה: אנא חרותא דהדרי מיומא [אני חרותא (שם זונה

אחת) שחזרת מיום העבודה שלי].

תבעה [תבע אותה] לתשמיש.

אמרה ליה [לו]: אייתי ניהליה להך רומנא דריש

צוציתא [הבא לי כשכרי את הרימון הזה שבראש העץ].

שוור, אזל אתייה ניהלה [קפץ, הלך והביא אותו לה]

ובא עליה.

כי אתא לביתיה [כאשר בא לביתו]

הוה קא שגרא דביתהו תנורא

[היתה מסיקה אשתו את התנור],

סליק וקא יתיב בגויה [עלה וישב בתוכו].

אמרה ליה [לו] אשתו: מאי האי [מהו זה]?

אמר לה: הכי והכי הוה [כך וכך היה] מעשה, שהתפתתי

לזנות.

אמרה ליה [לו]: אנא הואי [אני הייתי זו].

לא אשגח [השגיח] בה, שחשב שהיא מנחמת אותו לשוא

עד דיהבה ליה סימני [שנתנה לו סימנים] שהיתה זאת היא.

אמר לה: אנא מיהא לאיסורא איכווני [אני על כל פנים לאיסור

התכוונתי].

ומספרים: כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה על עבירה זו

שעבר במחשבת איסור עד שמת באותה מיתה מחמת הצער.

פרק שישי: חובות וזכויות – תקנות חכמים (תנאי כתובה)

סוגיה 19: ממוהר לכתובה

נוסף על שלושת החיובים מן התורה, חידשו החכמים עוד **שבעה חיובים** של האיש כלפי אשתו. הראשון שבהם הוא **הכתובה**.

בתנ"ך לא נזכרת "כתובה" אלא רק המושג **"מוהר"**: כסף או מתנה ("שווה כסף") שנתן החתן – או משפחתו בשמו – לכלה או למשפחתה, בזמן הנישואין או לפני כן.

התנ"ך מבטא מציאות, שעל-פיה, המוהר הוא תנאי בל יעבור לקיום הנישואין:

שמות פרק כב פסוקים טו-טז

(טו) וְכִי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוּלָה אִשֶּׁר לֹא אָרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה מוֹהֵר יִמְהַרְנָה לוֹ לְאִשָּׁה:

(טז) אִם מֵאֵן יִמָּאֵן אָבִיהָ לְתַתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמוֹהֵר הַבְּתוּלָה:

במהלך הדורות ההלכה התפתחה והשתנתה. אצל חז"ל המוהר אינו קיים עוד. במקום מוהר מדברים על **כתובה**. המילה "כתובה" משמשת בכמה משמעויות: בימינו, אנחנו רגילים לקרוא כך לשטר שהחתן מוסר לכלה. אך בספרות חז"ל הכוונה היא **לסכום הכסף המצוין והכתוב בשטר**. **הכתובה** היא התחייבות של הבעל לשלם לאישה כסף או שווה כסף כאשר שהנישואים פוקעים (מסתיימים), באחד משני המקרים: או כשהוא מגרש אותה, או כשהוא מת. מקובל לראות את הכתובה מדרבנן כתקנה קדומה מאוד.

ביאור

התוספתא אומרת "כתובה" – אך מתכוונת לכסף המוהר. זהו אנאכרוניזם – שימוש במושג מאוחר כדי לתאר מצב קדום. **שמעון בן שטח** תיקן תקנה, שעל-פיה, במקום שהכסף יועבר ישירות לאב, הוא נשאר אצל הבעל תוך התחייבות שלו לתשלום בעתיד. זהו מעבר מתשלום מזומן לאביה של הכלה להתחייבות עתידית לכלה עצמה. הבעל מתחייב שכל נכסי הנדל"ן שלו – הקרקעות – משועבדים לפירעון הכתובה.

תוספתא, מסכת כתובות (ליברמן), פרק י"ב הלכה א'

בראשונה,

כשהיתה כתובתה [המוהר] אצל אביה

היתה קלה בעיניו להוציאה. [היה קל לו לגרשה כי הכסף כבר ניתן]

התקין שמעון בן שטח

שתהא כתובתה אצל בעלה

וכותב לה:

"כל נכסין די איתאי לי" [כל הנכסים שיש לי]

אחראין ומערבין לכתובתיך דא" [אחראים וערבים לכתובתך זו]

שמעון בן שטח

נשיא הסנהדרין בתקופת הזוגות (הזוג השלישי, עם יהודה בן טבאי יחד), בתקופת בית שני, המאה הראשונה לפני הספירה. פעל בתקופתו של המלך ינאי ואשתו שלומציון המלכה.

סוגיה 20: תנאי כתובה - עיקר כתובה

ברית הנישואין כוללת גם מערכת של זכויות וחובות הדדיות. נוסף על שלושת החיובים מהתורה ("שארה, כסותה ועונתה"), קבעו החכמים עוד **שבעה חיובים** ("מדרבנן"), ואלו הם:

1. עיקר כתובה
2. פדיון מהשבי
3. ריפוי
4. קבורה
5. תקנת האלמנות
6. תקנת הבנים
7. תקנת הבנות

עיקר כתובה

הכתובה היא המסמך המשפטי היסודי של הנישואין, שבו מתחייב הבעל בהתחייבות מסוימות כלפי אשתו. (שימו לב: הכתובה איננה חוזה הדדי בין הבעל ואשתו, אלא שטר התחייבות חד-צדדי שהבעל מתחייב כלפי אשתו). **עיקר הכתובה** הוא סכום מינימאלי קבוע שעליו מתחייב הבעל בשטר הכתובה.

ביאור

בחלקה השני של המשנה מוצג מקרה שבו הבעל התחייב בכתובה, ששדה מסוים שבבעלותו ששווה רק מאה זוז – אחראי לכתובה, אך הוא **לא** כתב לה כי **כל נכסיו** אחראים לסכום הכתובה (200 זוז). במקרה כזה, עליו יהיה בכל זאת לשלם מאתיים זוז, מפני שלא רק השדה הזה, אלא **כל נכסיו** משועבדים לעיקר הכתובה, בתוקף "תנאי בית דין".

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה ז'

[גם אם] **לא כתב לה כתובה – בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה, מפני שהוא תנאי בית דין.**

כתב לה שדה שווה מנה [מאה] **תחת מאתים זוז, ולא כתב לה: 'כל נכסים דאית לי אחראין לכתובתיך' – חייב, שהוא תנאי בית דין.**

תנאי בית דין

תנאים שנובעים מחובה שקבע בית הדין. על הבעל לקיים את החיובים הללו כלפי אשתו, גם אם לא נכתבו במפורש בכתובה.

עיון ודין

קראו שוב את תקנת שמעון בן שטח: (תוספתא, מסכת כתובות, פרק יב הלכה א):

התקין שמעון בן שטח שתהא כתובתה אצל בעלה וכותב לה: "כל נכסים דאית לי אחראין וערבאין לכתובתיך דא"

מה ההבדל בין דברי שמעון בן שטח בתוספתא, לבין דברי המשנה המתאייחסים לדבריו?

פותרים סוגריים

תוספת כתובה

הבעל רשאי להוסיף על כתובת אשתו כסף ונכסים, נוסף על "עיקר הכתובה": זוהי "תוספת כתובה". בעוד שסכום היסוד של הכתובה ("עיקר כתובה") מחייב את הבעל גם אם לא נכתב בכתובה, הרי ש"תוספת הכתובה" אינה מחייבת, אלא אם כן הבעל התחייב לכך במפורש, והיא אינה נחשבת ל"תנאי בית דין".

משנה, מסכת כתובות, פרק ה' משנה א'

אף על פי שאמר: בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה [מאה זוזים]

- אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה, יוסיף.

נתארמלה [התאלמנה], או נתגרשה,

בין מן האירוסין בין מן הנישואין

- גובה את הכול.

רבי אלעזר בן עזריה אומר:

מן הנישואין - גובה את הכול;

מן האירוסין - בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה,

שלא כתב לה אלא על מנת לכנסה.

רבי יהודה אומר:

אם רצה כותב לבתולה שטר של מאתים,

והיא כותבת: התקבלתי ממך מנה;

ולאלמנה מנה, והיא כותבת: התקבלתי ממך חמשים זוז

רבי מאיר אומר:

כל הפוחת לבתולה ממאתים, ואלמנה ממנה -

הרי זו בעילת זנות.

ביאור

הכתובה נכתבת באירוסין (הקידושין). תוספת הכתובה מחייבת את הבעל כמו עיקר הכתובה עצמה: במקרה של פקיעת הנישואין חייב הבעל (אם יתגרשו) או יורשיו (אם ימות) לשלם לאישה את כל הסכום הנזכר בכתובה: 200 זוז + תוספת.

עם זאת, התוספת איננה "תנאי בית דין": בעוד סכום היסוד של הכתובה מחייב את הבעל גם אם לא נכתב בכתובה, הרי ש"תוספת הכתובה" אינה מחייבת, אלא אם כן הבעל התחייב לכך במפורש. (ההלכה נפסקה כרבי אלעזר בן עזריה)

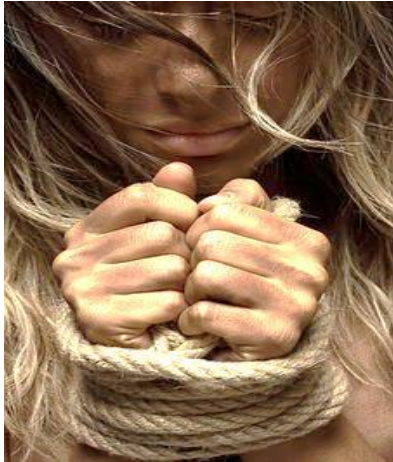
המחלוקת בין רבי יהודה לבין רבי מאיר היא בדבר זכותה של האישה למחול על מקצת כתובתה. לדעת רבי יהודה, רשאית האישה למחול על חלק מכתובתה, ובמקרה זה חייב הבעל בתשלום היתרה בלבד. לדעת רבי מאיר, אין מחילה זו מועילה כלל וכלל, והרי זה כאילו "פחת" מכתובתה ודבר זה אסור. (ההלכה נפסקה כרבי מאיר)

עיון ודין

1. מדוע היה חשוב לומר שאם רצה הבעל להוסיף על עיקר הכתובה הוא רשאי, האם זה לא מובן מאליה?
2. על פי ההלכה שנפסקה – האם אישה שהתגרשה או התאלמנה מן האירוסין זוכה גם ב"עיקר כתובה" וגם ב"תוספת כתובה"? הסבירו!
3. על פי ההלכה שנפסקה – האם אישה שהתגרשה או התאלמנה מן הנישואין זוכה גם ב"עיקר כתובה" וגם ב"תוספת כתובה"? הסבירו!
4. רבי יהודה מציע שיטה לעקיפת הדרישה לקצוב את סכום הכתובה על מאתים זוז לבתולה ומאה לאלמנה. הסבירו מה מציע רבי יהודה.
5. רבי מאיר חולק על דברי רבי יהודה. מה הקשר בין התנגדותו של רבי מאיר לבין סברתו שהכתובה היא מדאורייתא (מהתורה)?
6. פסיקתם של רבי מאיר ורבי יהודה הושפעה מן המציאות החברתית-כלכלית של התקופה ששבה חיו. נסו לאמת את הקביעה הזאת באמצעות מאגרי מידע למיניהם.

סוגיה 21: תנאי כתובה- פדיון מהשבי

בעולם העתיק, כמו גם בימינו אנו, מוכרת המציאות האכזרית של נפילה בשבי. מלבד שבווי מלחמה, נשים ואנשים נשבים כאמצעי לסחיטת כספי הכופר שישולמו תמורת פדיונם. למרבה הצער, בתקופת השבי חווים רבים מן הקורבנות התעללות פיזית, מינית ונפשית. אחת מן ההתחייבויות של האיש כלפי אשתו היא לפדות אותה במקרה שנשבתה.

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה ח'

[אם] **לא כתב לה:**

'אם תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאינתו';

[אם תילקחי בשבי אפדה אותך ואשיבך להיות לי לאשה]

ובכהנת [אשת כהן]: 'אהדרינך [אחזירך] למדינתך'

- חייב שהוא תנאי בית דין.

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה ט (רישא)

נשבית, חייב לפדותה.

ואם אמר: הרי גיטה וכתובתה, תפדה את עצמה

- אינו רשאי [...]

https://cdn.nixahav.com/photo/2017/05/18/07/51/rone-2322774_340.jpg

ביאור

שנינו במשנה שאם נשבית אשתו - חייב לפדותה.

תנו רבנן [שנו חכמים]:

נשבית אשה בחיי בעלה, ואחר כך מת בעלה בלי שהספיק לפדותה.

אם הכיר בה בעלה, כלומר, נודע לבעלה טרם מותו שנשבתה -

יורשין חייבין לפדותה.

לא הכיר בה בעלה - אין יורשין חייבין לפדותה.

ומספרים: **לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא** [חשב לעשות מעשה כמו הברייתא הזו].

אמר ליה [לוי] **רב: הכי [כך] אמר חביבי** [דודי ר' חייא]:

לית הלכתא כי הא מתניתא [אין הלכה כברייתא זו],

אלא כי הא דתנא [כמו זו ששנינו בברייתא אחרת]:

נשבית לאחר מיתת בעלה - אין היתומין חייבין לפדותה.

ולא עוד, אלא אפילו נשבית בחיי בעלה ונודע לו הדבר

ואחר כך מת בעלה - אין היתומין חייבין לפדותה.

ומדוע - שאין אני קורא בה את התנאי הכתוב בכתובה: **"ואותבינך לאינתו"** [ואחזירך לאשה].

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ"ב עמוד א'

"נשבית חייב לפדותה וכו'".

תנו רבנן:

נשבית בחיי בעלה ואחר כך מת בעלה

הכיר בה בעלה- יורשין חייבין לפדותה

לא הכיר בה בעלה-

אין יורשין חייבין לפדותה.

לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא

אמר ליה רב: הכי אמר חביבי:

לית הלכתא כי הא מתניתא

אלא כי הא דתנא

נשבית לאחר מיתת בעלה-

אין היתומין חייבין לפדותה

ולא עוד, אלא אפילו נשבית בחיי בעלה

ואחר כך מת בעלה

אין היתומין חייבין לפדותה

שאין אני קורא בה 'ואותבינך לאינתו'

עיון ודיון

1. אם האישה נשבתה, האיש חייב לפדותה. הסבירו את ההבחנה שעושה משנה ח' בין פדיון "רגיל"

לבין פדיון של אשת כהן. ממה נובע שוני זה?

2. א. הציגו בלשונכם את המקרה המתואר במשנה ט'. מדוע ירצה הבעל לנהוג כך?

ב. מהו דין המשנה במקרה זה? נסו לנמק ולהסביר מדוע המשנה קבעה כך.

3. בסוגיית התלמוד (כתובות נב א) מובאות שתי ברייתות.

א. מהי ברייתא?

ב. רשמו את שני הביטויים בסוגיה זו המצביעים על הבאת ברייתא.

4. "לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא" – מה חשב לוי לעשות? מדוע? תארו את המקרה!

5. מה פסק רב? על מה הוא התבסס? הסבירו את הנימוק המשפטי לדבריו.

6. מבחינה מוסרית – האם אתם מסכימים עם פסיקתו של רב? נמקו!

סוגיה 22 : תנאי כתובה- ריפוי

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה ט' (סיפא)
[...] לקתה- חייב לרפאותה.
אמר: הרי גיטה וכתובתה,
תרפא את עצמה – רשאי.

ביאור

שנינו במשנה שאם לקתה [חלתה] - חייב לרפאותה.
תנו רבנן [שנו חכמים]: אלמנה שהיתה ניוזנת מנכסי יתומין וצריכה רפואה - הרי הרפואה היא כמזונות ומוטל עליהם גם לשלם עבור רפואתה.
רבן שמעון בן גמליאל מחלק ואומר: רפואה שיש לה קצבה, כלומר, שיש סכום קבוע בשביל לרפא אותה –
נתרפאת מכתובתה ומנכים מסכום הכתובה. רפואה שאין לה קצבה - הרי היא כמזונות, ונותנים לה כפי צורכה.
אמר ר' יוחנן: עשו דין הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאין לה קצבה, והיא כמזונות, והיורשים משלמים.
מסופר: קריביה [קרוביו] של ר' יוחנן הוה להו איתת אבא [היתה להם אשת אב] דהות [שהיתה] צריכה רפואה כל יומא [יום] והיו להם הוצאות מרובות לרפואתה.
אתו לקמיה [באו לפני] ר' יוחנן לשאול.
אמר להו [להם]: איזילו קוצו ליה מידי [לכו וקיצבו לו דבר, סכום מסויים] לרופא עבור כלל הוצאות רפואתה לתמיד, ואז יהיה זה בגדר של רפואה שיש לה קצבה, ותוכלו לנכות אותה מן הכתובה.
אחר כך אמר ר' יוחנן בצער: עשינו עצמינו כעורכי הדיינין המסייעים לאדם לטעון בדינו, שהצטער על שנתן עצה בהלכה לבעל דין.
ושואלים: מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר [מתחילה כאשר נתן להם עצה זו מה חשב, ולבסוף שהתחרט מה חשב?]
ומסבירים: מעיקרא [מתחילה] סבר הלא נאמר: "ומבשרך לא תתעלם" [ישעיה נח, ז] שצריך אדם לסייע לקרוביו, ולבסוף סבר: אדם חשוב שאני [שונה], שאם עושה הוא דבר כזה, הריהו נראה כעורכי הדיינים, ולא היה צריך לעשות זאת.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נב עמוד ב

'לקתה - חייב לרפאותה':

תנו רבנן

אלמנה ניוזנת מנכסי יתומין

וצריכה רפואה, הרי היא כמזונות

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

רפואה שיש לה קצבה- נתרפאת מכתובתה

שאין לה קצבה- הרי היא כמזונות

אמר רבי יוחנן:

עשו הקזת דם בארץ ישראל

כרפואה שאין לה קצבה

קריביה דרבי יוחנן,

הוה להו איתת אבא

דהות צריכה רפואה כל יומא

אתו לקמיה דרבי יוחנן .

אמר להו: איזילו קוצו ליה מידי לרופא

אמר רבי יוחנן:

עשינו עצמינו כעורכי הדיינין

מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר?

מעיקרא סבר: ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח ז)

ולבסוף סבר: אדם חשוב שאני:

עיון ודין

1. הסיפא של המשנה קובעת: "אמר: הרי גיטה וכתובתה – תרפא את עצמה, רשאי" – הסבירו.
2. במה שונה הדין שבסיפא מדין הרישא של המשנה (בנושא פדיון מהשבי, בסוגיה 23)? הסבירו!
3. הסוגיה בתלמוד מביאה ברייתא הנוגעת לרפואת האלמנה.
- א. מהי עמדת תנא קמא בברייתא? האם היורשים (יתומין) חייבים לממן את רפואת האלמנה?
- ב. רבן שמעון בן גמליאל מבחין בין שני סוגי מחלות. הסבירו את ההבחנה שלו.
4. הסבירו את עצתו של רבי יוחנן לקרוביו. מדוע ייעץ להם כך?
5. רבי יוחנן הצטער על עצתו. מדוע?

רבן שמעון בן גמליאל – תנא, נשיא הסנהדרין באושא שבגליל, במאה השנייה לספירה, אחרי מרד בר

כוכבא . אביו של רבי יהודה הנשיא.

רבי יוחנן (בר נפחא) – גדול אמוראי ארץ ישראל (דור שני, מאה שלישית). ראש ישיבת טבריה במשך יותר

משישים שנה! דבריו – הן בתחום ההלכה, הן בתחום האגדה – השפיעו רבות על שני התלמודים, הבבלי והירושלמי.

פּוֹתָחִים סוֹגְרִיִּים

הרמב"ם (משנה תורה, הלכות אישות פרק י"ד הלכה י"ז) ובעקבותיו ה"שולחן ערוך" שלהלן, מחדדים את ההבדל בין החובה המשפטית לבין החובה המוסרית.

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות כתובות, סימן ע"ט סעיפים א'-ג'

רְפוּאָתָהּ כִּיצַד?

לְקַתָּהּ, חֵיב לְרְפוּאָתָהּ,

בֵּין רְפוּאָה שְׂיֵשׁ לָהּ קְצָבָה בֵּין רְפוּאָה שְׂאִין לָהּ קְצָבָה;

אֲבָל אֲלֻמְנָתוֹ אֵינָה מִתְרַפֶּאֶת מִנְּכָסֶיּוֹ,

אֲלֵא בְּרְפוּאָה שְׂאִין לָהּ קְצָבָה, שֶׁהִיא דוֹמָה לְמִזְנוּת:

רְצוּ הַיּוֹרְשִׁין לְקַצֵּב עִם הָרוּפָא, כְּדִי שְׂיִהְיֶה לָהּ קְצָבָה וְיִפְטְרוּ מִמֶּנָּה, הַרְשוּת בְּיָדָם:

אִם רָאָה הַבֶּעַל שֶׁהַחֲלִי אָרָה,

יָכוֹל לֹאמַר לָהּ: הֲרִי כְּתֻבָּתְךָ מִנֶּחֱת, אוֹ רָפְאִי עֲצִמָּה מִכְתֻּבָּתְךָ אוֹ הֲרִינִי מִגְרָשְׁךָ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה;

וְאִין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי דֶרֶךְ אֶרֶץ:

הקזת דם

חיתוך ורידים ועורקים של החולה באמצעות כלים חדים והוצאת דם מגופו. לצורך כך היה מקובל גם שימוש בעלוקות למציצת דם.

הקזת דם הייתה נפוצה בקרב עמים קדומים רבים – ביוון, במצרים ובמסופוטמיה – שסברו כי בדרך זאת ניתן לרפא מחלות ואף למנוע אותן.

האמונה המקובלת בעת העתיקה הייתה, שדמו של החולה נחשב למזוהם, לכן הורדת ריכוז הדם "הרע" והעלאת ריכוז הדם ה"טוב" עשויה הייתה לעזור לו.

מבצע ההקזה לא היה רופא, אלא "אומן" – אדם שעיסוקו היה בכך.

רופאי ימי הביניים ובראשם הרמב"ם, נקטו גישה זהירה וכל מיני הגבלות בביצוע הקזת הדם. הם סברו כי פעולת ההקזה מסוכנת ולא התירו אותה, אלא להצלה מסכנות גדולות יותר.

הקזת דם: ציור יווני עתיק על כד

<http://psychology.wikia.com/wiki/tatogenesis>

סוגיה 23: תנאי כתובה- קבורה

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף מ"ו עמוד ב'
[...] וחייב במזונותיה, ובפרקונה, וקבורתה;
רבי יהודה אומר: אפילו עני שבישראל לא יפחות משני חלילין ומקוננת:

ביאור

שנינו במשנה ש: ר' יהודה אומר: אפילו עני שבישראל לא יפחות בזמן קבורת אשתו משני חלילין ומקוננת. ומדייקים: מכלל הדברים אתה למד כי התנא קמא [הראשון], סתם משנה, סבר כי הני [אלה] לא בכלל חובת הבעל. ושואלים: היכי דמי [כיצד בדיוק הדבר]? אי דאורחה [אם שכך דרכה], כלומר, כך המנהג במשפחתה לנהוג בזמן קבורה- מאי טעמא [מה הטעם] של התנא קמא שאמר שלא צריך לעשות כן? שהרי אם אינו עושה כן הוא מבזה אותה.

ואי דלא אורחה [ואם שאין זה דרכה]-

אם כן מאי טעמא [מה הטעם] של ר' יהודה?

ומשיבים: לא צריכא [נצרכה] לומר אלא כגון דאורחיה דידיה ולא אורחה דידיה [שזו דרכו שלו, שבמעמדו ובמשפחתו נהוג כך, ואולם אין זה לפי דרכה שלה [שבמקומה או במשפחתה אין הכל עושים כך];

התנא קמא [הראשון] סבר: כי אמרינן [כאשר אנו אומרים] את הכלל שהאשה הנישאת לאיש עולה עמו [עם בעלה] וצריך לנהוג בה לפי מעמדו ואינה יורדת עמו גם אם הוא במעמד נמוך יותר-

הני מילי מחיים [דברים אלה אמורים בזמן שהם חיים],

אבל לאחר מיתה - לא תיקנו.

ור' יהודה סבר: אפילו לאחר מיתה צריך לנהוג עמה כפי מעמדו, ואם דרך בני משפחתו בחלילים ובמקוננות - חייב גם להביא לה כמו כן בזמן קבורתה.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: הלכה כר' יהודה.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף מ"ח עמוד א'

"רבי יהודה אומר: אפילו עני שבישראל וכו'".

מכלל, דתנא קמא סבר הני לא.

היכי דמי?

אי דאורחה - מאי טעמא

דתנא קמא, דאמר לא?

ואי דלא אורחה - מאי טעמא דרבי יהודה?

לא צריכא,

כגון דאורחיה דידיה ולא אורחה דידיה.

תנא קמא סבר:

כי אמרינן עולה עמו ואינה יורדת עמו -

הני מילי מחיים, אבל לאחר מיתה - לא.

ורבי יהודה סבר:

אפילו לאחר מיתה.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא:

הלכה כרבי יהודה.

היכי דמי?

"איך דומה?"

שאלה הבאה להדגים או לברר פרטים מדויקים של מקרה או מצב מסויים.

מאי טעמא?

מהו הטעם?"

מהי הסיבה/

הנימוק?

ביאור

על מה מסכימים תנא קמא ורבי יהודה?

כאשר משפחתו ומשפחתה נוהגים אותם מנהגי קבורה, (ושתי המשפחות לא נוהגות לקבור עם שני חלילין ומקוננת) אין חובה על הבעל לדאוג לשני חלילין ומקוננת בהלוויית אשתו - אפילו לעשיר.

המחלוקת בין תנא קמא ורבי יהודה היא על הכלל 'עולה עמו ואינה יורדת עמו', כאשר שתי המשפחות אינן שוות ברמת החיים שלהן:

לדעת תנא-קמא:

כלל זה נאמר רק ביחס לחיובים שחייב הבעל לאשתו בעודה בחיים, אך לאחר מיתתה - הוא חייב לקבור אותה לפי מידתה, ולא לפי מידתו.

לדעת רבי יהודה:

הבעל חייב לקבור את אשתו לפי המידה הגבוהה יותר. אם היא הורגלה לרמת חיים גבוהה בנישואיה, בהלווייתה הבעל חייב לממן (לפחות) שני חלילים ומקוננת.

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות כתובות, סימן פ"ט סעיף א'
 מתה האשה בחי' הבעל,
 חייב לקברה ולטפל בכל צרכי קבורתה,
 ובכלל זה האבן שנותרים על הקבר.
 וכן חייב לעשות לה מספד וקנים, כדרך כל המדינה.
ואם דרכם להספיד בחילין, לא יפחת משני חילין ומקוננות, אפילו עני שבישראל;
 ואם היה עשיר, הכל לפי כבודו.
 ואם היה כבודו יותר מכבודו, קוברים אותה לפי כבודה,
 שעולה עמו ואינה יורדת.

עולה עמו ואינה יורדת עמו

כלל משפטי, שעל-פיו, האישה
 זכאית לפחות לאותה רמת החיים
 שאליה הורגלה טרם נישואיה,
 ואם בעלה אמיד היא "עולה"
 ברמה זאת על פי עושרו ויכולתו.

עיון ודיון

1. במשנה מוצגות שתי דעות: של תנא קמא ושל רבי יהודה.
 - א. מיהו/מהו "תנא קמא"?
 - ב. מה ידוע לכם על אודות רבי יהודה?
 - ג. על מה נחלקים רבי יהודה ותנא קמא?
 - ד. על מה מסכימים רבי יהודה ותנא קמא?
2. הגמרא מבררת מהו נושא המחלוקת שבמשנה:
 - א. מהו ההסבר שהגמרא דוחה? כיצד היא דוחה אותו?
 - ב. "כגון דאורחיה דידה ולא אורחיה דידה" – הסבירו את דברי הגמרא!
 - ג. הציגו את עמדתו של תנא קמא על פי ההסבר של הגמרא.
 - ד. הציגו את עמדתו של רבי יהודה על פי הסבר זה.
3. "עולה עמו ואינה יורדת" – הציגו את עמדתו של "השולחן ערוך".
 האם הוא פוסק כמו רבי יהודה או כתנא קמא? הסבירו!

<http://bar-flowers.co.il/%D7%96%D7%A8%D7%99-%D7%A4%D7%A8%D7%97%D7%99%D7%9D%D7%96%D7%A8%D7%99-%D7%90%D7%91%D7%9C/>

סוגיה 24: תנאי כתובה - תקנת האלמנות

בעולם העתיק לא התאפשר לנשים לפרנס את עצמן, והן נתמכו או על ידי בני משפחתן (האב והאחים) או, כשנישאו, על ידי הבעל. יש לזכור, כי על פי המשפט העברי נשים אינן יורשות, ולכן, עם מותו של הבעל, למעשה לא הייתה לאישה כל דרך להתפרנס. תקנת האלמנות באה לפתור את המצב הזה: הבעל מתחייב בכתובה, כי עם מותו תמשיך אלמנתו לשבת בביתו ולהיות ניזונה מנכסיו.

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה י"ב

'את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי, כל ימי מיגד אלמנותיך בביתי' –

[את תהיי יושבת בביתי וניזונה מנכסי, כל ימי משך אלמנותך בביתי]

חייב, שהוא תנאי בית דין.

כך היו אנשי ירושלם כותבין.

אנשי גליל היו כותבין כאנשי ירושלים.

אנשי יהודה היו כותבין: 'עד שירצו היורשין ליתן לך כתובתיך',

לפיכך אם רצו היורשין, נותנין לה כתובתה, ופוטרינ אותה.

עיון ודיון

1. אנשי ירושלים והגליל נהגו לכתוב: "את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגד אלמנותיך בביתי".
 - א. באיזו שפה נכתב תנאי זה? מדוע דווקא בשפה זאת?
 - ב. הסבירו בלשונכם את כוונת הדברים.
2. מהו "תנאי בית דין"? הסבירו!
3. מה נהגו לכתוב אנשי יהודה? במה התנאי שכתבו שונה מזה של אנשי ירושלים והגליל?
4. איזה משני הנוסחים מיטיב יותר עם האלמנה? נמקד!

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות כתובות, סימן צ"ג סעיף ג'

אלמנה ניזונית מנכסי יורשין כל זמן אלמנותה,

אפילו אם לא נכתב בכתובתה,

ואפילו אם צוה בשעת מיתה: אל תיזון אלמנותי מנכסי,

אין שומעין לו

ואין היורשים יכולין לפרוע לה כתובתה ולסלקה מהמזונות,

אלא היא ניזונית על כרחם כל זמן שלא תתבע כתובתה,

אלא אם כן התנו כן בפירוש שלא תזון אלמנתו מנכסיו,

או שהיה מנהג המקום כן.

<http://www.victoriana.com/VictorianPeriod/images/victorianclothing-4.JPG>

פותרים סוגריים

***חוקי אשור התיכונה, סעיף 46**

אם אשה אשר בעלה מת, אינה רוצה את הבית לעזוב עם מותו של בעלה, ואם בעלה לא כתב לה מאומה, היא בבית בניה באשר תבחר תגור. בני בעלה יכללוה. הם אתה חוזה יכתבו, על אוכלה ומשקה, ככלה אשר אהבו...

* **חוקי אשור התיכונה** - חוקים עתיקים של האימפריה האשורית (באיזור עיראק), שנכתבו בערך במאות ה-10-14 לפני הספירה.

פותרים סוגריים

נוסף על ההתחייבויות הישירות כלפי האישה, מצינת המשנה שני "תנאי בית דין" המתייחסים להבטחת עתידם הכלכלי של בניה או בנותיה.

על פי הדין העברי, הבעל יורש את אשתו לפני כל שאר היורשים. אם לאחר מכן מת גם הבעל, יורשים ילדיו (מכל נשותיו) את רכושו, הכולל גם אותו חלק שירש הבעל מאשתו (ילדיה של אישה אחת יירשו את רכוש האישה האחרת של אביהם).

התוצאה הייתה, אפוא, שהרכוש שהביאה האישה עמה מבית אביה בשעת נישואיה לא ניתן לילדיה בלבד, אלא עבר למשפחה אחרת (על ידי שחולק גם לילדי האב מאשה אחרת).

כדי לתקן את המצב וכדי להבטיח שרכוש האישה יישאר במשפחתה, הותקנה תקנת "כתובת בנין דכרין" (בנים זכרים).

6. כתובת "בנין דכרין" (בנים זכרים)

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה י'

לא כתב לה: 'בנין דכרין דיהוו ליכי מינאי, אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על חולקיהון דעם אחוהון' - חייב, שהוא תנאי בית דין.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ"ב עמוד ב'

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי:

מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין?

כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו.

ומי איכא מידי, דרחמנא אמר ברא – לירות, ברתא - לא תירות,

ואתו רבנן ומתקני דתירות ברתא?

הא נמי דאורייתא הוא,

דכתיב: "קחיו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניהם נשים ואת בנותיהם תנו לאנשים" (ירמיהו כ"ט 6) .

בשלמא בנים - בידיה קיימי, אלא בנתיא מי קיימן בידיה?

הא קא משמע לן: דנלבשה, וניכסה, ונתיב לה מידי,

כי היכי דקפצי עלה ואתו נסבי לה.

ועד כמה?

אבין ורבא דאמרי תרויהו: עד לעישור נכסי.

*תשובות הגאונים, שערי צדק, חלק ד' שער ד' סימן י"ז

... ודבר זה שצוינו וכתבו לך בזמן שהיינו מגבין כתובת בנין דכרין. אבל היום כמה שנים שבטלה כתובת בנין דכרין משיבתנו, ואין אנו דנין בה. ...

ולמה בטלה כתובת בנין דכרין? לפי שצריכין לדקדק בה בכמה פנים ...

וצריך הדבר לחקירת בית דין ושומת הזקנים בקיאים בשום כדי שלא להוסיף על הדמים; (המשנה מסולקת)

ועוד, עיקר התקנה לא היתה אלא כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, והיום ולואי שיתן אדם לבנו כבתו!

שרוב בני אדם מניחין את בניהם בלא מחיה ומתקנין את בנותיהם.

וכמה פעמים הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו ובנדוניה יתר מדאי. וכיון שראו חכמים כן - בטלו כתובת בנין דכרין. ועשו תקנה לבת על מה שפסקו חכמים שנותנין לה עישור נכסים.

והיום כמה שנים שאין ישיבתנו דנה בכתובת דכרין.

*תשובות הגאונים - קבצי תשובות של ראשי ישובות בבל בתקופה שלאחר חתימת התלמוד (מאות 10-6) .

תקנת "בנין דכרין" הייתה בתוקף עוד מאות שנים אחרי חתימת התלמוד, אבל המשמעות המעשית שלה הלכה ופחתה, עד שהיא בוטלה לחלוטין.

עיון ודיון

1. מהו החשש שהביא את החכמים לתקן את תקנת "כתובת בנין דכרין"?
2. האם התחייבויות של "בנין דכרין" היא מדאורייתא או מדרבנן? הוכיחו את תשובתכם.
3. מה יהיה המצב אם הבעל הצליח להתחמק מלרשום את ההתחייבויות הנ"ל בכתובה? נמקו.
4. מדוע חלקים במשנה כתובים בשפה הארמית?
5. מדוע, על פי תשובת הגאונים, בטלה תקנת "בנין דכרין"? הסבירו כל אחת מן הסיבות.

פותרים סוגריים

7. תקנת הבנות

על פי האמור בפרשת הנחלות שבתורה (במדבר יז 8 + במשנה, בבא בתרא פב מב), במקום שיש בן אין הבת יורשת. במקרה שהאב מת – ובעיקר אם היו לו ילדים משתי נשים – עלול להיווצר מצב שבו האחים שזכו בירושה לא ירצו לזון ולפרנס את אחיותיהם. כדי לדאוג לקיומה של הבת במות האב, התקינו חכמים תקנה מיוחדת זו:

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה י"א

'בן נוקבין דיהוין ליכי מינאי,

יהוין יתבן בביתי ומיתזנן מנכסי,

עד דתנסבן לגוברין'

- חייב, שהוא תנאי בית דין.

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות כתובות, סימן קי"ב סעיף א'

מתנאי כתבה,

שתהיינה הבנות נזונות מנכסי אביהם אחר מותו,

עד שיתאסרו או עד שיבגרו.

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/04/02/23/04/philippines-2197093_960_720.jpg

סוגיה 25: הדדיות בנישואין - זכויות מול חובות

משנה, מסכת כתובות, פרק ד' משנה ד'

האב זכאי בביתו בקדושיה בכסף, בשטר ובביאה.
וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה, ובהפרת נדרה, ומקבל את גיטה. ואינו אוכל פירות בחייה.

נשאת - יתר [עדיף] עליו הבעל

שאוכל פירות בחייה,

וחייב במזונותיה בפרקונה ובקבורתה.

רבי יהודה: אומר אפילו עני שבישראל לא יפחות משני חלילים ומקוננות:

נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג

המשפט העברי מכיר בשני סוגי נכסים שהאישה מכניסה לבעלה עם נישואיהם:

נכסי צאן ברזל: נכסים של האישה ההופכים לרכוש הבעל בעת הגירושין או במות הבעל – הם חוזרים לאישה באותו הערך שהיה בעת הנישואים, גם אם ערכם עלה או ירד.

נכסי מלוג: נשארים בבעלות האישה, אך הבעל זכאי ליהנות מה"פירות" (הרווחים שהנכסים מניבים). עם פקיעת הנישואין האישה מקבלת אותם בערכם הנוכחי, כפי שהם באותה השעה: אם ערכם עלה היא הרוויחה, ואם ירד ערכם היא הפסידה.

חסורי מחסרא

והכי קתני

הברייתא חסרה, וכך יש ללמוד אותה. התלמוד "מתקן" נוסח של מקור אחר

ביאור

שנינו במשנה שהבעל חייב במזונותיה של אשתו.

תנו רבנן [שנו חכמים]:

תיקנו חכמים חובת הבעל במזונותיה של אשתו **תחת חובת האשה** לתת לו את מעשה ידיה.

וכן תיקנו שיהא חייב הבעל בהוצאות **קבורתה תחת כתובתה**, כלומר, בעד הנדוניה שמכניסה לו, ולפיכך בעל אוכל פירות הנכסים.

ותוהים: **פירות מאן דכר שמייהו** [מי הזכיראת שמם]!! הרי לא נזכרו בברייתא כלל פירות הנכסים, וכיצד הגיעה הברייתא לדבר בהם? ומסבירים: **חסורי מחסרא, והכי קתני** [חסרה הברייתא, וכך שנה] כך יש לשנותה:

תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה,

ופירקונה [ופדיונה], חובתו לפדות אותה כאשר נשבת, **תחת פירות** שהוא אוכל מנכסיה,

וקבורתה תחת כתובתה,

לפיכך בעל אוכל פירות.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף מ"ז עמוד ב'

חייב במזונותיה וכו':

תנו רבנן:

תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה

וקבורתה תחת כתובתה

לפיכך בעל אוכל פירות

'פירות' - מאן דכר שמייהו?

חסורי מחסרא,

והכי קתני:

תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה

ופירקונה תחת פירות

וקבורתה תחת כתובתה

לפיכך בעל אוכל פירות.

ביאור

אמר רב הונא אמר רב, יכולה אשה לומר לבעלה: **"איני ניזונת משלך ואיני עושה** (ואינני עובדת עבורך)".

וטעם הדבר: מכיון שקסבר [סבור הוא]: **כי תיקנו רבנן** [כאשר תיקנו חכמים] את החובות והזכויות בין הבעל והאשה, תקנת מזוני (מזונות), עיקר, שהתקנה שהבעל יפרנס היא עיקר התקנה, וחזרו ותיקנו שמעשה ידיה יהיו שלו, משום איבה, שאם הוא יפרנסנה, והיא תעבוד ולא תתן לו את שכר עבודתה, תהיה לו איבה כלפיה. ומשום כך **כי אמרה** [כאשר היא אומרת] **"איני ניזונת ואיני עושה"** -הרשות בידה, שיכולה האשה לוותר על עיקר התקנה שהיתה לטובתה.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ"ח עמוד ב'

אמר רב הונא אמר רב:

יכולה אשה לומר לבעלה:

איני ניזונת ואיני עושה.

קסבר: כי תיקנו רבנן –

מזוני עיקר, ומעשה ידיה משום איבה,

וכי אמרה 'איני ניזונת ואיני עושה' –

הרשות בידה.

עיון ודין

1. התלמוד מביא ברייתא שממנה ניתן ללמוד על ההדדיות בין האיש לאישה.
 - א. מה חייבת האישה לגבר מול זכותה למזונות?
 - ב. מה חייבת האישה לגבר מול זכותה לקבורה מכובדת?
2. "פירות – מאן דכר שמייחו"? הסבירו את הקושי שמוצאת הגמרא בנוסח של הברייתא.
3. כיצד פותרת הגמרא את הקושי? מהו הביטוי בו היא משתמשת?
4. תחת זכותו של האיש "לאכול פירות" – מהי חובתו?
5. על פי רב: האם האישה יכולה לוותר על מזונותיה? באיזה תנאי?
6. האם האיש יכול מיוזמתו לוותר על מעשי ידיה של אשתו ולא לזון אותה? נמקד!

פותרים סוגריים

סיכום ההתחייבויות של האיש והאישה

שולחן ערוך אבן העזר, הלכות כתובות, סימן ס"ט

סעיף א'

כְּשֶׁנִּשְׁאָא אָדָם אִשָּׁה מִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְזוֹכָה בָּהּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, אֶפְלוּ לֹא נִכְתְּבוּ.

סעיף ב'

אֵלּוּ הֵן הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים: מְזוֹנוּתָהּ, וְכִסּוּתָהּ, וְעוֹנָתָה, וְעֵקֶר כְּתֻבָּתָהּ, וְרְפוּאָתָהּ, וְלִפְדוּתָהּ אִם נִשְׁכָּתָה, וְקִבּוּרָתָהּ, וְלִהְיוֹת נְזֻת מִנְּכָסָיו וְיוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחֵר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אֶלְמָנוּתָהּ, וְלִהְיוֹת בְּנוֹתָיו נְזוֹנוֹת אַחֵר מוֹתוֹ עַד שְׁיִתְאַרְסוּ, וְלִהְיוֹת בְּנִיָּהּ הַזְכָּרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בִּירְשָׁה שְׁעָם אַחֲרֵיהֶם.

סעיף ג'

אֵלּוּ הֵם הָאַרְבָּעָה: מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּמִצִּיאָתָהּ, וּפְרוּתֶיהָ, וִירֻשָּׁתָהּ.

סעיף ד'

מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ כְּנֶגֶד מְזוֹנוּתָהּ.
לְפִיכָּה, אִם אָמְרָה: אֵינִי נְזוֹנִית וְאֵינִי עוֹשָׂה, שׁוֹמְעִין לָהּ.
אֲבָל הַבֶּעַל שֶׁאָמַר: אֵינִי זֶנֶךְ וְאֵינִי נוֹטֵל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

סעיף ה'

אִם הִיא אוֹמְרָת: אֵינִי נוֹתֶנֶת לָךְ פְּרוֹת וְאֵינִי חֹפֶצֶה שֶׁתְּפַדֶּנִי אִם אֲשָׁבָה, אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְעַרֵּב בֵּין הַכּוֹתֵימִים.

סעיף ו'

הַתְּנָה הַבֶּעַל שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב מֵאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהֶם, אוֹ שֶׁהַתְּנִיתָ הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא יִזְכֶּה הַבֶּעַל בְּאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוּא זֹכֶה בָּהֶם, הַתְּנָא קָיָם,
חוּץ מִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁאֵין הַתְּנָא מוֹעִיל בָּהֶם, וְאֵלּוּ הֵם עוֹנָתָה, וְעֵקֶר כְּתֻבָּתָהּ, וִירֻשָּׁתָהּ.

סוגיה 26: מלאכות האשה

ביאור

משנה: ואלו המלאכות שהאשה עושה לבעלה: טוחנת, ואופה, ומכבסת, מבשלת, ומניקה את בנה, מצעת לו המטה, ועושה עבודה גם בצמר (בטוויית צמר).

אם הכניסה לו שפחה אחת - הרי הכנסה זו היא כנגד חלק מעבודתה, ומשום כך היא לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת. הכניסה לו שתיים (שתי שפחות) - אין מבשלת, ואין מניקה את בנה, אלא נותנת אותו למינקת.

הכניסה לו שלש שפחות - אין מצעת לו המטה, ואין עושה בצמר. הכניסה לו ארבע שפחות - יושבת בקתדרא. כלומר, יכולה לשבת על כסא כמלכה, ולא לעשות דבר, משום שהשפחות עושות את הכל.

ר' אליעזר אומר: אפילו הכניסה לו מאה שפחות, בעלה כופה (כופה אותה) לעשות עבודה בצמר, משום שהבטלה מביאה לידי זימה, ולכן טוב לה לאשה שתעשה מלאכה כלשהי.

רבן שמעון בן גמליאל אומר יותר מכך: אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה - יוציא (יגרש אותה) ויתן לה כתובה. ומדוע - שהבטלה מביאה לידי שיעמום (שיגעון).

גמרא: על לשון המשנה שואלים: טוחנת סלקא דעתך [עולה על דעתך!!] הרי כרגיל הטחינה נעשית בריחיים גדולות המונעות על ידי מים או בעלי חיים והאשה עצמה אינה טוחנת!

אלא אימא [אמור] מטחנת. כלומר, היא מביאה את החיטים לריחיים ודואגת לטחינתן.

ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור]: בריחיא דידא [בריחיים של יד] שהיא עצמה טוחנת.

ומעירים: מתניתין [משנתנו] שלא כדעת ר' חייא, דתני [ששנה] ר' חייא: אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים, ולא לעשיית מלאכה.

ותני [ושנה] ר' חייא: אין אשה אלא לתכשיטי אשה. ותני [ושנה] ר' חייא: הרוצה שיעדן [ייפה] את אשתו - ילבישנה כלי [בגדי] פשתן.

הרוצה שילבין את בתו [שיהיה לה עור לבן] - יאכילנה אפרוחים, וישקנה חלב סמוך לפירקה [לזמן בגרותה].

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ"ט עמוד ב'

מתניתין

אלו המלאכות שהאשה עושה לבעלה:

טוחנת, ואופה, ומכבסת, מבשלת, ומניקה את בנה, מצעת לו המיטה, ועושה בצמר.

הכניסה לו שפחה אחת -

לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת.

שתיים - אין מבשלת ואין מניקה את בנה.

שלוש - אין מצעת לו המטה, ואין עושה בצמר.

ארבע - יושבת בקתדרא.

רבי אליעזר אומר:

אפילו הכניסה לו מאה שפחות - כופה לעשות בצמר, שהבטלה מביאה לידי זימה.

רבן שמעון בן גמליאל:

אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה -

יוציא ויתן כתובה.

שהבטלה מביאה לידי שיעמום.

גמרא

טוחנת - סלקא דעתך?

אלא אימא: מטחנת.

ואיבעית אימא: בריחיא דידא.

מתניתין דלא כרבי חייא:

דתני רבי חייא: אין אשה אלא ליופי

אין אשה אלא לבנים

ותני רבי חייא: אין אשה אלא לתכשיטי אשה.

ותני רבי חייא: הרוצה שיעדן את אשתו

ילבישנה כלי פשתן.

הרוצה שילבין את בתו

יאכילנה אפרוחים

וישקנה חלב סמוך לפירקה:

רבי אליעזר (בן הורקנוס) - מגדולי התנאים בדור השני (המאה הראשונה לספירה), לאחר חורבן בית המקדש השני). תלמידו המובהק של רבן יוחנן בן זכאי. כונה "בור סוד שאינו מאבד טיפה".

רבן שמעון בן גמליאל - תנא, נשיא הסנהדרין באושא שבגליל, במאה השנייה לספירה, אחרי מרד בר כוכבא. אביו של רבי יהודה הנשיא.

רבי חייא (רבי חייא הגדול) - חכם בדור המעבר בין תקופת התנאים לאמוראים (המאה השנייה לספירה). נולד בבבל ועלה עם משפחתו לארץ ישראל.

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/03/05/23/48/holiday-2120259_340.jpg

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"א עמוד א'- ב'

" ארבע – יושבת בקתדרא "

אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא:

אף על פי שאמרו יושבת בקתדרא –
אבל מוזגת לו כוס, ומצעת לו את המטה,
ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו.

[...]

"רבי אליעזר אומר:

אפילו הכניסה לו מאה שפחות"

אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה:
הלכה כרבי אליעזר.

ביאור

שנינו במשנה שאם היו ארבע שפחות הרי האשה יושבת בקתדרא
(מושב כבוד) ואינה עושה דבר.

אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: אף על פי שאמרו שהיא
יושבת בקתדרא ואינה צריכה לעבוד, אבל מוזגת לו כוס ומצעת
לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. שדברים אלה אינם
כחובות של מלאכה, אלא הם דברים של חיבה שהאשה עושה
לבעלה, ודבר זה אין מוסרים לשפחה.
[.....]

עוד שנינו במשנה, ש ר' אליעזר אומר,

שאפילו אם הכניסה לו אשתו מאה שפחות, מכל מקום תעשה
מלאכה, כדי שלא תבוא לידי זימה.

אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה: הלכה כר' אליעזר.

שולחן ערוך, אבן העזר סימן פ סעיף י

כל אלו המלאכות אין מחייבים אותה,

אלא אם כן יהיה דרך משפחתו ומשפחתה לעשותן.

* הרב יעקב אריאל, מבנה המשפחה המודרנית (תחומין כב, עמ' 133):

יש חיובים שלמרות שהם חלק מהסכם הכתובה, בכל זאת איש לא יחייב כיום אשה לקיימם, כגון: רחיצת פניו ידיו
ורגליו של הבעל או עבודה בצמר וכדו' (עי' שו"ע אה"ע סי' פ).

לעומת זאת יש דברים אחרים שנשים קיבלו על עצמן. למשל, רוב הנשים עובדות כיום מחוץ לביתן. בודאי עבודת
האשה מחוץ לביתה פוטרת אותה מהמלאכות שהיתה חייבת בהן בעבר בתוך הבית. אשה העובדת במשרה מלאה
מחוץ לבית פטורה מבישול, מכיבוס, מאפייה, מאריגה ומיתר עבודות הבית. רבות מעבודות אלו נעשות היום ע"י
מכשירים (האם רק האשה חייבת להפעילם?). חלק מתמלא ע"י קניית מוצרים מוכנים, כגון: בגדים ואוכל מבושל
(האם רק האשה חייבת לקנותם?)

* הרב יעקב אריאל (נולד בשנת 1937) – מורה ופוסק, עד לאחרונה שימש כרב העיר ברמת גן ואב בית הדין לדיני ממונות בעיר.
כיהן כנשיא ארגון רבני "צוהר".

עיון ודין

1. המשנה אומרת: "שלוש – אין מצעת לו המטה, ואין עושה בצמר" – בכך נקבע שהאישה אינה עושה כל
מלאכה. על רקע קביעה זו, מה ההבדל בין מעשיה של אישה שברשותה שלוש שפחות ובין אישה
שברשותה ארבע שפחות?
2. ניתן לסווג את המלאכות המוטלות על אישה נשואה לשלושה סוגים: פעולות של קרבה וחיבה, עבודות
משק הבית ועבודה לשם השתכרות. לדעת רבי יצחק בר חנניא, באילו מן הסוגים ניתן להעמיד תחליף
לאישה, בהתאם ליכולתו הכלכלית של האיש?
3. חוו דעתכם על עמדתו של רבי חייא כלפי נשים. האם אתם מסכימים או מתנגדים לדבריו? נמקו!

סוגיה 27: שטר הכתובה

הכתובה היא מסמך משפטי שעליו חותם האיש בזמן החופה, ובו הוא מתחייב התחייבויות שונות כלפי אשתו. החתן מתחייב לחיות עם אשתו כמקובל בישראל, הן בתחום הממון הן בנוגע לחיי האישות. כמו כן, הוא מתחייב לדאוג לסכום כסף בסיסי שיספיק למחייתה של האישה, במקרה שתישאר לבד (אם תתאלמן או אם יתגרשו).

ההלכה אוסרת על בני הזוג לחיות אפילו יום אחד בלי כתובה, כדי להגן על האישה שלא תיוותר בלי יכולת להתפרנס. ההנחה היא, שדווקא שעה זו שבה הם נישאים באהבה ובכבוד, היא השעה המתאימה לחתום על הכתובה ולהתחייב על כל אשר מוזכר בה.

תרגום

ביום פלוני...
איך פלוני בן פלוני אמר לה לפלונית בת פלוני הבתולה הכלה
היי לי לאישה כדת משה וישראל,
ואני בדבר ה'
אעבוד ואכבד ואכלכל ואזון ואפרנס ואלביש אותך
כמשפט אנשים יהודים,
העובדים ומכבדים ומכלכלים וזנים ומפרנסים ומלבישים
את נשותיהם באמונה.
ונותן אני לך מוהר בתוליך כסף זוזים מאתיים,
שהם מזוזי כסף טהור עשרים וחמישה זוזים, הראויים לך,
ומזונותיך וכסותך וצרכיך ולבוא עליך כדרך כל הארץ.
ורצתה פלונית זו, ותהי לו לאישה.
ורצה והוסיף לה תוספת על עיקר כתובה, עד השלמת כך וכך.
וזו הנדוניה שהכניסה לו, כך וכך,
הכול קיבל חתן זה, ובא לידו, ונעשה ברשותו,
וזקף הכול על עצמו במלווה וחוב.
וכך אמר לנו החתן הזה: אחריות כתובה זו כולה,
עיקר ונדוניה ותוספת, עם שאר תנאי כתובה,
קיבלתי עליי ועל יורשיי אחריי
ועל כל עילוי וחמדת נכסים וקניין שיש לי תחת כל השמים,
שקניתי ושעתיד אני לקנות,
קרקעות ומיטלטלים ומיטלטלים על גב קרקעות –
כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה,
עיקר ונדוניה ותוספת,
להיפרע מהם בחיי ולאחר מותי, ואפילו מגלימה שעל כתפיי.
וקנינו מפלוני זה על כל מה שכתוב ומפורש למעלה קניין שלם,
שלא כאסמכתא ושלא כטופסי שטרות,
אלא...
והכול ברור וחזק ומאושר.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות יבום וחליצה, פרק ד' הלכה לג

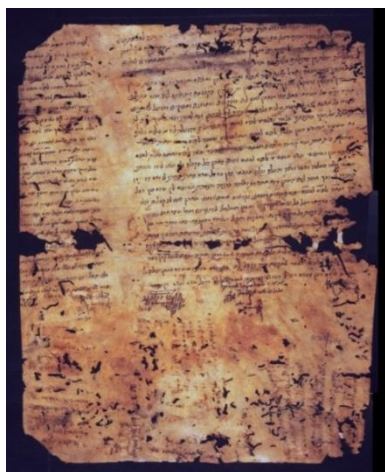
ט"ס הכתובה:

ביום פלוני וכו'
א"ר פלוני בן פלוני אמר לפלונית בת פלוני, בתולתא פלגא
הו"י לי לאנתו כדת משה וישראל,
ואנא במימרא דשמיא
אפלח ואוקיר ואסובר ואיזון ואפרנס ואכסי יתיכי
כהלכת גברין יהודאין
דמוקירין ומסוברין וזנין ומפרנסין ומכסין
ית נשיהון בקושטא.
ויהבנא ליכי מוהר בתוליכי כסף זוזי מאתן,
דאנן מזוזי כספא עשרין וחמשה דחזו ליכי.
ומזוניכי וסותיכי וספוקיכי ומיעל עליכי כאורח כל ארעא.
וצביאת פלגא פלונית דא ונות ליה לאנתו לפלוני דנא.
ורצה והוסיף לה תוספת על עיקר כתובתה עד משלם כך וכך,
ודא נדוניה דהנעילת ליה כך וכך,
הכל נתקבל חתן זה ובא לידו ונעשה ברשותו
וזקף הכל על עצמו במלוה ורשו.
וכך אמר לנא חתנא דנא:
אחריות כתבה דא כלה
עיקר ונדוניה ותוספת עם שאר תנאי כתבה
קבלית עלי ועל ירתי בתראי
ועל כל שפר ארג נכסין וקניין דאית לי תחות כל שמיא,
דקנאי ודעתיד אנא למקני,
מקרקעי ומטלטלי, ומטלטלי אגב מקרקעי,
כלהון יהון אחראין וערבאין לכתבה דא
כלה עיקר ונדוניה ותוספת
לאתפרעא מנהון בחיי ובתר מותי ואפלו מגלימא דעל כתפאי.
וקנינן מפלוני דא מכל מאי דכתיב ומפרש לעיל קנין שלם
דלא כאסמכתא ודלא כטפסי דשטרי,
אלא כחוזק וכחומר כל שטרי כתבות הנהגות בישראל
וכהגן וכתקון רבתינו ז"ל.
וחתמנו על שטר כתבה זה בזמן הנזכר לעיל
והכל בריר ושריר וקיים.

הכתובה - טבלת סיכום

על פי נוסח הרמב"ם, הלכות ייבום וחליצה, פרק ד' הלכה ל"ג

מבנה הכתובה	נוסח הכתובה	
תאריך ומקום עריכת הכתובה	ביום פלוני כו'.	
שמות הצדדים	איך פלוני בן פלוני אמר לפלונית בת פלוני בתולתא כלתא:	
מאמר הקידושין	הוי לי לאינתו כדת משה וישראל,	
מזונות האישה	ואנא במימר דשמיא אפלח ואוקיר ואסובר ואזון ואפרנס ואכסי יתיכי כהלכות גוברין יהודאין דמוקרין ומסוברין וזנין ומפרנסין ומכסין ית נשיהון בקושטא	התחייבויות בסיסיות המופיעות בכל הכתובות
עיקר הכתובה	ויהבנא ליכי מוהר בתוליכי, כסף זוזי מאתן דאינון מזוזי כספא עשרין וחמישה דחזו ליכי.	
מזונה כסותה ועונתה	ומזונייכי וכסותייכי וסיפוקייכי ומיעל עלייכי כאורח כל ארעא.	
הסכמת הכלה	וצביאת פלונית דא והות ליה לאנתו לפלוני דנא	
תוספת כתובה	ורצה והוסיף לה תוספת על עיקר כתובתה עד משלם כך וכך	התחייבויות נוספות שאינן מופיעות בכל כתובה
נדוניה ותוספת נדוניה	ודא נדוניה דהנעלת ליה כך וכך הכל נתקבל חתן זה ובא לידו ונעשה ברשותו וזקף הכל על עצמו במלוה ורשו.	
ערבויות	וכך אמר לנא פלוני חתנא דנא: אחריות כתובה דא כולה: עיקר ונדוניה ותוספת עם שאר תנאי כתובה קבלית עלי ועל ירתי בתראי ועל כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיך אנא למקני ממקרקעי וממטלטלי אגב מקרקעי כולהון יהון אחראין וערבאין לכתובה דא כולה: עיקר ונדוניה ותוספת לאתפרעא מנהון בחיי ובתר מותי ואפילו מגלימא דעל כתפאי	
הקניין	וקנינן מפלוני דא מכל מאי דכתיב ומפרש לעיל קנין שלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי אלא כחוזק וכחומר כל שטרי כתובות הנוהגות בישראל וכהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל	
החתימות	וחתמנו על שטר כתובה זו בזמן הנזכר לעיל והכל בריר ושריר וקיים.	

הלכה לד

ואם היתה כתבת אלמנה, כותב פלונית אלמנתא;
ואם היתה כתבת גרושה, כותב פלונית הגרושה,
וכן אם היתה שבויה כדי שלא יפשל בה כוהן.
וכותב ויהבנא ליכי מהריכי כסף זוזי מאה
דאנון מזוזי כספא תריסר ופלגא דחזו וכו'.

ביאור

אלמנתא. אלמנה. וכותב כן מפני שסכום כתובתה שונה.
שלא יפשל בה כהן. האסור בגרושה ושבוייה
ויהבנא ליכי וכו'. ואתן לך את המוהר שלך, כסף זוזים מאה,
שהם מזוזי כסף טהור שנים עשר זוזים וחצי זוז הראויים לך.
ומאה זוז הם כתובת אישה בעולה.

כתובה, סלויקי, יוון. שנת שצ"ט, 1638, אוסף הספריה הלאומית

[http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/jewish-collection/ketubbot/Pages/Search.aspx?mode=Advanced&v1\(drStartMonth3\)=00&v1\(drEndMonth3\)=00&v1\(drEndDay3\)=00&v1\(drStartDay3\)=00&v1\(drStartYear3\)=1493&v1\(drEndYear3\)=1692&v1\(152314119UIO\)=lsr03&v1\(1UIStartWith0\)=contains&v1\(freeText0\)=ketubbot&participantsValues=ketubbot](http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/jewish-collection/ketubbot/Pages/Search.aspx?mode=Advanced&v1(drStartMonth3)=00&v1(drEndMonth3)=00&v1(drEndDay3)=00&v1(drStartDay3)=00&v1(drStartYear3)=1493&v1(drEndYear3)=1692&v1(152314119UIO)=lsr03&v1(1UIStartWith0)=contains&v1(freeText0)=ketubbot&participantsValues=ketubbot)

שטרי-כתובה עתיקים, החל מן המאה החמישית לפני הספירה, נמצאו בקהילות ישראל למיניהן. הכתובה המוכרת לנו כיום עברה כמה גלגולים; חלק מן התקנות הושמט, ואחרות נוספו במהלך השנים. הגרסה שבידינו מורכבת, מלבד ממה שהתגבש במשנה ובתלמוד, גם מהנוסח של רמב"ם ושל ה"שולחן ערוך".

חז"ל ניסחו את הכתובה בארמית – השפה המדוברת באותם הימים, שבה נהגו לכתוב שטרות ומסמכים משפטיים – מתוך רצון שתובן לכל אדם. גם כיום קוראים את הכתובה בארמית, אף שיש הנוהגים להוסיף אחרי כן את עיקריה בעברית, שוב – כדי שתהיה מובנת לכול.

כתובה מסורתית - מתורגמת לעברית

בסימן טוב ובמזל טוב, ב _____ בשבת _____ ימים לחודש _____ שנת חמשת אלפים שבע מאות _____ לבריאת העולם, למנין שאנו מונים כאן _____ במדינת ישראל. אנו העדים החתומים מטה מעידים איך שהחתן הנכבד _____ בן _____ למשפחת _____ אמר לכלה הנאה ויעלת החן _____ בת _____ לבית _____ הי לי לאישה כדת משה וישראל, ואני במאמר ובעזרת השם אעבוד ואכבד ואזון ואפרנס ואכלכל ואלביש אותך כמשפט בני ישראל העובדים ומכבדים וזנים ומפרנסים ומכלכלים ומלבישים ומקשטים את נשותיהם באמת ובאמונה. ומתחייב אני לתת לך בכתובתך, מוהר בתוליך ערך מאתיים וזוים כסף הראויים לך מדין תורה. ומזונותיך וכסותיך וכל צרכיך, ולחיות חיי משפחה באהבה וחיבה ורעות כדרך כל הארץ. והסכימה ונתרצה מרת _____ בת _____ - הכלה הנזכרת, ותהי לו לאישה. [וזאת הנדוניה שהכניסה לו בין בכסף בין בזהב בין בבגדים ובין בכל צרכי הבית. הכל קיבל עליו החתן הנזכר בסך כסף השווה למאה זקוקים כסף צרוף. והוסיף לה החתן עוד סך השווה למאה זקוקים כסף צרוף, סך כל ההתחייבות השווה למאתיים זקוקים כסף צרוף]. ונתרצה החתן הנזכר והוסיף והתחייב לה בתשואות חן בתור תוספת כתובה להשלים לחייבים המוזכרים למעלה לסכום כולל העולה לסך מאתיים וזו ועוד מאתיים זקוקים כסף צרוף ועוד _____ מלבד ערך כל בגדיה וחפציה השייכים לגופה. [וכך אמר החתן _____ בן _____ ו] אחריות שטר כתובה זה נדוניה זו תוספת כתובה זאת קיבלתי עלי ועל יורשי אחרי, שיועמדו לפירעון מכל המשובח והמעולה שבנכסי וקנייני שיש לי תחת כל השמים הן אלה שכבר זכיתי בקניינם והן אלה שאני עתיד לזכות בקניינם, נכסים שיש להם אחריות ושאינן להם אחריות כולם יהיו אחראים וערכים לפירעון שטר כתובה זה נדוניה זו ותוספת זאת, ואפילו מהבגדים שעלי, בחיי ואחרי אריכות ימי, מעתה ועד עולם. ואחריות וחומר שטר כתובה זה נדוניה זו ותוספת זאת קבל עליו החתן כחומר כל שטרי כתובות תוספות כפי הנחוג בבנות ישראל כתקנת חכמינו ז"ל שלא כאסמכתא ושלא כטופסי שטרות, בביטול כל מודעות ובפסול עדיהן] וקבלנו קניין מאת _____ בן _____ למרת _____ בת _____ הכלה הבתולה הנזכרת בכלי שכשר לעשות בו קניין. והכל שריר בריר וקיים. נאום _____ עד נאום _____ עד גם אני החתן מודה על כל הנ"ל ובא על החתום הנ"ל _____

עיון ודין

1. השוו בין הכתובה המסורתית שבימינו לבין תנאי הכתובה שלמדתם. אילו חובות ("תנאי בית דין") קיימים גם בכתובה המסורתית, ואילו הושמטו ממנה?
2. אילו מרכיבים **נוספו** לכתובה שבימינו? הסבירו!
3. לו הייתם מנסחים כתובה המתאימה לתפיסת עולמכם – האם הייתם משמיטים או מוסיפים מרכיבים מסוימים? הסבירו ונמקו!

אף על פי שהיא מסמך משפטי לכל דבר, עיקר ערכה של הכתובה בימינו הוא סמלי. זאת, משום שבתי הדין לענייני משפחה – כמו גם בתי הדין הרבניים – מסדירים את ענייני הגירושין בהתאם לחוקי מדינת ישראל (חלוקת הממון, מזונות הילדים והאישה, הסדרי גידול הילדים, וכיוצא באלה).

בשנים האחרונות, מוכר מנהג כתיבת "כתובות" שתוכנן רוחני, והן משמשות הצהרת אהבה וקשר בין בני הזוג. יש הנוהגים להוסיף אותן לכתובה המסורתית, ובחתונות שאינן נערכות על ידי הרבנות, הן לעתים מחליפות אותה.

דוגמה לכתובה כזו, היא הכתובה שכתב יאיר לפיד:

פותרים סוגריים

כתובה / יאיר לפיד

ב _____ בלכות _____ יום לחודש _____ התשל"ב _____
 שבמדינת ישראל.
 אנו:

החתן _____ בן _____ ו _____ למשפחת _____
 והכלה _____ בת _____ ו _____ למשפחת _____

באים בברית הנישואים, על פי אמונתנו ותרבותנו היהודית.

בפני האלוהים, בני האדם ובני החווה זוהי השבועה שאנו נשבעים היום לבנות את ביתנו על יסודות האהבה ובו לשמור תמיד זה לזה מקום מקום שבו נוכל לשחק ולתקשר לאורך שנים תורך מיל ועובר לדעת שזילוי הלב יכול גם להכאיב וללכות בכל זאת לפני שיצטבר	למצוא בתוך לבנו שלווה ואחוה להאזין לזר ולחלל ידנו התומכת לתת לכל אחד משנינו הזדמנות שווה לצעוד בנאווה, אך להצליח לכת לנצל את ילדינו בשכל ובמסירות וללמדם להימנע מכל שנאת חנם להכיר להם את יופיה של יהדות אך לקבל גם כל אדם באשר הוא אדם
--	---

למחול על מזרעות ולהילחם בהן ביחד
 לא להפסיק אף פעם לנסות להשתפר
 לדעת לבקש סליחה ולקבלה בלי פחד
 ולהכיר בכך שכל אחד הוא גם אחר.

זוהי השבועה אשר היום אנו נותנים
 בפני האלוהים ובפני כל הקהל
 ומי ייתן ועוד מאה שנים
 את השבועה הזו, לחידוש לנוכל.

**החתן והכלה, באהבה וכלכל שלם, בחרו לבוא בברית הנישואין ולהיות
 שותפים בחומר וברוח בבניית בית בישראל. בית אשר אותו ימלאו אהבתם,
 חברותם ושמחת חייהם ואשר יהווה בסיס להגשמת חלומותיהם ולרכיהם.
 והתחייבו החתן והכלה לשמור תמיד על פתיחות, יושר, כנות, רגישות ונאמ-
 נות ולתמוך תמיד ביצירה המשותפת לשניהם והאישית של כל אחד מהם,
 לשפח ולהעמיק את אהבתם באמצעים קלים כסובים ולחנך את ילדיהם לפתי-
 חות, סקרנות, אהבת הטבע והבריאה ולמעשים טובים ברוח היהדות ומסורת
 ישראל.**

באנו על החתום:

חתי:	כלה
תאריך:	תאריך:
מקום חתום:	מקום חתום:

הסכם קדם - נישואין

כפי שראינו, חכמי ישראל הנהיגו את שטר הכתובה מתוך הבנה, כי יש צורך להתכונן מראש למציאות שבה תפורק הזוגיות, וכי אם הדבר יקרה, יתאפשר לבני הזוג להתמודד עם המצב באופן הנכון והראוי ביותר.

בימינו, זוגות רבים בוחרים לחתום על הסכם קדם נישואין. זהו מסמך המתייחס למצב עתידי אפשרי שבו הנישואין יגיעו לידי משבר. הסכם זה כולל התחייבויות הדדיות של שני בני הזוג, ומותאם לצרכים ולמציאות בתקופה שבה אנו חיים.

בני הזוג מתחייבים – עוד לפני הנישואין – התחייבות הדדית, כי במקרה של פרידה ינהגו באופן מכובד ושוויוני, בלי צורך בהליכים משפטיים ארוכים ויקרים. מי מהצדדים שיעכב את סיום הנישואין מתחייב לשלם מזונות חודשיים מוגדלים לבן הזוג האחר – כל עוד הם נשואים. כל זאת, במטרה לזרז את הצד המעכב את הגירושין לשתף פעולה ולמנוע סחבת כואבת ומיותרת.

בארץ, הסכם זה מכונה "הסכם לכבוד הדדי" או "הסכם מאהבה".

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/08/25/09/28/agreement-2679506_340.jpg

פרק שביעי: משברים וגירושין

סוגיה 28: קשיים ומשברים

כאשר בני זוג נישאים, הם מקווים לבנות את עתידם המשותף באהבה, מתוך הבנה וחברות. אולם, המציאות מלמדת, שלעיתים הזוגיות עולה על שרטון. בפרק זה נלמד על קשיים ומשברים בחיי הנישואין; על חלקם ניתן להתגבר ולכונן שלום בית ואחוזה, וחלקם מוביל לפרידה ולגירושין.

תלמוד בבלי, מסכת סוטה דף יז עמוד א

דריש רבי עקיבא:

איש ואשה:

זכו – שכינה ביניהן

לא זכו – אש אוכלתן

לקח טוב

מדרש על התורה.
חובר בימי הביניים
ביוון, על ידי רבי
טוביהו בן רבי
אליעזר.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב).

בראשית פרשת בראשית. פרק ב'

תנא משמיה דרבי מאיר:

איש ואשה שכינה ביניהם – י"ה:

יו"ד באיש, וה"א באשה,

זכו – שכינה ביניהן ומתברכין,

לא זכו – שכינה מסתלקת מביניהן

ונדבקות שתי האשות ואש אוכלתן:

גם כאשר בני הזוג חווים קשיים, השאיפה היא להביא לתיקון היחסים, ליישוב ההדורים ולשיקום התא המשפחתי. ההנחה היא, שתחילה מוטב לטפל בבעיות ולנסות לפתור אותן, לפני שמפרקים את מסגרת הנישואין.

משנה, מסכת אבות פרק א משנה יב

... הלל אומר:

הוי מתלמידיו של אהרן,

אוהב שלום ורודף שלום,

אוהב את הבריות

ומקרבן לתורה

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כד

דבר אחר: הוי מתלמידיו של אהרן [...]

וכן איש שהיה צהוב עם אשתו ומשלחה מביתו

והיה אהרן הולך אצלו

ואומר לו: בני, למה צהבת עם אשתך?

אומר לו: על שסרחה עלי.

אמר לו: הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה.

הולך לו אצל אשתו

ואומר לה: בתי, למה צהבת את בעליך?

אמרה לו: שהכני וקללני.

אמר לה: הריני עורבו שאינו מכך ולא מקללך עוד מעתה.

וכך אהרן עושה כל ימיו

עד שהיה מכניסה לתוך ביתו והייתה מתעברת ויולדת בן

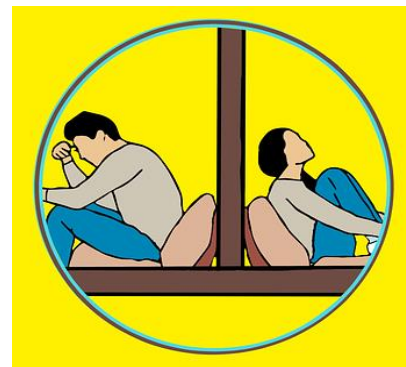
ואמרה: לא ניתן לי הבן הזה כי אם בזכות אהרן.

אבות דרבי נתן

אחת מן "המסכתות הקטנות". מפרשת ומרחיבה את מסכת אבות שבמשנה. מקורה כנראה בארץ ישראל, ומיוחסת לרבי נתן הבבלי, מסוף תקופת התנאים. החיבור הגיע אלינו בשני נוסחים שהתגבשו סופית רק בתקופת הגאונים (המאה השביעית לספירה).

עיון ודין

1. תארו באיזו דרך פעל אהרן כדי להשכין שלום.
2. דונו: האם דרך זו יעילה תמיד? מהם יתרונותיה? מהם חסרונותיה?
3. ספרו על מקרה שבו אתם הצלחתם להשכין שלום בין שני צדדים במריבה.

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ס"ג עמוד א' – עמוד ב'

רב הוה מיפטר מרבי חייא.

אמר ליה: רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממיתא.

ומי איכא מידי דקשה ממיתא?

נפק דק ואשכח:

"ומוצא אני מר ממות את-האשה וגו'".

רב הוה קא מצערא לה דביתהו,

כי אמר לה: 'עבידי לי טלופחי'

- עבדא ליה חימצי.

'חימצי'

- עבדא ליה טלופחי.

כי גדל חייא בריה, אפיך לה.

אמר ליה: איעליא לך אמך!

אמר ליה: אנא הוא דקא אפיכנא לה.

אמר ליה: היינו דקא אמרי אינשי:

דנפיק מינך - טעמא מלפך,

את לא תעביד הכי,

שנאמר: 'למדו לשונם דבר-שקר'. (ירמיהו ט, ד)

רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו,

כי הוה משכח מידי,

צייר ליה בסודריה ומייתי ניהליה.

אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר!

אמר ליה: דיינו שמגדלות את בנינו,

ומצילות אותנו מן החטא.

ביאור

רב הוה מיפטר [היה נפרד] מר' חייא שהיה דודו ורבו,

כאשר חזר מארץ ישראל לבבל,

אמר ליה [לו] ר' חייא: רחמנא ליצלך ממידי [ה' יצילך מדבר]

שקשה ממותא [ממוות].

ותהה רב: ומי איכא מידי [והאם יש דבר] שקשה ממותא [ממוות]?

נפק, דק ואשכח [יצא, דקדק במקראות ומצא] את הכתוב "ומוצא

אני מר ממות את האשה" [קהלת ז, כו] וזה שרמו לו ר' חייא.

וכך אירע לו:

רב הוה קא מצערא ליה דביתהו [היתה מצערת אותו אשתו]

כי [כאשר] אמר לה "עבידי לי טלופחי" [עשי לי עדשים]

עבדא ליה חימצי [היתה עושה לו חומצה, חמוס]

כשהיה אומר לה "עשי לי חימצי" [חומצה], עבדא ליה טלופחי

[היתה עושה לו עדשים].

כי [כאשר] גדל חייא בריה [בנו], אפיך [היה חייא הופך] לה והיה

אומר לאמו בשם אביו היפך הדברים שהוא רוצה, ואז היה אביו

מקבל כרצונו.

אמר ליה [לו] רב לחייא בנו: איעליא [השתפרה] לך, כלפיק אמך!

אמר ליה [לו]: אנא [אני] הוא דקא אפיכנא [שהופך] לה את דברך.

אמר ליה [לו]: היינו דקא אמרי אינשי [זהו שאומרים אנשים]

בפתגם מקובל: דנפיק מינך, טעמא מלפך [זה שיוצא ממך,

טעם, דעת מלמד אותך], שכן אני עצמי הייתי צריך לעשות זאת.

אבל את [אתה] לא תעביד הכי [תעשה כך] עוד,

שנאמר: "למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו" [ירמיהו ט, ד],

שאם אתה אומר זאת בשמי - שקר הוא.

כיוצא בו מסופר:

ר' חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו [היתה מצערת אותו אשתו].

אף על פי כן, כי הוה משכח מידי,

צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה

[כאשר היה מוצא דבר טוב, היה צורר אותו בסודרו ומביא לה].

אמר ליה [לו] רב: והא קא מצערא ליה למר

[והרי היא מצערת את אדוניך] ומדוע אתה משתדל להנות אותה?

אמר ליה [לו]: דיינו שמגדלות הנשים את בנינו,

ומצילות אותנו מן החטא, ומשום כך ראוי לנו להכיר להן תודה.

רבי חייא (רבי חייא הגדול) – חכם בדור המעבר בין תקופת התנאים לאמוראים (המאה השנייה לספירה). נולד בבבל ועלה לארץ ישראל.
רב (רבי אבא בר איבו) – דור ראשון לאמוראי בבלי. ייסד את ישיבת סורא. בצעירותו למד אצל רבי יהודה הנשיא בארץ ישראל. אחיינו

עיון ודיון

1. א. ספרו במילים שלכם: מה הייתה עושה אשתו של רב?
ב. כיצד התמודד בנו של רב, עם מעשיה של אמו?
2. לדעתכם, האם התנהגותו של הבן הייתה התנהגות מכבדת כלפי אמו? נמקו!
3. מדוע גער רב בבנו?
4. מה נהג רבי חייא לעשות למען אשתו?
5. רב, אחיינו של רבי חייא, התפלל על התנהגותו של דודו. הסבירו מדוע!
6. חוו דעתכם על מערכת היחסים הזוגית שמתאר רבי חייא.

פותרים סוגריים

"אשתו של"

יש לזכור כי ספרות חז"ל נכתבה לפני מאות רבות של שנים, על ידי גברים ובעבור גברים, שלימדו ולמדו אותה. לכן, לעיתים אנו מוצאים בה ביטויים שהיו מקובלים בעולם העתיק, אך נתפסים בימינו כהתייחסות פטרונית כלפי נשים. למשל: במקורות רבים הנשים אינן מופיעות בשמותיהן, אלא כ"אשתו של". עם זאת, וכפי שלמדנו, בחלק מן הסיפורים ניתן לחשוף גם ייצוג להלך רוחן של נשים, לתחושותיהן, למחשבותיהן ותפיסת עולמן.

בסוגיה זו למדנו על נשותיהם של רב ושל רבי חייא, שנהגו "לצער" את בעליהן. במקומות אחרים בתלמוד מובאים סיפורים המוסיפים ומאירים בזווית אחרת את הנשים הללו, ואולי אף מציעים הסבר להתנהגותן.

התלמוד מספר לנו על אודות האמורא רב, את הסיפור הבא:

ביאור

רב, כי איקלע [כאשר היה מזדמן] לעיר דרדשיר לבדו, והיה שוהה שם זמן מסוים, היה מכריז ואמר: מאן הויא ליומא [מי, איזו אשה, רוצה להיות אשתי ליום] לזמן הקצר שאתעכב כאן... משמע שהיו חכמים שנשאו נשים בכמה מקומות רחוקים!

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ל"ז

עמוד ב'

**רב, כי איקלע לדרדשיר,
[מכריז] ואמר:
מאן הויא ליומא!
רש"י: מאן הויא ליומי –
מי חפץ לינשא ליומיס שאתעכב כאן.**

מסופר כי יהודית, אשתו של רבי חייא, סבלה סבל רב במהלך ההריונות והלידות (ראו גם בסוגיה 18, לעיל):

ביאור

יהודה וחזקיה בני ר' חייא, תאומים היו, אלא שאחד נגמרה צורתו לסוף תשעה חודשים להריון, ואחד נגמרה צורתו לתחלת שבעה, ונולדו בהפסק זמן. יהודית, דביתהו [אשתו] של ר' חייא, הוה [היה] לה צער לידה בגלל הלידות הבלתי רגילות הללו, שנאי מנא [שינתה את בגדיה] באופן שלא יכיר בה שהיא אשתו, ואתיא לקמיה [ובאה לפני] ר' חייא לשאול אותו שאלה בהלכה, ואמרה: האם אתתא מפקדא [אשה מצווה] על פריה ורביה? אמר לה: לא. אזלא אשתיא סמא דעקרתא [הלכה ושתתה סם עקרות] שלא תלד יותר. לסוף איגלאי מילתא [נגלה הדבר] שהיא היתה זו ששאלה, ושעשתה כפי שפסק. אמר לה: איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתא [ולואי היית יולדת לי עוד בטן אחת, עוד זוג אחד של ילדים] כמו אלה שילדה, שהיו ילדיו מוצלחים ביותר שאמר מר [החכם]: יהודה וחזקיה החכמים בני ר' חייא אחי [היו אחים תאומים], וכן פזי וטוי אחוותא [אחיות] תאומות היו, ומבניהן יצאו אנשים גדולים.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב

**יהודה וחזקיה תאומים היו
אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה,
ואחד נגמרה צורתו לתחילת שבעה
יהודית דביתהו דר' חייא
הוה לה צער לידה,
שנאי מנא ואתיא לקמיה דר' חייא,
אמרה: אתתא מפקדא אפריה ורביה?
אמר לה: לא.
אזלא אשתיא סמא דעקרתא,
לסוף איגלאי מילתא,
אמר לה: איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתא;
דאמר מר:
יהודה וחזקיה - אחי
פזי וטוי – אחוותא**

1. תארו את סבלה של אשתו של רבי חייא.
2. האם סיפור זה מסייע לנו להבין ללבה? האם יש בכך הסבר מדוע נהגה "לצער" את רבי חייא?
3. נסו לחשוב: מהן האפשרויות האחרות שעמדו בפניה באותם ימים?

גישור הוא הליך פתרון סכסוכים מחוץ לכותלי בית המשפט, בדרך של הידברות ישירה ובהסכמה בין הצדדים. את תהליך המשא ומתן מלווה מגשר, שהוא צד שלישי מקצועי וניטרלי. המגשר מסייע בניהול הדיאלוג, מכוון את הדיון ומציע הצעות, אולם אין לו סמכות החלטה בנוגע לפתרון הסכסוך. הגישור נותן ביטוי גם לצרכים הרגשיים של הצדדים, תורם לשיפור התקשורת ומאפשר להם לשמור ואף לשפר את מערכת היחסים ביניהם.

החוק הישראלי קובע, כי על בני הזוג המבקשים להתגרש, לנסות ולשקם תחילה את יחסיהם וליישב את הסכסוך ככל שניתן, בדרך של גישור ופשרה. החוק נכנס לתקפו בשנת 2016 והשפעתו הייתה כמעט מיידית: בשנת 2017 נרשמה ירידה של כ-60% במספר תביעות הגירושין בבתי הדין הרבניים ובבתי המשפט. ההצלחה מעידה על כך שתהליך הגישור אכן מסייע לבני הזוג להימנע מהוצאות כלכליות גבוהות, מבירוקרטיה, מסחבת ומעוגמת הנפש הכרוכה בדיונים משפטיים.

חוק להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה (הוראת שעה), תשע"ה-2014*

1. מטרתו של חוק זה לסייע לבני זוג ולהורים וילדיהם ליישב סכסוך משפחתי ביניהם בהסכמה ובדרכי שלום, ולצמצם את הצורך בקיום התדיינות משפטית, מתוך התחשבות במכלול ההיבטים הנוגעים לסכסוך ובטובתם של כל ילדה וילד.
[...]
3. (א) המבקש להגיש לערכאה שיפוטית תובענה בעניין של סכסוך משפחתי, לרבות בעניין מזונות זמניים, יגיש תחילה לערכאה השיפוטית בקשה ליישוב סכסוך; הבקשה לא תכלול טענות או עובדות בקשר לסכסוך או בקשר לסמכות השיפוט של הערכאה השיפוטית.
- (ב) (1) הוגשה בקשה ליישוב סכסוך כאמור בסעיף קטן (א) יוזמו הצדדים לבקשה ליחידת הסיוע שליד הערכאה השיפוטית לארבע פגישות מידע, היכרות ותיאום (להלן – פגישת מהו"ת [...])
(ג) פגישות המהו"ת יכללו –
 - (1) מתן מידע על ההליכים המשפטיים לעניין סכסוך משפחתי ועל ההשלכות של גירושין ושל כל עניין אחר בסכסוך משפחתי על הצדדים ועל ילדיהם, ובכלל זה השלכות משפטיות, רגשיות, חברתיות וכלכליות;
 - (2) מתן מידע לצדדים על הדרכים שיש בהן כדי לסייע להם ליישב את הסכסוך בהסכמה ובדרכי שלום ולהתמודד עם השלכותיו, לרבות ייעוץ, גישור, טיפול משפחתי או זוגי, ועל השירותים הניתנים לשם כך ביחידת הסיוע שליד הערכאה השיפוטית, בקהילה ובמגזר הפרטי;
 - (3) היכרות עם הצדדים כדי להעריך יחד אתם את צורכיהם ואת רצונותיהם, ולעניין ילדיהם – טובתם, רצונותיהם וזכויותיהם בעניינים הנוגעים אליהם, לסייע להם לבחון דרכים ושירותים שעשויים לתרום ליישוב הסכסוך ביניהם בהסכמה ובדרכי שלום, ולהתמודדות עם השפעות הסכסוך ולתאם עמם תכנית מתאימה להמשך התהליך;
 - (4) קביעת הסדרים זמניים בהסכמה בעניין מזונות או החזקות ילדים וסדרי קשר [...] או מתן המלצה לצדדים ולגורם שאליו הם יופנו להמשך הליך יישוב הסכסוך, לדאוג לקביעת הסדרים בעניינים אלה בהסכמה [...]

פותרים סוגריים

שיר אושר/ רוני סומק

אנחנו מונחים על העוגה
כמו בובות חתן כלה .
גם אם תבוא הסכין
ננסה להשאר באותה הפרוסה.

https://cdn.pixabay.com/photo/2014/07/31/23/29/wedding-cake-407170_340.jpg

סוגיה 29: הגירושין

כאשר חיייהם המשותפים של בני זוג מגיעים למבוי סתום ואין מנוס מפירוק הנישואין, הם מבקשים להתגרש. ההלכה היהודית מבססת את דיני הגירושין על הכתוב בתורה: האיש כותב "ספר כריתות" שהוא שטר גירושין (גט), נותן אותו בידיה של האישה, ומרגע זה הם אינם נשואים עוד.

דברים פרק כד פסוקים א-ד

(א) כי יקח איש אשה ובעלה

והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר

וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו:

(ב) ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר:

(ג) וישנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה:

(ד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה

כי תועבה הוא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה:

ביאור

פסוקי התורה מתארים מצב שבו האיש אינו חפץ עוד לחיות עם אשתו. כדי לגרשה הוא כותב לה "ספר כריתות" ונותן אותה "בידה" של האישה.

פעולות אלה: כתיבת המסמך, נתינתו לאישה ונטילתו על-ידיה, מסיימות את הנישואין. בני הזוג נחשבים לגרושים, האישה יוצאת מביתו של האיש ורשאית להינשא לאיש אחר.

יש לשים לב למציאות החברתית והמשפטית בתקופת התנ"ך:

1. האיש רשאי להינשא ליותר מאישה אחת. האישה רשאית להינשא אך ורק לאיש אחד.
2. היוזמה וההחלטה על הגירושין היא בלעדית של האיש, ואין צורך בהסכמת האישה.
3. כל עוד לא התגרשה על-פי הכללים של הדין העברי, האישה נחשבת לנשואה.
4. אם תהליך הגירושין מהאיש הראשון לא הושלם או אם נפגם והאישה נישאה לאיש אחר, ילדיה מהאיש השני מוגדרים כממזרים! מכאן ההקפדה וההחמרה בענייני גירושין.
5. "והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר" – פסוק זה מבטא את ה"עילה" (הסיבה) לגירושין בתורה.

המשנה מציגה עילות (סיבות) שונות לגירושין:

ביאור

המשנה מנסה לברר מהן העילות (סיבות) לגירושין, ומתי מותר לגבר לגרש את אשתו.

כתשובה לכך, המשנה מציגה שלוש דעות המתבססות על אותו פסוק (דברים כד א), אך כל אחת מהן מגיעה למסקנה שונה באמצעות מדרש: חקר לשון הפסוק.

כלומר: את אותו הפסוק עצמו ואפילו את אותן המילים עצמן – החכמים דרשו ולמדו באופנים שונים.

משנה מסכת גיטין פרק ט משנה י'

בית שמאי אומרים:

לא יגרש אדם את אשתו

אלא אם כן מצא בה דבר ערוה,

שנאמר: "כי-מצא בה ערות דבר".

ובית הלל אומרים:

אפילו הקדיחה תבשילו,

שנאמר: "כי-מצא בה ערות דבר".

רבי עקיבא אומר:

אפילו מצא אחרת נאה הימנה,

שנאמר: "והיה אם-לא תמצא-חן בעיניו".

עין ודין

1. הציגו והסבירו כל אחת מן הדעות שבמשנה (מסכת גיטין פרק ט משנה י).
- א. מהי העילה לגירושין לפי כל אחת מהן?
- ב. כיצד היא נדרשת מן הפסוק המקראי?
2. דרגו את שלוש העילות שבמשנה, מן הקלה לחמורה. נמקו והסבירו את תשובתכם.
3. במשנה שלהלן (מסכת כתובות פרק ז משנה י) – האם יש מכנה משותף בין העילות?
4. מהם ההבדלים בין עילות הגירושין של הבעל, לבין אלה של האשה? נמקו!

משנה, מסכת כתובות, פרק ז משנה י

**אלו שכופין אותו להוציא:
מוכה שחין, ובעל פוליוס,
והמקמץ, והמצרף נחושת, והבורסי,
בין שהיו בם עד שלא נשאו,
ובין משנשאו נולדו.
ועל כולן אמר רבי מאיר:
אף על פי שהתנה עמה,
יכולה היא שתאמר:
סבורה הייתי שאני יכולה לקבל,
ועכשיו אני יכולה לקבל.
וחכמים אומרים:
מקבלת היא על כרחה,
חוץ ממוכה שחין,
מפני שממיקתו.**
[...]

ביאור

המשנה מונה שורה של מומים או פגמים של האיש, שהם עילה לכפיית גירושין מצד האשה:
מוכה שחין – מצורע, לוקה במחלת עור קשה.
בעל פוליוס – ריח רע נודף מאפו (או: מתנשם בכבדות).
מקמץ – אוסף צואת כלבים.
מצרף נחושת – עובד בנחושת (עיסוק המלווה בריח רע).
בורסי – מעבד עורות.
אם האיש התנה (הסכים) עם האשה לפני הנישואין, שהיא מוכנה לקבל את הפגמים הללו:
לדעת רבי מאיר:
למרות הסכמת האשה, ניתן לכפות על הבעל לגרשה, אם אחרי הנישואין התברר לה שאינה מסוגלת להתמודד עם הפגמים הללו.
לדעת החכמים:
הסכמת האשה היא סופית, היא אינה רשאית לחזור בה, ולא ניתן לכפות על האיש לגרשה.
חוץ ממוכה שחין, מפני שמחלת הצרעת מסכנת את האיש הלוקה בה (איבריו עלולים להרקיב ולהיפגע בזמן יחסי האישות).
ממיקתו – מרקיבה את בשרו.

חכמי ישראל נחלקו בשאלה, האם העילות המפורטות בספרות חז"ל הן "רשימה סגורה", או שמא זוהי "רשימה פתוחה". הרמב"ם סבר, כי בכל מקרה שבו קיימת עילה אובייקטיבית הגורמת לאישה למאוס בבעלה, ניתן לכפות עליו לגרשה. רוב הפוסקים לא קיבלו את עמדת הרמב"ם, והחמירו מאוד בהוספת עילות נוספות, מחשש לגט מעושה (גט כפוי – שאינו תקף).

גט מעושה

גט שניתן באמצעות כפייה של האיש, ולא מרצונו החופשי. אם הכפייה נעשתה כדין (עילה מוכרת על פי ההלכה) – הגט תקף והאשה מגורשת. אך אם הכפייה נעשתה שלא כדין – הגט בטל, הנישואין בתוקף, ואם האשה תינשא לאיש אחר, ילדיה ממנו ייחשבו למזורים.

בפרקים הבאים נדון בכמה מן העילות הנפוצות בימינו – חלקן עילות "רגילות", וחלקן מוכרות על פי הדין כמצדיקות כפייה לגירושין.

הנחת היסוד של המשפט העברי היא, כי קיימת הקבלה בין הנישואין לבין הגירושין: מכיוון שהאיש הוא זה שמבצע את פעולות הקידושין ("נתן הוא ואמר הוא") והוא זה אשר נותן להם תוקף, כך גם באשר לגירושין – האיש הוא המגרש באמצעות כתיבת ומתן הגט.

הגט, שטר הגירושין, חייב להינתן מרצונו החופשי של האיש; כאשר האישה מציגה עילת גירושין המוכרת על פי ההלכה, ניתן לחייב ואף לכפות עליו לתת גט, עד אשר יאמר "רוצה אני". בדרך כלל, בהעדר רצון חופשי, ייחשב הגט ל"גט מעושה" ובטל, והנישואין יישארו בתוקפם. למרות זאת, אם העילה משכנעת, בית הדין יכול להורות על "כפייה כדין", וגט שניתן בעקבות כפייה כדין הנו כשר (והגירושין תקפים).

משנה, מסכת יבמות, פרק יד משנה א

**...אינו דומה האיש המגרש לאשה המתגרשת,
שהאשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, והאיש
אינו מוציא אלא לרצונה.**

ביאור

המשנה מבטאת את הדין המוכר עוד מימי התנ"ך.
בין האיש לאישה אין סימטריה בענייני גירושין:
האישה:

- א. יכולה ליזום ולבקש להתגרש (להציג עילה).
- ב. אינה יכולה לגרש את האיש.
- ג. האיש יכול לכפות עליה גירושין נגד רצונה.

האיש:

- א. יכול להסכים להתגרש.
- ב. מגרש רק מרצונו החופשי.

"חרם דרבנו גרשם"

עד המאה ה-11 ניתן היה לגרש אישה בלי הסכמתה. רבנו גרשום 'מאור הגולה', מגדולי חכמי ישראל בגרמניה לפני כאלף שנה, הטיל חרם של הקהילה:

- א. על מי שנושא אישה נוספת על אשתו (איסור על ריבוי נשים).
- ב. על מי שמגרש את אשתו בעל כורחה (איסור לכפות גירושין על אישה).

תקנות "חרם דרבנו גרשם" התקבלו בקהילות אשכנז, אך לא בקרב קהילות היהודים במזרח. חוקי הנישואין והגירושין במדינת ישראל מבוססים על תקנות חרם דרבנו גרשום, והמדינה החילה תקנות אלה על כל העדות, ובכלל זה על העדה המוסלמית. המחוקק קבע בחוק העונשין עונש מאסר (עד חמש שנים) לאיש נשוי הנישא לאישה נוספת, וגם לאישה נשואה הנישאת לאיש אחר, ועונש זהה גם במקרה של גירושין שנכפים על האישה בניגוד לרצונה.

חרם דרבנו גרשם

תקנות של רבנו גרשם "מאור הגולה" באשכנז,
בערך בשנת 1,000 לספירה. ביניהן:

1. איסור על ריבוי נשים.
 2. איסור לגרש אישה בניגוד לרצונה.
- העובר על התקנה צפוי לחרם של הקהילה.

הגירושין במדינת ישראל

דיני המשפחה בישראל נקבעים על פי ההשתייכות הדתית של אזרחי המדינה. החוק קובע, כי **ענייני נישואין וגירושין של בני זוג יהודיים ייקבעו על פי הדין הדתי היהודי** – המשפט העברי. (באותה המידה, נישואין וגירושין של בני זוג נוצריים נדונים על פי דין הכנסייה שבה הם חברים, ובני זוג מוסלמיים מסדירים אותם על פי השריעה. מדינת ישראל אינה מכירה בנישואים בין-דתיים).

בני זוג יהודיים המעוניינים לסיים את קשר הנישואים שביניהם – בין שנישאו בנישואים אזרחיים ובין שנישאו בנישואים דתיים (כדת משה וישראל) – יוכלו להתגרש אך ורק באמצעות הסדרת הגירושין בבית הדין הרבני, ובהסכמת שני הצדדים כאחד. לא ניתן לכפות גירושין על בן זוג שאיננו רוצה בכך, כל עוד לא הוצגה עילה שבדין המאפשרת זאת.

חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953

1. עניני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם היחודי של בתי דין רבניים.
2. נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה.
3. הוגשה לבית דין רבני תביעת גירושין בין יהודים, אם על ידי האשה ואם על ידי האיש, יהא לבית דין רבני שיפוט יחודי בכל ענין הכרוך בתביעת הגירושין, לרבות מזונות לאשה ולילדי הזוג.
4. הגישה אשה יהודיה לבית דין רבני תביעת מזונות, שלא אגב גירושין, נגד אישה היהודי או נגד עזבון, לא תישמע טענת הנתבע שאין לבית דין רבני שיפוט בענין.

[...]

שיפוט בענייני
נישואין וגירושין

עריכת נישואין
וגירושין

שיפוט אגב
גירושין

שיפוט בענייני
מזונות

https://cdn.pixabay.com/photo/2017/06/24/15/08/divorce-2437969_340.jpg

פותרים סוגריים

הגירושין בדתות אחרות:

נצרות – "חתונה קתולית":

על פי הנצרות המוקדמת, הנישואין הם לכל החיים, "עד שהמוות יפריד" בין בני הזוג, ולכן הגירושין היו אסורים:

***הברית החדשה, הבשורה על פי מתי פרק יט 9-1**

בְּשִׁמְרַיִשׁ יֵשׁוּעַ לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָצָא מִן הַגָּלִיל וּבָא לְאֶזְרוֹר יְהוּדָה שֶׁבַעֲכָר הַיַּרְדֵּן.
הָמוֹן עִם רַב הָלְכוּ אַחֲרָיו וְהוּא רִפָּא אוֹתָם שָׁם.
נִגְשׁוּ אֵלָיו כְּמָה פְּרוּשִׁים לְנִסּוֹת אוֹתוֹ וְאָמְרוּ: "הֲאִם מִתֵּר לְאִישׁ לְגַרֵּשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ עַל כָּל דְּבָר?"
הַיָּשִׁיב לָהֶם וְאָמַר: "הֲאִם לֹא קִרְאתֶם שֶׁהַבּוֹרָא עָשָׂה אוֹתָם זָכָר וְנִקְבָּה מִבְּרָאשִׁית
וְגַם אָמַר, 'עַל-כֵּן יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד"?
אֵין הֵם עוֹד שְׁנַיִם אֱלָא בָּשָׂר אֶחָד. לָכֵן מִה שֶׁחִבֵּר הָאֱלֹהִים אֶל יִפְרִיד הָאָדָם."
"אִם כֵּן לָמָּה צִוָּה מֹשֶׁה לָתֵת לָהּ סֵפֶר פְּרִיטוֹת וּלְשַׁלְּחָהּ?" - שָׁאָלוּ אוֹתוֹ.
הַיָּשִׁיב לָהֶם: "בְּגִלָּל קָשִׁי לְבַבְכֶּם הִתִּיר לָכֶם מֹשֶׁה לְשַׁלַּח אֶת נְשֵׁיכֶם, אֲדָּה מִרְאשִׁית לֹא הָיָה כֹּה.
וְאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, הַמְּגַרֵּשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלֹא עַל-דְּבַר זְנוּת וְנוֹשֵׂא אַחֲרֶת נוֹאֵף הוּא."

***הברית החדשה, האיגרת הראשונה אל הקורינתים, פרק ז 11-10**

וְעַל הַנְּשׁוּאִים אֲנִי מְצַוָּה, וְלֹא אֲנִי כִּי אִם הָאֱדוֹן, שְׁלֹא תִפְרֹד אִשָּׁה מִבְּעֻלָּה -
אֲדָּה אִם נִפְרָדָה, שֶׁתִּשָּׂאֵר פְּנוּיָה אוֹ תִתְּפִּיס עִם בְּעֻלָּה - וְאֵל יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ.
***הברית החדשה:** חלק מכתבי הקודש של הדת הנוצרית, שבהם מתוארים מעשיהם של ישוע ותלמידיו.

עם זאת, זרמים אחרים בנצרות מתירים גירושין ונישואין מחדש, ואפילו המדינות הקתוליות שינו את חוקיהן ומאפשרות לזוגות להתגרש. כיום, המדינות היחידות אשר בהן אין תוקף חוקי לגירושין הן קריית הוותיקן והפיליפינים.

אסלאם – שני סוגי גירושין :

הזכות לגירושין היא זכות בלעדית של הגבר. לעיתים, רשאית האישה להתנות בהסכם הנישואין, ואף בהסכם מאוחר יותר, כי גם לה תוקנה הזכות לגרש. כדי שגירושין יהיו תקפים, על המגרש לבצע את מעשה הגירושין מרצון חופשי ובלי כפייה, בהיותו בגיר, בריא בשכלו, לא שיכור ולא במצב של כעס קיצוני המשבש את מחשבתו ואת שיקול דעתו.

קיימים שני סוגים של גירושין: "רגיעי" ו-"באאן".

- **"רגיעי":** מעין גירושין "זמניים": הבעל יכול להתחרט ולחזור בו מן הגירושין ולהחזיר את אשתו (בערבית: "רגיעה"), במהלך "תקופת המתנה" מוגבלת. משעשה הבעל "רגיעה" הנישואין ממשיכים להתקיים כמו שהיו. מטרת ה"רגיעה" היא לאפשר שלום בית ולנסות ולשמור על שלמות המשפחה.

- **"באאן":** "גירושין גדולים" – גירושין סופיים שמהם לא ניתן לחזור.

סוגיה 30: עילות לגירושין - מורדת ומור

ההלכה מכירה בכך, שאם אחד מבני הזוג "מורד" – מסרב לחיות חיי אישות עם בן או בת-זוגו – הדבר פוגע פגיעה מהותית בחיי הנישואין והוא עילה לגירושין. על המורד/ המורדת מופעל בעיקר לחץ כלכלי, עד שיתרצה ויחזור בו מהתנהגותו.

ביאור

מורדת על בעלה – קונסים אותה בכך שפוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בכל שבת (שבוע).
ר' יהודה אומר: שבעה טרפיקין (חצאי דינרים).
עד מתי הוא פוחת –
עד כנגד כתובתה, עד שיגיע הקנס כדי סכום הכתובה שלה.
ר' יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך
אפילו יותר מכדי הכתובה,
עד שאם תפול לה ירושה ממקום אחר, גובה הימנה.
וכן עושים אם אירע להיפך,
המורד על אשתו – קונסים אותו
ומוסיפין על כתובתה שלשה דינרין בכל שבת (שבוע).
ר' יהודה אומר: שלשה טרפיקין.

משנה מסכת כתובות פרק ה משנה ז

המורדת על בעלה

פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת
רבי יהודה אומר: שבעה טרפיקין.

עד מתי הוא פוחת?

עד כנגד כתובתה

רבי יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך

שמה תפול לה ירושה ממקום אחר, גובה הימנה

וכן המורד על אשתו

מוסיפין לה על כתובתה שלשה דינרין בשבת

רבי יהודה אומר: שלשה טרפיקין:

ביאור

לעצם ההלכה מבררים: היכי דמיא [כיצד היא בדיוק] מורדת?
אמר אמימר: דאמרה [שאומרת]: "בעינא ליה ומצערנא ליה [אני רוצה אותו וחפצה להיות נשואה לו, אבל אני רוצה לצער אותו]" בגלל סכסוך שביניהם.
אבל אם אמרה [היא אומרת] "מאוס [מאוס] הוא עלי" – לא כייפינן לה [אין כופין אותה], שאין כופים אדם להיות עם מי שמאוס עליו.
מר זוטרא אמר: כייפינן לה [כופים אותה] להישאר אתו.
ומספרים: הוה עובדא [היה מעשה] באשה שמרדה בטענת "מאוס עלי" ואכפה [וכפה אותה] מר זוטרא להישאר עם בעלה,
ונפק מיניה [ויצא ממנו] מזיווג זה ר' חנינא מהעיר סורא. ומכאן שיכולה כפייה כזו להביא ברכה.
אבל מסכמים: ולא היא, אין לעשות כן.
התם סייעתא דשמיא הוה [שם היה זה סיוע משמים], אבל בדרך כלל אין יוצאים ולדות טובים מזיווג שאין האשה רוצה בו.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סג עמוד ב

היכי דמיא מורדת?

אמר אמימר:

דאמרה, בעינא ליה ומצערנא ליה,

אבל אמרה, מאוס עלי - לא כייפינן לה.

מר זוטרא אמר: כייפינן לה.

הוה עובדא

ואכפה מר זוטרא,

ונפק מיניה רבי חנינא מסורא.

ולא היא,

התם סייעתא דשמיא הוה.

מר זוטרא – אמורא בבלי (דור שישי) בישיבת

פומבדיתא.

אמימר – אמורא בבלי (דור חמישי ושישי), מחשובי החכמים שבדורו ומראשי ישיבת נהרדעא.

היכי דמיא/היכי דמי?

כיצד דומה?

שאלה לבירור הפרטים והעובדות המדויקות של מקרה או מצב מסוים.

עיון ודין

1. מהי השאלה שבה עוסקת הרישא של המשנה (מסכת כתובות משנה ז)?
2. כמה דעות מוצגות ברישא? פרטו מי מוסר כל אחת מן הדעות ומהי עמדתו. חפשו במאגרי מידע וכתבו על אודות החכמים הללו.
3. מי מהחולקים במשנה מחמיר יותר? נמקו!
4. הסבירו את שתי הדעות בנוגע לדין מורד.
5. מה ההבדל בין ה"קנס" הכספי המוטל על המורד, לבין זה המוטל על המורדת?
6. תרגמו והסבירו את שאלת הגמרא.
7. על פי דבריו של אמימר: מהי ההגדרה של אישה מורדת?
8. תארו את המחלוקת בין אמימר לבין מר זוטרא.
9. הגמרא מציגה תקדים משפטי שהובא להכרעתו של מר זוטרא. האם, לדעת הגמרא, יש ללמוד ממקרה זה הלכה מחייבת לכל המקרים? נמקו!

טענת "מאיס עלי"

בצד הסנקציות הכלכליות המוטלות על האישה ה"מורדת" ועל האיש ה"מורד", ההלכה מכירה בטענת "מאיס עלי": כאשר האישה מסרבת לחיות חיי אישות עם בעלה מפני שהוא מאוס עליה, דוחה אותה והיא איננה מסוגלת לקיים עמו יחסים אינטימיים.

טענה זו עוררה דילמה בקרב הפוסקים בתקופות שלאחר חתימת התלמוד: מצד אחד – זוהי עילה מהותית של האישה המבקשת להתגרש, אשר יש להתחשב בה. מצד שני – על פי הדין, אין לכפות על הבעל לגרש את אשתו: הבעל מגרש רק "לרצונו" ולא מתוך כפייה. לחץ שכזה עלול לפסול את הגט ("גט מעושה" – גט כפוי, שלא ניתן מרצונו החופשי של הבעל, ויש חשש שמא הוא פסול).

"תקנת הישיבות" (תקנתא דמתיבתא) – תוקנה במאה השביעית על ידי "הגאונים", ראשי הישיבות בבבל. התקנה מאפשרת לכפות על הבעל לגרש את אשתו המורדת, אם היא טוענת "מאיס עלי", בדומה לעילות נוספות המפורטות בתלמוד. התקנה קובעת, כי למרות הכפייה, הגט אינו פסול, בהיותו "גט מעושה כדין". כך התאפשר לאישה גם ליזום את הגירושין וגם לשמור על זכויותיה הכלכליות שנכתבו בכתובה.

התקנה נהגה במשך כ-500 שנה, אולם החל מהמאה ה-12 חל כרסום בהשפעתה. בשל נסיבות היסטוריות, כלכליות וחברתיות רוב הפוסקים התנגדו לה. כוחן של הנשים הוחלש, ושוב קופחה זכותן ליזום גירושין.

פותרים סוגריים

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ד שער ד סימן ט

*רב שרירא גאון ז"ל. (במודפסות בקיצור סימן רע"א)

וששאלתם: אשה שהיא יושבת תחת בעלה ואמרה לו גרשני איני רוצה לישב עמך, חייב ליתן לה כלום מכתובתה או לא, כגון דא (זה) היא (האם היא) מורדת או לא.

[תשובה:]- כך ראינו: ששורת הדין היתה מעיקרא שאין מחייבין את הבעל לגרש את אשתו אם בקשה גירושין, חוץ מאותן שאמרו רבותינו בהן שכופין אותן להוציא. וכשהאשה נמנעת מתשמיש ומן המלאכות שחייבת לעשות לו זו היא המורדת (כתובות סג ע"א) שפוחתין לה מכתובתה כלום בכל שבת ושבת וצריכה התראה. ואחר כך התקינו תקנה אחרת (שם/כתובות/ ע"ב) שיהו מכריזין עליה ארבע שבתות זו אחר זו ושולחין לה מבית דין: הוי יודעת שאפילו כתובתך מאה מנה הפסדת..... לסוף התקינו שמכריזין עליה ארבע שבתות ומפסידה את כולן. ואף על פי כן, לא היו מחייבין את הבעל לכתוב לה גט. ... והתקינו שמשעין אותה כשתובעת גירושין שנים עשר חדש שמא יתפייסו. ואם לא יתפייסו לאחר שנים עשר חדש כופין את הבעל וכותב לה גט.

ואחרי רבנן סבוראי, כשראו חכמים שבנות ישראל הולכות ונתלות בגויים ליטול להן גטין באונס מבעליהן

ויש כותבין גטין באונס ומסתפק גט מעושה בדין או שלא בדין וקא נפיק מינה חורבא (ועלול לזאת ממנו

חורבן: האישה תסתמך על הגט הזה, תחשוב שהיא זרושה ותתחתן עם איש אחר, כאשר בפועל הגט מצויה והגירושין בטלים. האישה - מחינה משפטיה - צדיין נשואה לבעלה הראשון, ואם יולדו לה ילדים מן הבעל השני הם יהיו ממזרים.).

[....]

תקינו בימי מר רב רבה בר מר הונאי נוחם עדן למורדת ותובעת גירושין,

שכל נכסי צאן ברזל שהכניסה לו משלה תשלם ואפילו מה שבלה או אבד ישלם לה תחתיו,

ומה שכתב לה על עצמו, מה שאינו מצוי לא ישלם לה,

ומה שהוא מצוי נמי אף על גב דתפוסה לה מפקינן מינה ומהדרינן ליה לבעל.

וכופין אותו וכותב לה גט לאלתר ויש לה מנה מאתים.

ובזאת אנו מתנהגין היום כשלש מאות שנה ויותר.

אף אתם עשו כן.

עד הנה.

*רב שרירא גאון - ראש ישיבת פומבדיתא בבבל במאה ה-10.

סעיף א

המורד על אשתו ואמר: הריני זן ומפרנס, אבל איני בא עליה מפני ששנאתיה, מוסיפין לה על כתבתה משקל שלשים וששה שעורים של כסף בכל שבוע, וישב ולא ישמש, כל זמן שתראה היא לישב; ואף על פי שכתבתה הולכת ונוספת, הרי הוא עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יגרע" (שמות כא, י); ואם היא רוצה, כופין אותו מיד להוציא ולתן כתבה.

סעיף ב

האשה שמנעה בעלה מתשמיש, היא הנקראת "מורדת"; ושואלין אותה מפני מה מרדה, אם אמרה: מאסתיה ואיני יכולה להבעל לו מדעתי, אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתבה כלל, ותטל בלאותיה הקימים, בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו, בין נכסי מלוג שלא נתחייב באחריותו, ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחם לה, פושטת ונותנת, וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות אישות
פרק י"ד הלכה ח'

...אם אמרה מאסתיה ואיני יכולה להבעל לו מדעתי
כופין אותו לשעתו לגרשה
לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוא לה

ואם מרדה מתחת בעלה כדי לצערו,

ואמרה: הריני מצערת אותו בכך, מפני שעשה לי כך וכך, או מפני שקללני, או מפני שעשה עמי מריבה וכיוצא בדברים אלו, שולחין לה מבית דין ואומרים לה: הוי יודעת שאם את עומדת במרדה, אפילו כתבתך מאה מנה הפסדת אותם. ואחר כך מכריזין עליה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, בכל יום, ארבע שבתות iz אחר iz, ואומרים: פלונית מרדה על בעלה. ואחר ההכרזה שולחין לה בית דין פעם שנית: אם את עומדת במרדה הפסדת כתבתך, אם עמדה במרדה ולא חזרה, נמלכין בה ותאבד כתבתה, ולא יהיה לה כתבה כלל; ואין נותנים לה גט עד שנים עשר חדש; ואין לה מזונות כל שנים עשר חדש, ואם מתה קדם הגט, בעלה יורשה. כסדר הזה עושין לה, אם מרדה כדי לצערו. [...]

עיון ודין

1. על פי "שולחן ערוך" – האם ניתן לכפות גט על המורד? הסבירו!
2. על פי "שולחן ערוך" – אם האישה טענה "מאיס עליי" – האם ניתן לכפות על בעלה לגרשה? נמקו!
3. על פי הרמב"ם – אם האישה טענה "מאיס עליי" – האם ניתן לכפות על בעלה לגרשה? נמקו!
4. תארו את השתלשלות ההלכה בנוגע לטענת "מאיס עליי": החל בתקופת המשנה והתלמוד, דרך תקופת הגאונים ועד פסיקת השולחן ערוך.
5. ההלכה מבחינה בין אישה מורדת בטענת "מאיס עליי" לאישה המבקשת לצער את בעלה. ממה נובע ההבדל בדיון בשני המקרים? התבססו על המקורות.

בית הדין האזורי ירושלים

בפני כבוד הדיינים:

הרב ציון אלגרבל – אב בית דין, הרב יעקב אליעזרוב – דיין, הרב ח. י. רבינוביץ – דיין

תיק מספר: 9918 - 21 - 1 תאריך: ט"ז חשון תשס"ד (11.11.2003)

תובעת: פלונית נתבע: אלמוני

הנדון: גירושין

פסק דין

לפנינו הוגשה בקשה ע"י האישה לחיוב גט. עניינם של הצדדים נידון ארוכות בביה"ד בתביעת האישה לגירושין ותביעת הבעל לשלום בית.

לאישה טענות קשות נגד הבעל על אלימות מילולית קשה, תוך כדי התפרצויות זעם והשפלות, והטחת האשמות שונות ומשונות. עוד טוענת האישה נגד הבעל כי אינו נוהג באופן מקובל בתחום יחסי אישות, שהיה מתנהג בנושא זה בברוטליות וחוסר התחשבות קיצונית באופן שנגרם נזק לאישה כמפורט בפרוטוקול. בגין טענות אלו, גרם לה למאוס בו... טענות אלו התבררו כמוצדקות. מה גם שבחלק מטענותיה הודה הבעל, ועל כן תובעת האישה לחיוב ולכפות הבעל לתת גט, וזאת מחמת הטענה **מאוס עלי**.

[...] ידועה דעת **הרמב"ם**, (פי"ד מאישות ה"ח), שאשה שאומרת על בעלה שהוא "**מאוס עליה**" כופין אותו לגרשה, לפי שאינה כשבויה, ובעלה שנוי עליה. וכן דעת הרשב"ם. אך רוב הראשונים חולקים על הרמב"ם הנ"ל, וסוברים שאין כופין אותו להוציא. **הרא"ש** בכתובות כלל מ"ג אות ח' כותב, וזאת לשונו:

וכי בשביל שהיא הולכת אחר שרירות ליבה ונתנה עינה באחר וחפצה בו יותר מבעל נעוריה נשלים תאותה ונכופ האיש שיגרשה. אמנם ישנה תקנת הגאונים בדינא דמתיבתא, שתיקנו לכופו לתת גט פיטורין, אך הרשב"א כבר כתב שלא פשטה תקנה זו בכל הארצות, והרמב"ן כתב שמפני פריצות הדור בטלה התקנה דיש חשש שמה נתנה עיניה באחר.

[...] יש לציין שנושא הסיכסוך בין בני הזוג כבר נדון תקופה ארוכה בביה"ד. .. עולה כי שני הצדדים כולל משפחת הבעל הגיעו למסקנה כי אין מנוס אלא מהיפרד זה מזה בגט פיטורין, אך הבעל מעכב את מתן הגט על מנת לסחוט ויתורים כספיים. זאת ועוד, במהלך הדיונים הוכח כי טענות האישה "מאוס עלי", בגלל התנהגות פרועה והתעללות נפשית קשה. וכן, בתחום יחסי אישות התנהג בצורה מחפירה, ואף בחלק מהטענות הודה הבעל בביה"ד.

[...] לאחרונה, נעלם הבעל מביתו, ומעגן את אישתו. כדי לצערה ולכובלה בכבלי העיגון בשרירות לב. בפרט שהוכח שטענת האישה "מאוס עלי" באמתלה מבוררת מוצדקת לחלוטין. ולכן, על הבעל לפוטרה בגט פיטורין לאלתר, ולהתיר האישה מכבלי עגיונותיה.

לפיכך יש לפסוק כדלקמן:

1. על הבעל לפטור את אשתו בגט פיטורין לאלתר, ולהתיר האישה מכבלי עגיונותיה (ובאם יסרב, לפי כמה שיטות מותר לקרותו עבריינא).
 2. בעניין חיוב גט ומזונות מעוכבת ידון ביה"ד בהמשך.
 3. יש לעשות הרחקה דרבינו תם, (כפי שמובא במהרי"ק שרש קל"ה): וזאת לשונו: "**אך כל רבתי שוין בדבר, ותגזרו באלה חמורה על כל איש ואשה מזרע בית ישראל, ועל כל הנלווים עליהם, שלא יהא רשאין לדבר עימו ולישא וליתן עימו ולהריחו, ולהאכילו וללוותו ולהשקותו**" (אמנם ישנם דברים נוספים חמורים, אך לעת עתה לא נטיל עלינו) אך אנו נתפרד מעליו. **(הרחקות רבינו תם: שורה 5 סנקציות שניתן להפציץ על הפצץ הסרבן, הכאפלות נידוי חכמי' על הסרבן, איסור על עלותו לתורה, צירוף למניין וצד. רוב הפוסקים סוברים כי הרחקות דרבנן תם אינן כדור חכם ונידוי, שהרי הן מופנות אל הצבור ולא אל הפצץ).**
 4. הרחקה זו תכנס לתוקף אחר שלושים יום מיום מסירת ההחלטה לצדדים.
 5. בנוגע לדירת בני הזוג
 6. בית הדין פונה לרבני ועסקני חסידות ו' להשפיע על הבעל לא לעגן את אשתו, וכן על אותו גורם שמסית אותו להמשיך העיגון לסיים את הנושא לטובת שני הצדדים. ולפשר בין הצדדים למען לא ננקוט בצעדים נוספים.
- (- חיים יהודה רבינוביץ)**

[...] לאור האמור, **יש לחייב את הבעל בגט**, ובאם יסרב תוך חודש לגרש את אשתו - יש להפעיל נגדו כל הסנקציות הכתובות בחוק, וכן הרחקה דרבינו תם שלא להצטרף למנין וכו' ולשלול ממנו כל הזכויות הציבוריות אשר יפורטו כעבור חודש. כמו כן יש לדון בכפיית הבעל לגט. [...]

(- ציון אלגרבל)

בהתאם לנימוקים האמורים מדברי בית הדין, פוסקים כאמור בפסיקתא של הרב רבינוביץ. ניתן היום, ט"ז חשון תשס"ד (11.11.2003).

ציון אלגרבל, יעקב אליעזרוב, ח. י. רבינוביץ

עיון ודין

1. תארו את טענות האישה כפי שהוצגו בפסק הדין של בית הדין האזורי בירושלים.
2. בית הדין הביא את עמדת הרא"ש (רבנו אשר) בנוגע לטענת "מאיס עלי":
א. מהי טענתו של הרא"ש?
ב. מדוע, במקרה זה, בית הדין החליט לא לקבל אותה?
3. כיצד בית הדין יכול לכפות על הבעל לתת גט לאשתו? אילו אמצעים הוא נוקט?

פותרים סוגריים

חוקי חמורבי

*חוקי חמורבי – קובץ של חוקים שנכתב במאה ה-18 לפני הספירה, המיוחס לחמורבי מלך בבל.

- 142 – כי תשנא אשה את בעלה ואמרה: "לא תבוא אליי", דבריה בפני "זקני-עירה" יבדקו. והיה אם נשמרת, ואין בה חטא, אף כי בעלה היה יוצא ומזלזל בה ברבים, האישה ההיא, כאשר אין טענות דברים עליה, יכולה את הנדוניה לקחת, ואל בית אביה לשוב.
- 143 – ואם לא נשמרה לנפשה, אך היתה יוצאת ובאה (יצאנית), ואת ביתה הזניחה ואת בעלה השפילה, האשה הזאת למים ישליכוה (להטביעה).

1. האם, לדעתכם, חוקים אלה הוגנים כלפי הבעל?
2. האם, לדעתכם חוקים אלה הוגנים כלפי האישה?
3. האם ניתן למצוא דמיון ביניהם לבין ההלכה היהודית בעניין זה?

https://cdn.pixabay.com/photo/2012/12/07/15/10/silhouette-68957_340.jpg

סוגיה 31: עילות לגירושין - אינו זן ואינו מפרנס

אחת מן ההתחייבויות של האיש כלפי אשתו היא חובת המזונות: עליו לפרנס את משפחתו ולדאוג לאוכל, לקורת גג ולכל דבר שיאפשר לה קיום בכבוד. אם אינו ממלא אחר דרישה זו, הדבר מהווה עילה לגירושין.

<u>ביאור</u> אמר רב: על האומר "איני זן ואיני מפרנס את אשתי" - יוציא (יגרש) את אשתו, ויתן לה כתובה. אזל [הלך] ר' אלעזר ואמרה לשמעתיא קמיה [להלכה זו לפני] שמואל. אמר שמואל: אכסוה שערי, [האכילו שעורים] לאלעזר שהם מאכל בהמה, כלומר, דבר שטות אמר. כי, עד שכופין אותו להוציא - מוטב שיכפוהו לזון את אשתו. ושואלים: ורב מה הוא משיב על כך? לדעתו אין אדם דר עם נחש בכפיפה (בסל) אחת, שאין אשה יכולה לשאת חיים משותפים עם בעל שזן אותה רק כשכופים אותו לכך בבית דין.	<u>תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף עז עמוד א'</u> אמר רב: האומר "איני זן ואיני מפרנס" - יוציא ויתן כתובה. אזל רבי אלעזר, אמרה לשמעתיא קמיה דשמואל. אמר: אכסוה שערי לאלעזר, עד שכופין אותו להוציא - יכפוהו לזון! ורב? אין אדם דר עם נחש בכפיפה.
--	--

רב (אבא בר איבו) – דור ראשון לאמוראי בבל (מאה שלישית). למד אצל רבי יהודה הנשיא בארץ ישראל, עבר לבבל והקים את ישיבת סורא. היה בן-הפלוגתא (מחלוקת) של האמורא שמואל. נחשב למחמיר בהלכה.

שמואל – אמורא בבלי, בן הדור הראשון. ראש ישיבת נהרדעא. הגיע מארץ ישראל לבבל בתחילת המאה השלישית לספירה. היה רופא ואסטרונם.

רב ושמואל ייסדו את הלימוד האמוראי בבבל.

רבי אלעזר (בן פדת) – אמורא בדור השני (מאה שלישית לספירה). נולד בבבל ועלה לארץ ישראל. תלמידו של רבי יוחנן.

שולחן ערוך, אבן העזר, הלכות גיטין, סימן קנד, סעיף ג

האומר: איני זן ואיני מפרנס,
כופין אותו לזון.
ואם אין בית דין יכולים לכופו לזון,
כגון שאין לו במה לפרנס ואינו רוצה להשתכר להריוח ולזון,
אם תרצה היא, כופין אותו להוציא מיד ולתן כתובה.
וכן הדין למי שאינו רוצה לשמש [לקיים יחסי מין]

עיון ודין

1. מהו נושא המחלוקת בין רב לשמואל?
2. הציגו את עמדתו של רב ואת עמדתו של שמואל.
3. א. מהו הנימוק של כל אחד מן האמוראים?
ב. איזה מן הנימוקים נראה לכם משכנע יותר? מדוע?
4. הסבירו את פסיקתו של "השולחן ערוך".
5. איזו דעה מאמץ "השולחן ערוך"? של רב או של שמואל? נמקו!

בית הדין האזורי אשדוד

[פסק הדין המלא, באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/psk/psk.asp?id=910>]

תיק מספר: 2-38781 תאריך: ז' באב התשע"ג 14/07/2013

בפני כבוד הדיינים: הרב אברהם עטיא - אב בית דין הרב משה אמסלם - דיין הרב יצחק רבינוביץ - דיין

נושא הדיון: גירושין

פסק דין (תקציר)

ביום 14.09.2009 הגישה האשה תביעת גירושין כנגד בעלה עקב העובדה שהוא לא זן ולא מפרנס אותה ואת שני ילדיה הקטינים, בשל כך היא מואסת בו ומבקשת לחייבו בגט מהטעם שאשה לחיים ניתנה ולא לצער וכן מפני ש"אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת".
ביום י"ב באייר התש"ע, 26.04.2010 הופיעו הצדדים לדיון בו אמרה האשה כי מה שמפריע לה אצל בעלה זה שהוא אינו זן ומפרנס אותה ואת ילדיה, וכי במעט הכסף שיש לו, הוא בוחר להמר בסוגי הימורים שונים (לוטו, טוטו, וויןר וכיו"ב).
מאיך גיסא, טען הבעל כי הוא עבר תאונה קשה ולכן קשה לו לעבוד וכי הוא אוהב את אשתו ומעוניין להשתנות כפי יכולתו.
בתגובה אמרה האשה, כי הסיבה היחידה לכך שהבעל אינו עובד היא עצלות גרידא.

[...] בדיונים הללו הסביר ביה"ד (גית הדין) לבעל את חובתו לעבוד ולפרנס את האשה והילדים כפי צרכם. ביה"ד הבהיר אז לבעל שאם ישתנה באופן משמעותי, יתכן כי האשה תרצה לחזור אליו.

[...] מכל מקום נראה דיש לחייב את הבעל בגט מפני שלא זן, וזאת אף אם האשה עובדת מחוץ לבית מרצונה החופשי ויש להניח שכך תעשה גם בעתיד, היות שעפ"י הדין היא אינה מחוייבת בזה והיא מתנה את יציאתה לעבודה אך ורק לשם רווחה כלכלית והעלאת הרמה הכלכלית ולא לצורך הוצאות המזון ושאר ההוצאות הבסיסיות של הבית.

[...] על פי זה נראה, כי יש לקבל את טענת האשה שבמצבה כיום אינה יכולה לעמוד בנטל עול צרכי הבית וגידול הילדים והפרנסה, ואמנם, אם בעלה היה עובד ומפרנס, הייתה גם כן ממשיכה לעבוד בהנהלת חשבונות, תוך העסקת עוזרת בית וכדו' בכדי להקל על עצמה, ואוסף שגם בלי הטענה הזאת, בזכות האשה לומר כי היא מוכנה לצאת לעבודה זו רק לשם העלאת הרמה הכלכלית בבית, ולא בשביל סיפוק הוצאות המזון ושאר ההוצאות הבסיסיות של הבית. ובמציאות הנוכחית שהאשה עובדת קשה לפרנסתה ועול הבית כולו על כל המשתמע מוטל כמעט אך ורק עליה, ללא שום סיוע נפשי ופיזי של הבעל, יש לקבל את טענתה שהיא אינה יכולה להמשיך יותר דלחיים ניתנה ולא לצער.

לאור האמור, הבעל נחשב כמונע מאשתו את מזונותיה והוא מחויב לגרש את אשתו, ועל כן יש לפסוק כדלהלן:

א. הבעל חייב לגרש את האישה.

ב. על מזכירות ביה"ד לזמן את הצדדים לסידור גט בהקדם האפשרי.

ג. לאור האמור בפסק דין זה, זכאית האשה לפתוח תיק תביעת כתובה, וביה"ד ייתן את

החלטתו בהתאם.

(-) הרב יצחק רבינוביץ – דיין

(המשך להלן)

לאחר העיון הראוי בכל החומר שבתיק ובפסק דינו של הדיין הרה"ג (הרב האלון) יצחק רבינוביץ שליט"א (שנייה לאורק יא"ט טוביט אמן) הנני קובע בזאת כי **מצווה** על הבעל לגרש את אשתו.

כמו כן, אני סבור כי ייטיבו הצדדים אם ישכילו לגבש הסכם גירושין הוגן וכולל למען בריאותם, רווחתם ושלוותם של הצדדים עצמם ושל ילדיהם המשותפים.
(- הרב אברהם עטיא – אב"ד (אב בית הדין))

לאחר שמיעת דברי הצדדים ולאחר העיון הראוי בכל החומר שבתיק ובפס"ד (ובפסק דין) של עמיתי הדיינים שליט"א, הנני מצטרף בזאת למסקנתו של עמיתי הרה"ג יצחק רבינוביץ שליט"א כי **על הבעל לגרש את אשתו "ויפה שעה אחת קודם"**.

חובתו הבסיסית של הבעל ויסוד האישות הוא הפסוק "שארה, כסותה ועונתה לא יגרע". (עיין רמב"ם פרק י"ב מהלכות אישות ושולחן ערוך אבן העזר סימנים ס"ט, ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ו).

בנדון דידן (עסקין בבעל שאינו זן ואינו מפרנס את אשתו ואת ילדיו כהלכות גוברין יהודאין) (לכ"ט יהודי"ט) ועל אף הזדמנויות אין ספור שניתנו לבעל לבקשתו לעמוד בחיוביו כלפי רעייתו וילדיו, המשיך הבעל בהתנהלותו האגוצנטרית ונטולת האחריות תוך שהוא מותיר את האשה ללא משען ומשענה, מצב הדורש ממנה להמשיך להשתעבד מבית ומחוץ וגם בעבודות משק בית מזדמנות כדי להביא טרף לביתה וחוק לנערותיה.

[...] עיון מדוקדק בפרוטוקולי הדיונים ישפוך אור יקרות על מאמצי ביה"ד והסבלנות כלפי הבעל אשר לא השכיל לשפר את דרכיו ובכך הצליח להמאס את עצמו על רעייתו וכדלהלן.

[...] ביה"ד ובית המשפט יצאו מגדרם להביא את הבעל לגיבוש הסכם כולל ואולם הבעל מסרב באופן שיטתי למכלול ההצעות שהועלו בפניו.

[...] ביה"ד התרשם בצער שהבעל אינו מבין את עומק המשבר במשפחה ואת התהום הפעורה בינו לבין אשתו בעטייה של התנהלותו הקלוקלת כלפיה וכלפי בני ביתו.
מדבריו לאורך השעות הרבות בדיוני ביה"ד עולה באופן שיטתי חוסר רגישותו וכהות חושיו של הבעל ביחס לכאבה של רעייתו ואטימותו המוחלטת למצוקותיה ולצרכיה הכלכליים, הרגשיים והפיזיים גם יחד.
(- הרב משה אמסלם – דיין)

העולה מהאמור:

- א. לדעת הרוב – הבעל **חייב** לגרש את אשתו. לדעת המיעוט – **מצווה** על הבעל לגרש את אשתו.
- ב. על מזכירות ביה"ד לזמן את הצדדים לסידור גט בהקדם האפשרי.
- ג. לאור האמור בפסק דין זה, זכאית האשה לפתוח תיק תביעת כתובה, וביה"ד ייתן את החלטתו בהתאם.
- ד. יובהר כי אם הבעל יסרב לסדר את הגט במועד שייקבע, ידון ביה"ד במתן צווי הגבלה בהתאם לחוק ובכפוף לפתיחת תיק כמקובל.

ניתן ביום ז' באב התשע"ג (14/07/2013)

הרב אברהם עטיא – אב"ד

הרב משה אמסלם – דיין

הרב יצחק רבינוביץ – דיין

עיון ודין

1. בפסק-הדין שלעיל, מהי עילת הגירושין של האשה? מהן טענותיה?
2. הציגו בקצרה את עמדתם של הדיינים:
 - א. מהי עמדתו של אב בית הדין (שמצוי בעמדת המיעוט)?
 - ב. מהי עמדת הרוב? מהם נימוקי הדיינים? על מה הם מתבססים?
 - ג. מה ההבדל בין "מצווה" לבין "חיוב"? איזו פסיקה "חזקה" יותר?

סוגיה 32: עילות לגירושין - אלימות

הכבוד כלפי גופו ונפשו של הזולת הוא הבסיס לכל מערכת יחסים אנושית ראויה, קל וחומר כשאנו עוסקים בחיי הנישואין. מעבר לסכנות הברורות לשלמותו ולבריאותו של הקרבן, אלימות פיזית או מילולית פוגעת באופן משמעותי באמון, באהבה ובקרבה בין בני הזוג.

בתנ"ך אין התייחסות מפורשת לנושא זה, אך ניכר שספרות חז"ל מסתייגת מאלימות בין בני הזוג ומנסה להוקיע אותה. עם זאת, הן בספרות התנאים והן בתלמוד היא אינה מוכרת כעילה לגירושין.

תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף סב עמוד ב

תנו רבנן:

האוב את אשתו כגופו,

והמכדה יותר מגופו,

[...]

עליו הכתוב אומר: "וַיִּדְעַתְּ כִּי-שָׁלוֹם אֶהְיֶה" (איוב, פרק ה' כד).

תוספתא, מסכת בבא קמא (ליברמן), פרק ט הלכה יד

החובל באשתו,

בין שחבל בה הוא

בין שחבלו בה אחרים,

מוציאין מידו

וילקח בהן קרקעות

והוא אוכל פירות.

ביאור

התוספתא קובעת סנקציה כלכלית על האיש האלים: בעל שהיכה את אשתו וגרם לה חבלה, בית הדין גובה ממנו כסף. האישה רשאית לרכוש בכסף זה קרקעות שהופכות לרכושה הפרטי. עם זאת, הבעל זכאי ליהנות מן הרווח שהתקבל מאותה קרקע ("והוא אוכל פירות").

ביאור

אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו (בני משפחתו), שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, ובסופו של דבר הפילה, כלומר, גרמה שנפלו על ידה כמה רבבות מִיִּשְׂרָאֵל במלחמה שבעקבות אותו מעשה (ראה שופטים כ).

אמר רב יהודה אמר רב: כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות:

גילוי עריות, שמפני שאשתו מפחדת ממנו פעמים שאינה טובלת לנידתה והיא אומרת לו שטבלה, וכן שפיכות דמים, שבורחת מפניו ועשויה להיהרג, וחילול שבת, שמבשלת עבורו בשבת מפני שמפחדת שמא יקפיד עליה כשלא בישלה.

תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף ו עמוד ב

אמר רב חסדא:

לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו,

שהרי פילגש בגבעה

הטיל עליה בעלה אימה יתירה,

והפילה כמה רבבות מִיִּשְׂרָאֵל.

אמר רב יהודה אמר רב:

כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו,

סוף הוא בא לידי שלש עבירות:

גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת.

רב חסדא – אמורא בבלי (דור שני-שלישי, תחילת המאה הרביעית), ראש ישיבת סורא

רב יהודה (בר יחזקאל) – מגדולי אמוראי בבל (דור שני, המאה השלישית), מייסד ישיבת פומבדיתא.

רב (רבי אבא בר איבו) – דור ראשון לאמוראי בבל. ייסד את ישיבת סורא. בצעירותו למד אצל רבי יהודה הנשיא בארץ ישראל (אחינו של רבי חייא).

עיון ודין

1. הסבירו בלשונכם: על פי התוספתא, מהי הסנקציה המופעלת על בעל המכה את אשתו?
2. קראן אודות מעשה "פילגש בגבעה" – מהו ההקשר לנושא בסוגיה זו?
3. לדעתכם, האם המקורות לעיל נותנים מענה מספק נגד אלימות במשפחה? נמקו והסבירו.

לאחר חתימת התלמוד, החכמים נחלקו בשאלה האם אלימות היא עילה לכפיית גט: ה"גאונים" (ראשי ישיבות בבל במאות 6-11) שללו באופן עקרוני את זכותו של הבעל להכות את אשתו והטילו על האיש סנקציות כלכליות למיניהן (מלבד במקרים שבהם הוכח כי היא מתנגדת לעשות את המלאכות שבהן היא מחויבת), אך נזהרו מאוד שלא לכפות גט על הבעל הסרבן.

במהלך הדורות ובקהילות ישראל בתפוצות, במקרים קשים שבהם לא היה מנוס מגירושין, הורו החכמים לבעל האלים לתת גט לאשתו באמצעות שכנוע, הזהרות ואף לחץ חברתי וכלכלי. רובם נמנעו מן הפעולה הקיצונית של כפייה ממשית. זאת, מחשש ל"גט מעושה" (כפוי) שתוצאותיו עלולות להיות קשות (הגט בטל כי לא ניתן מרצונו החופשי של האיש, הנישואין תקפים, ואם האישה תינשא בשנית – ילדיה ייחשבו לממזרים).

תשובות הגאונים שערי צדק, חלק ד שער ד סימן מב

ר' יוסף אבן אביתור (במודפסות בקיצור סימן קל"ה).
וששאלתם:
אשה שאמרה אי אפשי (איןני רוצה) בפלוגי בעלי שהוא מכה אותי ומצער אותי,
ונמצא הדבר אמת ובקשה ממנו גט,
כופין אותו ליתן גט, או כופין אותה לישב תחת בעלה
ואם מצער אותה, בחנם תצא בכתובתה כולה או לא.
(תשובה:) הו' יודעין:
שאם נתקיים הדבר בעדים שהכה אותה פעם ופעמים, חייבין בית דין להוכיחו על כך ולומר לו:
הוי יודע שאי אתה רשאי להכותה, ואם שנית באולתך תצא בכתובתה ...
שכך אמרו חכמים: לחיים נתנה ולא לצער נתנה.
אף על פי שנמצא הדבר אמת שהכה אותה פעם ופעם כמו שפרשתם,
אין אנו כופין את הבעל ליתן לה גט ולהגבותה כתובתה, עד שיתרו בו בית דין וזקני הקהל ויאמרו לו:
הוי יודע שמקיים עליך בשטר כתובתה שתכבדה ותזוננה כדכתב בכתובתה 'ואנא אפלח ואוקיר ואיזון',
וכשמקבל עליו התראה ומשהין אותו על יד נאמן, אם מעיד אותו נאמן ששנה באולתו, מגבין לה כתובתה.

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ג (דפוס קרימונה), סימן רצא

[...] ואדרבה קל וחומר הוא:
ומה (אדס) אחר שאינו מצווה עליו לכבדו, מצווה הוא על הכאתו (יש איסור לאו לא המכה כל אדס) –
אשתו שהוא מצווה עליה לכבדה, אינו דין שיהא מצוה שלא להכותה?
ואדרבה חייב לכבדה יותר מגופו. [...]
ואין זה דרך בני עמינו להכות נשותיהן כמנהג אומות העולם, חלילה לכל בני ברית מעשות כדבר הזה.
ואם היה בא לפנינו דין זה שאשה קובלת על בעלה שמכה אותה,
היינו מחמירין עליו מאילו היה מכה את (אדס) אחר ומטעמא דפרישנא (ואן הטעם שפירשתי).
[...]
ובפחות מזה כתב **רב פלטיא גאון** ז"ל שיוצא ויתן כתובה, וזה לשונו:
והיכא דארגילו (והיכן שהתחילה) קטטה:
אם היא מרגלת (אם האשה נוקטת להתחיל, אחרת ריב) – כמורדת דמיא (דומה) ואין לה כלום,
ואם היא מרגיל (אם האשה מתחילה) – יש לה כל כתובתה.
ואם מרגילין בני הבית כגון חמותו ובת חמותה – יש עליו מן הדין להוציאה למקום אחר.
אין אדם דר עם נחש בכפיפה.
ואם אין מוציאה – מגרשה ונותן לה כתובתה,
וכן הלכה וכן מנהג. ע"כ (אדס כאן) לשונו.

רבי יוסף אבן אביתור – חכם ומשורר בספרד במאה ה-10 (אף שלא היה ראש ישיבה, לא ישב בבבל ולא היה "גאון", תשובותיו מובאות בקובץ "תשובות הגאונים")
המהר"ם מרוטנבורג (ר' מאיר בן ברוך) – מאחורוני בעלי-התוספות, ממנהיגי הציבור הבולטים באשכנז במאה ה-13.
רב פלטיא (פלטי) – מגאוני בבל, ראש ישיבת סורא במאה התשיעית.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין, סימן קנ"ד סעיף ג'

הגה:

... איש המכה אשתו, עברה היא בידו כמכה חברו.
ואם רגיל הוא בכה,
יש ביד בית דין ליסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני רדוי וכפיה,
ולהשביעו שלא יעשה עוד,
ואם אינו צית לדברי הבית דין
יש אומרים שכופין אותו להוציא,
ובלבד שמתרין בו תחלה פעם אחת או שתיים
כי אינו מדרך בני ישראל להכות נשותיהם, ומעשה עובד כוכבים הוא.
וכל זה כשהוא מתחיל,
אבל אם מקללתו בחנם או מזלזלת אביו ואמו,
והוכיחה בדברים ואינה משגחת עליו,
יש אומרים דמותר להכותה,
ויש אומרים דאפלו אשה רעה אסור להכותה.
והסבא ראשונה (מהר"ם להכות) היא עקר.
ואם אינו ידוע מי הגורם, אין הבעל נאמן לומר שהיא המתחלת,
שכל הנשים בחזקת קשורות,
ומושיבין ביניהן אחרות לראות בשל מי הרעה הזאת,
ואם היא מקללתו חנם, יוצאת בלא כתבה.
ונראה לי, דוקא ברגילה בכה, ואחר ההתראה, וכמו שנתבאר לעיל סימן קט"ו

הגה (הגהות)

כינוי לחיבורו של רמ"א (רבי משה איסרליש) "מפת השולחן" (פולין, המאה ה-16). הערות והתאמות של "שולחן ערוך" למנהגים ולפסיקות של יהודי אשכנז.

הרמ"א – רבי משה איסרליש

<http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/mahanaim/shulhan/horovits.htm>

עיון ודין

1. תארו את המקרה שהובא בפני רבי יוסף אבן אביתור.
2. מהן שתי השאלות שנשאל הגאון?
3. האם ניתן, לדעתו, לכפות גט על הבעל? פרטו והסבירו.
4. לדברי המהר"ם מרוטנבורג: מדוע אסור לאיש להכות את אשתו?
5. המהר"ם מרוטנבורג מביא את דברי רב פלטאי גאון:
א. מהו המקרה שעליו מדבר רב פלטאי גאון?
ב. כיצד פסק?
ג. מה למד מכך המהר"ם מרוטנבורג?
6. במקור זה, המהר"ם מרוטנבורג לומד בדרך של "קל וחומר":
א. עיינו במקורות מידע וכתבו: מה פירוש המונח "קל וחומר"?
ב. פרטו והסבירו את לימודו של המהר"ם.
7. איזו עמדה מחמירה יותר עם בעל אלים – זו של יוסף אבן אביתור או זו של המהר"ם מרוטנבורג? נמקו!
8. הרמ"א מבחין בין מקרים בהם ידה של האישה על העליונה, לבין מקרים בהם טענותיה נדחות. הסבירו בלשונכם והדגימו!

פותרים סוגריים

רבי יוסף רפאל חזן, חקרי לב על מסכת שבועות

וכתב רבינו הריטב"א,

כי אין לך קרוב לאדם יותר מאשתו.

וכן אישה, אין לה אדם אחר קרוב אליה יותר מבעלה.

ועל כן פשוט הוא,

שלפני שילך אדם לחפש לו מעשים טובים וחסדים מחוץ לביתו,

יזהר להתנהג יפה עם בני ביתו,

באהבה ואחוזה, בהבנה ובאורך רוח.

ועיקר איסור אונאת דברים שהזהירה עליו התורה,

שייך דווקא בין אדם לאשתו, ובין אישה לבעלה,

וכבר אמרו רבותינו, לעולם יזהר אדם באונאת אשתו,

מפני שדמעתה מצויה.

רבי יוסף רפאל חזן (יר"ח) – הרב הראשי הספרדי, ה"ראשון לציון", בתחילת המאה ה-19. חיבר את ספר השאלות והתשובות "חקרי לב".

ריטב"א – רבי יוסף טוב בן אברהם אשווילי, מגדולי חכמי ספרד במאה ה-14.

תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נ"ט עמוד א'

אמר רב:

לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך

שדמעתה מצויה אונאתה קרובה.

באונאת אשתו – באונאת דברים, לזכרה.

אונאתה – קרובה לזכרה, פורענות אונאתה ממנהר לזכרה.

https://cdn.pixabay.com/photo/2016/01/30/09/32/violence-against-women-1169348_340.jpg

סוגיה 33 – עילות לגירושין: עלייה לארץ ישראל

הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל עומד בבסיס הזהות הלאומית והתרבותית של היהדות. בכל הדורות אנו מוצאים ביטויים לחשיבותה של הישיבה בארץ ישראל ולכמיהה לשוב ולחיות בה. כאשר אחד מבני הזוג מסרב להתגורר בארץ, הדבר משמש לעתים עילה לגירושין.

ביאור

משנה

הכל מעלין לארץ ישראל, שיכול אדם לכפות על בני ביתו לעלות לארץ ישראל ואין הכל (כלומר, אין אף אחד) מוציאין מארץ ישראל. וכן **הכל מעלין לירושלים** משאר ערי ארץ ישראל, ואין הכל מוציאין מירושלים. אחד האנשים ואחד הנשים יכולים לכפות זה את זה לעלות לארץ או לירושלים. [...]

גמרא

על לשון המשנה "הכל מעלין" שואלים: **לאתווי מאי?** [להביא, להוסיף את מה] נאמרה לשון זו? ומשיבים: **לאתווי** [להביא] **מנוה היפה לנוה הרעה**, שמותר להעלות ממקום טוב בחוץ לארץ למקום רע בארץ ישראל. [...]

הלשון במשנה "הכל מעלין לירושלים" –

לאתווי מאי [להביא את מה?]

לאתווי [להביא] שרשאי להוציא אף **מנוה היפה** במקום אחר בארץ ישראל **לנוה הרעה** בירושלים.

תנו רבנן [שנו חכמים]:

הוא הבעל, אומר לעלות לארץ ישראל,

והיא, אשתו, אומרת שלא לעלות - **כופין אותה לעלות.**

ואם לאו [לא], שאינה רוצה - **תצא בלא כתובה.**

היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות - **כופין אותו**

לעלות, ואם לאו [לא], שאינו רוצה - **יוציא ויתן כתובה.**

היא אומרת לצאת מן הארץ והוא אומר שלא לצאת - **כופין אותה שלא לצאת.** ואם לאו [לא], שאינה רוצה להשאר עמו

- **תצא בלא כתובה.**

הוא אומר לצאת והיא אומרת שלא לצאת - **כופין אותו**

שלא לצאת, ואם לאו [לא], שאינו מסכים להשאר עמה אם

לא תצא עמו לחוץ לארץ - **יוציא ויתן כתובה.**

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ק"י עמוד ב'

מתניתין

הכל מעלין לארץ ישראל, ואין הכל מוציאין.

הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין.

אחד האנשים ואחד הנשים [...]

גמרא

'הכל מעלין' - לאתווי מאי? [...]

לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה.

[...]

'הכל מעלין לירושלים' - לאתווי מאי?

לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה.

'ואין הכל מוציאין' - לאתווי מאי?

לאתווי אפילו מנוה הרעה לנוה היפה.

[...]

תנו רבנן:

הוא אומר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות

- **כופין אותה לעלות, ואם לאו - תצא בלא כתובה.**

היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות

- **כופין אותו לעלות, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה.**

היא אומרת לצאת, והוא אומר שלא לצאת

- **כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו - תצא בלא כתובה;**

הוא אומר לצאת, והיא אומרת שלא לצאת

- **כופין אותו שלא לצאת, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה.**

תוספות, כתובות, דף ק"י עמוד ב'

*בעלי התוספות- פרשני התלמוד. נכדיו וצאצאיו של רש"י, המאה ה-12-13 באשכנז.

'הוא אומר לעלות' כו' - אינו נוהג (חייב) בזמן הזה, דאיכא (יש) סכנת דרכים.

והיה אומר רבינו חיים (בן חננאל הכהן, בן דודו רבנו תם): דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל,

כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין (=איסורי לאו, אסורי לאו איסור לאו איסור) (אסור לאו איסור)

דאין אנו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם.

'היא אומרת לצאת כופין אותה' – תימה: מאי איריא בארץ ישראל (יש לתמונה: מדוע דווקא כא"י)?

אפילו בשאר ארצות נמי (אם ניתן לכפות על האשה לחיות עם בעלה).

היאך תוכל לדחוקו לצאת ממקומו?

ויש לומר: דהכא (כאן) – אפילו מנוה הרע לנוה היפה.

שאלה

ילמדנו רבנו:

ראובן נשא לאה באלכסנדריה, וכתב לה מאוחר (כתובת) מאה דינרים מצריים. והיא בת גדולי אלכסנדריה. אחר ילדה לו בן. ובהיות ימיו קרוב לשלשה חדשים אירע בינו ובין קרובי אשתו מחלוקת, ונשבע בפני עדים ששוב לא תהיה אשתו – אשתו, אם לא שתניח (עד שמוותר) מהמאוחר שלה שלשים דינרים. וכוונתו בזה לנצח קרובי אשתו. וכאשר שמעו בזה קרובי אשתו, חרה להם למאוד, איך יגרע המאוחר מבלי היות לה חטא בזה, ולהם זה לכלימה גדולה. ומנעו אותה מלעשות הדבר הזה. ובא (ובאו) לפני בית דין, והודיעו שלא יוכל להכריח על ככה (לגרוע מהמאוחר שלה).

והיה שם מי שלמדו (הציע הצעת) לבקש ממנה ללכת עמו לארץ ישראל לדור שם, והיא לא תסכים בזה להניח אנשי מולדתה, ובזה תחסר המאוחר שלה, ותעשה רצונו. ועשה (הציע) ככה (ואיים עליה בזה), ובא לפני בית דין, וטען לפניו את הטענה הזאת. והשיבו (הדיינים): אם לא יהיה בדרך סכנה או דבר מעכב ההליכה, מחויבת האשה בהליכה לארץ ישראל והדירה שם (ולדור שם). ואם לא נתרצתה בזה, תצא מבלי כתובתה. וסמך על המשנה (כתובות ק"ב) "הכל מעלין לארץ ישראל ... תנו רבנן: הוא אומר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות, כופין אותה לעלות. ואם לאו, תצא בלא כתובה". ועצמה תביעתו (ולאברהם שצנתו) על אשתו.

וכאשר שמעו זה גדולי הקהל, חרה בעיניהם על כך, באמרם: מכאן ואילך כל מי שישנא אשתו, וירצה לגרשה מבלי כתובה, יעליל עליה את הטענה הזאת, ויהיה זה לסיבה לגרש רוב הנשים מבעליהן.

תורינו הדרתו הקדושה העל זה פקפוק, או לחזור בזה למנהג המדינה. ומה מחויב בזה. כפי חכמתו המופלאה ושכרו כפול.

תשובה

המפורסם אצלנו, אשר ראינו בתי דינים דנין בו במערב (ספון אפריקה), כך הוא: שמחרימים בשם (משפיע בשם) על כל מי שעושה זה בדרך עלילה על אשתו, שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בארץ ישראל, לא זולת זה. ויענה הבעל אמן (צני"ת "אמן" היא אחת מדרכי השפועה. הדיין אומר את כל לשון השפועה, והנשבע אומר אחריו "אמן"). ואז יכריחו האשה ללכת עמו, או תצא מבלי כתובה. ככה ראינו אותם עושים [...]

אי (אם) זה איש ביקש לעלות לארץ ישראל, והוא מוחזק בכשרות, ולא היה בינו ובין אשתו מריבה בשום פנים, אז נחייב אשתו לעלות עמו לארץ ישראל. ואם יחסר אחד מהתנאים הללו, אין לדון עליה לעלות עמו. ואמנם, השועל הקטן (כינוי אנאי לאדם המונח בשאלה, שהציע הצעת לדורש מאשתו לצלות לארץ ישראל), המלמד את הטענה הזאת והדומה לה, הוא מחזיק ידי עוברי עברה, ומשית יד עם רשע. וזה כי כל מי שמבקש עלילות להיפטר מחיובו אשר נתחייב בו, כמו כובש שכר שכיר, והוא העושק כמו הגזלן. ואין הבדל אצלי בין מי שמשתעבד בשכיר לאחרית היום (מי שמציד פועל ומתחייב לשלם בסוף היום), ואחר כך יבקש עליו עלילות דברים להפסידו שכירותו, ובין מי שעושה עם אשתו ככה לשתניח לו המאוחר שלה (שתותר על כתובתה) [...]

ואמנם הוקל על רוב בני אדם לצער נשותיהם לפטרם מכתובתם, וראוי להישמר מזה העוון ולמנוע הפועלים אותו. "שְׁבוּרָה וְרוֹעַ רֶשַׁע וְיָעַר" (תהלים יטו), "והצילו עשוק מיד עושקו" ("והצילו גזול מיד עושקו" ירמיהו כא, יב).

וכתב משה.

סוגיה 34: סרבנות וכפיית גט

דרך המלך הרצויה היא גירושין בהסכמה, מתוך כבוד והבנה. בהעדר הסכמה, מוגשת תביעה לגט בבית הדין. המשפט העברי מניח, כי בני הזוג נישאו מרצונם (החל מימי הביניים), ולכן גם הגירושין צריכים להיות בהסכמה:

- האיש – צריך לגרש "לרצונו" מחשש ל"גט מעושה" (כפוי).
- האישה – אסור לגרשה בעל-כורחה, על פי תקנת "חרם דרבנו גרשם".

גט מעושה

גט שניתן באמצעות כפייה של האיש, ולא מרצונו החופשי. אם הכפייה נעשתה כדין (עילה מוכרת על פי ההלכה) – הגט תקף והאישה מגורשת. אך אם הכפייה נעשתה שלא כדין – הגט בטל, הנישואין בתוקף, ואם האישה תינשא לאיש אחר, ילדיה ממנו ייחשבו לממזרים.

חרם דרבנו גרשם

תקנות של רבנו גרשם "מאור הגולה" באשכנז, בערך בשנת 1,000 לספירה. ביניהן: 1. איסור על ריבוי נשים. 2. איסור לגרש אישה בניגוד לרצונה. העובר על התקנה צפוי לחרם מצד הקהילה.

פותרים סוגריים

היכולת לכפות גירושין מצומצמת ביותר, ומתחילה הייתה מוגבלת רק לארבעה מקרים ספציפיים, שנאמר עליהם במפורש שכופים בהם גט ("כפיית גט כדין"):

- הבעל "מוכה שחין" – מחלה הגורמת נזק לאיש, שבשרו נימוק כתוצאה מקיום יחסי אישות – ולתחושת דחייה וגועל מצד האישה (יסוד זה משמש בסיס לעילה לכפיית גט גם במקרים של מחלה מסוכנת שלקה בה אחד מבני הזוג, העלולה לגרום נזק לבן זוגו).
- ריח רע – בשל מחלת בה לוקה הבעל ("בעל פוליפוס") או בשל עיסוקו (כגון שהוא בורסקאי – מעבד עורות), והדבר מעורר גועל נפש באישה עד שאינה יכולה לחיות עמו חיי אישות.
- הבעל והאישה אסורים זה לזה באיסור לאו מן התורה (כגון גרושה לכוהן ובת ישראל לממזר).
- עקרות הגבר – האישה רוצה ללדת, אך אינה יכולה להיבנות מבעלה.

למרבה הצער, אם אחד מבני הזוג מסרב לגירושין ביכולתו למנוע אותם, למרות רצונו של בן/בת זוגו.

ההשלכות המעשיות של סרבנות גט אינן שוות בעבור האיש והאישה: אישה מסורבת גט אינה חופשייה להינשא שוב ולהביא ילדים לעולם כל עוד היא נשואה לבעל הסרבן, והיא נותרת **עגונה**: אינה חיה בפועל עם בעלה החוקי, אך אינה רשאית להקים משפחה חדשה. איסור זה אינו מוטל על האיש, והוא יכול לחיות בזוגיות ולהוליד ילדים מאישה אחרת, טרם גירושיו.

עגונה

אישה אשר אינה חיה בפועל עם בעלה החוקי. כל עוד לא התגרשה (או טרם התגלה שבעלה מת והיא אלמנה), היא נחשבת "אשת איש", ואינה רשאית להקים משפחה חדשה. ילדיה מגבר שאינו בעלה נחשבים **ממזרים**.

ההלכה מתמודדת עם מתח הקיים בין שתי הנחיות:

- מצד אחד: האיסור ללחוץ ולהשיג גט בכפייה, גם כאשר ברור שאין דרך אחרת.
 - מצד שני: הדרישה למתן הגט מ"רצון", במקרים שבהם ברור שאין רצון שכזה.
- מתח זה מתבטא בקיומן של כמה גישות כלפי כפיית הגירושין במהלך הדורות.

רמב"ם, הלכות גירושין.

פרק ב' הלכה י"ח, כ'

מ' שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו

ולא רצה לגרש -

בית דין שלישראל בכל מקום ובכל זמן

מכין אותו עד שיאמר: רוצה אני,

ויכתב הגט והוא גט כשר.

וכן אם הכוהו גויים

ואמרו לו: עשה מה שישאל אומריין לך,

ולחצו אותו ישראל ביד הגויים עד שגרש

- הרי זה כשר.

ואם הגויים מעצמן אנסוהו עד שכתב,

הואיל והדין נותן שיכתב

- הרי זה גט פסול.

ולמה לא בטל גט זה,

שהרי הוא אנוס בין ביד גויים בין ביד ישראל?

שאיין אומריין "אנוס" אלא למי שנלחץ ונדחק

לעשות דבר שאינו חייב מן התורה לעשותו,

כגון: מי שהכה עד שמכר או נתן;

אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות

עברה,

והכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו

או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו -

אין זה אנוס ממנו,

אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה.

לפיכך מי שאינו רוצה לגרש -

מאחר שהוא רוצה להיות מישאל

רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העברות -

ויצרו הוא שתקפו,

וכיון שהכה עד שתשש יצרו ואמר: רוצה אני-

כבר גרש לרצונו. [...]

ביאור

מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש וכו'. שמצד ההלכה

הדין הוא שחייב לגרשה.

מכין אותו עד שיאמר רוצה אני. שאין האיש מגרש

אלא לרצונו (לעיל א,א),

ומייסרים אותו עד שירצה לגרשה.

אנסוהו. כפו אותו.

הואיל והדין נותן שיכתב הרי זה גט פסול. מתקנת

חכמים. אבל אילו פסק הדין לא היה מחייב אותו

לכתוב - היה הגט בטל מן התורה, שהרי נעשה בכפייה.

רמב"ם גורס, כי אין סתירה בין הלחץ שבית

הדין לוחץ על הבעל הסרבן לבין ה"רצון", וכי

גט שיושג כתוצאה מלחץ שכזה הוא כשר:

בית הדין שקבע כי האיש מחויב לגרש את

אשתו הוא בית דין מוסמך, ולכן האיש מצווה

לציית להוראותיו. אם הוא מסרב לעשות

זאת, מותר לכפות עליו לנהוג על פי פסק הדין

ולתת גט.

מטרתה הכפייה היא "לרכך" את התנגדותו

לקיומה של מצווה שהוא מחויב בה, ולכן אין

זה בגדר "אנוס". משום כך בית הדין רשאי

לכפות על האיש - אפילו באמצעות שימוש

באלימות פיזית - לתת גט.

עיון ודיון

1. הסבירו את דברי הרמב"ם: "מכין אותו עד שיאמר רוצה אני":
מי הוא המכה? את מי מכים?
2. כיצד מגדיר רמב"ם אדם "אנוס"? מדוע סרבן הגט אינו מוגדר "אנוס"?
3. מה תפקיד הכפייה וההכאה של סרבן הגט? התבססו על הטקסט!

למרות פסיקתו המפורשת של רמב"ם, ניכרה השפעתן של שיטות אחרות, המבטאות זהירות רבה ומצמצמות את היכולת לכפות גט. עם זאת, רוב הפוסקים התירו להפעיל לחץ מתון כדי לגרום לאיש לציית לפסק דין המחייב אותו להתגרש.

"הרחקות רבנו תם" (הרב יעקב בן מאיר, מבעלי התוספות, נכדו של רש"י, צרפת, המאה ה-12) – תקנה שנועדה ליצור לחץ חברתי וכלכלי על סרבן הגט. הציבור והרשויות המוסמכות רשאים לפרסם את שמו של מי שמסרב לציית לבית הדין ולהימנע מכל מגע עמו, עד שיסכים לגירושין. בניגוד לכפייה באמצעות מלקות, נידוי וכיוצא בזה, ההרחקות אינן מכוונות באופן ישיר כנגד "גופו" של הסרבן, אלא מכוונות להשפיע עליו בעקיפין, תוך שלילת הטבות שמהן הוא נהנה באופן טבעי, מעצם העובדה שהוא נחשב כחבר בקהילה שבה הוא חי.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קנד סעיף כא

הגה:

... ומכל מקום יכולין לגזור על כל ישראל
שלא לעשות לו שום טובה
או לישא וליתן עמו או למול בניו או לקברו, עד שיגרש.
ובכל חומרא שירצו בבית-דין יכולין להחמיר בכהאי גוונא (כ"דון זב)
ומלבד שלא ינדו אותו...

ועדיין, כל עוד האיש מסרב לתת גט, כמעט בלתי אפשרי לכפות עליו לעשות כן. את המצב ההלכתי המתסכל הזה, היטיב לתאר הרב שאר-ישוב הכהן:

***הרב שאר ישוב הכהן, "כפיית הגט בזמן הזה", תחומין יא (תש"ן), עמ' 195-202**

באזני דייני ישראל עולה לעיתים קרובות שוועתן של נשים, שבעליהן מתעללים בהן לשם נקמנות ומתוך רוע-לב ורשעות, ומעכבים אותן מלהתגרש ומלהנשא מחדש כדת משה וישראל ולבנות בית בישראל כדי לשקם הריסות חייהן. אותם בעלים מורדים במצח נחושה בפסקי-הדין המחייבים אותם לתת גט לנשותיהן, מערערים עליהם בערכאות שונים, מלעיגים על בתי הדין, וממלאים פיהם שחוק על עלבונם של הנשים.

*הרב שאר ישוב הכהן - (1927-2016) - כיהן כרב הראשי האשכנזי ואב בית-הדין בעיר חיפה.

https://cdn.pixabay.com/photo/2016/07/28/14/05/prison-1548012_340.jpg

קיימות ארבע דרכים שבהן בית הדין יכול להורות על מתן גט:

1. **המלצה לגט** – בית הדין ממליץ על מתן גט כאיתות לזוג שאין התאמה ביניהם.
2. **מצווה לגט** – בית הדין מצווה על האיש לתת גט לאשתו – תוך הדגשת ההיבט המוסרי והדתי, אך אם הוא מסרב, בית הדין אינו יכול לכפות עליו או להעניש אותו.
3. **חיוב גט** – בית הדין מחייב את האיש לתת גט, אך עדיין אינו יכול להפעיל עליו עונשים.
4. **הפעלת סנקציות- בעבר: באמצעות נידוי, חרם, הרחקה.**
כיום: על ידי צווי הגבלה (על פי חוק בתי הדין הרבניים, תשנ"ה 1995)

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה – 1995 (סיכום ערוך)

החוק מאפשר לבתי הדין הרבניים להוציא צו הגבלה כנגד סרבני גט. צו הגבלה כזה, משמעו שורה של סנקציות אותן רשאי בית הדין להטיל על סרבני גט, במטרה לשכנעם לשקול מחדש את עמדתם ולתת בסופו של דבר את הגט המיוחל. יודגש, כי צו הגבלה יכול להינתן רק לאחר שבית הדין נתן פסק דין או החלטה לגירושין. כאשר ניתן צו הגבלה, בד"כ ינקוט בית הדין בתחילה בסנקציות הפחות קשות בטרם יעבור אל החמורות שבהן.

אילו סנקציות כולל צו הגבלה?

- צו עיכוב יציאה מן הארץ.
- שלילה או אי חידוש דרכון.
- שלילה או אי חידוש רישיון נהיגה.
- מניעת מינוי למשרות שונות.
- מניעת עיסוק במקצוע שהעיסוק בו דורש רישיון.
- שלילת האפשרות לפעול בחשבון בנק ו/או לקבוע כי אותו צד הוא "לקוח מוגבל מיוחד".
- מאסר בפועל לתקופה מצטברת של עד 10 שנים.
- מזונות מעוכבת.
- מניעת קבלת גמלה המגיעה לאותו צד על פי חוק לתקופות קצובות.

עם זאת, למרות הכוח והסמכות שניתנו בידיהם, בתי הדין נוטים להיזהר ולכפות רק כאמצעי אחרון, כשהדרכים האחרות מוצו, וגם אז כוחם מוגבל.

https://cdn.pixabay.com/photo/2014/11/02/09/14/alone-513525_340.jpg

על סרבנות גט ועבריינות פלילית

עו"ד אריאל ממך – "כלכליסט" 20.06.17

בשבוע שעבר נחשף לראשונה כי בשיתוף פעולה מלא בין הנהלת בתי הדין הרבניים לפרקליטות המדינה הורה בית הדין הרבני לפתוח בהליכים פליליים כנגד שני סרבני גט, על פי הנחיית פרקליט המדינה ("2.24- מדיניות העמדה לדין וענישה בגין אי-קיום צו שיפוטי של בית הדין הרבני למתן או קבלת גט") שגובשה בחודש נובמבר האחרון (2016).

הנחייה זו קובעת כי במקרים מסוימים, ניתן להעמיד לדין פלילי סרבני גט. כלומר שבמקרים בהם הורה בית הדין הרבני על צו לכפיית גט... ואחד הצדדים מסרב לתת או לקבל את הגט, ניתן יהיה להעמיד את הסרבן לדין פלילי.

ההבדל בין מה שקובעת ההנחיה החדשה לבין הכללים לכפיית גט שהיו באמתחת בית הדין עד היום, הוא שסרבן גט שלא יבצע את הוראת בית הדין ולא ישתף פעולה עם מתן הגט, עלול להפוך בסופו של יום לעבריין פלילי.

עד היום יכול היה בית הדין להטיל בעיקר סנקציות כלכליות על סרבני גט, ובמקרים חריגים, אף לחייב אותם במאסר. אולם מדובר היה במאסר אזרחי בלבד (כמו כאשר בית משפט מטיל עונש מאסר על מי שמסרב לשלם תשלום, או חוב אזרחי אחר).

הנחיית פרקליט המדינה, שנעשה בה שימוש לראשונה בימים האחרונים, קובעת כי לבית הדין יש יכולת לקבוע כי סרבנות הגט עולה עד כדי עבירה פלילית.

ההבדל בין עונש מאסר אזרחי לעונש מאסר פלילי בא לידי ביטוי מובהק בתנאי המאסר אליהם זוכים אותם אסירים, שכן אין ספק כי תנאי המאסר של אסירים פליליים קשים יותר מאשר אלה של אסירים אזרחיים. כבר במישור הזה, מדובר בעוד כלי בארגז הכלים של בית הדין הרבני, שמטרתה למנוע את התופעה הפסולה של סרבנות גט.

אלא שהיתרון הזה הוא לא חזות הכל. פריצת הדרך בהנחיה זו של פרקליט המדינה היא דווקא ביכולת שלה לכפות גט על סרבני גט "מקצוענים", שמצאו דרך להיעלם מהארץ ומצאו לעצמם מקלט במדינה זרה. עד היום, לא יכלה מדינת ישראל לעשות שימוש בהסכמי ההסגרה שיש לה עם מדינות אחרות בכל הנוגע לסרבני גט, שכן עד היום לא מדובר היה בהליך פלילי, אולם מרגע שבו מדובר בעבירה פלילית 'קל' יותר להסגיר סרבני גט, שברחו לחו"ל כדי להתחמק ממתן גט.

במאמר מוסגר חשוב לציין כי קיימת משוכה נוספת שצריך לעבור, והיא שאותה מדינה זרה תראה בעבירה של סרבנות גט כעבירה פלילית על מנת שזו תסכים להסגיר לישראל סרבני גט...

... יתרונה של ההנחיה באה לידי ביטוי נוסף בהרתעה גוברת על הסרבנים, שכן מרגע שנפתח הליך פלילי כנגד סרבן גט, גם אם הוא יתרצה בסופו של דבר וייתן את הגט, ההליך הפלילי נגדו לא בהכרח יתבטל. ... ככל שסרבן גט ידע כי מבחינת ההליך הפלילי נגדו לא תהיה לו דרך חזרה והפרקליטות עלולה לרוש את העמדתו לדין בכל מקרה, הוא ככל הנראה ישתף פעולה מהר יותר עם הליך סידור הגט.

אמנם מדובר בפסיקה חדשה של בתי הדין, בהתאם להנחיית פרקליט המדינה ועדיין אין לנו נתונים על האפקטיביות שלה, אולם על פי הניסיון, הדעת מניחה כי הליך פלילי, שנפתח על פי הנחיית בית הדין הרבני, במקרים מוצדקים (על מנת שלא להביא חלילה לפסילת הגט) יצמצם באופן ניכר מקרים של סרבנות גט ועל כך יש לברך.

סוגיה 35: שטר הגט וטקס הגירושין

הגירושין בישראל מתבצעים באמצעות כתיבת "ספר כריתות" – הוא הגט.

ספר החינוך, מצוה תקע"ט - מצוה על הרוצה לגרש את אשתו שיגרשנה בשטר

משנצטוונו כשנרצה לגרש נשותינו, לגרש אותן בכתב, ועל זה הכתב יאמר הכתוב 'ספר כריתות', והוא שיקראו אותו רבותינו זכרונם לברכה **גט** ... ועל זה נאמר (דברים כ"ד, א'): וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ.

משרשי המצוה

[...] ציותנו התורה בשלחנו אותה, לבלתי שלחה בדבור לבד ... שנתחייבנו לכתוב הדברים בספר והעד עדים, צריכה להראות שטר כל הטוענת גירושין. ועוד תועלת בדבר, כי בתוך כך תנוח חמת האיש לפעמים, וינחם מלגרש אותה. וגדול השלום.

מדיני המצוה

[...] ומה שאמרו גם כן שזה שנאמר בתורה וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת אין כוונת הכתוב שיכתוב הוא בידו, אלא אחד הכותב בידו או שאמר לאחר לכתוב וליתן לה, ואחד הנותן בידה או שאמר לאחר ליתן לה, לא נאמר וכתב אלא להודיע שאין מתגרשת אלא בכתב, ולא נאמר ונתן אלא לומר שלא תקח מעצמה.

[...] ואי אפשר לנתינת גט בלא עדים, שנאמר על פי שנים עדים יקום דבר.

[...] ועיקרו של גט הוא, שיאמר האיש לאשה אני פלוני מגרש אותך פלונית שהיית אשתי קודם מעשה גט זה, והרי את מותרת לכל אדם. ומכל מקום נהגו כל ישראל לכתוב הגט בלשון ארמי, אף על פי שמותר לכותבו בכל לשון לכתחלה.

[...] ועובר על זה וגירש את אשתו ולא כתב לה הגט כמצות התורה וכענין שפירשו חכמינו זכרונם לברכה, ביטל עשה זה ועונשו גדול מאד, לפי שדינה כאשת איש, והוא מחזיק אותה כמגורשת, ועונש אשת איש ידוע, כי הוא מן העברות החמורות בתורה יותר.

ספר החינוך ספר החינוך

חיבור על תרי"ג מצוות. נכתב בספרד במאה ה-13. מחברו מכנה את עצמו "איש ברצלונני", כנראה אחד מתלמידי הרשב"א.

עיון ודין

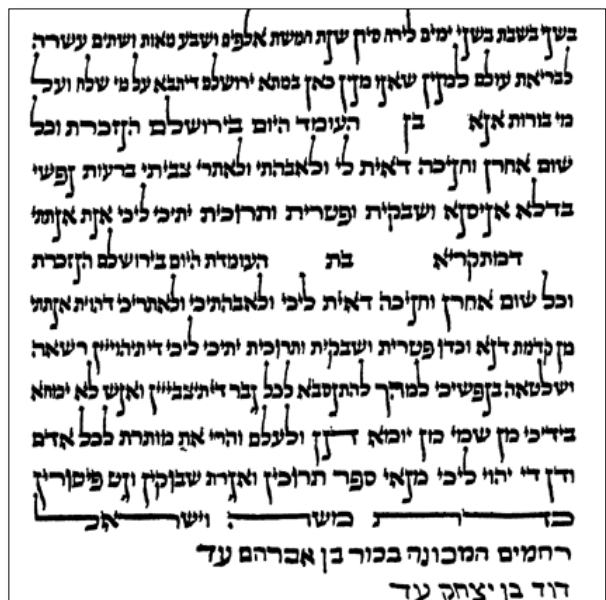
1. תארו את כל הטעמים שמציג "ספר החינוך" לכך שיש לגרש דווקא בשטר כתוב.
2. מהם התנאים ההכרחיים בכל טקס גירושין, על פי "ספר החינוך"?
3. אילו מרכיבים אינם הכרחיים וניתן למצוא להם "תחליפים"?

תוכן הגט

הגט נכתב בגוף ראשון, כדברו של האיש המגרש הפונה אל האישה המתגרשת. בדומה לכתובה, הגט נכתב בשפה הארמית, כדי שכל אדם יבין אותו (במהלך התקופות ובקהילות רבות לא כולם ידעו עברית). עם זאת, חשוב כי גם האיש המגרש וגם העדים יהיו מודעים לנאמר בו ויתרגמוהו ללשון המובנת להם (ולכן, יש הממליצים שהיום, במדינת ישראל, הגט ייכתב בעברית). מרבית הגט כתוב בלשון קבועה, ואילו הפרטים האישיים של הזוג המתגרש נכתבים לפי העניין (כגון שמותיהם, תאריך כתיבת הגט ומקום נתינתו). כתיבת הגט נעשית על ידי סופר מומחה (סופר סת"ם) בהוראתו ובנוכחותו של האיש המגרש, בעבור האישה הספציפית הזאת.

צורת הגט

צורת כתיבת הגט הינה ייחודית, ועל הסופר לכותבו ב-12 שורות המשוורטטות כך שיהיו שוות ברוחבן, כעין הצורה ההנדסית מלבן. 12 השורות מסמלות את המניין הגימטרי של המילה "גט" (12) וכן את המניין הגימטרי של המילה "זה" המתחילה את הפסוק "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה' 1). מתחת ל-12 שורות הגט משורטטת שורה נוספת המחולקת לשניים, בה חותמים העדים את שמותיהם זה תחת זה.

http://web.kosher2all.co.il/Sites13/soferstam1/378460_2.jpg

<http://www.daat.ac.il/encyclopedia/images/aet.aif>

נוסח הגט, מתורגם לעברית:

ב _____ בשבת ב _____ יום/ימים לירח _____ שנת חמשת אלפים ו _____
 לברית העולם למנין שאנו מונים כאן בעיר/מקום _____ היושב/ת על נהר _____ ועל
 מי מעינות אני _____ בן _____ המכונה _____
 העומד היום ב _____ עיר/מקום היושב/ת על נהר _____ ועל
 מי מעינות חפצתי ברצון נפשי מבלי שאני אנוס ועזבתי ופטרתי וגירשתי
 אותך לך את אשתי _____ בת _____ העומדת היום ב _____
 עיר/מקום היושב/ת על נהר _____ ועל מי מעינות שהיית אשתי
 מקודם לכן ועתה פטרתי ועזבתי וגירשתי אותך לך
 שתהיי רשאית ושולטת בעצמך ללכת להינשא לכל גבר
 שתצרי ואיש לא ימחה בידך מיום זה ולעולם והרי את מותרת לכל אדם
 וזה שיהיה לך ממני ספר גירושין ואגרת עזיבה וגט פטורין
 כדת משה וישראל
 _____ בן _____ עד
 _____ בן _____ עד

אחרי הגירושין

בראשית רבה פרשת נח פרשה ל"ג ג' (מתורגם)

בימיו של **רבי תנחומא** היה צריכין ישראל לתענית, באו אליו ואמרו לו: רבי גזור תענית, גזר תענית יום ראשון, יום ב' יום ג' ולא בא גשם. נכנס ודרש להם. אמר להם: בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקדוש ברוך הוא מתמלא עליכם רחמים. עד שהן מחלקין צדקה לעניים, ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו, באו לפניו ואמרו לו: רבי מה אנחנו יושבים כאן ועבירה כאן? אמר להן מה ראיתם? אמרו לו: ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו, שלח אחריהם והביאם לתוך הציבור. אמר לו: מה היא להך זו? אמר לו: גרושתי היא. אמר לו: מפני מה נתת לה מעות? אמר לו: רבי ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר: רבון כל העולמים, מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים, אתה שכתוב בך (תהילים קמ"ה, ח) 'חנון ורחים', ואנו בני ידידי בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם.

בראשית רבה

קובץ מדרשי אגדה על ספר בראשית. נערך במאה החמישית לספירה (תקופת האמוראים) בארץ ישראל.

רבי תנחומא

אמורא ארץ-ישראלי בדור השישי (סוף המאה הרביעית). גדולתו בעיקר בתחום המדרש והאגדה.

עיון ודין

1. חפשו באגרי מידע על אודות "תענית ציבור":
 - א. בדרך כלל: מי גוזר אותה? באילו נסיבות?
 - ב. במה שונה סיפור זה מן הדרך המקובלת לגזירת תענית?
2. תענית הציבור לא הצליחה. שערו מדוע.
3. הסבירו את ה"שיעור" של רבי תנחומא לאנשי העיר.
4. כיצד הציבור הבין את דברי רבי תנחומא? האם הם צדקו? הוכיחו מתוך הכתוב.
5. "פלוני נותן מעות לגרושתו":
 - א. מהי הפרשנות של הציבור למעשה זה?
 - ב. מה עשה רבי תנחומא בנוגע לאדם זה? מה הוא למד ממנו?
6. "מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם" – מי אחראי לכך? נמקו והסבירו!

פותרים סוגריים

טקס הגירושין

הטקס מתקיים בבית הדין הרבני ומתבצע בארבעה שלבים:

1. בירור השמות
2. ביטול המודעות
3. כתיבת הגט על ידי הסופר
4. מסירת הגט

השלב הראשון – בירור השמות

במעמד זה מסדר הגט מברר באופן מפורט וקפדני את שמות המתגרשים ואת שמות אבותיהם, כולל שמותיהם הקודמים, כינויים שבני אדם רגילים לכנותם וכדומה. נוסף על בני הזוג המתגרשים, נדרשת באולם הדיונים גם נוכחותם של "עדים" המכירים היטב את בני הזוג.

השלב השני – ביטול המודעות

שלושת הדיינים משוחחים עם בני הזוג כדי לוודא שהגירושין נערכים מרצונם החופשי. "ביטול מודעות" הוא למעשה ביטולן של התחייבויות קודמות ופתיחתו של "דף משפטי" חלק. ביטול זה, הנעשה בפני עדים, מבטל למעשה כל מודעה המוקדמת לו ומאפשר תוקף מלא לגט שיינתן אחריו. יצוין כי מדובר רק בביטולן של התחייבויות הנוגעות להליך הגירושין עצמו, ולא להסכמים שנערכו בין בני הזוג בהתייחס ליחסים הכלכליים או למשמורת על הילדים לאחר הגירושין.

האיש מתבקש לחזור על דברי הדיין ולומר כך:

שְׁמַעו אֵלַי!

אַתֶּם עֵדִים שְׂאֵנִי מִבִּטּוֹל לְפָנֶיכֶם כָּל מוֹדְעָה וּמוֹדְעָה שֶׁיִּצְאָה מִמֶּנִּי
וְכָל דְּבָרִים שֶׁאֲמַרְתִּי שְׂאֵם יִתְקַיֵּמוּ יִגְרְמוּ לְבִטּוֹל הַגֵּט
וְכֵן פּוֹסֵל אֲנִי כָּל עֵדִים שֶׁיִּוָּדְעוּ שֶׁאֲמַרְתִּי כָּל דְּבָר הַפּוֹסֵל אֶת הַגֵּט וְכוּלִּי.

בית הדין נענה לבקשתו הטקסית של האיש ומתיר לו את כל ההתחייבויות והתנאים שהוא זוכר שעשה, וכן את אלה שאולי עשה ושכח.

השלב השלישי – כתיבת הגט על ידי הסופר

הסופר הוא אומן המומחה לכתיבת קודש יהודית (כגון ספרי תורה, תפילין ומזוזות). הכתיבה נעשית באמצעות דיו וקולמוס ועל גבי קלף המוכן מראש בגודל המתאים, תוך הקפדה על כל אות ותג. הסופר משמש למעשה שליחו של האיש המגרש לכתיבת הגט, ולפיכך נדרשת נוכחותו של האיש בכל שלבי העבודה. נוסף על האיש והסופר נוכחים בכתיבת הגט גם שני עדים שתפקידם להעניק תוקף לגט. אין מדובר באותם העדים ששימשו לצורך בירור השמות, אלא בעדים שהם עובדי בית הדין ואינם קרוביהם של בני הזוג.

אחרי החתימה –

בני הזוג חוזרים אל אולם בית הדין, והדיינים קוראים את הגט בקפדנות. הם עורכים עוד בירורים וחקירות:

- מוודאים שהאיש מגרש את אשתו מרצונו.
- מבקשים מהאיש לבטל שנית את המודעות, שמא ביטל האיש את הגט בשעת כתיבתו.
- הדיינים חוקרים גם את הסופר ואת העדים ומוודאים כי הם מכירים את האיש המגרש, כי האיש אכן ציווה את הסופר לכתוב את הגט ונתן לו כלי כתיבה משלו לשם כך וכי הציווי נערך לאוזני העדים ששמעו את הדברים והתבקשו לחתום על הגט.
- העדים נשאלים אם אכן חתמו לשם גירושי האיש והאישה הספציפיים.
- הסופר והעדים נדרשים לאשר, כי הקלף שבידי בית הדין הוא אכן הגט שכתב הסופר ושחתמו העדים וכי העדים נכחו לפחות בשעת כתיבת השורה הראשונה של הגט.
- בית הדין חוקר כל עד שנפרד האם ראה את חברו חותם על הגט ואם חברו ראה אותו. מן העדים והסופר מצופה להשיב תשובות קצרות "הן" או "לאו".

רק כאשר משתכנע בית הדין כי הגט נעשה כשורה וכהלכה על כל פרטיו, ניתן להמשיך בסידור הגט.

השלב הרביעי – מסירת הגט

מסירת הגט מתבצעת בנוכחות בני הזוג ומלוויהם, הדיינים בבית הדין והעדים שחתמו על הגט. הדיין שואל את האישה אם היא מתגרשת מרצונה ומבהיר לה כי בקבלה את הגט היא נפרדת מבעלה ורשאית להינשא לכל אדם מלבד לכהן. הדיין מוודא עם האיש והאישה כי ענייני הממון, חלוקת הרכוש והתחייבויות הכתובה הוסכמו ביניהם זה מכבר, ואם התשובות לכל השאלות מניחות את דעתו, ניתן להתחיל בטקס הגירושין.

האיש לוקח את הגט ומוסר אותו לאשה. פעולה זאת, היא אשר מסיימת באופן טקסי את חיי הנישואין של בני הזוג.

העדים שחתמו על הגט הם גם העדים למסירת הגט מידו של האיש לידה של האישה ("עדי מסירה"). האיש מוסר לה את הגט ואומר לה כפי שהורו לו:

הָרִי זֶה גִּיטָּךְ וְהִתְקַבֵּל גִּיטָּךְ זֶה
וְהָרִי אֶת מְגִרְשֶׁתְּךָ בּוֹ מִמֶּנִּי מְעַכְשָׁו
וְהָרִי אֶת מִתְרַתְּ לְכָל אָדָם.

האישה מקבלת את הגט המקופל לידיה וממתינה עד שהאיש עוזבו לפני שהיא סוגרת עליו את אגרופה. אחר כך היא מרימה את ידיה האוחזות בגט כ-30 סנטימטר, כפעולה המסמלת קניין. לאחר ההגבהה שמה האישה את הגט תחת בית שחיה השמאלי, סמוך ללבה, והולכת עמו שניים-שלושה צעדים לפנים, מסתובבת וחוזרת על צעדיה (סך הכל הליכה של 4 אמות, כ-2 מטרים). טמינת הגט תחת ידה והליכתה עמו מכריזה על גירושיה ומסמלת את בעלותה המלאה של האישה על הגט ואת סיום הנישואין.

אחרי המסירה

לאחר מסירת הגט וכיצוע יְתָר סממני הטקס, נותנת האישה את הגט לידי הדיין, והוא חוזר וקורא בו כל אות כדי לוודא שהכל נעשה בצורה תקינה וכנדרש. הדיין חוזר ושואל את הסופר ואת העדים בקצרה את כל השאלות שנשאלו בתום כתיבת הגט והם עונים לו 'הן' ו'לאו'.

הדיין עושה כמה פעולות כדי להבטיח שלא ניתן יהיה לערער על הגט בעתיד:

- הוא מטיל **חרם של שתיקה** על כל העומדים במקום בשעת נתינת הגט ומשביעם שלא יוציאו לעז על הגט, ואם יש להם ביקורת כלשהי יאמרו אותה במעמד זה.
- הוא **קורע** את הקלף שעליו נכתב הגט לקרעים של שתי וערב, באופן שלא ניתן יהיה עוד לגלות בו טעויות (וכדי שהאישה לא תוכל לגבות ממנו שוב את הכתובה). כך נוצרת הבחנה בין גט שכבר ניתן, והוא נגזז בקרעי שתי וערב בתיק הגירושין בבית הדין, לבין גט שלא ניתן ועודו שלם.
- לבסוף **מזהיר** הדיין את האישה באשר למגבלותיה בנישואין עתידיים – תקופת המתנה לנישואין ואיסור על נישואין לכהן, ומודיע לגרושים כי אסור להם להתייחד בינם לבין עצמם אלא אם כן יינשאו בשנית.
- הדיין **מאחל** לבני הזוג הצלחה בדרכם החדשה ו"גמר טוב" (ראשי תיבות סמליים של המילה ג"ט).
- מאחר שהגט נקרע ואינו נשמר אצל האישה לראיה שהתגרשה, כותב בית הדין "מעשה בית דין" שהוא **אישור על הגירושין** שעליו חתומים שלושת הדיינים שעסקו בגירושין. הגרוש והגרושה מקבלים כל אחד העתק מהאישור על הגירושין.

"לֹא עָלֶיךָ הַמִּלְאכָה לְגִמּוֹר, וְלֹא אֶתָּה בֶן חוֹרִין לְבַטֵּל מִמֶּנָּה"

(משנה, מסכת אבות, פרק ב משנה ט"ז)

מפתח תנאים ואמוראים (על פי ביאור שטיינזלץ)

תוכן

123.....	אביי.....
123.....	רבי אושעיא.....
123.....	רב אידי בר אבין.....
123.....	רבי אליעזר בן יעקב.....
124.....	רבי אליעזר.....
124.....	רבי אלעזר בן פדת.....
124.....	אמימר.....
124.....	רב אשי.....
124.....	רב ביבי בר אביי.....
125.....	הלל:
125.....	כלבא שבוע.....
125.....	בן עזאי.....
126.....	מר בריה דרבינא.....
126.....	רב הונא:
126.....	רב זביד.....
126.....	מר זוטרא.....
126.....	רב חיאי בר אבא.....
127.....	רבי חמא בר ביסא.....
127.....	רב חמא:
127.....	רב חסדא.....
127.....	רב יהודה.....
128.....	רבי יוחנן.....
128.....	רבי יוסי:
128.....	רב יוסף.....
129.....	רבי יעקב.....
129.....	לוי.....
129.....	רבי מאיר.....
130.....	רב נחמן.....
130.....	רבי נתן:
130.....	מר עוקבא.....
131.....	רבי עקיבא.....
131.....	רב.....
132.....	רבא.....
132.....	רבינא.....
132.....	שמאי הזקן.....
132.....	שמואל.....
133.....	רבן שמעון בן גמליאל הזקן.....
133.....	שמעון בן שטח.....
133.....	רבי שמעון:

אבי: מגדולי חכמי התלמוד, בדור הרביעי לאמוראי בבלי. היה יתום מאביו ומאמו והתחנך בבית דודו רבה יש אומרים ששמו האמיתי היה נחמני וכי אביי הוא רק שם כינוי. אף כי דודו רבה היה כהן וראש ישיבה, חי אביי בעוני. הוא היה תלמיד מובהק בעיקר של דודו רבה ושל רב יוסף. לאחר מותו של רב יוסף נעשה אביי ראש ישיבת פומבדיתא. אביי נחשב מלבד גדולתו בתורה גם למובהק בצדקתו ובגמילות חסדים.

חילופי דברים וויכוחים בהלכה בינו לבין דודו וביותר עם רב יוסף מצויים בכל התלמוד, ואולם חשבויות ביותר מחלוקותיו עם חברו רבא.

המחלוקות ביניהם, הידועות כ- "הויותדאביי ורבא", מהוות דוגמא למחלוקת תלמודית מעמיקה ומפרה, והן מיסודות התלמוד הבבלי. הכלל להלכה הוא שכרגיל פוסקים כרבא מלבד מקרים ספורים בהם פוסקים כאביי. בנו רב ביבי בר אביי היה אף הוא חכם ידוע.

רבי אושעיא: ר' אושעיא בן רבי חמא היה מגדולי האמוראים בדור הראשון לאמוראי ארץ ישראל. בשל גדולתו והשפעתו היה קרוי ר' אושעיא רבה (הגדול) או ר' אושעיא בריבי. מוצא משפחתו היה בדרום, וכנראה שגם הוא נולד וגדל שם, אך לאחר זמן עבר לגליל וישיבתו הייתה בעיר ציפורי ובקיסריה.

בתחילה היה תלמידו של בר קפרא, ולאחר זמן (כנראה משעה שעבר לגליל), נעשה תלמיד מובהק של ר' חייא.

כרבו זה חיבר גם הוא קובץ של ברייתות, שנחשבו כמוסמכות ומהימנות ביותר, וכלל הוא בידי חכמי התלמוד שברייטא שלא נשתה על ידי ר' חייא ור' אושעיא אינה נחשבת כמדויקת כל הצורך. כנראה הספיק עוד להיות מצעירי בית דינו של רבי, אבל עיקר פעולתו הייתה בימי תלמידיו של רבי שהנהיגו אחריו, וביותר בימיו של ר' יהודה נשיאה (נכדו של רבי). בבגרותו נחשב לגדול הדור, ויחסי ידידות קרובים שררו בין משפחתו ובין בית הנשיא. כל חשובי האמוראים בארץ ישראל ראו את עצמם כתלמידיו, ואפילו חכם גדול כר' יוחנן ראה עצמו כתלמידו. בנוסף לגדולתו בתורה היה ידוע גם במידותיו הטובות, ובהתחשבותו הרבה בצרכיהם הגשמיים והנפשיים של אנשים במצוקה. כנראה שהיה חכם גם בחכמות חולין כי אנו מוצאים בתלמוד שרבותיו שלחוהו לעתים להסביר דברים לאישים שונים מאומות העולם. אין ידוע במה התעסק, אבל כל ימיו היה מתפרנס בדוחק. הוא האריך ימים, כך שגם תלמידי תלמידיו נחשבו עוד בחייו גדולי ישראל. בנו ר' מרינוס מוזכר בתלמוד הירושלמי.

רב אידי בר אבין: אמורא בבלי בדור השלישי והרביעי לאמוראי בבלי. על אביו של רב אידי, רב

אבין נגרא, מסופר שהיה מהדר בהדלקת נרות שבת, ובזכות כך בירך אותו רב הונא שיזכה לבנים תלמידי חכמים ואכן נולדו לו שני בנים שהיו לחכמים חשובים: רב חייא בר אבין ורב אידי בר אבין.

רב אידי בר אבין היה תלמידו של רב חסדא, אבל הוא מוסר שמועות גם בשם חכמים אחרים מהדור השני לאמוראי בבלי. הוא היה מגדולי האמוראים בדורו ונושאנותן בהלכה בעיקר עם אביי.

רב אידי היה הראש בעירו הינציבו (או שכנציב) שבה הייתה לו כנראה ישיבה פרטית. רב אידי הגיע לזקנה מופלגת וגדולי חכמי הדור הבא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע היו תלמידיו וקיבלו תורה מפיו, ובהיותו בגיל הזקנה קרא לתלמידיו אלה "דרדקי" (=תינוקות) אין אנו יודעים הרבה על מעשיו ותולדות חייו, מלבד העובדה שהיו לו שני בנים שהיו מחכמי הדור הבא.

רבי אליעזר בן יעקב: ידועים שני תנאים בשם הזה, האחד מדור החורבן והשני מתלמידי ר'

עקיבא. האימרה ש- "משנת ר' אליעזר קב ונקי" נאמרה כנראה על הראשון. הוא עוד זכה לראות את בית המקדש השני ומסר הלכות רבות בנוגע לפרטי בנינו, ומסכת מידות מיוחסת לו.

רבי אליעזר: הוא ר' אליעזר בן הורקנוס, המכונה ר' אליעזר הגדול. מגדולי התנאים בתקופה שלאחר חורבן הבית. ר' אליעזר היה בן למשפחת לויים עשירה אשר התייחסה על צאצאיו של משה רבינו. אף כי החל בלימוד התורה בגיל מבוגר הגיע עד מהרה להיות תלמידו המובהק והאהוב של רבן יוחנן בן זכאי. רבו הפליג כל כך בשבחו עד שאמר "אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה – מכריע את כולם". ר' אליעזר הצטיין בכוח זכרון מופלא, וכל ימיו השתדל לנהוג בהלכה ובלימוד התורה רק בדרכם של רבותיו, בלי להוסיף על דבריהם. למרות שהיה תלמידו המובהק של רבן יוחנן בן זכאי אשר השתייך לבית הלל, נחשב ר' אליעזר לננטה בדעותיו אחרי בית שמאי, בעוד שחברו הקרוב ר' יהושע היה מייצג את שיטת בית הלל, והמחלוקות ביניהם בגופי הלכה יסודיים מופיעות לרוב במשנה. משום שהיה ר' אליעזר הגדול סבור כי הוא מייצג שיטת החכמים הראשונים בשלמותה, לא נכנע לדעת הרוב, עד שהגיעו הדברים לידי כך שהוכרחו חכמי דורו ובראשם גיסו רבן גמליאל להחרימו, כדי שלא תרבה המחלוקת בישראל, חרם זה לא הותר אלא סמוך לפטירתו. כפי הנראה עסק ר' אליעזר גם בתורת הסוד בין השאר מיוחס לו חיבורו של מדרש הבריאה "פרקי ר' אליעזר". כל חכמי הדור הבא היו תלמידיו, והגדול שבהם היה ר' עקיבא. בנו של ר' אליעזר, הורקנוס, היה אף הוא חכם חשוב.

רבי אלעזר בן פדת - אמורא בן הדור השלישי לאמוראי ארץ ישראל. ר' אלעזר היה כפי הנראה כהן. הוא נולד בבבל ולמד שם מפי רב ושמואל, ואולם לאחר מכן עלה לארץ ישראל, ולמד מפי חכמיה. רבו המובהק ללא ספק היה ר' יוחנן והוא נחשב לגדול שבתלמידיו. הקשר שלו לר' יוחנן היה כה עמוק עד שכאשר היה ר' אלעזר אומר שמועות של ר' יוחנן לא היה צריך להזכיר את שם רבו עליהם, מפני שידוע היה שדבריו דברי ר' יוחנן הם. עוד בימיו של ר' יוחנן נחשב ר' אלעזר בעיני חכמי דורו כ"אדם גדול", ולאחר פטירת רבו, ישב ר' אלעזר על כסאו בישיבת טבריה, והיה קרוי "מרא דארעא דישראל" (=הרב של ארץ ישראל). על חייו הפרטיים של ר' אלעזר ידוע לנו מעט, בכלל זה שהיה עני מאד, עד כדי רעב, ואולם לא רצה ליהנות משל אחרים, וכן ידוע שחלק מבניו נפטרו בחייו, אמנם, ידוע לנו על בן אחד שהותיר אחריו בשם ר' פדת.

אמימר: אמימר היה מגדולי האמוראים בדור החמישי-שישי לאמוראי בבל. אמימר נולד וגדל בנהרדעא, שם למד ולימד תורה, וכן נראה כי למד מפיהם של חכמי פומבדיתא. החכמים בשמם הוא מביא שמועות הם בעיקרם בני הדור החמישי לאמוראי בבל, תלמידיהם של אביו ורבא. ממקומות שונים עולה כי שימש בנהרדעא כרב ודיין ותיקן שם תקנות שונות, ואולם השפעתו וסמכותו הייתה גדולה גם במקומות אחרים, כגון מחוזא. גדולי הדור הבא, כגון רב אשי, ישבו ולמדו לפניו, ובאו לפניו לדין. ידוע לנו על בן אחד שהיה לו, בשם מר, שהיה יושב ולמד לפני רב אשי, עוד בחיי אביו.

רב אשי: רב אשי היה בן הדור השישי לאמוראי בבל. עבודתו העיקרית הייתה עריכת התלמוד הבבלי, יחד עם רבינא חבריו. הוא נולד בשנת 352 והיה חברותאשל האמורא רב כהנא. רב אשי הקים מחדש את הישיבהבסורא, שלא פעלה משך עשרות שנים מאז פטירתו של רב חסדא, והוא עמד בראש ישיבה זו כשישים שנה.

רב ביבי בר אביי: רב ביבי היה מן הדור החמישי לאמוראי בבל, וכנראה היה בנו של אביו, חבירו של רבא. לא מצאנו מי היו רבותיו אך מן הסתם קיבל תורה מאביו ומשאר חכמי הדור הקודם. הוא נושא ונותן בהלכה ביחוד עם רב פפי ורב הונא בנו של רב יהושע. כנראה חי בעיר פומבדיתא, וכנראה עסק כאביו בחקלאות. הלכות ושמעות שלו מצויות במקומות רבים בתלמוד, אם כי לא עמד בראש ישיבה משלו. רב ביבי עסק בתורת הסוד, ומוצאים שהיה מתעסק הרבה בנושאים אלה.

הלל : הלל, הנקרא בתואר הכבוד "זקן" בשל היותו מראשי העדה, היה נשיא הסהדרין והעמיד אחריו שושלת נשיאים שנמשכה מאות שנים. דמותו היא מן המגוונות והמשפיעות ביותר בימי הבית השני, והרבה סיפורים מצויים אודותיו במקורות חז"ל. הלל עלה מבלל ואת ראשית תורתו קיבל שם, וכאשר בא לארץ ישראל למד לפני שני גדולי הדור: שמעיה ואבטליון. מסופר שכאשר הגיע לארץ ישראל לא היה בידו רכוש, ונאלץ לעסוק במלאכות פשוטות כדי להתפרנס ולשלם את דמי הכניסה לבית המדרש, ועיסוקו בתורה היה עד כדי מסירות נפש ממש (בבלי יומא לה,ב).

מינויו של הלל לנשיאות התרחש בעקבות אירוע יוצא דופן, בו התעוררה בעיה הלכתית לגבי דיני ערב פסח שחל להיות בשבת (ירושלמי פסחים ו,א). הלל היה היחיד שידע לפתור בעיה זו, ובני בתירא – שהיו הנשיאים באותה תקופה (כנראה מתוקף מינויו של הורדוס) – ויתרו על תפקידם, ומינו את הלל במקומם לנשיאות. פתרונה של אותה הבעיה נעשה על ידי מציאת ההלכה מתוך דרשות הפסוקים, "במועדו" – ואפילו בשבת. מסיפור זה וממקורות אחרים עולה שההלל פיתח את כללי מדרשי ההלכה באופן שיטתי ("שבע המידות שהתורה נדרשת בהן". תוספתא פסחים ז,א), עד שהיה למייסדה של שיטת לימוד שנעשתה כבסיס לכל התורה שבעל פה. מעבר למשמעותו בתחום הלימוד, הלל השפיע על הסדרים הציבוריים בישראל. ימיו של הלל מקבילים לשלטונו של הורדוס, ומכיוון שמצד אחד השלטון הלך ונעשה מנוכר, ומצד שני הכהן הגדול כבר לא נתפס כמנהיג הציבור, הייתה חשיבות גדולה ליצירת המעמד המיוחדת של נשיא הסנהדרין. הלל היה מפורסם כאוהב אדם, כפי שעולה מחלק ממאמרים רבים משמו, וכן מסיפורים אודות הענווה והסבלנות היתירה שניחן בה. תכונות אלה נובעות מתפיסת היחידיות של ה"אני" של כל אדם ובהתחשבותו בכל אדם כהוויה בפני עצמה. תפיסה זו משתקפת גם בשיטתו ההלכתית של הלל, ובמידה רבה גם בשיטתם של בית הלל שבאו לאחריו, המתבטאת בעיקר בהכרה ובהתחשבות בבעיות המציאות.

כלבא שבוע: משפחת בן כלבא שבוע הייתה מן המשפחות העשירות והתקיפות שהיו בירושלים בזמן חורבן הבית. התלמוד מספר כי הייתה זו אחת משלוש משפחות שהיו אז בירושלים שיכלו למלא את כל צרכי העם במשך שנים רבות של מצור. מסופר, כי בני משפחה זו היו מבני כלב בן יפונה. במקביל, שמו של כלבא שבוע נדרש, כמרמז על עושרו ונדיבותו, משום שכל שהיה נכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שבע. על חייהם הקשים של ר' עקיבא ואשתו במשך השנים שהייתה מודרת מנכסי אביה מסופר במקומות אחדים בתלמוד. מן הגמרא עולה שהיו להם ילדים – בת אחת הנזכרת כאן, ואולי גם כמה בנים.

בן עזאי: הוא שמעון בן עזאי, מן התנאים ביבנה. אף על פי ששמעון בן עזאי לא זכה להיסמך (ולכן הוא נקרא בשמו בלבד, בלי תואר, לרוב רק בן עזאי). הוא נחשב לאחד מגדולי החכמים, וחוכמתו הרבה הייתה למשל במשך דורות רבים. כפי הנראה לא למד תורה בצעירותו, אלא שלאחר זמן פגש את בתו של ר' עקיבא והיא הבטיחה לו שתינשא לו אם ילמד תורה. ואכן, למד בן עזאי מפי ר' יהושע ור' ישמעאל, ובעיקר היה תלמיד מובהק (ואפילו תלמיד חבר) של ר' עקיבא, שאותו החשיב כגדול חכמי ישראל בדורו. אין זה ברור אם אכן נשא לאשה את בתו של ר' עקיבא ופרש ממנה לאחר זמן קצר, כי בשל חשקו בתורה (עליו אמרו "משמת בן עזאי בטלו השקדנין") התמסר כולו ועסק בתורה בלבד.

דברי הלכה ואגדה שלו מצויים במשנה, בברייתות, ובתלמוד, וכפי הנראה אף הספיק להעמיד תלמידים בטבריה עירו. בן עזאי עסק גם בנסתרות והוא נמנה עם הארבעה שנכנסו לפרדס, ועליו נאמר ש"הציץ ומת", וקראו עליו את המקרא "יקר בעיני ה' המותה לחסידי" (תהילים קטז, טו)

מר בריה דרבינא: מחשובי החכמים בדור הרביעי לאמוראי בבלי. בנו של החכם רבינא (הראשון) המפורסם בתלמוד כירא שמים מופלג. ממנהגיו היו למדים כיצד צריך ירא שמים לנהוג, ומעשיו מוכיחים שהיה נזהר בכל צד שיש בו מיעוט כבוד שמים או בדיחות דעת יתירה. כפי הנראה היה רגיל להשתמש בלשון נקיה, כדי להתרחק משמץ של עלבון לרבותיו. נראה שהיה בעיקר מצוי לפני רב נחמן בר יצחק כעין תלמיד חבר. בתלמוד מוזכר גם שנשארו אחריו רשימות בהלכה אשר שימשו בסיס לדיון בדורות הבאים.

רב הונא: רב הונא היה מגדולי אמוראי בבלי בדור השני לאמוראים שם. הוא היה ממלא מקומו של רבו המובהק, רב, כראש הישיבה בסורא, ולאחר מותו של שמואל היה נחשב על ידי הכול כגדול חכמי בבלי. בזמנו גדלה מאד ישיבת סורא גם במספר התלמידים וגם באיכותם, עד שגם חבריו, תלמידיו רב האחרים, היו מקבלים את תורתו. כמעט כל חכמי הדור הבא נמנו במידה מסוימת על תלמידיו, וביניהם גם רב אמי ורב אסי, שלמדו תורה מפיו בבבלי, וגם אחר שעלו לארץ ישראל ונחשבו שם לגדולי הדור, המשיכו לראות עצמם כפופים לו. לפי מסורת הגאונים היה רב הונא ממשפחת ראש הגולה, אולם בצעירותו היה עני ביותר ולמד תורה מתוך הדחק, ורק לאחר מכן התעשר. על חסידותו מסופר הרבה בתלמודו ודרכיו. רב הונא האריך ימים הרבה (למעלה משמונים שנה) ולאחר מותו הובא ברוב כבוד לקבורה בארץ ישראל ליד ר' חייא ובניו. רבה בנו (רבה בר רב הונא) היה מחשובי האמוראים בדור הבא.

רב זביד: אמורא בדור החמישי לאמוראי בבלי. רב זביד היה תלמיד מובהק לאביו ורבא, מביא דברים רבים בשמם, ומוצאים אותו נושא ונותן עם גדולי האמוראים בני דורו. נראה כי היה מרבה לעסוק בברייתות מבית מדרשו של ר' אושעיא ומפרש אותן. לאחר מותו של רבא התחלקה ישיבתו ורב זביד מילא את מקומו כראש ישיבה בפומבדיתא במשך כעשר שנים. מסופר כי הוא הורעל על ידי עבדי ראש הגולה לאחר שפסק הלכה לחומרה.

מר זוטרא: מחבריו של רב אשי, ומגדולי האמוראים בדורו. מר זוטרא היה לרבותיו, רב פפא ורב נחמן בר יצחק, כעין תלמיד חבר. מלבד גדולתו בתורה, בהלכה ובאגדה, היה מפורסם כדרשן, ודרשותיו מצויות בתלמוד כולו, וכנראה שהיה לו מעמד רשמי של חכם ודרשן של בית ראש הגולה. בזקנותו נעשה מר זוטרא ראש הישיבה בפומבדיתא. יתכן שפגישותיו עם אמימר ורב אשי היו פגישות רשמיות של ראשי ישראל באותו דור משום שמוצאים אנו פעמים רבות בתלמוד פגישות משולשות כאלה.

רב חייא בר אבא: הוא המכונה בתלמודים "ר' חייא" סתם. מאמוראי ארץ ישראל בדור השלישי לאמוראים שם. ר' חייא בר אבא נולד בבבלי, וייתכן שאף זכה ללמוד תורה מפי רב, ואולם בגיל צעיר עלה לארץ ישראל והתיישב בה. אף שמפעם לפעם חזר וירד לבבלי הרי עיקר חייו ופעילותו היו בארץ. בארץ ישראל הוא הספיק עוד לראות את חשובי האמוראים הראשונים, והיה משמש את ר' יהושע בן לוי וקיבל תורה אף מפי ר' חנינא.

אולם, רבו המובהק שאליו היה קשור ביותר היה ר' יוחנן. ר' חייא בר אבא היה תלמיד מובהק לר' יוחנן והוא אחד ממוסרי דבריו החשובים ביותר. העידו עליו שהיה חוזר תדיר על שמועותיו בפני רבו, והיה מדייק ביותר במסירתם. במשך היותו תלמיד ר' יוחנן ולאחר מכן התרועע ר' חייא בר אבא עם גדולי תלמידי ר' יוחנן, ופעמים רבות נזכרים דברי משא ומתן שהיו ביניהם בהלכה. ר' חייא בר אבא היה בעיקר בעל הלכה, ור' יהודה נשיאה כתב עליו באגרת "אדם גדול כיוצא בנו". יש סבורים שמקום מושבו הקבוע היה בעיר צור. אין אנו יודעים ממה התפרנס, אך מאחר שלא רצה ליהנות מן התורה, ולמרות שהיה כהן לא רצה לקבל מעשרות, היה דחוק בפרנסתו, דבר שגם גרם לו לרדת מדי פעם לבבלי לצורך פרנסה. דברי תורתו מצויים בשני התלמודים, וחכמי הדור הבא (ובכללם ר' ירמיה) היו

מתלמידיו. כמו כן, נשא ונתן עם חשובי האמוראים שהיו בדורותיו. מסתבר כי האריך ימים הרבה, והשאיר אחריו כמה בנים שהיו תלמידי חכמים חשובים, והמפורסם שבהם ר' אבא בנו של ר' חייא בר אבא.

רבי חמא בר ביסא : מן הדור האחרון לתנאים וכנראה אחד מן החכמים בבית דינו של רבי. רבי היה משבח אותו כאדם גדול. נראה שהיה חי בדרום הארץ (אולי בלוד) ושם שימש כדיין העיר. ברוב המקורות בהם נזכר שמו ומובאות שמועותיו בהלכה הוא נקרא על שם בנו — ר' חמא אבי ר' אושעיא. הסיבה לכך היא שר' אושעיא היה אחד ממנהיגי הדור ומסדרם של קובצי ברייתות חשובים, ואילו אביו ר' חמא היה חכם פחות מפורסם ופועלו היה משני יחסית למעשי בנו.

רב חמא : אמורא בבלי בדור הרביעי—חמישי לאמוראים. רב חמא היה כפי הנראה תלמידו של רבא (אף כי אולי למד גם מרבותיו של רבא) ובסוף ימיו, לאחר רב נחמן בר יצחק, כשנתפצלו הישיבות, היה רב חמא במשך חמש עשרה שנה ראש הישיבה בעירו נהרדעא. נראה כי רב חמא היה חכם בית ראש הגולה, והם היו נוהגים על פי פסקי ההלכה שלו. כמו כן מצינו שנפגש עם שבור מלך פרס. משום כך מובן כי חסותו של חכם חשוב ומקורב למלכות הייתה לתועלת לכל הנושאים והנותנים עמו גם במסחר.

רב חסדא : מגדולי האמוראים בדור השני לאמוראי בבלי. רב חסדא (הכהן) היה מתלמידיו הצעירים של רב. לאחר מות רב עוד היה כתלמיד חבר אצל תלמידו רב הונא. כל ימיו היה קשור בחיבה יתירה בדברי 'רב' רבו. והיה משתדל להוסיף ולשמוע דברי תורה נוספים משמו. אף כי בצעירותו חי בדוחק, התעשר אחר כך ומרבית ימיו היו בשפע ורוב טובה. בדרכי חייו היה מרבה להיטיב עם הבריות ודאג במסירות לתלמידיו, בניו ובנותיו, להדריכם בדרך ישרה גם בעיני העולם. בדרך לימודו נחשב רב חסדא מן החריפים והמפולפלים בדורו, במיוחד לעומת ידיו ובן מחלוקתו, הבקי הגדול רב ששת.

רב חסדא שימש כדיין בסורא במשך שנים רבות יחד עם רב הונא, ושניהם המשיכו את מסורת בית רב. לאחר מותו של רב הונא שימש רב חסדא במקומו כראש ישיבת סורא. רב חסדא נחשב בין חסידי בבלי, ורבות סופר על מעשי צדקתו. עוד סופר עליו כי אף מלאך המוות לא יכול היה לשלוט בו. רב חסדא האריך ימים ובמותו היה בן תשעים ושנים שנה. רבים מחכמי הדור הבא היו תלמידיו. לרב חסדא היו כמה בנים שהיו אף הם תלמידי חכמים: רב חנן בר רב חסדא, מר ינוקא ומר קשישא, רב מרי, רב פנחס, רב תחליפא. אולם רב חסדא היה אומר שבנותיו עדיפות לו מבניו כי הן נישאו לגדולי הדור — למר עוקבא בר חמא ולרמי בר חמא אחיו.

רב יהודה : הוא רב יהודה בר יחזקאל, מגדולי אמוראי בבלי. רב יהודה למד גם אצל רב וגם אצל שמואל והיה תלמיד מובהק לשניהם. שמואל היה מחבב ביותר את רב יהודה והיה מרבה לדבר בשבחו, עד שאמר עליו בהתפעלות "אין זה ילוד אשה". לאחר מותו של שמואל נתמנה רב יהודה כראש ישיבת נהרדעא במקומו, אולם הוא העבירה לעירו פומבדיתא, ושם נשארה ישיבה זו שהייתה קיימת למעלה משבע מאות שנה והעמידה מגדולי חכמי ישראל.

נוסף לגדלותו בתורה, היה רב יהודה מפורסם גם בחסידותו הרבה, עד שספרו עליו שלא הלך ארבע אמות בקומה זקופה מרוב יראת חטא. כל ימיו שקוע היה בלימוד התורה, ובמשך שנים רבות היה עני ביותר, ומצבו הוקל כנראה רק עם מינויו כראש ישיבה. אף שרב יהודה סבר שיש איסור מיוחד בכתוב לעלות מבבל לארץ ישראל, היה מפורסם בדורו באהבתו הגדולה לארץ, ואכן רוב גדולי תלמידיו עלו לארץ ישראל, ונעשו מחשובי האמוראים בה. רוב חכמי הדור הבא היו תלמידיו, ואף אלה שלמדו בישיבת סורא עברו לישיבתו לאחר מות רב הונא. בנו של רב יהודה, רב יצחק, היה מחכמי הדור הבא.

רבי יוחנן: הוא ר' יוחנן בר נפחא מגדולי האמוראים, אשר דבריו מהווים אחד מן הבסיסים העיקריים הן בתלמוד הבבלי והן בתלמוד הירושלמי. ר' יוחנן חי בטבריה והאריך ימים הרבה. על מוצא משפחתו אין כמעט דברים ידועים, הוא נתייחס בגיל רך מאד, ואף שכנראה היה למשפחה רכוש רב הוא הוציא את רוב רכושו מתוך חפצו העז להתמיד בלימוד התורה עד אשר הגיע לעוני ממשי.

ר' יוחנן הספיק לקבל תורה מפי רבי מסדר המשנה, והיה אחד מצעירי תלמידיו. אולם, את רוב תורתו קיבל מפי תלמידי רבי – חזקיה בן ר' חייא, ר' הושעיא, ר' חנינא ומרבו המובהק ר' ינאי שהרבה לשבח את תלמידו זה. לאחר זמן נעשה ראש הישיבה בטבריה, ומאז החלה תקופה ארוכה שבה הלכו וגדלו פרסומו והשפעתו. במשך זמן רב היה ר' יוחנן המורה הגדול לכל העולם היהודי, לא רק בארץ ישראל כי אם גם בבבל אשר חכמיה העריצוהו מאד, ורבים מהם באו לארץ ונעשו תלמידיו המובהקים. כוחו גדול היה הן בהלכה והן באגדה ודברי תורתו בשני השטחים מרובים מאד ומשמשים יסוד בשני התלמודים. מתוך ההכרה בגדולתו היתירה קבעו הלכה כמותו כמעט בכל מקרה, ואפילו כאשר חולקים עליו רב ושמואל, אמוראי בבלי הגדולים (אשר הוא עצמו חשבם לגדולים ממנו). רק כאשר נחלק על רבותיו בארץ ישראל (כר' ינאי ור' יהושע בן לוי) לא פסקו כמותו. אין אנו יודעים דברים מרובים על חייו האישיים, ורק פרטים מסוימים נותרו לזיכרון.

מפורסם היה ר' יוחנן כיפה תואר, כאחד האנשים היפים שהיו מעולם, ודברים הרבה נאמרו בשבח יופיו. יודעים אנו כי חייו מלאים היו ייסורים – עשרה מבניו מתו בחייו ומותו של תלמידו ידידו וגיסו ריש לקיש, שהוא ראה עצמו אחראי לו, קרב את קיצו. היו לר' יוחנן תלמידים רבים מאד, ולמעשה כל אמוראי ארץ ישראל בדורות הבאים היו תלמידיו ושתו ממימיו, עד כי נאמר שהוא מחבר התלמוד הירושלמי.

הגדולים בתלמידיו היו: גיסו ריש לקיש, ר' אלעזר, ר' חייא בר אבא, ר' אבהו, ר' יוסי בר חנינא, ר' אמי ור' אסי.

רבי יוסי: הוא ר' יוסי בן חלפתא, מגדולי התנאים. חי בדור שלפני חתימת המשנה, ורושם דבריו ניכר בספרות התנאים כולה. אביו, המכונה אבא חלפתא, היה אף הוא מחכמי הדור, ומשפחתו לפי מסורת אחת, מתייחסת עד לבני יונדב בן רכב. ר' יוסי היה תלמיד מובהק לר' עקיבא. הוא וחבריו תלמידי ר' עקיבא האחרים, ר' מאיר, ר' יהודה ור' שמעון בר יוחאי – היו מרכז לימוד התורה של כל אותו הדור. בכל דרך חייו היה ר' יוסי מתון וזהיר, ונקבעה הלכה כמותו בכל מקום, כנגד כל אחד מחבריו. כלל ידוע הוא בהלכה "ר' יוסי נימוקו עימו", ומשום כך הלכה כמותו תמיד. כשם שגדול היה ר' יוסי בהלכה, כן היה מפורסם בחסידותו. רבות מסופר בתלמוד על צניעותו, ענוותנותו וקדושתו. מסופר כי אליהו הנביא היה מתגלה לו בכל יום, וכמה שיחות בינו לבין אליהו מובאות בתלמוד. ר' יוסי היה כנראה מסדרו העיקרי של קובץ ברייתות "סדר עולם" על דברי ימי ישראל. מקום מגוריו במשך שנים רבות היה בציפורי בגליל, ואומנותו הייתה בעיבוד עורות. רבים מחכמי הדור שאחריו (ובכללם ר' יהודה הנשיא) היו תלמידיו, ואולם המובהקים שבהם היו חמשת בניו אשר כולם היו מחכמי הדור. המפורסמים בהם ר' אליעזר בר' יוסי מגדולי חכמי האגדה, ור' ישמעאל בר' יוסי.

רב יוסף: מאמוראי בבלי בדור השלישי לאמוראים. רב יוסף בר חמא חי בעיר מחוזא, ואולי היה רבה של קהילה זו. רב יוסף בר חמא היה תלמידו של רב ששת, עמד בקשרי לימוד התורה וההלכה גם עם חכמים אחרים, ומצאנוהו נושא ונותן בהלכה עם ר' זירא. בנו של רב יוסף היה האמורא הגדול רבא, וכבר בחיי אביו היה מחשובי החכמים. כמה פעמים מוצאים אנו בתלמוד שהבן הגדול מעיר או מציע לאביו ענייני הלכה שונים, כדרכם של חכמים ובלשון כבוד, כדרך שצריך הבן לנהוג כלפי אביו.

רבי יעקב: סתם ר' יעקב הוא ר' יעקב בן קורשאי, שהיה בזמנו של רבן שמעון בן גמליאל השני, וכפי הנראה היה מקורב אליו בקשרי ידידות. ר' יעקב היה רבו של רבי יהודה הנשיא, ותלמידו זה אף הורה למעשה כדבריו. דברי תורתו בהלכה ובאגדה נזכרים במשנה ובתלמוד. לפי המבואר כאן היה בן בתו של אלישע בן אבויה ("אחר").

לוי: הוא החכם לוי בן סיסי שחי בדור המעבר בין תקופת התנאים והאמוראים. לוי היה תלמידו המובהק של רבי יהודה הנשיא ומקורב אישית אליו ואל בנו ר' שמעון. למרות שמוצאים אנו שרבי השמיע לו לעתים דברים קשים, הרי היה זה כדרכו של רבי שהיה מטיל מרה בתלמידים. מאידך, העריך אותו רבי מאד ואמר עליו "בר נש דכוותי" (=אדם שכמותי). לוי נחשב בדורו כאחד החכמים שהיו מושלמים בכול: בעל הלכה ובעל אגדה, גדול בידיעת המקרא ודרשן חשוב. על תפילותיו ברבים אמרו שהיה "מטיח דברים כלפי מעלה" ועם שנענה בתפילתו נענש בגופו. לאחר פטירתו של רבי נוצר מצב שבו לא היה ללוי מורה שיוכל ללמוד מפיו, ולכן נסע לבבל. כנראה שהיה בעיקר בעיר נהרדעא בה נתיידד עם אביו של שמואל וכן חידש שם את קשריו עם רב. בתלמוד מצויים מקורות רבים שבהם נושאים ונותנים שלשה אלה, יחד עם שמואל, בעניינים שונים בהלכה. כפי הנראה נפטר לוי בהיותו בבבל. כשאר חשובי התלמידים של רבי ערך גם לוי קובץ חשוב של ברייתות הנזכרות בתלמוד בשם 'מתניתא דבי לוי'. יש אומרים כי האמורא החשובה של ר' יהושע בן לוי היא בנו, אבל אין הדברים נראים לפי סדר הדורות.

רבי מאיר: מגדולי התנאים בדור שלפני חתימת המשנה. על הוריו של ר' מאיר אין בידינו ידיעות מבוררות, אולם נמסר כי מוצאו ממשפחת גרים מבית הקיסרים הרומיים. עוד בהיותו צעיר ביותר ניכרה חריפותו היתירה בתורה והוא למד תורה מפי שני גדולי הדור ר' ישמעאל ור' עקיבא. אמנם, ר' מאיר נחשב כקורב יותר לר' עקיבא, ורבו זה אף סמכו בגיל צעיר ביותר ובגלל שנסמך כה צעיר, הוסמך שוב בבגרותו על ידי ר' יהודה בן בבא. חשוב לציין כי הוא היה היחיד שהמשיך לשאוב גם ממסורות שבפי אלישע בן אבויה על אף התרחקותו של אלישע מן היהדות. ר' מאיר, שהיה מוכר על ידי בני דורו כאחד מגדולי החכמים, נתמנה רשמית ל"חכם" - היא הדרגה השלישית לאחר נשיא הסנהדרין, והממשל והמתן בהלכה בינו ובין חבריו ר' יהודה, ר' יוסי, ר' שמעון ור' אלעזר הוא בין יסודותיה החשובים של המשנה. מפעלו הגדול ביותר של ר' מאיר היה כנראה עריכת נוספת (בעל פה) של ההלכות שהיו קיימות עד זמנו וקביעת תבניות מסוימות להן. רבי יהודה הנשיא הלך כנראה בעניין זה בעקבות ר' מאיר, ומשום כך ידוע הכלל כי "סתם משנה" - ר' מאיר, כלומר, מאמר במשנה שלא נזכר שם אומרו וודאי הוא משנתו של ר' מאיר.

כיון שהיה מעורב בניסיון להדיח את רבן שמעון בן גמליאל ראש הסנהדרין נקנס על ידו ובמשך זמן רב לא הובאו דבריו בשמם אלא גם בכינוי "אחרים אומרים". חייו הפרטיים היו מלאים ייסורים, שני בניו מתו בחייו, ואף אשתו המופלאה ברוריה מתה בנסיבות מכאיבות. אף כי ידוע כי השאיר אחריו בת אחת, הוא נאלץ לבסוף לגלות לאסיה הקטנה ובה מת, כשהוא מצוה שיעבירו את ארנו לארץ ישראל ולפי שעה יקברוהו ליד הים שגליו מגיעים עד הארץ. ר' מאיר היה מפורסם בחייו לא רק בחריפות יתירה העולה על כל בני דורו אלא גם במידותיו הטובות, ברדיפת שלום ובוותור על כבודו מפני טובתם של אחרים.

ידוע היה כדרשן מופלא, ואמרו כי משמת "בטלו מושלי משלים", אחדים ממשלי החיות שלו עוד נזכרו במשך דורות רבים. כמו כן היה מפורסם כבעל מופת, וקופות צדקה על שמו, "קופות" מאיר בעל הנס", היו מקור הכספים הראשי לארץ ישראל במשך שנים רבות.

רב נחמן: הוא רב נחמן בר יעקב, מחכמי הדור השני-שלישי לאמוראי בבלי. אבי רב נחמן היה מסופרי הדיינים של האמורא שמואל, אך נראה כי רב נחמן לא למד לא משמואל ולא מרב (אף שהוא מביא לעתים את דבריהם) אלא בעיקר מתלמידיהם הגדולים, ורבו המובהק היה רבה בר אבוח, תלמידו של רב. רב נחמן, שנודע כבר בצעירותו בכישרונותיו, נשא לאשה את ילתא שהייתה מבית ראש הגולה, אישה מלומדת ותקיפה.

מאז היו לרב נחמן קשרים קרובים עם בית ראש הגולה, ולאחר זמן נתמנה לדיין של בית ראש הגולה בנהרדעא. בשל מעמדו בבית ראש הגולה, ובשל עיסוקו המתמיד בדיני ממונות, נחשב רב נחמן כבר בדורו כגדול מכל חבריו בדינים אלה. רב נחמן נושא ונותן בהלכה עם חכמים רבים, ובעיקר עם רב הונא, רב יהודה, רב ששת ורב חסדא. על יחסיו עם רב יהודה יודעים אנו מסיפור מפורט במסכת קידושין, ומשם למדים שהכיר ברב יהודה כגדול ממנו בחכמה. אף כי רב נחמן לא שימש כראש ישיבה רשמי, מכל מקום היו רבים מבני הדור תלמידיו ומקבלי תורתו, והאמורא הגדול רבא היה תלמידו המובהק. רב נחמן היה תקיף ביותר ובעל לשון חריפה ובכל זאת נחשב מחסידי בבלי, ודברים שונים מסופרים על חסידותו ומעשיו הטובים. נראה שרב נחמן חי כל ימיו בעושר, כבעל אחוזות גדולות, וכקרוב לבית ראש הגולה, והיה נחשב לגדול הדור ומורה התורה בעירו. לרב נחמן היו מספר בנים תלמידי חכמים.

רבי נתן: הוא ר' נתן הבבלי, מגדולי התנאים בדור שלפני חתימת המשנה. ר' נתן היה בנו של ראש הגולה בבבלי ובן למשפחה שהתייחסה לדוד המלך ולבית המלכות, כלומר, המשפחה המיוחסת ביותר בישראל. משום גדולתו בתורה וייחוסו נתמנה לאב בית הדין – המשרה השנייה בחשיבותה בסנהדרין. ר' נתן היה מפורסם בבקיאותו ובהעמקתו בדיני ממונות. כמו כן היה ידוע בחסידותו, ומסופר שאליו הנביא היה נגלה אליו. ר' נתן חיבר קבצי משניות אחדים, ומסכת "אבות דר' נתן" קרויה על שמו. רבים מבני הדור הבא היו תלמידיו, הבולט שבהם היה רבי יהודה הנשיא.

מר עוקבא: מר עוקבא היה ראש הגולה בדור הראשון של אמוראי בבלי. מר עוקבא, נוסף לתפקידו המדיני (שאוילי באותם הדורות עדיין לא קיבל את המשקל שהיה לו בדורות שלאחר מכן) היה מחכמי הדור החשובים. הוא היה בעיקר תלמידו של שמואל, אף כי נראה שהיה צעיר ממנו אך מעט, ולכן היה לו כתלמיד-חבר. מר עוקבא חי במושב הנשיאים בעיר כפרי ושם היה בית דינו. בתלמוד הוא נזכר פעמים רבות, כנושא ונותן עם חכמי הדור, ודברי תורתו נמסרים על ידי רבים מן האמוראים בדורות שלאחר מכן. היו לו יחסים קרובים גם עם חכמי ארץ ישראל שהיה עימם בקשרי מכתבים. כשם שהיה מגדולי התורה, כך היה מפורסם בחסידותו בכלל, ובמעשי הצדקה והחסד שלו בפרט. יתכן כי החכמים רב נתן בר מר עוקבא ומרי בר מר עוקבא היו בניו.

רבי עקיבא: רבי עקיבא היה מגדולי התנאים ומגדולי ישראל שבכל הדורות. הסיפורים על מהלך חייו פזורים במקומות רבים בתלמוד. לפי הנראה הייתה ראשיתו של רבי עקיבא עוד בימים שבית המקדש היה קיים. הוא בא ממשפחה פשוטה ביותר, שהייתה משפחת גרים, ועד גיל מבוגר לא למד תורה כלל והיה מעמי הארצות. בהיותו משמש כרועה צאן של אחד מגדולי העשירים של ירושלים, אשר כונה בר כלבא שבוע, פגשה אותו רחל, בתו של בר כלבא שבוע, והבטיחה לו שתתחתן אתו אם יקבל על עצמו ללמוד תורה. ואכן רבי עקיבא התמסר שנים ארוכות ללימוד התורה, והוא ורחל חיו במחסור ועוני גדול (בבלי כתובות סב,ב). הוא למד תורה בסבלנות ובדקדוק רב מרבי אליעזר ורבי יהושע, שלאחר זמן מסוים עמדו על גדולתו בתורה, ובמשך השנים נעשה רבי עקיבא כתלמיד חבר להם ואף היה מורה לרבים (אבות דרבי נתן נוסח א,ו). רבי עקיבא התפרסם בדרך דרשנותו הייחודית, שהייתה דקדקנית וחריפה, וביסודה עומדת על מתן משמעות מיוחדת לכל מילה ואות, עד שאמרו עליו 'שהיה דורש כתרי אותיות' (בבלי מנחות כט,ב). כמו כן היה לו חלק חשוב בהעברת התורה שבעל פה, בכך שהעמיד ותיקן את מסורת החכמים שהתקבלה עד ימיו.

בהתבסס על דברי רבי עקיבא, גיבשו תלמידיו את החיבורים המרכזיים בתורה שבעל פה - משנה, תוספתא, ומדרשי הלכה (בבלי סנהדרין פו,א). רבי עקיבא עסק גם בדברים שבסוד, ומסופר שהיה אחד מארבעה שנכנסו ל'פרדס', אבל עליו אמרו שהוא היחיד "נכנס בשלום ויצא בשלום", שלא רק שלא ניזוק, אלא יצא בשלום, מעוטר בעטרתה של פנימיות התורה (חגיגה יד,ב). רבי עקיבא היה ניכר גם בדרך התבוננותו ופרשנותו למציאות, ומסופר שכשראה שועל יוצא מחורבות בית המקדש צחק, ולא בכה כשאר החכמים חבריו, משום שכדרכו שלא להיתפס רק לצד הגלוי של הדברים - ראה בכך דווקא סימן להתגשמות דברי הנביאים על הגאולה. לקראת סוף חייו היה רבי עקיבא תומך נלהב של בר כוכבא ואמר עליו שהוא מלך המשיח (ירושלמי תענית ד,ה). עם כשלונו המרדנהרגו כמעט כל חכמי הדור, ובעיקר תלמידיו רבי עקיבא, אך חמישה מתלמידיו הצעירים נותרו בחיים, ומהם יצאה לאחר מכן התורה לכל ישראל (בבלי יבמות סב,ב). רבי עקיבא הגיע לזקנה מופלגת, וחז"ל (ספרי דברים שז,ז) מונים אותו בין אלו שחיו מאה ועשרים שנה. בימיו האחרונים תפסו הרומאים את רבי עקיבא משום שעבר על גזירותיהם ולימד תורה לרבים, וגזרו עליו שיסרקו את בשרו במסרקות של ברזל עד מוות. בשעת מיתתו קרא רבי עקיבא קריאת שמע, ואמר שכל חייו חיכה לקיים את הציווי "בכל נפשך" ולמסור את נפשו על קידוש ה' (בבלי ברכות סא,ב).

רב: הוא רב אבא בן איבו, גדול האמוראים בדור הראשון לאמוראי בבלי. רב נולד בבבל במשפחה מיוחסת שהעמידה חכמים רבים בישראל והתייחסה לדוד המלך. עם משפחת דודו, ר' חייא, עלה לארץ ישראל ולמד תורה בעיקר מפי דודו ומפי ר' יהודה הנשיא ונמנה עם בית דינו. רב נשאר עוד זמן מסוים בארץ ישראל ואחר כך חזר לבבל והשתקע בה. אף שהיו לפני רב מרכזי תורה בבבל (בהוצלבנהרדעא) פנה רב וייסד ישיבה גדולה בעיר סורא והעלה את לימוד התורה בבבל לדרגת הלימוד בארץ.

אחרי זמן מסוים הוכר כראש חכמי התורה בבבל ואחר זמן גם בארץ ישראל. מאחר שרב נשא ונתן בהלכה עם אחרוני התנאים נקבע בתלמוד הכללי כי "רב תנא הוא ופליג", כלומר גדול כוחו כאחד התנאים ואין להקשות עליו מדברי ברייתא כיון שאף הוא תנא. אכן, על פי מסורת הגאונים רב או ר' אבא, המופיע בברייתא הריהו רב. ע"י רב ותלמידיו נעשתה עבודה גדולה בשטחים מרובים. מדרשי ההלכה, ובייחוד הספרא, נערכו בבית מדרשו. כמו כן תיקן רב את הנוסח לתפילות ראש השנה ("תיקיעתא דבי רב") ותפילות אחרות.

ידידו הקרוב ובן מחלוקתו בהלכה היה שמואל, ומחלוקותיהם (היוותרו ושמאל) מצויות בכל התלמוד. כלל הפסיקה הוא שבדיני איסור והיתר הלכה כרב, ובדיני ממונות כשמואל. במשך שנים רבות עסק רב (עם משפחת ר' חייא) במסחר בהיקף גדול, וכל ימיו היה אמיד. כנראה שבנו, איבו, היה מנהל את עסקיו כשנעשה רב ראש הישיבה בסורא. מלבד גדולתו של רב בתורה, הוא היה נערץ על הכול בשל חסידותו וענוותנותו הרבה, עד שהובא כמופת להנהגה מושלמת של אישיות גדולה. אחרי מותו, הוסיפו להעריצו והיו משתמשים בעפר מקברו כסגולה לריפוי מחלות. רב האריך ימים והעמיד תלמידים הרבה, ובעצם היו כל חכמי הדור הבא תלמידיו של רב, ודברי תורה בשמו מהווים חלק ניכר

מן התלמוד הבבלי. המפורסמים בתלמידיו היו רב חסדא ורב המנונא. לרב היו לפחות שני בנים: איבו וחייא. .

רבא: רבא הוא אחד האמוראים המרכזיים של הדור הרביעי לאמוראי בבלי. רבא היה בנו של האמורא רב יוסף בר חמא, ובר הפלוגתא של אביו. רבא נולד בעיירה מחוזא, שם למד תורה אצל רב נחמן בר יעקב ורב חסדא. לאחר פטירתו של אביו עברה ישיבת פומבדיתא, בראשה עמד אביו לעיר מחוזא ובתקופה זו מונה רבא לראש הישיבה. אחד מיסודות התלמוד הם הוויכוחים בין רבא לבין בר הפלוגתא שלו - אביו. חשוב לציין כי המסורת ההלכתית היא שמלבד שישה מקרים, פוסקים תמיד הלכה כרבא נגד אביו.

סגנון הלמידה של רבא שם דגש רב על לימוד הגיוני וחרירות המחשבה, ופעמים רבות הוא מציין את העדפתו זו בצורה מוצהרת וגלויה. רבא האמין כי לימוד התורה היא המצווה החשובה ביותר של אדם יהודי, ומסופר כי בהזדמנות מסוימת מתח ביקורת על אדם שהאריך בתפילה במקום ללמוד תורה. בכלל, מצויות בתלמוד דוגמאות רבות בהן רבא מחשיב מאוד את לימוד התורה, יותר מכל שאר המצוות ובין השאר מסופר כי אמר לתלמידיו שכאשר יעמדו לפני בית דין של מעלה, הם ישאלו האם הקדישו זמן ללימוד תורה יומי. רבא היה ידוע כאיש צנוע המוכן להודות בפומבי בשגיאה שביצע בהוראתו ומצד שני ידוע כאיש עשיר ובעל קשרים מסועפים עם השלטון הבבלי בתקופתו. עם מותו של רבא התפצלה ישיבתו לשניים, האחת בראשות רב פפא והאחרת בראשות רב נחמן בר יצחק.

רבינא: בן הדור החמישי והשישי לאמוראי בבלי. הוא נמנה בין תלמידיו של רבא. בבגרותו קיבל עליו כרבו את רב אשי, למרות שהיה מבוגר ממנו. ככל הנראה, רבינא היה גם מעורב באופן פעיל בעריכת התלמוד הבבלי, פרויקט שהושלם על ידי הרב אשי. התלמוד מספק לנו מעט מאוד מידע אודות חייו הפרטיים של רב אשי, אך ידוע לנו כי היו לו ילדים. בין תלמידיו החשובים נמנו בניו של רב אשי, וכן אחיינו 'רבינא הצעיר'. אחיינו גם ביצע את השלבים העיקריים של עריכת התלמוד הסופית.

שמאי הזקן: שמאי (המכונה לעיתים על שם תפקידו —הזקן) הוא "בן זוגו" של הלל, ושימש כאב בית דין כאשר היה הלל ("הזקן") נשיא הסנהדרין. הלל ושמאי הם הזוג האחרון מחכמי הזוגות, ופעלו בראשית ימיו של הורדוס, כמאה שנה לפני החורבן. אף שהלל ושמאי היו מייסדיהן של שתי אסכולות —בית הלל ובית שמאי, שהמשיכו לפעול שנים רבות מאוד אחריהם, הם עצמם לא נחלקו אלא בנושאים בודדים. בין הלל ושמאי היה במידה רבה הבדל שבאופי, כי הלל בכלל התייחס לעצמו ולאחרים ברוח נוחה ונמנע ככל האפשר ממחלוקת כל עוד אפשר היה להימנע מכך, ואילו שמאי נהג בדברים ברוח חמורה יותר וניסה לדקדק במניעיהם של הבריות ודרכי התנהגותם. עם זאת, דווקא שמאי הוא שטבע את המימרא "הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" (אבות פ"א). על חייו הפרטיים אין לנו יודעים הרבה, אך נראה שהיה לפי אומנותו אדריכל או בנאי, שכן כמה פעמים הוא מתואר כעומד ואמת הבניין בידו.

שמואל: שמואל הוא בן הדור הראשון לאמוראי בבלי. שמואל נולד ונפטר בנהרדעא. שמואל היה מפורסם לא רק בזכות הידע ההלכתי שלו, אלא גם בגלל ידיעותיו בענייני חולין. הגמרא גדושה בסיפורים על מומחיותו בתחומים כמו שפה, רפואה, אסטרונומיה ומדעי הטבע. בצעירותו, שמואל נדד לארץ ישראל כדי ללמוד עם תלמידיו של רבי יהודה הנשיא, הגמרא אף מספרת כי הוא ריפא את רבי יהודה הנשיא ממחלת עיניים קשה וכי רבי הצטער שלא הצליח למצוא הזדמנות לסמוך את שמואל להיות 'רב סמוך' באופן רשמי. לאחר שובו לבבל מונה שמואל לאחד משופטי הקהילה היהודית בגולה. יחד עם עמיתו, רב, העמיק שמואל את רמת לימוד התורה בבבל לרמה שבה אלפי תלמידים בחרו להישאר בה ולא לנדוד לארץ ישראל על מנת ללמוד תורה בישיבות אותן הם הקימו בבבל.

שמואל ראה בבבל מקום מקודש וטען שקדושתה של בבל משנית רק לקדושתה של ארץ ישראל, אך היא קדושה ונחשבת יותר משאר הארצות, ולכן אסור להגר ממנה, אלא אם כן מדובר על עליה לארץ ישראל. שמואל היה ידיד קרוב של מלך פרס, שבור הראשון. מלך זה היה סובלני למגוון הדתי בממלכתו ובין השאר עמד גם בקשר אדוק עם שמואל. שמואל חי עד זקנה, והשאר אחריו שתי בנות שהיו מפורסמות בחוכמתן ובצניעותן.

רבן שמעון בן גמליאל הזקן: רבן שמעון שימש ירש את תפקיד הנשיאות מאביו רבן גמליאל הזקן ומסבו הלל הזקן. יוסף בן מתתיהו מספר כי רבן שמעון בן גמליאל מונה לנשיא שמונה עשרה שנה לפני חורבן בית המקדש. המשנה מתארת את רגישותו לצורכי הקהילה ומספרת כיצד גרם להוזלת מחירים של קורבנות אותם מחויבות להביא יולדות מתוך התחשבות למצבן הסוציאלי. במהלך המרד הגדול, תמך רבן שמעון בן גמליאל במורדים במרד נגד השלטון הרומי, ועל פי המסורת הוא אחד מעשרת החללים שנהרגו לפני חורבן בית המקדש. בנו, רבן גמליאל מיבנה, שימש כנשיא אחרי רבן יוחנן בן זכאי.

שמעון בן שטח: נשיא הסנהדרין בזמן המלך אלכסנדר ינאי. שמעון בן שטח היה מחשובי מנהיגי ישראל ובין גדולי מעמדי התורה שבעל-פה. הוא היה מנהיג תקיף, אשר עמד על קיום דקדוקי דיני תורה ועשה רבות כנגד כל ניסיון לערער את תוקף ההלכה המקובלת, בין על ידי לחץ מבחוץ ובין על ידי פורשים מכל סוג, בתוך המחנה. בתקופת כהונו, הוא ביער את הכישוף מן הארץ באמצעות גזירות מיוחדות, ואף העמיד את דיני גביית העדות על מכונם. כמו כן שכלל ונתן תוקף יתר לכתובת האשה. בשל עמידתו על כוחה המחייב של הסנהדרין, אף הזמין לדין את המלך ותבע ממנו שיתנהג כאחד העם בנתינת כבוד לבית הדין. כתוצאה מכך ובשל סיבות רבות אחרות התנגש עם המלך ינאי ונאלץ פעמים אחדות להסתתר מפחד נקמת המלך. אולם, הוא לא ויתר על המאבק – גם כאשר איימו עליו וגם כאשר הציעו לו כיבודים שונים.

כאשר התנקמו בו והעידו עדות שקר על בנו, קיבלו הוא ובנו את העונש כדי שלא יבוטלו חוקי הדין הקבועים. אף שאחותו (שלום ציון המלכה) הייתה אשתו של המלך ינאי, היה שמעון בן שטח עוסק באומנותו שהייתה כרוכה כנראה בעיבוד עורות, שנחשבה למלאכה בזויה. אחרי מות ינאי המשיכה אשתו שלום ציון למשול בעם, ותקופת מלכותה, שבמהלכה ההנהגה הפנימית הייתה בידי שמעון בן שטח, נחשבה מכל הבחינות כתקופה של אושר בתולדות האומה.

רבי שמעון: הוא ר' שמעון בן יוחאי, מגדולי התנאים בדור שלפני חתימת המשנה. רבי שמעון היה תלמידו המובהק של רבי עקיבא וראה עצמו כממשיך דרכו של רבו. אף רבי עקיבא העריך מאד את תלמידו זה ואמר עליו "דיין שאני ובוראך מכירים את כוחך". ר' שמעון היה גדול בהלכה וגם באגדה, ודברי תורתו המרובים מוזכרים בכל מסכתות התלמוד ובכל הנושאים. אף כי בהלכה אין תמיד פסק ההלכה כדבריו (בפרט כנגד ר' יוסי ור' יהודה), מכל מקום בהרבה גופי הלכה חשובים נפסקה הלכה כמותו. במדרש ההלכה יש לר' שמעון דרך מיוחדת שהוא "דורש טעמו של הכתוב" ומוציא מסקנות הלכתיות מן המקרא על פי רוח הכתובים ומגמתם. ר' שמעון נסע בשליחות העם לרומי, ואולם דיבר בגנותו של השלטון הרומאי בארץ ישראל, ומשום שלא הסתיר את יחסו כלפיהם נדון למוות ונאלץ להיחבא שנים רבות. ר' שמעון היה מפורסם בדורו כאחד מגדולי הצדיקים וכבעל מופת, ורבים הסיפורים המסופרים על מעשי פלא מרובים שעשה. ה"ספרי", מדרש ההלכה על במדבר ודברים, נוצר בבית מדרשו. ר' שמעון הוא אף הדמות שבמרכז ספר "הזוהר" וזכה להערצה רבה – בדורו ובדורות הבאים. מגדולי תלמידיו היו ר' יהודה הנשיא, ר' שמעון בן יהודה וכן בנו ר' אלעזר בר' שמעון.

מילון מונחים תלמודיים (הרב עדן שטיינזלץ)

איבעית אימא: [=אם רוצה אתה, אמור], פתיחה לתשובה נוספת או לביאור אחר לשאלה שנשאלה.

דינר ופרוטה: מטבעות נפוצים ברחבי האימפריה הרומית. באימפריה היו נפוצים כאחת עשרה 'יחידות כסף' שונות המסודרות באופן מדורג מן הערך הפחות ביותר ועד הערך הגבוה ביותר. הפרוטה היא יחידת הכסף בעלת הערך הנמוך ביותר. (192 פרוטות = 1 דינר) הדינר הוא יחידת הכסף בעלת הערך הממוצע מבין כל אחד עשר יחידות הכסף וביחס אליו מקובל לחשב את שאר יחידות הכסף. הכיכר הוא יחידת הכסף בעלת הערך הגבוה ביותר. (6000 דינר = כיכר)

היכי דמי: [=איך הוא דומה, נראה] שאלה שתפקידה לברר ולתאר את המקרה או המצב בו נאמרו הדברים.

היקש: אחת המידות החשובות של המדרש. יש בה חלקים וצדדים שונים. עיקרה, לימוד מכך ששני דברים מצורפים יחד – אם באופן ששניהם באים בחלקיו של כתוב אחד, או ששני פסוקים צמודים זה לזה. יש לשים לב שלעיתים מופיעה בתורה השוואה מפורשת בין שני נושאים (כמו אונס ורצח) ממנה למדים הלכות שונות להשוות בין דינים אלה.

חסורי מחסרא והכי קתני: [=חסור חסרה (המשנה) וכך הוא שונה] פתיחה לתירוץ קושי על ידי הוספת מילים. בדרך כלל תוספת זו היא סגנונית בלבד ואין בה שינוי משמעות.

מאי טעמא: [=מה הטעם?] מהי סיבת ההלכה או מקורה במקרא.

מיתיבי: [=משיבים] חכמי התלמוד מקשים על דברי אמורא

מערבא: [=המערב], ארץ ישראל בתלמוד הבבלי, מכיוון שהיא מצויה מערבה לה. וכן מצוי ביטוי התלמודי: '(ב)מערבא אמרי' כלומר, בארץ ישראל אומרים.

סלקא דעתך: [=עולה על דעתך], יכול היית לסבור. תפקיד המונח הוא להדגיש כי אלמלא ההדגשה המצויה במקור התנאי או האמוראי היה הלומד יכול לטעות ולומר ש.. ולכן היה צריך לפרש באופן מסוים ולא באופן אחר.

קא משמע לן (קמ"ל): [=משמיע לנו] – כיוון שהיה מקום לטעות משמיע לנו עניין זה.

קשיא: [=קשיא], מונח המופיע בסוף הדיון ותפקידו לציין כי הקושיא קיימת ולא נתרצה.

תנא קמא: [=השונה הראשון], הדעה שהובאה בראש המשנה, ללא שם אומרה ולאחריה דברי חכמים אחרים החולקים עליה.

תנו רבנן: [=שני רבתינו], פתיחה להבאת ברייתא – בדרך כלל ממקור מוסמך ומקובל כדוגמת מדרשי ההלכה המקובלים.

תני: [=שונה] למונח שני תפקידים שונים בהתאם לסוגיה. [א] לומד הלכה. [ב] פתיחה להבאת ברייתא, בדרך כלל תובא ברייתא שלא הייתה ידועה ומקובלת ונשנתה רק בבית מדרש אחד- ולכן היא פחות 'מיוחסת'.

תניא נמי הכי: [=שנויה גם כך] פתיחה להבאת ברייתא המסייעת לדעה אמוראית מסוימת.

תניא: [=שנויה] פתיחה המציינת הבאת ברייתא